

Samlinger til den danske medicinal-historie / Udg. af J.D. Herholdt og F.V. Mansa.

Contributors

Herholdt, Johan Daniel, 1764-1836
Mansa, Frederick Vilhelm, 1794-1879.

Publication/Creation

Kjøbenhavn : Gyldendal, 1835.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/kuz7rmtr>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

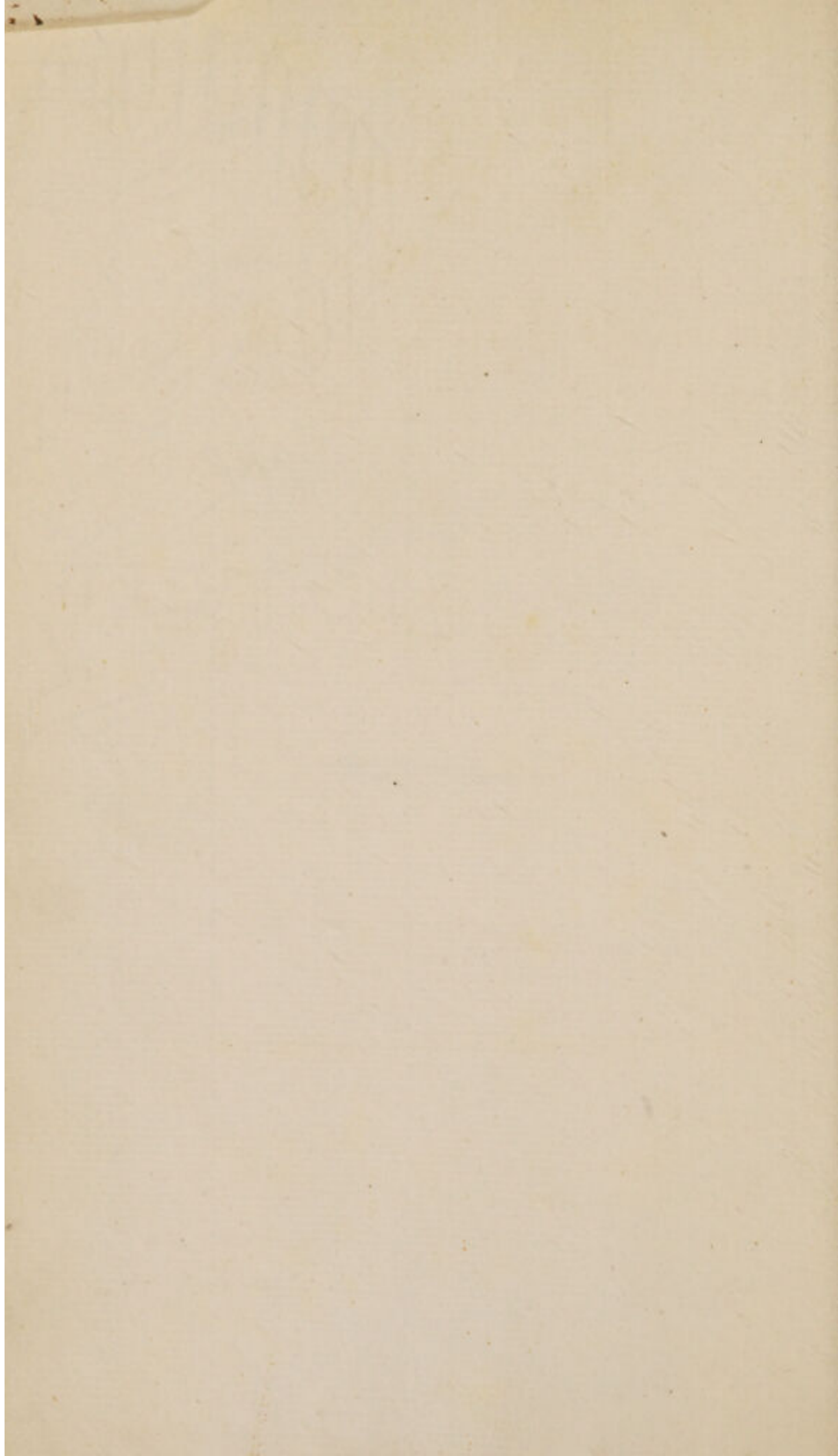
28482/B

Ger
Samlingar.

~~Bw. 3916~~

43

1

Samlinger

til

den danske Medicinal-Historie,

udgivne

af

Dr. **J. D. Werholdt**,
Statsraad, Ridder af Danneb. o. s. v.

og Dr. **F. V. Mansa**,
Regimentskirurg.

Historia nec institui potest, nisi præparato otio, nec exiguo tempore absolvi.

Cicero.

Første Bind.

Kjøbenhavn.

Trykt paa den Hvidendalske Boghandlings Forlag
i det Brünnichske Bogtrykkerie.
Lund, hos C. W. A. Gleerup. Christiania, hos J. Dahl.

1835.

12011111

11

Benjamin Franklin

1717

11

1717

Benjamin Franklin

Benjamin Franklin

~~Benjamin Franklin~~

1717

Benjamin Franklin

1717

Benjamin Franklin

1717

Benjamin Franklin

Kong Frederik den sjette!

allerunderdanigst

tilegnet

af

Forfatterne.

Handwritten text, likely a title or heading, appearing upside down.

Handwritten text, likely a name or identifier, appearing upside down.

Handwritten text, likely a name or identifier, appearing upside down.

Handwritten text, likely a name or identifier, appearing upside down.

Handwritten text, likely a name or identifier, appearing upside down.

Forerindring.

Litterair-Historien mangler endnu en fuldstændig Fremstilling af Lægevidenskabens og Medicinalvæsenets Skjebne og Udvikling i de danske Stater. Kun faa videnskabelige Læger have i de henrundne Secler meddeelt Samlinger af historiske Kjendsgjerninger, og endnu færre have anstillet hidhørende critiske Undersøgelser. Mangen Kilde for paalidelig Kundskab om politiske Statsforhold og almene Verdensbegivenheder, der betingede Videnskabernes og især Lægekunstens Skjebne, blev hidtil enten aldeles ikke, eller dog altfor lidet benyttet. Man ændsede ikke tilbørligt den Kundskab, der kunde have været hentet fra Fædrelandets Archiver og af trykte videnskabelige Skrifter. Historieskrivere, som ikke vare kyndige i alle Lægevidenskabers Grene, kunde umuligen undgaae at fremstille Urigtigheder om Lægefaget som paalidelige Sandheder, eller at forplante Bildfarelser, som nødvendigt maatte fremlokke skjæve Anskuelser og foranledige falske Domme. Disse Grunde og den eienommelige Interesse, Gjenstanden altid har havt for os, have bevæget os til at udgive dette Tidsskrift, fornemmelig i den Hensigt at samle Kjendsgjerninger, der kunne lægges til Grund for en fuldstændig Medicinalhistorie, og at berigtige hvad der ikke stemte overeens med de Data, som vi fandt i autentiske Kilder.

Dog ere vi ikke altid blevene staaende ved blot at levere de fundne Actstykker uden videre Reflexion eller Anvendelse, men vi have ogsaa, hvor vi fandt det passende, tilladt os at træde ind paa den pragmatiske Histories Gebeet, og af og til anstillet frimodige Betragtninger, for at give Emnet en livligere Interesse. Dette er imidlertid af saa stort Omfang og Kilderne saa mangfoldige og saa adspredte, at det er umuligt paa eengang at levere noget Fuldstændigt endog i en enkelt Deel af Medicinalhistorien. Vi tør derfor kun i Tidens Løb haabe at see Hensigten af vore Bestræbelser opnaaede, og bede os derfor undskyldte, om vi ved vore fortsatte Efterforskninger skulde finde det nødvendigt dels at fuldstændiggjøre dels at berigtige, hvad vi forhen have optaget. Vi skyldes allerede adskillige af vore Colleger forbindtlig Tak for meddeelte Underretninger, og udbede os i Fremtiden lignende Bidrag, passende til vort Formaal, venstkabeligen tilstillede. — Maatte vi saaledes ved disse Samlinger engang i Tiden have lettet en tilkommende Historie-skriver Arbeidet ved Udgivelsen af en fuldstændig og upartist Udsigt over Fædrelandets Medicinalhistorie, ville vi ansee vor anvendte Flid tilstrækkeligen lønnet.

I n d h o l d.

	Side.
Om Violægerne ved det danske Hof under de sex første oldenborgske Konger	1.
Om de medicinske Professore ved Kjøbenhavns Universitet, fra dets Stiftelse til Kong Frederik den Andens Død	33. 135.
Om Dr. medicinæ, Professor physices Andreas Krag og hans Promotion i Montpellier	35.
Om Christiern Pedersen og hans medicinske Skrifter	45.
Om Feltmedicinalvæsenet i Danmark fra 1478 til 1736	51.
Om Medicinalvæsenet i Viborg i ældre og nyere Tider	98.
Johan Franciscus Gottlieb Schønheyder	124.
Johan Christian Bodendieck	130.
Efterretninger om Italieneren J. F. Borro's Ophold ved det danske Hof i Aarene 1667—1670	152.
Om Søetatens Medicinalvæsen fra 1478 til 1736	191.
Johannes de Buchwald	214.
Wolfgang Jacob Müllner	222.
Bidrag til Sædelighedens Historie under Kong Frederik den Anden	227.
De første medicinske Forelæsninger ved Kjøbenhavns Universitet efter Reformationen	229.
Om Apothekervæsenet i Danmark i ældre Tider indtil Kong Frederik den Andens Død	231.
Om Thomas Bartholin	251.
Biographiske Efterretninger om Botanikeren Franz Nygind	277.

	Side.
Et Par Ord om Feltapotheket ved den danske Armee	289.
Nogle Oplysninger om Medicinalvæsenets Tilstand i Kjøbenhavn fort for Oprettelsen af Theatrum anatomicum (1736), fornemmelig uddragne af en til Magistraten af J. G. de Botticher over Quaksalvere indgiven Klage, dat. 14 Sept. 1735	295.
Det chirurgiske Academies Ansøgning af Aar 1787 om at maatte creere Doctores chirurgiæ, samt det medicinske Facul- tets Erklæring	324.
Tillæg og Berigtigelser	335.

I. Tillæg og Berigtigelser til de i Archiv for Lægevidenskabens Historie i Danmark*) meddelte Underretninger om Livlægerne ved det danske Hof under de sex første oldenborgske Konger.

Nicolai senior, Livlæge hos Kong Christian I.
1474 (?)

Det er uvist, i hvilke Aar denne var Christian I's Læge. Maaskee har Kongen lært ham at kjende paa sin Reise til Rom 1474. De to Lærde i Kongens Følge, M. H. Rosenberger og M. J. Hessen, der i Bononien erecredes til Doctores "for Kongens Bøns Skyld", bleve det neppe i Medicinen, som det findes anført i Archivet S. 27. For en Sjelemesse skjenkede Nicolai et Manuscript af medicinsk Indhold til Roeskilde Domkirke, hvortil han imidlertid ikke selv var Forfatter. Dette mærkelige Haandskrift er endnu til, og gemmes i det Kgl. Bibliothek. (Vi forbeholde os ved en anden Leilighed at omtale det).

Carl Eger, Livlæge hos Dronning Christine.
1501—1504.

Den i Archiv for Lægevidenskabens Historie S. 27 omtalte Livlæge hos Dronning Christine, Carl Eger eller Doctor Carl, skal have været i hendes Tjeneste, da hun blev beleiret af de Svenske paa Stokholm Slot 1501, og være kommen hjem med hende til Kjøbenhavn 1503. At han ikke før denne

*) Udgivet af Herholdt 1823.

Tid har været Læge hos Christine, kan maaskee uddrages af følgende Sted i hendes Regnskabsbøger for Aaret 1500: "Item fik Northin folsven (Folesvend) ij marc till lægeløn, ther Jomfru Edles Hæst haffde hannom slaget". Eiden fulgte han hende paa hendes Balsart til det hellige Blod i Wilsenach, som hun i Aaret 1504 foretog sig, i Anledning af sin Befrielse af svensk Fangenskab *). Om Carl Eger kom tilbage til Danmark med Dronningen, og om han navnlig er vedbleven at være Læge hos hende, da hun fra 1513 til sit Dødsaar 1521 havde Enkesæde i Odense, er uvidt. Af tvende Steder i de omtalte Regnskabsbøger for Aarene 1505 og 1506 synes det rimeligt, at han er bleven tilbage i Tydskland. De lyde saaledes: "4 marc gaff jeg bartholemeo læge vdi othense, for thet han haffde læget ved vtrick smedt" — og — "1 Postulatz Gl. sende jeg myn frues nade, som hennes nade gaff Jacob **) legæ ther haffde ladet hennes nade adre".

Alexander Rinhorn, Livlæge hos

Kong Christian II.

1513—1523.

Om ham hedder det i Kong C. II^{dens} Forordninger og aabne Breve, Falster angaaende ***): Doctor Alexander. Habuit presentacionem ad ecclesiam parrochiale firkeby cum sua annexa allseløff per obitum domini Laurencii Falster vacantem &c. Ex castro haffnensi penul: decembris &c. mdxvij^o. At han foruden sin Stilling som

*) See Nordisk Tidsskrift af Molbech 1 B. 3 H. S. 438. I Udtoget af Dronning Christines Regnskabsbøger for 1504 (l. c. 563) hedder det: xi s. gaff jeg vdh i Roskilde i then doctores herberg, ther fulde myn frues nade.

**) See Archivet S. 28.

***) Suhms og Sandvigs Samlinger 2den Deel 3 H. S. 116.

Kongens Livlæge og Professor ved Universitetet ogsaa har befattet sig med privat Praxis, beviser følgende Anekdot, som findes hos Christiern Pedersen, Nøttelig Lægebog 12. Bl. 52: "Jeg — siger Forfatteren — kender en mærkelig mand som begerde af Docter Alexander Scotte som waar i Kopenhaffn ath han skulde stille hannem den bag Aare. Hey svarede han, thi det er eder nøtteligt ath hun saa bløder ibland met oc derfor ere i en karst mand. Jeg ville sagde han ath min bag aare ville saa bløde 14 eller 16 gange om aaret." — Da Kong C. II. forlod Danmark, sendte han Alexander Rinhorn til Englands Konge Henrich VIII. med Brevskaber, og gav ham tillige mundtlige Instructioner for at formaae denne, til at staae sig bi imod sine oprørske Undersaatter. (See Badens Danmarks Riges Hist. 1829. 2 D. S. 521.)

Bartram *), Livlæge hos Kong Christian II.

1513—1517.

Bartram har upaatvivleligen tidligere været i Kongens Tjeneste end Alexander, som kom til Danmark 1513. I et hidhørende Document (Suhms og Sandvigs Samlinger 2den D. 1ste Hest. S. 113), dateret 1513, bestemmes nemlig hans Løn baade pro servicio facto — og pro faciendo.

"Doctor Bartram siick breff pro servicio facto et faciendo at hand scall annamme ottesindetyffue marcß pendinge hwer aar aff myn herres fadaburt oc hertiil met two stycker ledest fore syn aars løn indtiil swo lenge myn herre bebreffuer oc forwiiser hannom swodanne pendinge oc ftede vdi noget hans nades fiobstedher vdi syn liiffß thiidt cum inhibitione solita Datum in castro haffnensi die exaltationis sancte crucis Anno MDXIII."

*) See Archivet S. 28.

Fire Aar senere (1517) erholdt samme Doctor Bartram Forlenings-Brev paa Slangerup Kloster. Documentet, som findes blandt Chr. II's aabne Breve (Suhms og Sandvigs Samlinger 2 D. 1 S. 153), lyder saaledes: "Doctor Bartram. Ifich forlænings breff pro seruicio facto et faciundo paa Slangerups kloster Swo at han oc hans hustru han nu haffuer mme oc skulle i beggis theris liffs tiidt then ene effter den anden Huilcken som lengst leffwer forneffnte kloster met all syn rette tilligelse tienere oc godtz ther nu tilligge met all koninglige rente och rettichedt chvad som helst er eller neffnis kan inthet vndentaget haffue nyde bruge oc beholde Sambledis skulle the i beggis theris liffs thiidt then ene effter den anden ware frij fore vdbudz folk at vdgjøre oc borgeleue heste at holde dog met swo skæll at the skulle till gode rede gjøre oc giffue the gode kloster Somfrwer ther nu indhe ere eller her effter indkommendis worde then aarlig prowent the them plictiig ere oc skulle the bygge oc forbethræ kloster garden oc holde then wedt hæffd oc macht oc bonderne wedt log oc skæll &c Sambledis skal han aarligen vpbære haffue oc beholde Slangerup Bysskatt som ere lxxx marc oc ther till met aarligen haffue eth stycke leydesse aff myn heris Tadeburd swo lunge han leffuer Datum haffnie feria 2^a post dominicam misericordia domini Anno mdxvij."

Christiern Winther.

1521 *) — 1535.

At Christiern Winther har været Livlæge hos Christian II., som det findes anført i Archivet S. 28, synes neppe

*) Her er kun det Aarstal anført, da han ufeilbarlig var i Kongens Tjeneste.

rimeligt, deels fordi Kongen paa samme Tid havde de to ovenfor nævnte til Livlæger, deels fordi det er uden for enhver Tvivl, at han tilligemed Jesper Brochman var Kongens Secretair i de danske og latinske Sager, og var meer Jurist end Læge. Gram kalder ham en af de Tiders lærde og dygtige Mænd her i Landet *), og mener, at det er ham, det gjelder, naar Mathias Gabler i sine latinske Vers in laudem Regis Christierni II., trykte i Kjøbenhavn 1521, siger: "Incomparabili Viro Christierno, ab epistolis Danorum Regis Illustrissimi invictissimique Mathias Gabler felicitatem.

"Erubuit guttis, celebris Christierne, salutem

"Exiguus stillans littera ferre meam.

"Robora Tenariis fugiens suffulta columnis,

"Noluit & doctum limen adire tuum etc."

Han var en af Kongens høit betroede Mænd, og gjengjeldte sin ulykkelige Herres Tillid ved Trofasthed og Hengivenhed. Da Kongen maatte forlade sine Riger, fulgte han ham, og lod sig bestandig bruge af sin Herre i Gesandtsskaber og andre Forretninger. I et tydsk Brev fra Aaret 1530 kaldes han Christiern Winther, Königl. Maj. zu Dennemarc, Schweden, und Norwegen ic. Secretarius, und bey Keyserl. Cammer Gericht jeh zu Speyer Advocat und Procurator. 1535 kom han tilbage til Danmark, og var i Kjøbenhavn under denne Stads Beleiring samme Aar. I et Brev fra Hertug Albrecht af Mechlenburg, skrevet 1535, har han foruden ovennævnte Titler ogsaa Prædicat af Doctor i begge Retter og i Lægefunsten. Dette har vel fornemmelig givet Anledning til, at man har gjort ham til Livlæge hos Kong C. II. **). Maaskee

*) Vidensk. Selsk. Skrift. 4de Deel S. 256.

**) Efter al Rimelighed var Doctor Wartram Kongens egentlige og oprindelige Livlæge; Alexander Rinhorn derimod kun ind-

har han først under sine Gjenvordigheder efter Kongens Flugt lagt sig efter Medicinen som et Brødstudium. Efter de Tiders Skif kaldte Christiern Winther sig ogsaa paa Græst Christiernus Chimonius.

Cornelius Hamsfort sen. *), Livlæge hos
Kong Christian III.

1538—1559.

Livlæge C. Hamsfort havde Residens i Kjøbenhavn **), og fik 1541 som Hofapotheker et Canonicat i Roskilde ad dies vitæ ***). 1554 fik "Doctor Cornelis Hamsfort" Kgl. Brev paa et Cannikedom og Præbende i Marhuus Domkirke efter Jesper Brochmans Død, ligesom ogsaa et Vi-

kaldt for at være Lærer i Lægevidenskaben ved Universitetet. (Han nævnes saaledes baade af Th. Bartholin og Winding som den første medicinske Professor ved Universitetet). Dette bekræftes, naar man tager Hensyn til Kongens bekjendte Iver for at gjøre nyttige Forbedringer i sit Rige. Men da der paa den Tid ingen var, der lagde sig efter Lægekunsten som Videnskab, og da Kongen rimeligviis har fundet Behag baade i hans Personlighed og Kundskaber, har den skotske Læge tilbragt sin meste Tid ved Hove, og saaledes paa en vis Maade, i det mindste af Gavn, været Kongens Læge (Physicus Regius, som han kaldes). Hertil sigte Ordene i Mathias Gblers Vers: "Regis Alexander vivit in arce suo." — Christiern Winther har derimod, om vi endog ville antage, at han har været lægekundig, upaatvivleligen ikkun tjent Kongen med sine juridiske og politiske Kundskaber.

*) Archiv for Læge. Hist. S. 33.

**) Barth. Cista med. S. 77.

***) Pontop. T. III. S. 267 angiver dette at være sket 1544. I den anden Cancelli-Registrant Bl. 16 hedder det: Cornelius Kong: Math Apoteker fik brev ad Vitam paa St. Mikels Altar og Vicarie udi Roschild Domkirke cum clausulis consuetis et inhibitione solita. Actum Haffniæ Anno 1541.

cariat "i St. Kors's Alter" i Kolding Kirke *). 1566 erholdt han Kgl. Tilfagn paa "at vere frij for hues Hand nu sidste sinde war fordagerit at skulle vdgiffue til Os aff thend renthe handt mett forlentt er vdi Marhuus Domkirke" o. s. v. **). I 11te Bind af Tegnelser for alle Lande de annis 1570—71 findes et Kongl. Brev af 1570, hvori det tillades Doctor Cornelius Hamsfort og hans Hustru at faae hans Svoger Doctor Jeronimus "til ordz." Denne Doctor Jeronimus er rimeligviis den samme, som i et andet Kongel. Brev (det samme, hvori D. Hamsfort befries for at betale Renter til Capitlet i Marhuus) benævnes Rector D. Hieronimus Thomæ. Jacob Bircherod satte Hamsfort et Monument i Odense Domkirke, hvor han døde den 8de Marts 1580 (Cista m. S. 79). Det blev indgravet paa en Blyplade, der gjemmes ved Musæet for de nordiske Oldsager; Pladen har været befæstet til en Liigsteen, og skal være funden ved at opkaste en Grav paa Kirkegaarden. Indskriften lyder saaledes:

Ossa
 Cornelii Hamsfortii
 Christiani III. Reg. Danor.
 Archiatri
 V. A. L. 88 MXDXIII
 IIX E I D MART.
 LIBERI MOERENTES
 PATRI OPT. MER.
 F C.

*) Tegnelser for alle Lande No. 6. Bl. 320. i Cancelli-Archivet.

**) Tegnelser for alle Lande No. 8. Bl. 152.

Ruberth Geisspuscher *) Saarlæge hos
Kong Christian III.

1539—1559.

I Aaret 1555 fik R. Geisspuscher af Kongen et Steenhuus i Ribe med tilhørende Jorder **). Hans Bestalling som Kongens "Wundartz" daterer sig et Aar senere, skjøndt det er rimeligt, at han har været det lang Tid forinden, men først har faaet sin Bestalling 1556. I Niels Krags Historie om Chr. III. siges, at han i 20 Aar var Livchirurg hos Kongen, der døde 1559. I denne Bestalling hedder det, "at Mesther Ruberth Geyspusch wor Wundartztt skal haaffue i besolding aff wor renthemester ccc marcß danff huert Aar ved paasketid, och en seduannlig hoffklædning, disligeste tu Ogen, sex Sviin" o. s. v., som han skulde nyde af Ribershuusslot. "Derfor skal Ruberth altid were hos os tilstede och lade sig bruge udi wor daglige thiennefche for Wundartz, och ingen stedß drage fran os vdend wortt forloff."

Jacob Hasebart sen., Saarlæge hos
Kong Christian III.

1553—1556 ***).

Han var først Chirurg i Hamborg, senere i Lybek, hvorfra han 1553 af Kong Christian III. blev kaldet som Livchirurg til Kjøbenhavn. Han døde alt 1556 ****), og efterlod sig en fireaarig Søn, af samme Navn, der senere blev Livmedicus hos Christian IV. Enken giftede sig med Antonio

*) See Archiv S. 33 og 37.

**) Tegn. for alle Lande No. 6. Bl. 363. Han kaldes her Rubert Giesbusch.

***) Tegn. for alle Lande No. 6. Bl. 369.

****) Cista medica S. 142.

Batto (præcipuo eorum, qui materiam medicam et rem herbariam tractarunt in officina hujus urbis primaria *), der siden af Prinds Johan senior til Holsteen blev kaldet som Apoteker til Hadersleb.

Johannes Barvich, Livlæge hos Kong

Frederik II. **)

imellem 1564—1577(?).

Paa Titelbladet af hans Bog: Von der Pestilenz" o. s. v., der udkom 1577, kalder han sig "ist Königl. May. zu Denemarf bestalten Medicum". At han ikke længe efter rimeligviis maa være falden i Unaade, beviser et Brev *** fra Kong Fr. II. til hans Vært Henrik Mogensen i Malmø, dateret den 2den April 1582, hvori Barvich kaldes Doctor i Malmø, og omtales som den, der levede i den yderste Armod, saa at han ikke kunde betale sin Huusleie. Kongen beder derfor H. Mogensen om at have christelig Medlidenshed med ham.

Han skal være født i Frankrig af fornemme Forældre. Paa sin videnskabelige Reise lod han sig kalde Johan Nisgenhagen. Han blev i Aaret 1564 kaldet hertil fra Wittenberg som Livmedicus hos Kong Fr. II. — Ved sin Afreise fik han af Universitetets Rector følgende Patent til sin Unbefaling.

Rector Academiae Wittenbergensis, Ernestus Ludovicus, Dei gratia Stetinensium, Pomeranorum, Cassubarum ac Wandalorum Dux, Princeps Rugiae et Comes Kutschouiae.

Omnibus et singulis has nostras litteras lecturis testatum

*) C. m. S. 142.

**) Archiv S. 43.

***) See Sjællandske Tegnelser Nr. 15. Bl. 43. b.

facimus, hunc clarissimum virum virtute, pietate, et Doctrina præstantem Doctorem Johannem Rigenhagium, natione Gallum, aliquandiu in hac nostra Academia modeste, tranquille et honeste vixisse, et multos arte sua medica, in qua egregie excellit, curasse: Qui cum jam in Daniam ad inclytissimum Regem D. Fridericum, hujus nominis Secundum, vocatus esset, petiuit a nobis nostras litteras commendatitias, quas, cum egregia sua virtus, singularis doctrina et præclara in medicina scientia, et experientia eum satis commendent, pro ea benevolentia et benignitate, qua erga honestos, doctos et optimarum artium et facultatum studiosos omnes affecti sumus, clementer atque summa voluntate ei tribuendas esse decreuimus. Audiuius enim a viris fide dignis, et in ea facultate et arte, quam hic Magnificus dominus Doctor profitetur, peritissimis et in hac Academia facile principibus ipsum non solum artem ipsam perdidicisse et recte tenere, verum etiam in ipsa *πραξι* valde felicem esse, de quo et ipsius patientes, quos hic Wittenbergæ et alibi non paucos recte et feliciter curavit, testimonium ferunt. Ad hæc doctrinam religionis Christianæ puram et synceram amat, et amplectitur eam doctrinam, quæ tradita est in scriptis prophetis et apostolicis, et comprehensa est in symbolis, apostolico Niceno et Athanasiano fideliter recitata in confessione, quæ oblata est Imperatori Carolo Quinto, Augustæ anno 1530. Et abhorret ab omnibus fanaticis erroribus pugnantibus cum hac vera et sincera doctrina de Christo. Oramus igitur æternum dominum patrem domini nostri Jesu Christi, ut hunc clarissimum dominum Doctorem Johannem Rigenhagium pro sua infinita bonitate, spi-

ritu suo regat et efficiat, ut sit *σχευος ελεους* ad inclytissimi Regis et multorum salutem et incolumitatem per Christum filium suum Amen. Cæterum, cum multorum testimoniis constet, Doctrinam et artem huius doctissimi viri multis profuturam, reverenter, amanter atque benigne oramus, postulamus et cupimus, ut præcipue Illustrissimus et inclytissimus Rex Daniæ, Norvegiæ etc. Fridericus eius nominis Secundus, ad quem cogitat et vocatus est, deinde et alii omnes pii et honesti viri, ad quos forte in itinere diverterit, hunc Doctorem Johannem Rigenhagium, eum propter singularem eius doctrinam morumque honestatem et gravitatem, tum quoque propter nostram commendationem, sua benignitate, benevolentia et amore complectentur, et provehant. Ac ne quis de fide harum litterarum dubitet, scienter obsignavimus eas sigillo Rectoratus nostri ipsis Calendis Martiis Anno millesimo quingentesimo sexagesimo quarto *).

Joh. B. Rigenhagen overlevede Kong Fr. II., men hvor eller naar han senere døde, have vi ingensteds fundet optegnet.

Til hans Bog om Pesten skrev J. L. Amerinus følgende Epigram:

Est velut ipsa malum grande et miserabile Pestis,
 Quæ vomit irato, dira venena, Deo:
 Polluit æthereos, quorum contagio tractus,
 Terrigenumque truci, dat genus omne neci.

*) Originalen til denne Anbefalingskrivelse findes i det Kongelige Geheime-Archiv.

Sic Medicina bonum grande et venerabile contra est,
 Propitio cohibet, qvæ mala dira deo,
 Et qvos vicino mors terruit atra sepulchro
 Vivere Nestores datqve vigere dies.
 Hæc qvi præsentì cum sedulitate libello
 Monstrat Apollinei lucida fama chori
 Varrichius: dignum qvis perneget esse vicissim
 Quem redament homines et Deus ipse beet.

Saa fordeclagtige Tanter man endog baade af dette Epigram og af det ovenfor anførte Unbefalingsffrivelse maatte erholde om Barvich, saa aldeles omstemmes man ved at læse det Vidnesbyrd, han selv har leveret om sin Lærdom og praktiske Duelighed i sin "Tractetlein von der Pestilenz in diesen gefehrlichen Zeiten" o. s. v., det eneste litteraire Føster, han har efterladt. Efter at have gjort sig bekjendt med dette, føler man snart, hvor lidet Kongen kunde være tjent med en saadan Livlæge, og hvor ganske den berømte Undernæse*) Dom om de franske Læger til hans Tid passer paa Barvich.

At, siger han, qvot Rabini medicorum, qvi se Hippocraticos aut Galenicos, aut his majores vulgo venditant, ne intelligant quidem Anatomicorum libros, tantum abest, ut ipsi consectiones aggressi sint, aut aliis ostenderint, qvibus si titulum detrahas, nihil aliud invenias, qvam Syrupiastros, ac Iulapiastros, hominum palato oblectantes potius, qvam morbos curantes. Nec desunt, qvi formulis aliquot certis, qvas a nescio qvibus, veluti thesaurum aliquem reconditum acceperunt, communium hominum vitæ illudant, omnis artis, ne dicam, medicinæ imperitissimi, per mortes, ut ait ille, experimenta facien-

*) See Archivet S. 141.

tes. Cujus rei causam esse puto nimiam aliarum scholarum facilitatem, qva nobis Doctores medicos quotidie quam plurimos pariunt, uno tantum die aut altero visos, nulla conditionis ratione habita, tanquam illic, velut in Parnasso, noctes paucas somniasse sit abunde. Non enim aliter, quam canes e Nilo bibunt, et abeunt in hominum perniciem tam splendidum titulum consecuti. (See Forstalen til Cardani institut. anatom. Libr. qvatuor. Basil. 1536).

Alexander Lar, Livchirurg hos Kong Frederik II.

omtrent 1568.

Denne, om hvem forresten intet vides, omtales i et Brev fra Kongen til Peder Oxe *), saaledes lydende: "Frederich o. s. v. Vor synnderlig gunst thiilform Wiider ath som wii tiilforn haffue schriffuit ether thiil, Atti paa wore wegne wilde fornøye wor Bundarbt Alexander R. **), paa hans besoldning halffrediesinnde tiusue Daler, och effter thi hand haffuer nogenn siuge her vnder henderne saa hannd icke kand komme her frann: sielff samme pendinge ath opbere. Bede wii etther och begiere, Atti wille thennom anntuorde thenne breffuiser hans budt, ath hand ther fore kannd fiobe hues hannd thiil hans hannduerck skal paafolde, Ther medt gior i os synnderligenn thiil wilgie. Ex Frederichsborg 30 Martij Anno 1568". — Af et andet Kongel. Brev ***), dateret 22de Febr. 1569, sees at han tidligere havde været ved "knechterne", og at han af 324 Daler, som tilkom ham i Besoldning, ifkun havde erholdt 200 Daler.

*) Cancelli-Registrant for alle Lande No. 9. Bl. 514. b.

**) I et senere Kongel. Brev kaldes han Alexander Lar.

***) l. c. Bl. 278. b.

Peter Sørensen (Petrus Severini),

Livlæge hos Kongerne Frederik II. og Christian IV.

fra 1570 til hans Død 1602.

Til de Oplysninger, der i Archivet S. 39 og flg. ere givne om denne mærkelige Mand, som maa ansees for een af de berømteste og meest videnskabelige blandt Danmarks tidligere Læger, kan endnu følgende føies. Hans Forældre vare Severin Jesen, Raadmand i Ribe, og Botilde Sørensdatter. De lode Sønnen (født 1542) nyde den første Skoleunderviisning i hans Fødeby. Saa snart han var gammel nok og hans Dømmekraft moden, blev han sendt til Københavns Universitet, hvor han ved sit lyse Hoved og sin Flid gjorde saa store Fremskridt, at man snart fandt den endnu ikke tyve Aar gamle Yngling værdig til ved Universitetet at holde offentlige Forelæsninger over Poesien. (Professor, som det er anført i Myerups Litteraturlexicon og i Archivet, blev han rimeligviis ikke, da sliig Titel aldrig nævnes i de Kgl. Breve til og om ham. I Vindingii Academia Hafn. hedder det blot: "ut vel ante annum ætatis 20 dignus judicatus sit, cui publice in hac Academia docendi munus concredetur", hvoraf det neppe med Bestemthed kan udledes, at han blev udnævnt til Professor). Dog længe tillod hans Bidebegjærlighed og hans Attraa efter at see fremmede Lande ham ikke at varetage dette hæderfulde Hverv. Efterat han allerede i Aaret 1562 var creeret til Magister artium af Vicedecanus Nicolai Scavenius, reisste han til Frankrig, hvor rimeligviis Lysten til Naturvidenskabene og til Medicinen ret for Alvor er vaagnet hos ham. Imedens han endnu var i Udlandet, bestemte Kong Frederik II. ham til Physicus i Viborg. Herom vidner et Kgl. Brev

i Cancelli=Archivet *), saaledes lydende: "Capitell vdi wi-
borgh finge Breff Att Kongl. Ma. hassuer wndth Peder søff-
rennsen thet Canickedom, som ledigt er effther enn som war
Doctor vdi medicin. Dog att hand skall endnu studere vdi
iij aar in medicina, Siden skall hand bygge och boe ther hued
wiborg Domkiercke, och eptherdj ther er enn synderlige for-
haabningh vdi hanom, hassuer the hoglerde ther vdi kiøpne-
haffn sambtycht hanom theres anpart aff Unno gratie epther
samme Doctors Dødh, till hans studiers forbedring, at maa
beholle; Theelligeste hassuer Kongl. Ma. och sambtycht ha-
nom att maa beholle hues samme Doctors arffuinger for the-
res anpart aff samme naadens aar tilkommer Om the icke
tillstede kommer, Att the therfor er forⁿ. Peder søffrennsen
forfordelig ther vdinden, och hanom till thet beste forhielpe;
Och lader hannom nyde thenne forbon schrifft gaat af. Dat.
Kiøpnehaffn then xxviiij Oct. 1563." Han erholdt imidlertid
neppe Fordelen af dette Canickedom, maaskee fordi han icke
ønskede at indgaae den dermed forbundne Forpligtelse. Det
er vist, at han aldrig udøvede medicinssk Pragis i Wiborg**).

*) Tegnelser for alle Lande No. 7. Bl. 576.

**) I et Kgl. Brev (Tegn. for alle Lande No. 8. Fol. 682) til
Capitlet i Wiborg hedder det desforuden: Vor gunst tilfornn,
Wiider att Effthersom wor kiere herr fader salig oc høysloff-
lige ihukommelse hassuer forordonirett itt Canickedom ther wdi
wiiburg domkircke til en doctors wnderholdning in medicinis,
Oc wij forfarer att samme Canickedom skall en tiidlang hassue
weridt wforlenth, og huiß aarligt renthe ther aff falldt hassue
y midlertiidt effther højmellthe wor kiere herre faders besal-
linge wpyeboridt, oc attj end nu skulle hassue wdi Capitel-
ledt wdi foruaaring noget aff samme wpyboringe, Tha hassue
wij wndt oc naadeligen tilladt att thenne bressuiser hans pe-
dersen maa bekomme y huiß hassue vdi forraadt. Datum
d. 8 April 1564. Denne Hans Pedersen er rimeligviis den

Efter sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn 1565 fremsatte han offentlig Læren om Meteorerne med sine Tilhøreres store Bifald. Hans Ophold i Fædrelandet var imidlertid ikke af lang Varighed. I Aaret 1568 finde vi ham i Italien i Selskab med sin Ven og troe Følgesvend Johannes Pratensis. Herom vidner følgende mærkelige Udstykke, som findes i Cancelli-Archivet: *)

Hoglerde wdi Kjøbenhavn fick Breff som effther følger
 Frederich &c. Vor synnderlig gunst tilfornn wiider att effther-
 thij wortt Vniuersitet wdi wor fiobsted fiopnehaßn (har) Sti-
 pendium (til) thuene Mediciß oc fornesnte wortt vniuersitet
 paa thenne tiid Icke haßfuer wden en Och wii forfar att wdi
 Italienn skal Studere in mediciniß thuende wnge danske per-
 soner wed Raßnn Mester Peder Seuerinßenn oc mester hans
 de prato som skal were itt gott hob om, Tha paa thet forⁿ.
 Mester Peder oc Mester hans kunde theß bedre fremmiß vdi
 theris studiis wdem landz och ick skulle fororsagiß for wnder-
 holdning for snart att begiffue thennom hjem haßfue wii aff
 wor synderlig gunst oc Raade wndt oc tilladt at forⁿ. Me-
 ster Peder og Mester hans mue aarligen bekomme thet sti-
 pendium som Vniuersitetet er then ene medico pligtig til saa
 lenge the haßfue endet theris studia, och komme hjem, oc
 tha bode (begge) eller en aff thennom kand thiene vniuersite-
 tet for en professor, och skall vniuersitetet theß emellom (imid-
 lertid) Icke were pligtig att holde her tilstede flere end thend
 ene medicum, som the Nu haßfue Thij bede wij etther oc
 wille Altj aarligen till gode rede fornojer forⁿ. thuende personer
 thetj stipendium som thend ene medico er tillagt then stund

samme, som senere blev Capellan i Nyborg og Rector ved
 Skolen sammesteds (see Myerups Litteraturlæxicon).

*) Tegnelser for alle Lande No. 8. Bl. 587. a.

the Studere vdemlandz effther som for^{nit} Star. Ther mett
skeer wor wilge. Dat. Kiopneh. 19 Junij 1566.”

1568 fornyede Kongen dette Tilsagn *). Beriget med
Kundskaber, baade theoretiske og praetiske, vendte Severin
hjem, for at offre Fædrelandet sit ikke ringe Pund. I kort
Tid udøvede han nu her medicinsk Praxis, men Begjerlighed
efter dybere Indsigt i de medicinske Videnskaber, maaskee ogsaa
Haalet om en større og fordeelagtigere Praxis udenlands,
lod ham endnu ingen Ro. Han reisste atter til Italien, som
han nylig havde forladt. Med stort Held skal han have ud-
øvet Lægevidenskaben ikke alene i Italien (især i Venedig),
men ogsaa i flere af Tydsklands større Byer, saa at han var
een af de meest berømte Læger paa de Tider. Denne hans
Navnkundighed bevægede Kong Frederik II. i Aaret 1570 til
at udnævne ham til Livlæge. Da han, adlydende dette hæz-
derlige Kald, vendte hjem, lagde han Veien over Frankrig,
hvor han 1571 tog den medicinske Doctorgrad. Efter sin
Hjemkomst fik han sin Bestalling, som efter Originalen lyder
saaledes:

Bij Friderich 10. Giøre alle witterligt at wij nu haffue
bestillit och vdi wor thieniste annammet thenne Bressuifer Os-
elskel. Hoglerd Mandt Dochter Peder Souerenzen, for wor
Medico och eigen Liffarth, vdi saa maade, att hand skall
were forpligt att ware paa wortt eigen Liiff och Sundhedt, saa
thit og offthe wor Rottorfft thet fordrer och udesker, och
vdi ligemaade folge wor Hoff effther, nar wij hannom
therom thilsiger lader, och ther alldthingist rette sig effther
wor Raathis Befalling, og skall forⁿ Doctor Peder Seueren-
zen were os wore Riger Landde og Bnnderfotte huld och thro,

*) See Tegn. f. a. L. No. 10. Bl. 233.

wort Gaffn beste och welfartt aff hanns yderste formue och Macht wiide ramme och befordre, och wor Skade saa meget hannom mueligt er affstille hindre och affuende, Och saa lenge hannd er vdi wor thienniste sig mett hans Medicin vdi allemaade sliittig oprichtig och throligen skicke og forholde, som en Liiffartz och thro Thienere emod sin Herre och Konningriger bor och well anstaaer. Therhof skall hand och saa thiit och offthe wor Rottorst thed vdtkreffuer, att hand for wor eigen Kongl. Person, nogen Medicin skall preparere och berede, ehvad maade thedt helst er eller were fand thet medt allerhoyeste sliid och throskaff thilslye, och thedt icke thilstede at komme vdi fremmede henneder men thill at bruge os thed selff offueranthworde, huad hannom och om wor Liiffs leilighedt och Suaghed bliffuer forthrodt, thifligeste huad hand vdi wort Kongl. Kammer och eller os och wore Riiger anliggendis horer eller fand forfare som hemmeligt er och stille bor att holdes, thedt skall hand hoef sig selff vformeldet beholde vdi hanns Graff, och thed alldelis ingen obenbare. Heremod och for saadan hans thro thienniste wille wij saa lenge hand os vdi saa maade er servant, aarl. lade giffue och fornøge hannom thill Pension och besoldninge thou hundrede Daler, sammeledes fri Underholdinge eller Kostpende paa sig selffanden, och sedtuanlig Hoff-Kledning paa sig selff och en Dreng, thifligiste frij hus og woning huor vdi hannd hans Medicin bequemmeligen fand berede, och nar nogit Sanikedom vdi Roskilde Dom Kirke wacerer skall hand effther thed Bresslydelse wij hannem therpaa giffuit haffer thermet bliffue forsetget. Actum Frederichsborg. th. 14 Dag Oct. No. Mdlxxj.

Nu var han i tredive Aar Frederik II^{dens} og hans Søn og Efterfølgers Christian IV^{des} Livlæge. Førstnævnte var ham

stedse meget bevaagen, som allerede kan skjønnes af de Naadesbeviisninger, vi have omtalt. 1575 fik han det Canikedom i Roeskilde Domkirke, som var ham lovet i hans Bestalling, og som nu var ledigt efter Oluf Offesen *). Det paafølgende Aar fik han af Kongen Foder til to Heste, saa længe han opholdt sig i Kjøbenhavn **). — 1583 giftede han sig med Druda Thorsmeden, en Datter af Reinhardt Thorsmeden, Raadmand i Flensborg, med hvem han havde 8 Børn, 4 Sønner og 4 Døttre. Af disse naaede kun een Son og to Døttre den modne Alder. Sønnen Frederik Severin studerede Medicin ved tydske Universiteter, og blev siden Doctor ved Universitetet i Kjøbenhavn ***). Hans Datter Ana blev gift med Jonas Charisius.

At han ikke altid fulgte Kong Chr. IV. paa dennes Reiser, sees af et Brev til ham fra Kongen, dateret Antvorskov den 2den Septbr. 1592. Det lyder saaledes:

«Vor Gunst tilforn! Bider, eftersom her paa Slottet, saavelsom og udi Byen (Slagelse) blandt vore Hoffinder, andre Vore Hofstjenere og Vore Hoffinders Folk begiver sig megen Skrøbelighed af den nye nu regjerende Sygdom, hvilken sig dagligen udspreder, formerer og tiltager, og Vi ikke kunne vide, om samme Sjugdom sig udi Længden til nogen besværlig og forgiftig Pestilenz-Sjugdom kunde forvende; Saa derfor høieligen vil fornøden gøres, at Vi hos Os haver tilstede en forstandig og forfaren Medicum, at Vi hannem saavel som Os elskelig Dr. Johannes Bengius, Vor Hoff-Medicus, udi slige farlige Sjugdomme og skrøbelige Tiid kunde lade bruge og Consulere, Begjærendes derfor og Wille,

*) Tegnelf. for alle Lande No. 13. Fol. 95.

**) l. c. Fol. 130.

***) Cista med. S. 122.

at I rette Eders Leilighed efter strax at begive Eder til Slottet og der sammefteds paa nogen Tiid hos Os at forblive og opvarte til saalænge Vi kunde forfare, hvorvidt sig samme Sjugdom vil udgive, om Os (det Gud forbyde og Raadigt afvende) eller nogen Bore Raad, gode Mænd og Tjenere, som nu hos Os tilstede ere, noget kunde tilkomme. Og have Vi ladet forordne Eder et Kammer her paa Slottet, som I kunde have der Bærelse, imedens I her fortovenes worder. Dermed skeer Vor Villie og forlade Vi Os vist dertil. Befalendes Eder Gud. — (Luxdorffs Sjellandske Tegnelser fra 1591 til 1596 N. 18. 4to).

Hvor høiligen Universitetet beklagede Severins uventede Død (den 29de Juli 1602), erfares af Rectorens Program for Aaret 1602. "*Academia nostræ*", hedder det blandt andet, "*magno semper Severinus adjumento fuit in multis rebus gravissimis, ut speraverimus et exoptaverimus ipsum aliquando Collegam nobis, si fata benigniora voluissent, adscitum et conjunctum iri, quanquam ipse quidem ordini nostro re et consilio semper fuit conjunctissimus*" *). — Han blev begravet i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvor følgende Epitaphium i sin Tid fandtes.

Celebritatis splendore et immortalis memoria Viro longe dignissimo Dn. Petro Severini Rip. Philol. ac Medic. mira excell. aliarumque scientiarum et virtutum præstantia omnibus ordinibus summe charo duor. post Regum Dan. Patris et Filii Archiatro, Canon. Roschild. qui in sacello postico cum lectissima Coniuge et liberis sepulchro et Epitaphio honoratur, tabellam hanc perpetui sui desiderii testem.

*) conf. Cista med. p. 116.

GR. P. GEN. I. CH.

Occidit heu toties tua qvi victricibus armis
 Mors celeri docuit cedere tela fugæ:
 Invicto ast animo victus mortalia morti
 Liqvit et æthereis haud peritura Choris.
 Prælia sic victo victrices dura trophæos
 Et cælo atqve solo constituere decus.
 Illic Astrigenas inter victure cohortes
 Perpetuum hic vivo nomine Petre clues,
 Qvæ vita interiit fuit hæc melioris origo
 Grataqve supremo est reddita præda Deo.

P. Anno MDCXV. Mense Novembr.

Hans litteraire Virksomhed falder fornemmelig i hans tidligere Livsperiode, da han uden offentlig Forretninger og fjernet fra Hoflivets Larm ("juvenis, etiamnum liber, ab aulæ strepitu immunis"*) ganske kunde offere sig til Videnskabernes, til Philosophiens og Medicinens (den philosophiske Medicin) Studium. Fra denne Tid skriver sig hans berømte Skrift, *Idea medicinæ philosophicæ*, og hans lige saa berømte *Epistola ad Paracelsum***). Efterat han senere var udnævnt til Kongelig Livlæge, fandte han den nødvendige Rolighed til litteraire Beskæftigelser, uagtet han upaatvivlelig ikke aldeles forsømte samme. In hoc me consolor, siger han i sit Brev til Bongarsius (Cista med. 123), per me non stetisse multis abhinc annis quo minus expectationi multorum satisfacerem, sed multa volentem et molientem, factorum inclementia ab opere revocavit. Interea non penitus adhuc curam animumque abjeci. — Th. Bartholin

*) Cista med. S. 123.

**) S. Arch. S. 40.

anfører en stor Mængde større og mindre Afhandlinger af Severin, som aldrig bleve fuldendte eller saae Dagens Lyg, og hvoraf sikkerlig flere ere nedskrevne i de sidste tredive Aar af hans Liv. De Bærker, Bartholin opregner, ere følgende:

- 1) En lille Bog uden Titel: de præparatione et separatione metallorum et mineralium &c. Den begynder saaledes: Duplex est humiditas vitiosa in metallis &c.
- 2) De generationibus & transplantationibus morborum.
- 3) En lille Bog de separatione virtutum ab invalido.
- 4) En physikalsk Bog, som har til Titel: de principiis elementis, causis, forma, materia.
- 5) De generatione et transmutatione mineralium & metallorum.
- 6) En Afhandling, som begynder: Nolle in causa est, non posse prætenditur.

Det er uidentivl til disse Skrifter at P. Severin siger, naar han i sit Brev til den franske Gesandt Bongarsius skriver: Versantur in manibus meis scripta quædam philosophica, quæ fortassis suis temporibus prodibunt. Den berømte Ole Worm siger fremdeles: at Severin havde lovet følgende Skrifter, hvoraf han havde seet haandskrevne Brudstykker.

- 1) Astrologica commentaria.
- 2) De mixtione et rerum confluentia.
- 3) Commentaria de vita longa.
- 4) Liber de nominibus et rebus.
- 5) De generatione morborum *).
- 6) Commentaria de febribus.
- 7) Paraphrasis in libros Hippocratis de antiqua medicina.

*) Maaſkee den samme som den ovenfor under No. 2 nævnede.

Ole Worm vil ligeledes hos Severin's Søn, Dr. Frederik Severin, have seet følgende Bøger: "manu parentis exaratos."

- 1) Confessio Pucciana in Qvarto.
- 2) Confessio Huberiana in Qvarto.
- 3) Liber theologicus Paracelsi in Folio.
- 4) Secreta Paracelsi varia in Qvarto. (Disse Hemmeligheder troer dog Bartholin, at Severin har bekiendtgjort i sine udgivne Værker).
- 5) Liber de præparationibus medicamentorum ex Gebro, Arnaldo Villanovano aliisque Chymicis excerptus in 4to. (Denne skal dog hverken have baaaret Præget af Severin's Stil eller Genie, lige saa lidet som den skal have været fuldstændig.)
- 6) Nogle Brudstykker af Bogen: de generationibus et transplantationibus morborum in 4to.
- 7) Begyndelsen til en lille Bog: de separatione virtutum ab invalido, skreven i Frankfurt (i 8vo). (Disse to sidste ere uden for al Tvivl de samme, som allerede forhen ere omtalte).
- 8) Nogle Betragtninger over Aristoteles's otte Bøger, ligeledes over Himlen o. s. v. (Disse skulde have været uden al Methode og meget skjædesløst udarbejdede.)
- 9) En temmelig vidtløftig Commentair over Synesii Bog de somniis. in Folio. (Paa denne skal han, paa lidt nær, have lagt sidste Haand, og den var saaledes det meest fuldstændige af de Værker, som han i Haandskrift havde efterladt sin Søn.
- 10) En Bog, hvori han havde samlet sine Drømme og sine Breve, in 4to.

11) Forffjellige Brudstykker af Breve fra P. Severin til hans Venner, in 4to.

12) Nogle grammatikalske Bemærkninger, in 4to.

Uf alle disse Haandskrifter skal der ikke have været et eneste, som uden nøiere Gjennemsyn (sine ulteriori lima *) kunde overgives til Trykken. Om den høie Priis, der selv af Kong C. IV. blev sat paa hans efterladte Skrifter, see Archivet C. 43. Flere bebreidede ham, medens han endnu levede, at han ikke lod sine literaire Arbeider komme for Dagens Lyg. I sit Brev til den franske Gesandt Bongarsius **) anfører han som Undskyldning: "Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes; Tu me inter strepitus nocturnos et diurnos vis canere et contracta sequi vestigia vatum. Non alia excusatione apud te hac vice utar, Nobilissime Domine Bongarsi, nec tempora præsentia, nec occasiones scribentis industriam exacuunt;" — fremdeles — "In his regnorum et imperiorum collisionibus quis mortalium chartas philosophicas inspicere vellet. Sunt vices temporum et occasionum, in ipsis temporibus opportunitates, quibus cæleste numen ingeniis affulget. Ad quas stabo accinctus in vigilia mea, non commissurus, ut mea socordia deficiat oleum curæ et sedulitati meæ commissum. Si multos haberet ætas nostra Bongarsios, id est, bonos, candidos, præclare et solide doctos doctorumque amantissimos, plurimum levarentur lucubrationum nostrarum tædia. Nunc veremur ne ea sit futura conditio vigiliarum nostrarum, quæ est seculi hujus (rerum a comuni facie remotarum aversatio) ne capsula aperta deferan-

*) Cista med. C. 132.

**) Cista med. C. 123.

tur in vicum vendentem piper, thus et odores, et quicquid chartis amicitur ineptis.

Severin var en Mand af en beundringsværdig Erudition og Lærdom for de Tider, og den berømteste Tilhænger af den Paracelsiske Lære blandt det 16de Aarhundredes Skribenter. Hans Værk, *Idea medicinæ philosophicæ*, gaaer imidlertid ikke saa meget ud paa at levere en fuldstændig Fremstilling af det Paracelsiske System, som snarere at bringe en Forening tilveie imellem de ældre Philosophers, Proclus's, Platos, Platonikernes og Paracelsus's Meninger. Hans Hensigt med dette Værk var saaledes at reformere og fornye den almindelige Lære om Naturen, som efter hans Mening var geraadet paa Afveie formedelst Mangel paa sand Metafysik, — paa en vis Maade altsaa ogsaa at røkke Galens altfor store Anseelse og modarbejde den ny-peripathetiske Skole, som noget før hans Tid havde begyndt at reise sig imod den ny-platoniske Skole, hvortil han bekyndte sig. Man seer tydelig, at han i sin Bog fornemmelig har taget Plato, Plotinus, men især Proclus til Monster. Af hans philosophiske Medicin haabe vi ved en anden Leilighed at give en udførlig Fremstilling. Sproget i hans philosophiske Skrifter og i hans Breve til lærde Mænd, af hvilket i det Foregaaende nogle Prøver ere fremsatte, vidner om et fortrolig Bekjendtskab til de gamle classiske Skribenter, en Dannelse, som flere af den Tids Lærde, havde tilfælles og især bør søges i den Omstændighed, at ved Bogtrykkerkunstens Opdagelse i det 15de Aarhundrede Udgangen til de gamle classiske Skribenter blev lettere, som derfor nu bleve den Tids eneste Monstre.

At han som Tilhænger af Paracelsus bidrog til at svække Galens Auctoritet, er upaatvivleligt. "Primas —

skriver han i et Brev til Vistorius — certe spes confirmavit fortuna, optatisque successibus demonstravit medendi indicationes, a Paracelso introductas, et a nobis clarius expositas, longe superare fastidiosas Galeni methodos. Secundas quoque spes, nisi animus ex non ente in Entis suspicione devenire potest, nequaquam fallit". Han ivrer imod vacuitates scholasticas, dimensiones, invisibilitates, incorporeitates &c., hvilket nødvendigen maatte have Indflydelse paa hans Vens, J. Praetensis's offentlige Underviisning.

Thomas Bartholin har i sin Cista medica *) opbeva-
ret et mærkeligt Bidrag til Peter Severins Levnetshistorie i
et Brev fra dennes Samtidige, Johan Paludan til Henrich
Smetius. Det indføres her fuldstændigt og i dansk Oversættelse.

Jeg modtog, Høistædede! dit Brev, dateret den 20
Marts 1605, Dagen før Christi Himmelfartsdag. Du for-
langer deri, at jeg skal underrette Dig om: med hvad Held
Livmedicus P. Severin anvender sin Panacee. — og
om den virkelig helbreder alle de ellers ulægelige Sygdomme,
som opregnes i Dit Brev. Denne Underretning ønsker Du
af mig, da Du troer, at Severin og jeg have levet
sammen ved det Danske Hof, og der ofte maae have haft
Syge under fælles Behandling. Men hertil maa jeg svare
Dig, at jeg ikke har gjort Tjeneste ved Kongens (Friderich II^{dens})
Hof i Kjøbenhavn, men ved (Christian III^{des}) Enkedronning
Dorotheas (1571) Hof her i Jylland. Ved Kongens eget
Hof vare Severin og Doctor Martinus Edituus
samtidige Livlæger. Jeg har derfor kun en eneste Gang været
i Consultation med Severin, nemlig her i Jylland ved

*) S. 127.

Dronningens Hof, og dengang bleve vi let enige om ikke at foreskrive noget Lægemiddel for den Syge, men kun at afgive vort fælles Prognosticon, hvis Rigtighed Sygdommens Udfald viiste.

Hvad Severins miraculøse Duelighed og Held i at helbrede ulægelige Sygdomme angaaer, da maa jeg — uden at ville forkleine Manden, der baade var lærd og stod i høi Anseelse — oprigtigen tilstaae, at hans Rye overgik Sandheden. I Tilberedelsen af sin Panacee søgte han at efterligne Anwaldus. Han analyserede til den Ende Dennes Arcanum, for at udfinde dets Ingredienter, hvilket dog ikke lykkedes ham ganske. Severin udbasunede ei heller sin Panacee saa høit, som Anwaldus sin. Mod adskillige Sygdomme brugte Severin som oftest Lægemidler af det stærkere Slags, ved hvis Anvendelse det sædvanligt gaaer, som naar man, for at fremskynde Træfrugters Modnen, lægger Kalk omkring Træets Rødder. Han fulgte ikke altid Paracelsiske — men undertiden ogsaa Galeniske Forskrifter. I desperate Sygdomstilfælde, greb han endog til voldsomme Midler. Intelligenti satis! — Da en epidemisk Sygdom i Aaret 1602 rasede i Kjøbenhavn, blev han selv angreben af den — og døde.

Her har Du alt hvad jeg er istand til at meddele Dig om Severins Lægemidler og Cur-Methode. Med sin Collega Martinus Edituus, som dog var en meget lærd Mand, kunde han ikke enes. Edituus forlod Danmark og vendte tilbage til Holland hvor han døde for nogle Aar siden. At Du og din Kone og alle Dine maae leve vel, ønskes af Din oprigtige Ven

Wiberg den 3 Juni 1605.

Johannes Paludanus.

I Pharmacopoea danica af 1658 har det medicinffe Facultet optaget pilulas Severini som officinelle. Om disse Piller erindrer J. Rhodius *), at de siden ogsaa ere optagne af de Lærde i Frankffurt og i England. Om Severins Panacee, som ligeledes findes i den danske Pharmacopoe, see ovenfor.

Martinus Vedituus, Læge hos Kong Frederik II. omtrent samtidig med Peter Severin.

Med Sikkerhed vides ikke, naar denne er kaldet til Danmark fra Holland, men at det er skeet før Peter Severins Hjemfaldelse skjøntes af et Brev fra Kong F. II., dateret Helsingør, 5 Dag Martii Ao. 1569, "til Doctor Martinus Vedituus og D. Hans Benzen" om at visitere Hofapotheket i Kjøbenhavn **). Hos Binding ***)) omtales han som den, der 1570 behandlede Sænkler og Universitetets første Patron, Johan Friis, da denne paa en Reise fra Rykjøbing i Falster til Kjøbenhavn blev syg i Kjøge. Under den 13de Februar fik han Brev paa en Deel af Kongens og Kronens Gaarde og Gods i Sjælland; i dette Kongelige Brev kaldes han: "vor Liffark". I Acta Consistorii af 31 Juli 1571 læses: "Petiit Dominus Gellius Sascerides nomine D^{ris} Martini Aeditui Medici, ut Universitas velit regulas quasdam ei prorogare ad repa-

*) Not. ad. Scribon.

**) Dette mærkelige Brev, som viser at Apothekervisitationer her tidligere ere foretagne, end man hidtil har troet, skal senere under "Apothekervæsenet" blive aftrykt.

***)) Regia Academ. Hafn. S. 447.

randæ tecta Domus, in qua Dominus Martinus habitat". Han skal have været en meget lærd Mand *), men da han ikke kunde enes med Livmedicus Severin, saa gif han snart efter sin Ankomst til Hoffet igjen tilbage til Holland (1571?), hvor han døde i Amsterdam (1595?) **).

Johannes Paludan, Læge ved Enkedronning
Dorotheas Hof og Physicus i Viborg,

imellem 1571—1615.

Om denne til sin Tid berømte Læge kunne vi nu meddele en noget omstændeligere Underretning ***). Han er født i Aaret 1538, men hvor vides ikke med Visshed. Efter Tidsregningen er han maaskee en Søn enten af Søren Paludan, der døde som Borgemeester og Tolder i Solding Aar 1582, eller af Carl Paludan (La Paly, født i Frankrig), som Kong Gustav I. ved Midten af det 16de Aarhundrede lod falde til Sverrig som sin Læge ****). Maaskee har denne Doctor Carl været en Broder til vor Doctor Johan. I Kong Erich XIV^{des} Tjeneste var der en Licentiatus Mathias Paludan, rimeligen en Søn af nysnævnte Carl *****). Dr. Johan Paludans første Ansættelse her i Landet var upaatvivlelig som Læge ved Enkedronning Dorotheas Hof i Sønderborg, uviist naar. Men da Dronningen døde (d. 7 Octob. 1571), blev han af Kg. F. II. beskikket til Physicus for Nørrejylland med Forpligtelse at bosætte sig i Viborg (hvorhen

*) Cista medica S. 129.

**) Møller S. 1625.

***) S. Arch. S. 69.

****) See Prof. Bergers; "Tal om Stockholm" S. 54.

*****) l. c. S. 64, 96.

maaskee Enkedronningens Hoffstat er flyttet *) og at begive sig til Kongen, som "en anden vor Liffarzt" naar han trængte til ham. At Paludan har været kaldet til Kongelig Livlæge, førend han kom til Viborg, kan man deels slutte deraf, at han i sit forhen anførte Brev **) til M. Smetius om P. Severin kalder sig Enkedronningens Læge, skjøndt denne døde før hans Ansættelse i Viborg, deels af Thomas Bartholini's Overskrift over dette Brev: De D. P. Severino Epistola Johannis Paludani Medici olim Reginae Daniæ Viduæ, postea Urbis Viburgensis ordinarii, &c. Paludans Bestalling som Læge i Viborg lyder ordret saaledes:

Vij Frederich 12. Giøre alle witterligt, att effterthi wore fiere thro Vnderfotte Adelen och andre Inndbygger vdi wort Land Nørre Jutlandt haffue ladet for os berette, huorledis ther vdi Lanndit skal were stoer Brøst for en Medico som syuge och suage Mennisker besøge forethage och thennom vdi theres Siugdomme och Skrøbeligheedt hielpe och Curere kand, tha haffue wij therfor, forⁿ wore Vnderfotte vdi Jutland til beste ladit handle med os elskel. hogleerde Mand, Doctor Johanne Paludano saa hand haffuer bevilgit och tilfagt sig vdi Bor Kiøpsted Wiiborg att wille nederfette, och for en Doctore Medicine lade bruge wore Riigers och Vnderfottis Gaffn beste och Welfart aff hanns yderste Magtt och formue befordre, wor och thieris Skade och Affbreck med

*) I det mindste hedder det i Paludans Brev til Smetius: —
 "Me non in Aula regis, sed reginæ matris vixisse:
 quum D. Petrus, una cum Dr. M. Aedituo in aula R. Frederici II. viverent, et unicum tantummodo cum illo me in aula Reginae, nempe hic in Iutia, communem habuisse ægrotum etc. (Cista med. S. 127 og 128).

**) Cista med. S. 127.

mueligt flid, hindre och affuende, och huilke som haffue
 hans hielp och thienniste behoff, thennom skal hand effter
 thieris Begiering forethage, och med beste windsfelighed
 hielp och Curere, och sig med hans Medecine vdi allemaade
 troligen flittigen och oprichtigen shicke och forholde som en
 Doctorem Medicine eigner och bor, och thersom leilighedenn
 sig saa tildrog at wij for wor egen kongelige Personn selff
 behoffue hannom at bruge skall hand paa wor Schriffuelse
 och Omkostninge were forplicht att begiffue sig till os, och
 sig med thro Underdanig thienniste effter som andre wor Liff=
 arz hoef os lade befinde saa lenge wij behoff haffue hannom
 hoef os att beholde, Theremoed och for saadanne hans
 flittig thro thienniste haffue wij naadigst beuilgit och tilladt at
 hand nu strag maa bekomme thett Cannikedom vdi Wiiborg
 Dom=Kirke, som aff wore fiere herre fader, salig og hogloflig
 ehugkommelse er stiftet och funderit til een Medici Under=
 holdning ther sammesteds och thett med Bønder, thiener och
 ald sin renthe och rette tilliggelse, haffue nyde bruge och beholde
 och ald thennd frund hand er vdi samme thienniste, och paa
 thett att hand wor Underfotte til beste hans Kald och Em=
 bede saa megit theffflittiger och bedre kand forestaa haffue wij
 ther wdoffuer aff wor synnderlig Gunst och naade beuilgit
 hannom att mæe bekomme thett forste Prelatur som vdi
 Wiiborg Dom=Kirke Bacerindes worder, och thett vdi liige
 maade med Bønder, thiennet och ald sin renthe og herligheed
 beholde, huorpaa wij hannom nar thet falder med wort synn=
 derlig Bress wille forsørge och vdi midlertiid forre end for
 Prelatur Bacerer wille wij til aarlig Pension lade giffue
 hannom 1 ct. Ennfede Daler, huilke wor Lensmand paa
 wort Slot Hald, thend som nu er eller hereffter kommendis
 worder hannom paa wore wegne skal fornøige och lade offuer=

antworde til saa lunge hand forⁿ Prelatur bekommer och renthe theraff oppeberindis worder, Siden skal forⁿ 1 et. Daler hannom affortes, og icke ydermeere fornoigis, Dat. Frederichsborg thend v December Aar Lxxj.

Det er ikke oplyst, ved hvilket Universitet han blev creeret til Dr. medicinæ, dog lader sig af hans første Giftermaal med Hedevig von Buchhofen formode, at det er skeet i Wittenberg, hvor hendes Fader levede, indtil han af Kong Christian den Tredie blev kaldet hertil som tydsk Hofpræst og Decanus ved Domcapellet i Lund. Da Buchhofen først døde 1576 *), saa er det ogsaa troligt, at han ved sin Indflydelse hos Kong Frederik den Anden har faaet Swigersønnen kaldet til Danmark. Ved Kong Christian den Fjerdes Fødsel 1577 fik J. Paludan sit Privilegium exclusivum som Apotheker for hele Jylland. Han døde i Viborg 1615 i sit 77 Aar. Om Nanden af hans Liigsteen staaer: Credo ego in Deum Patrem, qui me creavit —, in Deum Filium, qui me redemit —, credo in Spiritum Sanctum, qui me sanctificavit —, et cum Sancta Ecclesia Catholica credo remissionem peccatorum expectans. Christus traditus est propter delicta nostra & resurrexit propter justificationem nostram. Hans Epitaphium lyder saaledes: Iohannes Paludanus, Medicinæ Doctor, Ecclesiæ Wi-burg. Archidiaconus, vivus sibi et Hedevigi von Bruchhoffen, uxori carissimæ defunctæ liberisque hoc sepulchrum posuit; obiit Hed. v. Bruchhoffen anno 1584 die 7mo Martii in vera et constanti fide et invocatione Filii Dei, et quatuor filiis, tribus Henricis, quartoque

*) Myerups Literatur-Lexicon.

**) See Archivet S. 69.

Erasmo, qui infantes obierunt, adjuncta sub hoc lapide. Anno 1592 obiit Hedevigis, infans ex secunda uxore Mag. Johannis Blochii filia nata. En af hans Døttre, Barbara, blev gift med Provst Hans Jensen Stougaard, og saaledes Moder til Dr. medicinæ Christen Stougaard.

II. Tillæg og Berigtigelser til de i Archiv for Lægevidenskabens Historie i Danmark meddeelte Oplysninger om de medicinske Professorer ved Københavns Universitet fra dets Stiftelse til Kong Frederik II's Død (1588).

Thomas Zegerus*), Professor medicinæ
ved Københavns Universitet
fra 1538 til 1544.

Han var indkaldt fra Udlandet, rimeligviis fra Tydskland, og Doctor medicinæ, uvist ved hvilket Universitet.

Om Zeger's Enke læses i Prof. og Dr. J. E. G. Taubers topographiske Skizzer; Odense 1822 Side 22: "Endelig har Sacristiet (i St. Nicolai Kirke i Colding) havt en nu bortflytted Mindetavle over een af vore ældste Forfatterinder, Magdalene Zeger. Hun døde i Colding 1598. Nyerup kjender ret godt hendes Almanakker, som sees af hans Forfatterlexicon; men hvad han maaskee ikke veed, er, at de gode Tyder saa lidet forstode at bedømme hendes astronomiske Kundskaber, at de nær havde anseet hende for en Hex, om hun ikke havde sikket sig mod

*) See Archivet S. 53.

Mistanke ved at lade sig prøve i Troen af sin Skriftefader. Hvorfor Slutningen af hendes Gravminde indeholder denne Retsfærdiggjørelse: Sie war erfahren in der Astronomie, und weil sie Almanacken gemacht hatte, ist sie von ihrem Beichtvater gefragt, was sie davon hielte? Ist aber befunden, daß sie ihrem christlichen Glauben zuwieder nicht davon gehalten hat.

Wetho Johannes Sybellius Freudenburgensis *),

Leector medicinæ ved Kjøbenhavns Universitet.

1545—1546.

Wetho Johannes Sybellius Freudenburg, eller, som han ogsaa kaldtes, Johannes Antonii Freudenburg, var af Nation en Tydsker, og creeret til Doctor medicinæ i Bononien, hvorfra han var forsynet med et særdeles godt Testimonium. I Maa- ret 1544 kom han til Kjøbenhavns Universitet, men Professorernes Mening om ham her har ikke været saa fordeelagtig. Binding **) beretter om ham: receptus est in numerum Professorum ad semestre an. 1545, donec alium habere possent, nec interim ipsis dedecori esset. Han lagde sig ogsaa snart ud med sine Colleger ved sit frie Sprog, og ved at tale ilde om dem og om Universitetet. Skjøndt han tvende Gange gjorde Afvigst og erholdt Tilgivelse, vedblev han dog sin slette Opførsel; saa at Professorerne besluttede, at de ikke længere vilde taale ham som Leector formedelst hans fordærvede Sæder og hans Trættekjærlighed. Han forlod derpaa Riget 1546. Han er, ligesom Ovenanførte, ganske ubekjendt i Litteraturen. I Archivet staaer, at han døde 1544, som ifølge det Oplyste herved berigtiges. Naar han døde, vides ikke.

(Fortsættes.)

*) See Archivet S. 53.

**) Academia Hafn. S. 85.

III. Om Dr. medicinæ, Professor phycices Andreas Krag og hans Promotion i Montpellier til Doctor medicinæ.

Andreas Krag's Fader var en skikkelig og ærlig Borgermand i Ribe *), hvor Sønnen er født 1558. Saavel han som hans Broder, Historieskriveren Niels, skinnede som Stjerner af første Størrelse paa Danmarks lærde Himmel. Andreas reiste udenlands (Aaret vides ikke) og tog Magistergraden i Wittenberg. Denne var den sædvanlige Wei til Hæderlighed for den danske Ungdom. Usædvanligt var det derimod, at vor Krag, istedetfor, som de fleste af sine Landsmænd, at lade sig creere i Padua eller Basel, søgte Doctorværdigheden i Montpellier. Med Hensyn til det medicinske Studiums Velde og Flor kan neppe noget Universitet i Europa maale sig med dette. Morsianus kalder, i Fortalen til H. Smidts Lægebog, Montpellier den ypperligste Høiskole for Læger, som findes i hele Christenheden. Og vor Krag er, saavidt vides, den eneste danske Læge, som er kronet der. Fra det 13de Aarhundrede af og lige til det 17de voxte det derværende medicinske Facultets Hæder og Anseelse i den Grad, at det opvakte Avind og Misundelse endog hos Facultets-Lægerne i Paris. Tilvægten i Montpellier var saa stor, at man stundom paa eengang kunde tælle et Par hundrede medicinske Candidater. Disse Omstændigheder og alt, hvad der kan bidrage til at anbefale og forherlige denne Universitetsstad, finder man concentreret i en lille Bog, som den i sin Tid berømte Brøndlæge i Carlsbad, Joh. Steph. Strobelberger,

*) Grams Fortale til Chr. III. Historie 1776.

under Titel af *Historia Monspeliensis*, udgav i Nürnberg 1625. I dette Skrift berører Forfatteren vel de strenge Fordringer, som gjordes, og de udstrakte Kundskaber, man maatte aflægge Prøver paa, førend den medicinske Doctorgrad meddeltes, men da han omfatter det hele Universitetsvæsen, kan han ikke, uagtet det medicinske Studium var ham Hovedsagen, gaae dybt i Detail. Dette gjør derimod vor Krag i sin *Laurea Apollinea Monspeliensis*, som udkom i Basel 1586 i 4to. Paa selve det udførlige Titelblad tilkjendegiver Autor, at førend Laurbærfrandsen blev vundet om hans Finding, maatte han opløse 13 vanskelige Qvæstioner, forsvare 66 paradokse Problemer, afgive tvende Syge-Consultationer, samt holde 4 Taler og 2 Forelæsninger. Titlen frembyder saaledes en summariff Indholdsliste, og det lønner visseelig Umagen at blade Bogen igjennem, for ret at erholde et anskueligt Begreb om, hvorledes Forfatteren har skilt sig fra Arbeidet, og hvilke udmærkede Kundskaber og store Talenter, han har lagt for Dagen. Bogen begynder med en Epistel til den studerende Ungdom ved Kjøbenhavns Universitet. I denne Skrivelse, som er dateret Basel den 11te Febr. 1486, har man en egen Figur for Bogstavet Jod, hvorom Krag siger, at han har formaaet Bogtrykkeren til at støbe den, da han var aldeles overbeviist om Rigtigheden af Sammes Anvendelse, efter den Orden, som den berømte Petrus Rasmus, og efter ham Professor Jacob Madsen, havde bragt paa Bane.

Titelbladet antyder en Mængde Exercitier og Prøver, som maatte gaae forud, førend en medicinsk Candidat erholdt den høieste academiske Værdighed i sin Videnskab. Den laveste Grad var *Baccalaureatus*, den mellemste *Licentiatus*, og den tredie eller høieste *Doctoratus*. Til at opnaae denne sidstnævnte høieste Epidse af Værdighed, udkrævedes af Lægeviden-

skabens Dyrkere ikke færre end 6 Acter, dem vor Forfatter opregner i følgende Orden:

- a) Cursus Baccalaureatus.
- b) Examina duo pro intentione.
- c) Examen rigorosum.
- d) Actus et inauguratio Licentialis.
- e) Cursus Doctoralis.
- f) Actus et inauguratio Doctoralis.

Hver Act har igjen sine Scener eller Underafdelinger.

Førend han erholdt Baccalaureigraden, disputerede vor Krag først om Eftermiddagen den 21de Mai i 3 Timer, og vare Professores hans Opponenten, og dernæst de 3 Dage, den 7de, 8de og 9de Juni, baade Formiddag og Eftermiddag. Denne Disputereact var egentlig en Begunstigelse imod Krag, hvis Tid og knappe Formue = Omstændigheder ikke tillode ham et længere Ophold ved Universitetet. Den blev substitueret istedetfor en Times Forelæsning daglig i 3 Maaneder over et af Galens Skrifter *).

I de Discussioner, der tjente til Surrogat for Forelæsningerne, var Emnet deels af medicinssk og deels af philosophisk Indhold. Den første Qvæstion lød saaledes: An omni phlegmone conveniat venæ sectio aut purgatio?

*) Hvorledes det gik til ved deßlige Baccalaureats-Forelæsninger og Docentens Costume skildrer Strobelberger (libr. cit.): "Proponetur tibi elucidandus ac prælegendus liber aliquis Galeni, in quo prælegendo et interpretando tres menses consumendi sunt, stabisque publice in auditorio, cathedra exaltatus, per horulam quotidie, toga indutus byretoque quadrato coopertus, ubi, per sonitum campanæ convocatis studiosis, in præsentia Consiliariorum pensum tuum explicabis."

Den anden Qvæstion handlede om Gifter og sammes Virkning paa den menneffelige Organisme.

De philosophiske Sætninger, som kom under Ventilation, vare alle tagne af Petri Rami Skole, hvoraf Krag ved forud i Tryk udgivne Skrifter havde viist sig at være en ivrig Tilhænger *).

De Taler, han før og efter disse Disputatser har holdt, vidne om megen velfordøiet Lærdom — og hans Tiltale til tre navngivne Opponenten, hvoraf den Ene var Johan Jacob Wolf, som siden blev Professor i Zürich, ere fulde af Courtoisie og røbe et muntert Lune.

Forfatteren blev omsider Baccalaureus Medicinæ, og han attraaede nu Licentiatgraden. For at opnaae denne, maatte han først udholde tvende saakaldte Examina pro intentione, som bestode i at besvare de ham af tvende Professore i Facultetet opgivne Spørgsmaale. Ved den første Examen (den 16de Juni) var Opgaven: an ordo in assumendis cibis servandus? ved den anden (den 3die Juli): om det er sundt at tage sig en Middagssovn? Tillige forelagdes ham tvende Sygdomme at behandle efter Kunstens Regler. Den ene var Epilepsie, hvis rædsomme Symptomer han skildrede med stærke Farver, og hvor en noget problematiff Curmethode gav Candidaten riig Anledning til at lægge Skarpsindighed for Dagen.

Derpaa fulgte (den 6te Juli) Examen rigorosum, som bestod i, at han i Overværelse af Universitetets samtlige me-

*) Her holder han følgende Lovtale: Petrus Ramus, philosophus et orator Parisiensis, vir ad artes et lingvas docendas plane natus et factus, et in hac re nulli secundus noctes diesque id unum cogitabat, ut artes postliminio revocatæ pristino nitore, sordibus excerptis, restituerentur.

dicinske Professore og Baccalaurer maatte i Cancellernes Huus gennemgaae og forklare en Bog i Ars parva Galeni, samt en af Hippokratis Aphorismer.

Den 15de Juli holdt Krag en Tale de vero medicinæ fine ad medendum non ad disputandum comparatæ, og dermed var Licentiaten færdig.

Den 26de s. M. begyndte de saakaldte Cursus doctorales pro supremo in arte Apollinea gradu, og disse varede i 3 Dage. Her maatte han hver Dag, førend selve Disputereacten begyndte, gennemgaae og opløse adskillige ham forelagte Qvæstioner og Problemer, som f. Ex.: An febribus continuis putridis conveniat purgatio? hvilket besvarede bejaende. Af Problemata, som ialt vare 40, maade følgende tre staae her til Prøve:

- a) Medicamenta exotica non sunt magis utilia nostratibus, si ea dignoscamus.
- b) Perperam per Germaniam et in regnis septentrionalibus balnea, scarificationes, purgationes et venæ sectio in singulos annos aut menses aliquoties usurpantur propter consuetudinem.
- c) Mercurius præcipitatus in morbis pestilentialibus et lue venerea utilis.

Autors Udvikling og Commentar over de 40 Problemer, som i Bogen gaae fra Side 182 til 251, blev ikke fremsagt. Non dicta, — hedder det i Overskriften — ne Baccalaureis et Studiosis tempus disputandi et communicandi præripiatur, og Side 251 udbryder han: De his satis, vel plus satis. Tempus ad disputandi exercitium nos avocat.

Et af de mærkeligste Steder i denne Afdeling af Forhandlingerne findes Side 190—191, hvor Autor paaminder Medicinerne, at de i Anatomien og Botanikens Studium ffulle

holde en viis Maade, ikke at forfalde til golde og ufrugtbare Anstrengelser, og at de fædse skulle betænke: nisi utile est quod facimus, stulta est gloria. Om anatomiske Dissectioner yttre han sig saaledes: Qvi ingenio, otio et opibus abundant, hi se ad ostentationem exerceant per me licebit, et vel sextum illud par nervorum a cerebro in partes inferiores descendantium in musca quærant, quam ad atomos usque dissecant", og med Hensyn til Urtevidensskaben dadler han dem: qvi nihil in arte medica posse se sperant, nisi tanquam digitos omnia autorum nomina, herbis indita, in numerata habeant. Desperant de se nisi eas contradictiones, quæ sunt in herbis baptisatis a Plinio, Galeno, Theophrasto, Dioscoride, Matthiolo, Trago Ruellio, Dodonæo, Fuchsio, Lobelio p. p. omnes in amicitiam et gratiam redegerint.

Endelig sluttedes den hele Act den 11te August med tre forte Taler. Af disse holdtes den første af Promotor Doctor og Professor i Medicinen, Vice=Centøler Johannes Sapporta; den anden af Krag selv, og den tredje af Centøleren, Archiater Johannes Hucher. Krag's Tale er i høi Grad mærkelig, da den gaaer ud paa at bestride alffens Overtro, og at vise, at Alt, selv det Ubegribeligste og aldeles Uforklarlige har sine naturlige Aarsager. Kun den dumme og enfoldige Almue taler, siger han, om Mirakler, og tilskriver, hvad den ikke begriber, Guds eller Djævelens umiddelbare Virkninger.

Forfatteren omtaler Spøgelsier og Gjengangere, Lygtemænd og Stjerneeskud, Tassenspillerkunster og Dienforblendelser, chemiske Operationer, naturlig Magie o. s. v., med en høiere Grad af Fordomsfrihed og et større Omfang af Kundskaber, end man kunde vente fra det 16de Aarhundrede.

Endnu ville vi forteligen berøre de i Krag's Laurea, ved de forskjellige Afdelinger og Overgange, anbragte Dedicationer, nemlig:

a) til Sjællands Biskop, Povel Madsen, som fra Krag's Barndom af faderlig havde taget sig af ham, hjulpet ham til at blive Hofmester hos nogle danske Adelsmænd, som reiste udenlands, og endelig skaffet ham Kongelig Understøttelse til hans Studeringers Fortsættelse.

b) Til Kongl. Majestæts Secretair, Peder Dreßselberg, Herre til Rastrop, som han kalder sin gamle fortroelige Ven.

c) Til Georgius Spigeliuss, Søn af den berømte Jacob Spigeliuss i Strasborg. Han havde reist med ham igjennem Frankrig, og de havde forladt hinanden i Paris, han for at reise til sit Hjem, Krag for at begive sig til Montpellier.

d) Frederik Munk, Herre til Ørvang, hvis Informator han havde været. Han bevidner Munk sin Erkjendtlighed for oppebaarne Belgjerninger; til dem regnede han ikke saa meget den modtagne ganske anstændige Betaling for sit Arbeide som hans Flittighed og Lærvillighed, hans gode Sæder og Gudsfrugt.

e) Altter til Biskop Povel Madsen, hvis Bekostninger og Belgjerninger mod sig, han siger, han skylder den Laurbærfrands, som Sapporta satte paa hans Hoved. Bispen havde lagt Pengene til, han selv blot en Smule Flid og Arbeide.

Saa megen Møie kostede det, førend Krag fik Laurbærfrandsen bunden; og unægtelig contrasterer den Widtøftighed og Mængden af de derved aslagte Duclighedsprøver ikke lidet med den utroelige Letsindighed og Ligegyldighed, hvormed Jus vitæ

"HEINRICVS PANTALEON PROMOTOR

CANDIDO LECTORI S. *)

Sicut diuersa genera bonorum censentur, Animi, Corporis, & Fortunæ: ita etiam diuersæ scientiæ, certis subiectis atque finibus separatae & distincte deprehenduntur. Ex hisce Theologia potissimum bonis animi, Iurisprudentia fortunæ, atque Medicina corporis circumscribuntur. Vt autem olim non vnius generis præmia ac coronæ, diuersis in locis strenuè pugnantibus offerebantur, quibus semel perceptis, postea perpetuò in ludis vti licebat, vtpote Triumphales laureæ, Ouales myrteæ, Castrenses oleaginæ, & Ciuicæ gramineæ: ita quoque diuersis literarum studiis alii atque alii gradus, dignitates, & testimonia antiquitus assignata, quibus exornati, tanquam certis prærogatiuis & priuilegiis, perpetuo gauderent & fruerentur. Cum itaque celeberrimus Iurisperitorum ordo statuerit 3. Calend. septemb. viros aliquot animi & corporis virtutibus insignes, supremis suæ scientiæ titulis decorare, placuit etiam amplissimo Collegio Medico (ut eundem diem illustriorem redderet, & in Academiæ nostræ fastos solenniter referret) eodem tempore & loco, pietate & doctrina egregium virum M. ANDREAM LYMVICVM CIMBRVM Medicinæ Doctorem constituere, & publice proclamare. Idque quicquid est muneris mihi imposuit. Rogamus ergo omnes literarum amatores, ut loco horaque solitis comparere, atque sua præsentia nostrum actum exornare velint. Explicabit tamen prius D. Candidatus, (more hactenus recepto) oblatam quæstionem, scilicet: *Vtrum*

*) aftrykt efter Originalen.

mulier vnico partu ternos, quaternos, aut etiam plures liberos naturaliter in lucem edere queat.

BASILEÆ RAVRACORVM, Excudebant Daniel & Leonardus Ostenii Fratres, Anno Salutis humanæ 1576."

IV. Om Christiern Pedersen og hans medicinske Skrifter.

1480 — 1554.

Han er født i Svendborg i Fyen 1480, og fik sin første Underviisning i Roskilde Skole. Allerede 1505 skal han, ifølge Bartholin's og Resen's Beretning, have været Cannik i Lund, hvad dog Langebeck heiligen drager i Tvivl. I Paris tog han Magistergraden imellem 1510 og 1513. Efter sin Hjemkomst til Fædrelandet blev han Chr. II^{dens} Historiograph, og var siden stedse en tro Tilhænger af Kongen, som næsten var Tilfældet med alle den Tids lærde Mænd, og fulgte ham i Landsflygtighed. Han levede derpaa en Tidlang i Antwerpen, hvor han beskæftigede sig med Vidensskaberne. Senere (1532) vendte han tilbage, og opholdt sig i Malmø. Ogsaa nu vedblev han at holde sig til den fangne Konges Parti, Grund nok, hvorfor han under de følgende Konger ikke kunde svinge sig i Beiret, og ikke blev brugt paa en Maade, som hans mange Kundskaber kunde have gjort Fordring paa. Oplært i den papistiske Tro, døde han som luthersk Præst i Helsingø 1554. Han var en mangesidig dannet Mand, Theolog, Mediciner, Historiker, Philolog, Belletrist &c. *). Hans seneste Arbejder vare af medi-

*) See Myerups Literaturlexicon.

et necis paa adskillige ellers berømte Høiskoler lægges i mangen Stymper's Hænder *).

Uf Krag's Laurea Apollinea Monspeliensis have's flere Anmeldelser i ældre og nyere Skrifter. See Riolani *Recherches curieuses sur les escholes en Médecine de Paris et de Montpellier*, Paris 1651, og Mænger i *Phys. oec. med. chir. Bibl.* 10 B. S. 161.

Dr. med. Anders Krag blev ført efter sin Hjemkomst (1587) Professor Pædagogicus i Kjøbenhavn, 1589 Professore i Mathematik, 1590 Professore i Physik; men opnaede ikke det medicinske Professoreat, da han alt døde den 24de Mai Aar 1600 i sit 42de Aar. Han var en stor Ynder af det chemiske Studium, ved hvilket man endog mente at han havde forkortet sit Liv. I et Brev til Dr. Sigismund Schnitzer skriver han (i sit Dødsaar ved Kyndelmissetid): Det er mig fjært at høre, at Du tillægger de chemiske Tilberedelser og Lægemidler nogen Værd for den practiske Lægekunst. Jeg for min Deel agter dem høit, da jeg daglig seer den meest paa-faldende Nytte af dem. Men man maa være forsigtig, saa at man blander og rækker Patienten de Paracelsiske Lægemid-

*) Samme Klage blev endnu ført i det 17de Aarhundrede. L. Hofmannus i Fortalen til Brunneri *Consilia* skriver: Qvæ causa tam foecundæ insulsissimorum rudissimorumque Medicorum transplantationis alia, quam modernorum quorundam Academia Professorum exercenda ac flagris castiganda avaritia inexplibilisqve accumulandarum opum aviditas, qvæ pessimo sæpe exemplo, dignum pariter atqve indignum, modo is crumena nummis probe turgida accedat, ad summum Medicinae fastigium turpiter evehunt, Doctoremqve clarissimum salutant, quamvis interdum ejusmodi novus Doctorulus vix tria verba latine hincere possit p. p. (Jerns. ogsaa den danske Literaturtidende for Aaret 1824. No. 26.)

ler efter Galens Methode, og ligeledes maa man ikke blindt-
 hen sætte Liid til enhver Tilberedelse, eller forvegle den ene
 med den anden. Hvor daarligt og uhensigtsmæssigt det er at
 ville curere den veneriske Syge, naar den alt har fæstet Rod-
 der, ved et Decoet af lignum sanctum, maae de stakkels Pa-
 tienter erfare, især i disse nordlige Egne, hvor de seige Væds-
 sker sjældent lade sig udtømme ved Transpiration. Jeg fore-
 trækker Sal sennæ og Sal af lignum guajacum, skjøndt
 Smitten ei altid viger for disse Midler, hvilke jeg dog mær-
 ker at have gaaet Nogle. Du lykønsker mig til min Post
 ved Hoffet, men jeg maa sige Dig, at jeg hidindtil paa alle
 mulige Maader har søgt at undgaae Hoffet, da jeg befinder
 mig langt bedre hjemme ved mine Studeringer, skjøndt jeg
 temmelig ofte mod min Villie kaldes til Hove. Jeg foredra-
 ger Physiken ved Universitetet i Kjøbenhavn for en, efter
 Omstændighederne, her ikke uanseelig Lon — 300 Rdlr. Des-
 uden har jeg af Kongens Raade 120 Rdlr., som mine Ben-
 ner ved Hoffet have forskaffet mig, medens den Sal. Konge
 endnu var i Live. Saaledes kan jeg da anvende nogen Tid
 til de chemiske Tilberedelser af Lægemidler, som vi især be-
 tjene os af her i Norden.

Om Krag's Sygdom og Død skrev Dr. Petrus Johannis
 Wiborgensis til Schnitz den 24de Mai og den 4de Octbr.
 1600. (Cist. med. p. 112.)

Som et Sidesykke til forestaaende Prof. A. Krag's Pro-
 motion i Montpellier meddeles her Programmet ved Prof. An-
 ders Lemvig's Promotion i Basel. Maaskee lader sig af dets
 Indhold udlede, hvorfor i hine Dage de fleste danske Læger helst
 lode sig creere der.

einst Indhold, og navnlig følgende: En nettelig Lægebog faar Fattige och Rige ic. Malmö 1533. 4to — og: Om Urter Vand till ath lege alle honde Sotter och Siugdomme, Bulde, Blegner, Pestilente ic. Malmö 1534. 4to. Disse vare saaledes de første medicinske Bøger, der, skrevne i Modersmaalet, udkom efter Bogtrykkerkunstens Indførelse i Danmark. I den første Bog angiver Forfatteren "gode Raad och Lægedomme" for "mange atskillige Siugdomme som Menniskene hender til ath komme paa deris legeme i mange honde maade." Sygdommene ere ordnede efter Legemets Bygning. I Fortalen siger han at have uddraget denne Lægebog af mange mærkelige Latinske og Tydske Bøger, som de ypperste og bedste Doctore og Mestere i Lægekunsten have skrevet. Blandt saadanne nævnes paa forskjellige Steder i Bogen: Avicenna, Macer, Dioscorides, Galen, Mester Haly, Rogerius, Isaac, Gerardus, Constantinus, Albertus, Gisbertus, Petrus Hispanus, Lapidarius o. fl. a. Uagtet flere af disse Mønstre har denne Bog dog fra Indholdets Side kun faa Fortrin for hiin Tids haandskrevne Lægebøger. Fremgangsmaaden i at oplyse Læseren om Sygdommens Behandling er den samme. Smidlertid kunne vi ikke tvivle om, at Forfatteren, som han selv siger i Fortalen, har gjort dette sit Arbejde i en god Mening, at hver den som læse kan, maa nu hjælpe sig selv og andre flere med de Urter, som her voge i Landene, efterdi her ere ikke mange Doctore eller Mestere i Lægekunsten i disse Land og Rige, som den menige Mand læge eller hjælpe kunde for saadanne Sygdomme" *). Det er

*) Saa meget mere maatte vor Forfatter føle sig kaldt til at sammenstrive denne Lægebog, som han (Cap. 90) bevidner: "jeg vid til visse at her ære icke mange gode Doctore eller Mestere her i Riget, Som ville lære eller sige fattige Quindfolk

imidlertid ikke blot indenlandſke Midler, han angiver imod Sygdommene, men og flere udenlandſke, hvorom mere ſiden. Større Orden og færre overtroiſke Midler findes i denne Chriſtiern Pedersens Lægebog, end i Mængden af de ſkrevene Lægebøger, ſkjøndt Overtroen ogſaa i denne spiller en vigtig Rolle. At forreſten de allerfleſte af de angivne Curmethoder ere høiſt uvirkſomme og tildeels ſkadelige, derom kan man paa enhver Side i Bogen overtøye ſig. Dog dette er mindre Mandens end Tidſalderens Feil. Ligesom i andre af de i forrige Tidſrum angivne Lægebøger, findes ogſaa her en ſtor Mængde af de væmmeligſte, baade ind- og udvortes Midler, hentede fra en eller anden materia ſtercorea. — Som Brækmidler anfører han "Hulurt (aristolochia), kogt med Eddike og Vand, — grøn Hyldebark kogt i Vand; — ſaa og Deſmer X eller XV Gran med Honning og Viin eller Ol; ſom vermifuga Sedeferfrø, Aloe, Malurtfrø, Regnſang, Hvidløg, brændt Hjortetak o. fl. a.; ſom afførende Midler Aloe, Coloquinter &c. At det ikke har været Mode blandt ugifte Fruentimmer at have ſtore Bryſter, ſees af de mange Midler, ſom derimod Cap. 45 anføres. "Deraf bliſſue de ſmaa og tringe", hedder det. Mod Spedalskhed har vor Forfatter næſten alene udvortes Midler. Til Slutningen nævner han ſom indvortes fumus terræ og Guld; beder forreſten, at den alſommægtigſte Gud vill verdis til af ſin egen Godhed ath beſkerme Menniskene derfor. — Andre chirurgiſke Operationer end Nareladning og Kopsætning omtales ikke. Om Clyſterer hedder det i det 75 Cap.: "Vdi Waſſand, Tydſkland och Offnerland bruge de mange honde ting aff urter oc Olye tilgiort De nogue raad eller legedomme tiſſ deris Sorter brøſt oc Singdomme uden de formwe ath giſſue dem ſtore penninge.

stinge dem bag ind i arken med Elifere, Oc dem bruge de ikke her i Landene, ic. Chr. Pedersen kalder (Cap. 99) "Tet og verck" en meget almindelig Sygdom i disse Lande baade for Fattige og Rige, Mænd og Qvinder, Unge og Gamle, saa at man seer, at hiin Tid i saadan Henseende ikke var lykkeligere, end den nuværende. Mod Koldfebre *) ("den dagligh, den tredge dagis, og fierde dagis faalde singe") har vor Forfatter i det 102, 103 og 104 Cap. en stor Mængde empiriske Midler, hvoraf en Deel ikke kan have været aldeles uvirksom, som Tormentilla, Malurt, Centaurea, Chamomille Blomster, Gentian o. fl. a. Digestiv-, Læge- og Brækmidler findes ikke anvendte i denne Sygdom. Forresten ere alle de Sygdomme, som i Rutidens Systemer have Navn af Febre, vor Forfatter saa aldeles ubekjendte, at dette Navn ikke engang forekommer hos ham *). Gale Hunds Bid omtales i det 117 Cap. Det sidste Capitel i Bogen handler om "Paacker og Berck" d. e. om den veneriske Syge. (Herom mere paa et andet Sted.)

Uf ringere Værdi end Chr. Pedersens Lægebog synes hans Bog om Urtevand at være. I denne har han nemlig søgt at give de brændte (o: destillerede) Bande af forffjellige og mange, høist indifferente Urter, betydelig Bigtighed i alle ham bekjendte Sygdomme, saa at han til disses Helbredelse ene og

*) Koldfeber var en meget almindelig Sygdom i Danmark. Peter Palladius bevidner dette i hans Formaning og Advarsel om den lappede og forkludede Hosedjævel, sigende om den hede Syge i Skotland: "den siges at være saa almindelig en siuge hos dem i Skaatland, som den faalde i Danmark.

**) Særo Grammaticus i hans Danmarks Historie synes derimod at have kaldet alle de Sygdomme, som han ikke med Bestemthed vidste at navngive, Febre. Jac. Badens Symb. ad aug. ling. vern. p. 49.

alene tilraader saadanne Bænde som Lægemidler. Smidlertid giver denne Bog os interessante Oplysninger til at bedømme Chemiens og Botanikens Standpunkt paa hiin Tid. I Fortællingen underretter han Læseren om de vigtigste Apparater, der udfordres for at brænde Urtevand. Disse ere efter hans Antegnelser: en Døn af Steen og Leer, eller alene af Leer med lidt Sand, forsynet foroven paa Siderne med 2 eller 3 Huller, hvorigjennem Røgen kan udfare, at Ilden ikke quæles, fremdeles med en Jernrist paa tværs i Dønen, en Haandbred fra Bunden, hvorpaa Kullene kunne lægges, saa at Uffen kan falde igjennem Risten ned paa Bunden, en dyb Kjedel til at sætte midt i Dønen med en Rende eller Pibe foroven, at Vandet ikke, ved at syde over, skal fordærve Dønen, — et Glas, stort nedentil og smalt oventil, (som "kallis paa tydske en kolf"), hvori de skaarne eller stødte Urter kommes, og som sættes ned i Kjedelen, — en Glashjelm til at sætte paa Kolben, som vel maa tættes tilsammen med Linflude, at "luften og vedskjen" ikke fare bort, men løbe ned i et andet Glas, som sættes under Piben af Hjelmen, og som ogsaa vel skal tættes med et Klæde. "Saa at brænde Vand, siger han, kallis (Balneum Marie) vor Frue bad, og det er bæst". Hjelmen og Kolben, mener Chr. Pedersen, kunne endnu bedre gøres af Tin, som en Materie, der er fastere, og ikke, som Glasset, gaaer itu ved pludselige Afvejlinger af Temperaturen. Herpaa angiver han en mindre bekostelig Maade at tilberede Urtevand paa for de Fattige. Det brændte Vand, siger han fremdeles, skal fyldes i et Glas, indtil at der mangler $\frac{1}{3}$, og da vel tilstoppet sættes paa Sand, og udstilles for Solen. Saaledes renses Vandet fra al "ond fuctighed". Siden kommes det i et andet Glas, og forvares vel om Vinteren, at det ikke fryser, og om Sommeren, at det ikke fordærves af Varmen.

I Bogen selv finde vi den Mening bestrykt, som ogsaa ved andre Leiligheder maa paatrænge sig os, at vore Forfædre besadde ikke saa ringe Kundskab om Urterne. Vor Forfatter har ikke mindre end omtrent 141 forskjellige Urter, som, efter hans Angivelse, alle ere saadanne, der almindeligen vore her i Riget, paa Markerne, i Skovene og i Urtegaardene (Haverne). En stor Mængde af disse Planter findes forsynet med eiendommelige danske Navne, som tildeels endnu ere i Brug. Især i Begyndelsen af Bogen findes ikke sjelden Planternes Voksesteder, Blomsternes Farve, Bladenes og Stængernes Bessaffenhed o. s. v. beskrevne. Til Slutningen, i et Slags alphabetisk Register, anføres hvilke Dele af Urterne, der ere tjenlige til deraf at brænde Urtevand, og den Aars-tid, paa hvilken de skulle indsamles og anvendes. Det er ikke alene de Urter, som efter vor Forfatter ere af tør og heed Natur, han anseer for tjenlige til Urtevands Destillation, men ogsaa de, som ere af kold og fugtig. Ja han taler endog om, og lovpriser Vand, brændt af Ogeblod, Kalveblod, Oregalde, ja selv Menneskeblod. Hvad der forstaaes ved kold, tør eller fugtig i 1ste, 2den, 3die eller 4de Trappe, hvilke Benævnelser saa hyppigen findes i den Tids Lægebøger, forklarer han vidtløftigen i Fortalen. — Hvad nu den medicinske Deel af Bogen angaaer, da har den, især bedømt efter vor Tids Fordringer, ringe eller aldeles ingen Værd. Som Beviis paa denne Paastand ville vi anføre nogle, ingenlunde mæisommeligen udsøgte, Exempler. Blad IV. hedder det: "Den som mister sine sind Eller bliffuer Fjern galen, eller vilder aff megen studeren, eller aff ond stanck oc luct, Da maa han dricke vand, som er brent aff Boras o. s. v. Imod "Bansmectelse" raades Bl. 27 Afseleie Vand 2 Skeer fulde 3 Gang daglig. "Det hielper hannem til sin mact igen snarlige." —

Imod "Sting og Bee paa Milten", Bl. 39, Vand, brændt af smaae blaae Violer; ligeledes Rude Vand; "thi det hjælper megit". — "Om Bagtarmen gaar ud", Bl. 50, at drikke to Gange om Dagen Vand, som er brændt "aff Holthurtis røder, Som mange kalle St. Elene rod" &c. Dette samme Middel anbefales, Bl. 53, "om en quinde haffuer ith det Barn høf sig" o. s. v.

V. Om Feltmedicinalvæsenet i Danmark fra det Kjøbenhavnske Universitets Stiftelse (1478) til Oprettelsen af det Kongelige Theatrum anatomicum (1736).

Barbererkunsten havde længe været udøvet i andre Lande, førend den blev indført i Norden. Tyrannen Dionysius lod sig, af Frygt for sin Hals, rage af sine egne Døtre*). — "I Aaret 1044 anholdt Polakkerne hos Paven om at faae Casimir (Kong Miecislavs Søn) ud af Klosteret og gjøre Ham til deres Konge, hvilket Han dennem ingenlunde vilde tilstæde, uden at de vilde forloffe, aldrig efter den Tid at lade voge

*) See Cicero's Tusc. Qvæstiones libr. V. p. 272. Halæ. 1759. Edit. Ernesti. "Ita tyrannus Dionysius propter injustam dominatus cupiditatem in carcerem quodammodo ipse se incluserat. Qvin etiam ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. Illo sordido ancillarique artificio (officio) regiæ virgines, ut tonstriculæ, tondebant barbam et capillum patris. Et tamen ab iis ipsis, cum jam essent adultæ, ferrum removit, instituitque, ut candentibus jugulandum putaminibus barbam sibi et capillum adurerent."

lange Haar over deres Hoffveder, men altid skallet at være, til en evig Ihukommelse, at deres Konge, som de udbad af Klosteret, haffde været en skallet og fronraget Klostermunk*)." Ved det store Koftnighske Mode, som begyndte Aar 1414 og varede i 3 Aar, vare 336 Barberere med i Følget. — "Drey Uebel, skriver Fallopius**), brachten circa 1519 die Spanier nach Italien, nemlich die Slavery, die Lustseuche und die Sitte den Bart wachsen zu lassen. Erst ein Par Jahr später wurde letzteres auch in Frankreich allgemein. Kahlheit wurde nämlich ein allgemeines Zeichen bey der Lustseuche — und Spanien war das damalige Land der Moden. Man ließ das Haupthaar scheeren und den Bart wachsen".

I Danmark var Barbeerkunsten nok en fri Haandtering, indtil Kong Hans i Aaret 1501 lod det første Barbeeramt for 6 Mestere oprette i Kjøbenhavn***). I Aaret 1515 formanede Walsendorf Kong Christian den II^{den} til at lade sig barbere for Vilageret****). Til Armeens Brug bleve rimeligviis fremmede Barberere eller Feltstjærere indkaldte tillige med de i Udlandet hvervede Tropper. Saaledes anseer Gram*****) det for rimeligt, at den "navnkundige Charlatan

*) L. Wolffs Chron. pag. 445.

**) Mezeray de morbo Gallico c. 23, cfr. Schnurrers Chronik S. 68.

***) Uagtet al Undersøgelse har det hidtil ikke været os muligt at erholde nogen Kundskab om disse Bartstjærerlaugets tidligste Laugsartikler. I Barbeerlaugets Forsamling den 12te April 1718 bleve alle Laugets gamle Documenter og Privilegier, som fandtes i Laden, gjennemseete, og blandt disse fandtes dengang: et gammelt Privilegium eller Skraa af Kong Hans, dat. 2 Febr. 1506 og et derved vedhængende Confirmation af Kong Christian I. (skal være Chr. II.) de dato Søndag efter Paaſke 1515 paa 6 Mestere her i Byen og ikke flere.

****) Danske Magazin II. S. 28.

*****) Vidensk. Selskabs Skrifter Tom. IV. S. 250.

eller Quaksalver", som han kalder ham, Theophrastus Bombastus Paracelsus ab Hohenheim, er kommen herind i Anledning af Kong Christian den II^{dens} Krig med Sverrig, og som Feltstjærer har været ved de Tropper, som gik til dette Land og beleirede Stokholm Aar 1520. Paracelsus siger selv i sin saakaldte "Spital-Buch", for at gjendrive sine Fjender, de medicinske Doctores, der ei vilde lade ham passere for Medicus og Physicus, men sagde, at han kun var en Skjæggerager, en Chirurgus: "Ich muß mich entsetzen ob ewer Einfalt, daß ihr der Chirurgie Ursprung nicht verstehet. Dann ich soll noch nach ewrem Urtheil ein Chirurgus sein und kein Physicus. Womit wöllet Ihr das urtheilen? Dieweil ich doch offenbarlich achtzehn Fürsten, durch euch verlassen, in Physica aufgebracht habe (ohne Ruhm zu schreiben)? Dieweil ich auch in Nederland, in der Romaney, in Neapolis, in Benedischen, Dänne-marckischen und Niederländischen Kriegen so treffliche Summa der Febrischen aufgebracht, und ob den vierzigerley Leyb-Krankheiten, die in denselben funden worden, in Gesundheit aufgerichtet?" o. s. v. Gram fremkommer med den Gissning, at Didrik Slaghek, der selv var Bartstjærer af Profession, og som formedelst sit Slægtskab eller Bekjendtskab til Sigbrit og sin Snildhed, formaaede saa meget hos Christian II., under sit Ophold i Nederlandene, hvorhen Kongen 1519 havde sendt ham, for at forskaffe Følk, Penge og andet, som skulde bruges til det forhavende Krigstog til Sverrig, har antaget den siden saa bekjendte Paracelsus i Kongens Tjeneste. Vil man nu troe dennes egne Ord, saa maa den Nytte, han her kunde stifte, have været meget stor: "Sie (hans Uvenner, de medicinske Doctores) betrachten nicht, daß durch mein Recept, in Schlachten und Stürmen, viel Tausend geheilet sind worden, nie keiner verderbt, die Natur ihr

Vermöglichkeit allemal erstattet: und daß ihr Arzney der zwanzigste unverderbt und unbeschädiget nit entrunnen ist". —

Under Kong Christian d. III^{des} Regjering findes de første Spor til Barbeervæsenets Forening med Chirurgien i Danmark. En „Bartsker Caspar" i Hstad fik nemlig Aar 1530 Tilladelse til at forbinde alle friske Saar der i Byen, mod den Forpligtelse at være rede til Kongens Tjeneste. Ligeledes fik en „Bartsker Franz" i Aarhus omtrent paa samme Tid og under samme Forpligtelse Tilladelse til at forbinde Saa= rede og til at lade sig betale 4 Skilling for hvert Saar, han forbandt. Under Kjøbenhavns Beleiring 1537 var nok Bart= skjærer Mikkel een af Byens berømteste Chirurger, da Kon= gen betroede ham til at curere Peter Skram, som var ble= ven skudt i sit ene Been. Kongen selv havde sin egen Liv= barbeer, Ruprecht Geilchenius*), som forblev i denne sin Post indtil Kongens Død. I Aaret 1541 blev Amtsmesterne i Kjøbenhavn forøget fra 6 til 9; og i Aaret 1544 fik desuden Odense i Fyen et eget Barbeeramt for 4 Mestere, under den høitidelige Benævnelse af Sanctorum Cos= mæ et Damiani Gilde **). Af eet af Christian den Tre= des aabne Breve af 1545 om Landarmeens Besoldning i Marspenge sees, at man i det mindste har været betænkt paa, at forsyne Armeen med „Feltskjærere". „En Hovigmand, hedder det, skal haffve x soldt xij alen Engelsk; Hovitsmands lieutenant iiij soldt ix alen, Fendrik v soldt o. s. v. — en= delig „Piber ij soldt vj alen; Trommeslaar ij soldt vj al. Drassuant ij soldt vj al., Feltskier ij soldt vj al.; Stockerknekt ij soldt vj al.; Piil van Groningh prophos v soldt ix al."

*) See om ham, der ogsaa kaldes Geisopuscher, S. 8.

**) See Archivet S. 96.

Vi see her Profossen langt bedre lønnet end Feldtsfjæreren, hvoraf vi vel ogsaa tør slutte til hans større Agtelse i Armeen. I Aaret 1552 blev J. Hasebart (sen.) kaldet hertil fra Lybek som Kongens Livbarbeer. Thom. Bartholin tillægger ham Prædicatet af artis chirurgicæ peritissimus. Foruden disse nævnes endnu en Joachim Lange fra Stettin som Kongens "Barbierer", der var tilstede ved Kongens Dødsfæng *).

Under Kong Frederik den Andens Regjering kunde der endnu ikke tænkes paa et ordnet Feltmedicinalvæsen. Man finder end ikke i de Kongelige Breve i Cancelli-Archivet noget Spor af Bartsfjærernes Udskrivning til Felttjenesten; ei heller i Krigsartikel-Brevet af 1564 nogen særskilt Artikel eller Plan til et Feltmedicinalvæsen **). Dog blev under dette Tidrum Antallet af Bartsfjærerne i Provindserne efterhaanden forøget. Da Kongen 1565 under Syvaarskrigen (1563—1570) lod beskyde Slottet Warbjerg, og under Beleiringen mangfoldige af hans Krigsfolk vare blevne saarede, maatte han lade sin egen Livbartsfjærer (Alexander Lax eller Lax ***) antage

*) Johannes Sascrides giver i sine Klagevers over Kongens Død Ruprecht Geilchenius, der ogsaa var omkring Kongen i hans sidste Sygdom, en Ginte, fordi han havde kaldet Kongens Syn om Engle en Drøm; da Kongen nemlig saae

"Ti Dage (siger Sascrides) forud sin bestemte Afscedsdag, da hans Hoflæger ei det mindste kunde fige i denne hemmelig og for dem skjulte Sag; thi een iblandt dem, som lidt selvskog vilde være, gav fore, at det af en Drøm en Virkning var."

Confr. Ehr. Hildes Historie af Krag og Stephanius l. S. 489.

**) At derimod allerede paa den Tid et stort Antal af Bartsfjærere fra de forskjellige Byer bleve udfærvne til Flaadens Tjeneste, skulle vi ved en anden Leilighed vise.

**) See S. 13. Efter at have behandlet de ved Warbjerg saarede "Knægte," havde Alexander Lax tilstillet Kongen en Forteg-

sig og hele de Dvæstede, "effttherthi the haffde ingen feldsfeer" *). I et Kongeligt Brev **), dateret den 24de Juni 1570, anføres, at en "Bøsseskötter", Arendt Sørensen, som ilde var bleven forskudt for Slottet Warbjerg, skulde give i Bartskjæreren 30 Daler, hvilke Kongen lovede at betale for ham. Paa Kongens Anviisning havde han imidlertid af den sparsommelige Peter Oxe, der gjerne lod sig fræve to eller flere Gange, kun erholdt 10 Daler. Ved at beklage sig herover for Kongen, udvirkede han, at Peder Oxe fik Befaling at betale ham de resterende 20 Daler, og desuden at lade ham tage under Hænderne af Bartskjæreren paa Holmen. Efter at have modtaget den første Hjælp af Kongens egen Saarlæge er rimeligviis denne, ligesom de andre Saarede, bleven lagt i Behandling hos den nærmeste Stads Bartskjærere. Maaskee har man saaledes i Almindelighed stillet paa, at man i Kjøbstæderne, hvor man tillands kom frem, skulde finde den nødvendige Lægehjælp. — I Aaret 1567 var Johan Christensen ***), Fader til Profesfor Christen Hansen ****), Bartskjærer i Ribe, ligesom ogsaa en Severin Ibsen, som døde 1577, hvis Epitaphium og Portrait endnu findes i St. Catharine Kirke sammesteds. 1577 kom Jacob Wikradt som Bartskjærer fra Hamborg til Viborg. I samme Aar fik

nelle paa hvor mange han havde lægt, og specificeret, hvor meget han skulde have for hver besynderlig. Denne Regning beløb sig til 324 Daler (see Tegnelser for alle Lande i Cancelli-Archivet No. 10 Bl. 278 og Bl. 475).

*) Tegnelser f. a. L. No. 10 Fol. 475.

**) S. St. No. 11 Fol. 112.

***) Denne Johan eller Hans Christensen udgav 1576 "en liden Underviisning, hvorledis Menniskene skal holde sig, naar den forgiftige Pestilenske kolde Siuge beginder at sprede sig" o. s. v.

****) Om denne see Myerups Litteraturlericon.

Barbeeramtet i Kjøbenhavn nye Laugsartifler, hvorved Me-
sternes Antal blev forøget til 10 *). Under Rigets spændte
Forhold til Rusland i Aaret 1578, da Besætningen paa Kron-
borg Slot blev anseeligen forøget, fik denne Fæstning sin første
Garnisonschirurg. Man valgte hertil en Bartffjærer, som havde
været med Hoffinderne i Lifland. Kongen skriver i denne An-
ledning til Johan Taube, Embedsmand paa Kronborg Slot:
"Vi ere tillfridh att thu bestiller, att hand fanger sli-
g besoldning oc Maanikspendinge epther som thu met hannom
fand till Gens worde" **). Smidlertid blev denne rimelig-
viis tilligemed alle de "dobbelte Soldnere" og endeel af Krigs-
folket affskediget 1580, da intet fjendtligt Angreb meer var
at befrygte ***). Hvad der alligevel, uagtet Bartffjærerlaugets
voksende Antal, tvertimod Historieskriveren Niegels's ugrun-
dede og urimelige Paastand, vidner om Chirurgiens jammer-
lige Tilstand under Kong Frederik den Andens Regjering, er,
at Han af Mangel paa duelige Bartffjærere i Aaret 1579 maatte
forunde Skarpretteren Andreas Freimuth et Privilegium som
Leddesætter i selve Kjøbenhavn ****), endog med Fritagelse for
alle borgerlige Tyngder. For ydermere at modbevise Niegels's

*) See Archivet S. 115 og fig.

**) Sjællandske Tegnelser No. 14. Bl. 126-6.

***) Samme Sted Bl. 395 og fig.

****) Det Kgl. Brev lyder saaledes: Wii Frederich denn Anden ic.
benilge att Andres Freimudt Scharpretter vdi Kiöpnichaffu
maa vformeent hielpse thennem Som hannom besogendis wor-
der med forrachte leder at Sette thil sammen, och gamble
Schader att hele. Thisligeste maa hand hielpse thennom Som
haffuer faldit och Slagit Seg dog Schall hand icke wnderstaae
Seg nogle ferske Saar, som huggen, Stungen eller Schutt
ere at Antage och forbinde o. s. v. Giffuit paa wort Slott
Frederichsborg denn 25 Dag Julii Anno 1579.

Paaftand om Chirurgiens glimrende Standpunkt paa de Ti-
 der, ville vi lade en omtrent Samtidig, Hendrik Smidt,
 tale. I Fortalen til sin Lægebog, "indeholdende Lægedom-
 mer, som tjene Bartffjærere" o. s. v., (1557), siger han:
 Jeg seer og dagligen forfarer, at nogle grove og uforstandige
 Bartffjærere, hvilke sandelig mange ere til, som uden
 al ret Forstand og Kunst handle med ferske og gamle Saar,
 idet at de fordærve mangan ærlig Person, som kommer for
 deres Haand med et lidet og fœie Saar, til hvilke de bruge
 de Lægedommer, som Saaret værre gjør, end det var, førend
 det kom til dem, og saaledes ffille de mange baade ved Helbred
 og Penge". — Ogsaa deres moralske Character angriber han,
 ved at vedblive paa følgende Maade: "Jeg haver kjendt en
 Bartffjærer, og hørt ham rose sig af, at han kunde gjøre og
 berede en Smørelse til Bønder, som havde onde Saar, og
 naar som de kjøbte af samme Smørelse, og lagde af den paa
 deres Saar, da blev det saa ondt og fordærvet inden faa Dage,
 saa at ingen kunde læge det, førend det kom til hans Haand
 igjen, saa fik han ti eller tolv Mark for et Saar, for hvilket
 han ellers ikke havde faaet ti eller tolv Skilling". Paa et andet
 Sted, i Fortalen til sin liden Bog om Menneskets Band, be-
 nævner han dem Empirici, og siger: "det er dem, som
 sætte al deres Ting i Forfarelsen, og mene, at de ere visse paa
 deres Handel, og have ikke Behov nogen ydermere Konst. De
 vide noget, men ikke den rette Grund, det er, de gjøre og
 handle al deres Ting uden Forstand; de vide hverken Sygdom-
 mens Ursag eller Begyndelse. De ere og saare næsvise, me-
 nende, at de ikke kunne fare vild. De agte ikke Cornelii Celsi
 Ord, som han skriver i Begyndelsen af den 3die Bog, hvor
 han siger: Naar som Naturen staaer mod Lægedommen, da
 arbeider Lægen forgjeves".

Hvad der fornemmelig hindrede Feltmedicinalvæsenets Opkomst i det sextende Aarhundrede var deels Rigets finansielle Tilstand *), deels idelige Folkeuroligheder, men især at Kongerne under Lehnsvæsenet ingen staaende Armeer, ingen lønnede Krigsfolk eller Soldater havde. Til ethvert forestaaende Krigstog hervede man, tilligemed fremmede Landsknægte, ogsaa om muligt det fornødne Antal af fremmede Feltfjærere. Saadanne Feltfjærere, for hvis Duelighed ingen Autoritet var Borgen, antoges kun i temporair Tjeneste, og bleve efter visse Aar, eller ved Krigstogets Ende, affsedigede, og var det dem da efter Bertsfjærerlaugets Artifler formeent, at ernære sig med Barbeerskniven eller nogensomhelst FeltfjærersDont, hvortil de dog havde været forpligtede under deres Tjenestetid. I Tjenesten vare desuden Feltfjærerne slet lønnede og i en lidet agtet Stilling, hvilket tilsammen maa, under ethvert forestaaende Krigstog, have gjort det vanskeligt at faae det nødvendige Antal hvervet. Under

*) Hvor trykkende Fattigdommen maa have været, endog for borgerlige Studerende, fremlyser af flere Kongelige Breve. I Aaret 1572 blev befalet: Ingen maa give omløbende og betlende Studenter nogen Almisse, med mindre de fremvise Recommendationer af Biskoppen (Suhms Samlinger 2 B. 2 H. S. 146.) — Hvorledes Kong Frederik den Anden bestræbte sig for at afhjælpe den almene Trang: ved paa en Herredag i Eolding (1572) at faae afgjort, at der i alle Rigets Kjøbstæder skulde stiftes et Hospital for Fattige; at han i Aaret 1574 stiftede Communitetet til 100 fattige Studenter's Underholdning, at han forøgede Professorernes Lønninger, og at flere af Rigets Magnater, (en Herlof Trolle, J. Friis, Peter Dre), opmuntrede ved den Kongelige Gævmildhed, skjenkede betydelige Summer til Studiernes Fremme — dette findes alt tildeels anført i Archivet, og skal nærmere vende oplyst i en særskilt Artikel om Medicinens Historie ved Kjøbenhavns Universitet.

Felttjenesten bleve desuden Armeerne ikke forsynede med Felthospitaler eller Lazarether, og dertil hørende Apparater og Inventarier. Naar Hæren blev nødt til at forlade sin Stilling, transporterede den i Almindelighed ikke de Syge med sig, men lod dem forblive i Leiren uden Lægehjelp og nødvendig Pleie. Et Exempel paa rædselsfulde Følger af denne Mangel findes hos Resen *). Da Kong Frederik den Anden, fortæller han, kort efter at have indtaget Elfsborg Slot 1563, maatte rykke op med sin Hær, fordi en blandt Folket græsserende Sygdom tog Overhaand, lod han de Syge blive tilbage i Leiren udenfor Fæstningen. Strax efter kom de Svenske til, sloge det efterladte Krigsfolk ihjel og satte Ild paa Leiren, hvorved alle de syge og saarede Soldater, som ikke kunde redde sig, indebrændte, uden at den ringe Besætning, som var Vidne til denne Grusomhed, vovede at forhindre det, da den ikke kjendte Fjendens Styrke eller kunde forlade Fæstningen værgeløs.

Hvad der nødvendigen maatte have en høist skadelig Indvirkning paa Krigsfolkets Sundhedstilstand var, at det i Almindelighed ikke var tilstrækkeligt forsynet med passende Beklædning, og at der ikke var baaret Omsorg for et passende Forraad af hidhørende Artikler i militaire Magaziner. Naar Armeen kom i Forlegenhed maatte man udsæde Befalinger til alle Kjøbstæder at lade forfærdige det Manglende. Saaledes udgik 1563 Kongelig Befaling til at levere Støvler, gode og stærke og saa lange, at de naaede op til Knæerne o. s. v.; men imidlertid leed Armeen Mangel.

Endelig blev der ogsaa endnu viist en høist sorgelig Ligegyldighed ved Armeernes Proviantering. Af mangfoldige Breve, som findes i forffjellige Nummere af de tit anførte Tegnelser,

*) Frederik den Andens Krønike S. 93.

sees, at Armeen under den svenske Krig (1563=1570) ideligen var i Forlegenhed for Proviant baade til Mandskabet og til Hestene. Under Warbjergs Beleiring herskede en saa frygtelig Hunger i den danske Leir, at Feldtherren maatte hjempermittere de udsultede skaanske Bønder; og 1570 døde af Mangel paa Næring flere Knægte i Halmstad. Tæt Under altsaa, at der ved disse samtlige Mangler i Feltmedicinalvæsenet næsten under ethvert Feldtog udbrod en pestagtig, ødelæggende Epidemie.

Om Kong Christian den Fjerde paa de mange Felttog, hvori han selv personlig deltog, har havt nogen af sine Livmedici eller nogen anden Læge med sig, der ved Kundskaber havede sig over Mængden af de uvidende Bartstjærere, kunne vi ikke med Bestemthed afgjøre. Da Hertug Hans paa sin Reise til Moskov (1602) ikke alene havde en Doctor (Johan Mule), men ogsaa en Apotheker (Henrich Weber) og en Barbeer (M. David Schone) med, og senere (1640) Otto Sperling paa Kongelig Befaling som Læge maatte ledsage Hannibal Sehested paa dennes Gesandtskabsreise til det spanske Hof, saa kunde man ansee det for rimeligt, at Kong Christian den Fjerde paa sine Felttog, i hvilke han ved sin personlige Tapperhed var udsat for saa mange Farer, ogsaa har havt en Læge med sig, hvoraf Armeen da kunde antages ogsaa at have nydt Godt; men af historiske Undersøgelser synes det modsatte at fremgaae. I Aaret 1611 havde Kongen tvende Armeer paa Benene, nemlig 20,000 Mand i Danmark, af hvilke kun 4000 vare hvervede, — og 12000 i Norge. Hvorledes disse Tropper have været forsynede med Læger, derom tier Historien. I Christian den Fjerdes Artikler for det danske Krigsfolk eller Landsknægte, dat. 10 Apr. 1611, er intet Spor til ansatte Læger at finde. At Armeen imidlertid høieligen har trængt til Lægehjelp, ses af, at der i Efteraaret 1611 herskede stor Sygdom i den danske Leir, forarsaget af den store Tørre

og Hede, som den havde udstaaet hele Sommeren, af hvilken Sygdom Rigets berømte Marsk Steen Maltessen Schested døde i Leiren paa Oland. Desuagtet indtoges Calmar, men de Danske fandt her, efter Historiekrivernes Beretning, forgiftet Brød, hvoraf Soldaterne bleve gale. De Svenske skulde ogsaa have skudt med forgiftede Blykugler, som frembragte ulægelige Saar, saa at de arme Dvæstede kunde snart hverken leve eller døe. Den sande Sammenhæng heraf synes at være, at den Tids uvidende Feltfjærere have udgivet de Saar, som ifølge den epidemiske Constitution eller maaskee formedelst den slette Hjælp, disse Læger ydede, bleve saa farlige, for frembragte ved Fjendens Ondskab. Dr. Jacob Hasebart jun., som var udnævnt til Kongens Livlæge 1593, medens endnu Peter Severin († 1601) levede, og som i Maret 1599 havde fulgt Kongen til Nordcap tilligemed Dr. Charisius, og om hvem der siges, at han fulgte Kongen paa mange farlige Reiser, døde allerede 1607, og Dr. Mathias Jacobæus blev først Kongens Livlæge 1614, saa det heraf synes, som Christian den Fjerde ikke har havt nogen egentlig Livlæge om sig i den første Svenske Krig. I Maret 1615 lod Kong Christian den Fjerde udskrive 5000 Knægte af Danmark, som bleve fordeelte under 9 Faner og lagte omkring i Kjøbstæderne, hvor de ikkun erholdt Tag; Kongen gav dem Mundering og Sold. Om denne fra a e n d e Armee har havt faste og lønnede Feltfjærere, er ikke fremgaaet af de Undersøgelser, vi hidtil have havt Leilighed at anstille. I Christian den Fjerdes bekjendte Edict af 10de Januar 1619, angaaende Medici, Apothekere og Chirurger, forbydes det alle, undtagen promoverede Medici, at give indvendige Midler. Chirurger (d. e. Barberere, Feltfjærere o. s. v.) maatte til indvortes Brug ikkun foreskrive Saardrikke for Fald, Slag og Saar, og dette ikke engang uden at consulere en Medicus. — Kongens Tillid til

Læger svækkedes omtrent ved den Tid meget. Henimod Efteraaret 1620 (den 31te Aug.) faldt han i en heftig Sygdom, der varede 3 Maaneder, og levede kun lidet Haab om hans Liv. Der blev i begge Kongeriger holdt tvende store Bededage. "Den almægtige Gud, hedder det, bønhorte naadeligen Undersaatternes Suk og Naab, saa at han mod al mennesskelig Forhaabning omsider fik sit Helbred igjen. Kongen selv gav Gud den Ære, at han alene havde hjulpet og reddet hannem; thi alle de Raad, som Lægerne opfunde, vare uden nogen Virkning." — 1623 sendte Christian den Fjerde 2000 Mand til Stiftet Bremens Forsvar, og tog i de paafølgende Aar virksom Deel i Trediveaarskrigen. Formodentlig har hans Armee, saaledes som det i foregaaende Krige havde været Tilfældet, haft hvervede Feldtsfjærere, men, saa vidt vides, havde Kongen, der selv anførte sin Armee, ingen Livmedicus eller Livchirurg med sig. Som bekjendt styrtede Kongens Hest den 20de Juli 1625 i Fæstningen Hameln ned med ham i en Grav af 22 Fods Dybde, ved hvilket Fald han fik en saa heftig Hjernerystelse, at han tabte sin Bevidsthed og hans Liv i flere Dage svævede i Fare. I Dr. Adam Luchten's Beretning om Kongens Fald og Sygdom*) staaer nu vel: *Medicus in loco venam aperuit*, men da følgende Udgift i Kongens Regnskabsbog, som han selv pleiede at føre, findes indskreven med fremmed Haand: "den 24de Juli fik en Apotheker og Doctor, som vare hos mig, medens jeg laae syg, 13 Rosenobler", og Kongen neppe for en enkelt Eur har villet betale sin egen Livlæge eller Livchirurg, der fik aarlig Løn, og Betalingen just findes indført Dagen efterat en anden Læge, Dr. Adam Luchten, blev tilkaldt for at behandle den Syge, og Dagen førend denne forlod Ha-

*) Indført i Thomas Bartholins *Acta medica* Vol. II. S. 16.

meln for at begive sig til Berden, tør man vel antage, at denne Medicus (om det ikke har været en Chirurg, da han forstod at aarelade) har været en i Hameln bosat Læge, der forresten ikke hørte til Kongens Hofstat eller hans Armee. Dr. Luchten, der ligeledes heller ikke var een af Kongens lønnede Læger — (Bartholin kalder ham Medicus sua ætate felicissimus) — behandlede den Syge til den 28de Juli, da først dennes egen Livlæge, Dr. med. Arnicaus, kom til, og nu ene fortsatte Kongens Behandling, der imidlertid næsten allerede var fuldendt. Under den 5te August findes i Kongens Regnskabsbog, at en Kopsætter fik 4 Daler; ogsaa denne Udgift vilde vanskelig findes her, hvis Kongen om sig eller i sin Armee havde havt en duelig Chirurg. — I Slutningen af Aaret 1625 indgik Kongen et Forbund med England og Holland, hvorved han forpligtede sig til at holde en Krigshær paa Benene af 28 til 30000 Mand Fodfolk og 7 til 8000 Mand Hestfolk. 1626 om Efteraaret blev Kongen skudt i sin venstre Arm ved Hoya. Saaret var dog ikke farligt. Om Dr. Mathias Belzeius, der Aaret iforveien var bleven Kongelig Livlæge, har været hos Kongen ved denne Leilighed, betvivles meget. 1627 var Kongens Leier for Bremen 24,000 Mand Infanterie og 8000 Mand Cavallerie. I Aaret 1629 omtales for første Gang i Fredstider en staaende Garde eller Livvagt *). At de Tropper, som Kongen underholdt i Fredsaarene, vare uden fast ansatte Læger, synes at fremgaae deraf, at en Practicus i Kjøbenhavn, Jacob Svab, 1638 havde Tilsyn med de "svage" Soldater. Senere, i Aaret 1641, oprettede Kongen for sin egen Regning et Hof- og Militair-Apothek i den af ham 1619-1620 anlagte Fæstning, Glückstadt, hvorved Caspar Schops

*) Holberg Danm. Hist. Vol. II. S. 747.

blev ansat som Apotheker med en Løn af 600 Rdlr. aarlig. Dr. Jacob J a n u s blev kaldet som Livmedicus til Kongen i Glückstadt (Medicus Glückstadiensis) samme Aar med 600 Dalers Gage, og skulde have Overtilsyn med Apotheket. Han har saaledes upaatvivlelig ikke været uden Indflydelse paa Feltmedicinalvæsenet i Christian den Fjerdes senere Regjeringsaar. 1645 blev Dr. Daniel de Castro Feltmedicus i Glückstadt, og det er maaskee første Gang, at denne Titel forekommer i den danske Medicinalhistorie. Vi ere i Besiddelse af to Regninger fra det Kongelige militaire Apothek i Glückstadt, den ene paa Apothekersager, leverede til Garnisonen i Berden paa Erkebiskoppen af Bremens (senere Kong Frederik den Tredies) Requisition, dateret d. 10de August 1645, stor 374 Mk.; den anden paa leverede Medicamenter til Garnisonen i Glückstadt fra den 29de April 1645 til den 3die December s. A., stor 522 Mk. 14 s.

Om Feltmedicinalvæsenet i Kong Frederik den Tredies første Regjeringsaar vides intet.

Hvad der blev foranstaltet for de Saarede under Kjøbenhavns Beleiring 1658 skal vorde meddeelt under Artiklen om Søetatens Medicinalvæsen. Vi ville kun her anføre saameget, at der foruden Dvæsthuset, hvis egentlige Bestemmelse kun var at modtage de saarede Matroser, tillige under Kjøbenhavns Beleiring et andet Sygehuus blev indrettet paa Christianshavn til de Soldater, som formedelt smitsomme Sygdomme ikke burde henlægges blandt de Dvæstede. Dr. Jacob Svab blev den 15de Aug. 1658 forordnet til at have Opsyn med de svage Soldater og at tage Dr. P. Bulches Søn som Adjunct til sig, hvorfor Svab i sin Tid, hedder det, skal recompenseres. Medicamenterne skulle tages hos alle Apothekerne; hver skal give lige meget, og blive betalt, naar Gud giver bedre Tider. Til Chirurg bestiftedes Jørgen Peter von Orsted. —

Vi bør her ikke forbigaae, at Studenterne i Forening med Borgerne, under Kjøbenhavns Beleiring, uagtet Feltmedicinalvæsenets slette Tilstand, forsvarede Staden med udmærket Tapperhed mod de bedste Soldater, Europa dengang eiede.

At der under Kong Frederik den Tredie strax efter Kjøbenhavns Beleiring (og rimeligviis altsaa ogsaa under samme) maa have været endeel militaire Chirurger i Staden, som senere, da fredeligere Tider indtraadte, og de bleve affskedigede, ved deres Mængde have skadet Barbeerlauget, derom vidner et Document, som findes i det Kongelige Geheime-Archiv, og er aftrykt i Archivet S. 172. Det forbyder Feltsskærerne at gjøre Bartsskærerlaugets Mestere Afbræk i deres Næring.

Den under Kong Christian den Fjerdes Regjering (Aar 1629) omtalte staaende Garde eller Livvagt har neppe haft en saa lang Varighed, at man tør lade den staaende Armées Historie gaae længere tilbage i Tiden end til Souverainitets-Aaret 1660. I dette Aar findes nemlig hos Holberg, at Adelen den 19de Septbr. indgav et Forslag om at holde en staaende Armee i Fredstider.

Blandt de Collegier, Kong Frederik den Tredie, efterat han var hylset som Arvefonge, oprettede, var ogsaa Krigs-cancelliet eller Generalitetet. Efter den Tid tør vi haabe at kunne give en mere detailleret Underretning om Feltmedicinalvæsenet i Danmark. Dog søger man i de første Aar efter Generalitetets Oprettelse forgjeves om Oplysning i dets Archiv om den Tids militaire Chirurger; rimeligviis fordi deres Stilling i Staten endnu paa den Tid var lige saa underordnet, som de selv vare høist udannede og uvidende. De kunde udnævnes og atter affskediges af Regimentscheferne, uden Generalitetets Vidende. Deres Bestilling var lige saa meget, maaskee endog mere, at betjene de Militaire, fra Generalen til den gemene Mand, med Barbering, som at komme de saarede og syge Krigere til Hjælp med deres chirurgiske Kundskaber.

Forordningen af 4de Decbr. 1672 (efter Christian den Femtes Regjeringsstiltrædelse) om Medicis og Apothekere vil vise paa hvilket Trin den Tids Chirurgi stode, og hvilken Nytte Armeen kunde vente af saadanne Læger. I den 28de Artikel hedder det: Ingen Chirurgus maa, under tilbørlig Straf, forordne eller selv præparere nogen Medicamenter for deres Patienter indvortes at bruge, uden alene Bund=Drif og Decocta, som af dem bruges imod franske Pokker, Gurgelvand og hvad egentlig til Chirurgie henhører; langt mindre forordne eller selv præparere for deres Patienter Purgantia, Vomitoria, Sudorifica, Pectoralia, Opiata, Cordialia o. s. v. *). At denne Lov ikke kunde overholdes, naar Armeen var i Felten, begriberes letteligen, især da neppe altid een af de Kongelige Livlæger eller en egen dertil udvalgt Feltmedicus fulgte Armeen. Dog synes man efter denne Kongel. Forordning at have følt Nødvendigheden af at underordne Armeens Medicinalvæsen en videnskabelig Læges Overopsyn. I Mæret 1674 udvalgte til Feltmedicus Johan Valentin Wille eller Willius (Colmariensis). Han var Licentiatus medicinæ, og var med Armeen i Skaane 1676. At han har tænkt over sit Kald, viser hans Skrift de militia morbose & morbis castrensibus internis. Hafniæ 1676, 4to. **). Til den Tids Feltmedicinalvæsen hører den Historie, der anføres i Thomas Bartholins Acta medica & philoso-

*) Jevnf. hermed Christian den Fjerdes Edict S. 62.

**) Den anden Udgave besørgeedes 1678 i Kjøbenhavn af J. E. Nierger; en tredje udkom i Haag 1739 i 8vo. Skriftet begynder med en Fortælle af det medicinske Facultet i Kjøbenhavn, hvorpaa følger en "Approbatio" af Th. Bartholin og tilsidst en Epistola votiva af den 73aarige Simon Paulli, skreven paa dennes Fødselsdag d. 6te April 1676. Heraf skjøntes hvor stor Priis man satte paa Willes Værk.

phica *) for Aaret 1676. En tapper Anfører (strenuus militiæ dux), hedder det, fik et Skudskaar i den venstre Forarm nærved Haandleddet, hvorved Benet knustes o. s. v. Han maatte ved Vintertid, i streng Kulde, ride 4 Miil, "antequam in proximam civitatem delatus Chirurgi manu subiceretur. — 1678 var Dr. Povel Brand **) Feltmedicus i Skaane og 1680 Dr. Jacob Woltenberg. Den første af disse skrev i Bartholins Acta med. Havn. ***) de dysenteria castrensi. — Endnu paa den Tid havde man hverken Lazareth eller Sygehuse, hvilket i det mindste synes at fremgaa af et Kongel. Rescript af 30te Juni 1677 fra Hovedkvarteret for Malmø, angaaende en Deel Dvæstede og Syge, som fra Armeen bleve sendte til Sjælland, for i Kjøbenhavn og de omliggende Stæder at blive helbredede og forfriskede. Derimod sørgede man med priisværdig Omhu for at optage de Soldater, der i Krigen vare blevene lemlæstede og uskikkede til at fortjene Opholdet ved deres Hænders Gjerning, i Hospitaller, det vil sige, i Pleiestiftelser, eller man gav dem af disse Stiftelsers Indkomster en aarlig Understøttelse. 1679 den 20de Marts udgik et Rescript til Statholderen i Norge, Generalfeltmarschal U. F. Gyldenløve om et Soldater-Hospitals eller Dvæsthuses Oprettelse i Norge ****). I et Rescript af 4de Febr. 1682 til Stiftsbefalingsmændene og Bisperne i Danmark befales det, at de i sidste Krig lemlæstede skulde indtages i Hospitallerne (hvoraf der især siden Kong Christian den Tredies

*) Vol. IV. p. 93.

**) Povel Brand er født i Sønderborg, og blev Dr. med. ved Kjøbenhavns Universitet. Han døde som Stadsphysicus i Bergen 1687.

***) Vol. V. p. 96-98.

****) Rosenstand Goiffes militaire Rescripter 1 D. S. 13.

Tid gaves mange i Landet). Ligesom Sæetatens Medicinalvæsen paa hiin Tid upaatvivlelig i mange andre Henseender stod over Landetatens, saaledes var allerede i Aaret 1658 et Dvæsthuus i Kjøbenhavn stiftet for saarede og qvæstede Baadsfolk. 1682 udkom en ny Fundats og Ordinants for dette Dvæsthuus, der efter sin Bestemmelse ikke skulde være en Pleiestiftelse, men et Sygehuus, og hvoraf sees, at man tillige har tænkt paa de saarede og syge Landsoldaters Bedste. "Saasom, — hedder det i Intimationen til denne Fundats, — det nødvendigt udkræves i en velstkicket Regjering i fredelige Tider at drage Omsorg for deres Bedste, som i Krigstider skulle stride for Lande og Riger, og deres Liv og Helbred i saa Maader tilfætte, haver Kongens Hr. Fader Anno 1658 *) det Samme overveiet, og til den Ende stiftet et Dvæsthuus for saarede og qvæstede Baadsfolk, hvortil og endeel af Kongens høie og andre Betjente og Undersaatter af berømmelig Iver og Nidkjærhed til det almindelige Bedste anseelige Summer givet og udlovet haver, og sig derfor udi den dertil forordnede Bog indskrevet **), men som de derpaa indfaldne Krigstider have været Aarsag i, at samme vel begyndte Værk ikke førend nu sidst forleden Krig har kunnet naae sin Fuldkommenhed, eller blevet bragt til nogen ret ordentlig Skik, da har Kongen af den Omsorg, Han drager for alle dem,

*) Allerede før 1658 havde der til Holmens Kirke været et Sygehuus, men som, da Wallensbeck blev ansat som Præst ved Holmens Kirke, befandtes i enhver Henseende forsumt. De Syges Forfatning, siger Wallensbeck i sin Dagbog, var saare beklagelig saavel formedelst Husets usunde Væskaffenhed, som formedelst Mangel paa tilbørlig Tilsyn og Pleie. (See Nye Danske Magazin 2 T. S. 339).

**) Kongen skænkede, foruden 2000 Rigsdaler, en stor grundmuret Gaard paa Nyholm.

som Ham og Hans Riger og Lande, saavel til Lands som til Bands, i Krigen tjene, samme christelige Bærfigien foretaget o. s. v." At dette Sygehusets Bestemmelse tillige var at modtage syge og qvæstede Soldater af Landmilitairetaten, sees ydermere deraf, at det i 1ste Paragraph, som handler om Bestyrelsen, hedder: "Een af Rentekammer-Collegio, og Een af Admiralitetets Collegio, tilligemed dem, som Kongen i Krigstider ved General-Commissariatet kunde tilfinds vorde at bruge o. s. v. Af Fundatsens 2den Paragraph sees, at Kjøbenhavns Indbyggere forhen (før 1658) havde været forpligtede til i deres Huse at modtage syge og qvæstede Soldater og Matroser. I Qvæsthuset skulde de Syge, saalænge de ei endnu vare heled, bespises efter Landtaxten med god, varm, fordsielig og dem tjenlig Mad, efter en af Directionen og Stadsphysicus opsat Spisetagt (§. 6). Der skulde holdes Qvinder til at røgte de Syge, til at hjælpe dem af og i Seng, og til altid at besørge Huset reent, at al Stank og Uhumskhed kunde forekommes. De i Bestyrelsen ansatte Borgere skulde dertil forskaffe Røgelse (§. 8). Da det ikke var Kongens Mening eller Billie, ved dette Middel at indrette noget Hospital, men alene et Qvæsthuus, saa skulde heller ingen Anden optages deri end de, som i Kongens Tjeneste vare blevene qvæstede. Saa snart Rogen var helbredet og ikke længer "under Bartskers Haand", skulde han forsoie sig ud af Sygehuset (§. 9). Var Rogen, efter fuldendt Cuur, endnu lemlæstet og aldeles udygtig til nogen Tjeneste, skulde han forsendes til et af Hospitalerne i Riget (§. 10). "Den Chirurgus, eller de, som til de Qvæstede at curere, eller Opsigt med dem at have, bleve antagne, skulde være vel in Anatomia erfarne, saa at de Qvæstede formes delst deres Uvidenhed ei ilde skulde medhandles eller blive forsummede. Og skal denne Stads Physicus særdeles med dem

have Opsigt, og følge med bemeldte Chirurgus, naar noget Lem, formedelst indfaldende Nød og Aarsage, af de Dvæstede maa affskæres, for at raadføre dem i saadanne Tilfælde, og erindre dem om hvis ham synes derved bør i Agt at tages, for hvilken hans Umage Kongen efter Tiden og Mængden af Patienterne ham aparte Gage vil tillægge, og derforuden selv lade betale hvis Medicamenter dertil efter bemeldte Stads=Physici Opskrift og Attest kan behøves og forbruges, hvorfor og alle Recepter af ham skal underskrives, om de ellers Apothekeren skal vorde godtgjort". — I Kong Christian den Femtes Krigs=artikelbrev af 9de Marts 1683 (§. 179) hedder det: "Krigs=Commissairerne skulle have særdeles Omsorg for de Syge, og have flittig Opsyn, at til deres Behov Hospitaler indrettes, hvori de for deres Sold kunne have tilbørlig Underholdning. I Fald nogen paa vedbørlig Sted i Kongens Tjeneste bliver lemlæstet, skal ham af Commissairen noget billigt tillægges, paa det han kan komme til sit Hjem igjen; eller Kongen vil efter Skadens Beskaffenhed lade ham indtage i Kjøbenhavns Krigs=Hospital og Dvæsthus". Om Feltstjærerne ved Armeen eller i Dvæsthuset, og deres Pligter, findes der derimod i dette Krigs=Artikel=Brev intet, naar man blot undtager, at der i §. 137 siges: "at de Syge skulle paa Mynstringen fremstilles eller af Commissairen eftersees, eller det (at de ere syge) med Feltstjærernes Attest bekræftes". — Ligesaa lidet findes der nogen Oplysning om de militaire Chirurger i Reglementet af 24de Aug. 1688 for det 1679 oprettede Krigshospital i Norge. — For at forsøge de Intrader, som Dvæsthuset i Kjøbenhavn allerede oppebar af Tavlens Ombæren i alle Stadens Kirker, af Confiscationer o. s. v., bestemtes ved Rescript af 31te Mai 1690 at "Landmilitsens Dvæsthus" skulde nyde en Afgift af Rangs personer, og senere ved Rescripter af 19de Juli, 28de

Octbr. og 1ste Nov. s. A. at visse indkomne Bøder skulde tilflyde samme Stiftelse.

1690 blev en Claus Siewerk "Feltstjær" i Rensborg Fæstning. I Barbeerlaugets Oidermandsbøger for Aaret 1691 findes, at i Laugsborsamlingen præsenterede sig "der ehrliche, geachtete und kunsterfahrne Regimentsfeldscheer Johan Reese" (ved Generallieutenant Schach's Regiment) og ansøgte om Tilladelse til at erholde et Amt, som han havde affjæbt en Amtsmester paa Christianshavn, og fremviste derpaa sit Fødsels- og Lærebrev. Skjøndt disse bleve erklærede for gyldige, maatte han, forinden denne Tilladelse kunde gives ham, først indstille sig til Examen ved Barbeerlauget. — Ifølge en Kongelig Bevilling af 15de Oct. 1695 maatte unge Medici og Chirurgi, som havde practiseret i Kongens Riger, antage sig de fattige syge Lemmer i Børnehuset paa Christianshavns deres Cur og Lægedom under Inspection af Kongens Livmedici J. L. Ringelman og G. Fr. von Frankenau samt Livchirurg H. Soest og Dronningens Chirurg Precheur, hvortil Etienne de la Fosse vilde forskaffe de behøvende Medicamenter, rimeligviis for at de kunde erholde Ovelse i medicinsk-chirurgisk Praxis.

Skjøndt Kong Frederik den Fjerde i Aaret 1700 lod 20,000 Mand rykke ind i de Holsteen-Gottorpske Lande, saa findes dog i Generalitetets Archiv kun en eneste militair Chirurg at være ansat, nemlig Johan Struve. — Allerede i dette Aar paatænkte, hvorledes en dygtig og tilforladelig Landværns-Militæ overalt i Danmark bekvemmeligst og Undersaatterne mindst til Besvær kunde indrettes og bestandig vedligeholdes. (See Rescr. til Grev Reventlau m. Fl., som tilligemed Generalen, Hertugen af Wyrtenberg, skulde overlægge dette og indsende Forslag desangaaende, af 7de Sept. 1700). — Den 30te Nov. s. A. udgik et Rescript til Magistraten i Kjøben-

havn, at quæstede Officerer og Soldater, som nyde deres Underholdning af Landmilitsens Qvæsthuus, skulde herefter af Rodemeesterne, for Indquartering at svare til, frie og utiltalte være, saa længe de boe hos andre og ingen borgerlig Næring bruge. Heraf tør man slutte, at man var afvejen fra den første Bestemmelse, kun at benytte Qvæsthuset som et Sygehuus *).

1701 oprettedes en staaende Hær paa 18000 Bønderkarle som Landmilitz. I Fredstid modtog de ingen Sold; de fik kun Klæderne af Kongen og Kosten hos Bønderne, hvilke vare forbundne til at give dem Qvarter, med Undtagelse af Officererne, som stedse underholdtes af Staten. Naar derimod de nationale Tropper lagdes i Garnison eller skulde gaae i Felten, fik de Sold. Hvorledes disse saakaldte enrollerede Karle i Sygdomstilfælde fik Lægehjælp vil erfares af et Rescript, som vi snart skulde anføre. I samme Aar sendtes 8000 Mand regulaire (det vil sige hvervede) Tropper til Tydsffland; men saavidt vides blev Armeen kun forsynet med to militaire Lager, nemlig Anthon Georg Hardung eller Hartoun, af Rogle kaldet Harthusen Anthoni, som blev "Regimentsfeltffjær" i Fredericia Fæstning, og Jacob Stendrup, der ansattes som "Feltffjær" ved Grenadeercorpsen. Denne sidste blev siden Liv- og Hofchirurg hos Kong Frederik den Fjerde, og maa saaledes have været en brugbar Mand.

Det vedvarende spændte Forhold med det Gottorpske Huus og med Sverrig, samt det betydelige Troppetal, Kong Frederik den Fjerde overlod de allierede Magter i den spanske Successionskrig, har rimeligviis foranlediget, at der i Aaret 1702 paa een Gang udnævntes 12 militaire Chirurger, nemlig:

Christopher Balzer, Regimentsff. i Kronborg Fæstning.

*) See Fundatsen af 1682.

Bendig Fiedler i samme Egenkab i Fredericia Fæstning.
 Christian Graem, Feltstjær. ved syenske (nationale) Regiment.
 Samuel (eller Siemen) Holst, Feltstjær. ved Bornholms
 Militz.

Martin Sessen, Feltstjærer i Glückstadt Fæstning.

Johan Michael Keyß, Feltstjærer ved Prinds C. II. Wür-
 tenberg=Ol's Regiment.

Adolph Mathias, Regimentsfeltstjær. ved viborgske Bataillon.

Johan Müller, Feltstjær. i Frederiksborgs Fæstning.

Richterß, Regimentsfeltstjær. ved Prinds C. F. Würtenberg=
 Ol's Regiment.

Gottfried Schoffler (eller Schopeler) fra Nassau, Re-
 gimentsfeltstjær. ved viborgske Regiment. I Amtschirur-
 gernes Journal findes denne at have indskrevet en Discipel
 i Aaret 1721, og benævnes her, som Regimentschirurg
 ved Generalmajor Fulls Regiment.

Gottfried Ludvig Thym (eller Thine), Feltstjær. ved aal-
 borgske Regiment.

Samuel Pøhl (eller Pøhle), Feltstjær. ved østjællandske
 Regiment.

Den 15de Sept. 1702 udgif et Rescript til Stiftsbefa-
 lings- og Amtmændene i Danmark om med hinanden at over-
 lægge og Betænkning indgive, hvorledes den gemene Al-
 mue bedst kunde hjælpes i Sygdomme med Chirurgi
 o. s. v.; og at, indtil derom nogen vis Ordonnance bliver gjort,
 strax gjøre den Anstalt, at Lægdsmændene og de andre Bøn-
 der i ethvert Lægd skiftes til med deres Heste og Vogne at lade
 hente Regimentsfeltstjæreren, naar nogen af de
 enrollerede Karle med Svaghed bliver beladt.

1704 blev Johan Herman Ameln (eller Amelen) Re-
 gimentsfeltstjærer ved oldenborgske Regiment. — Omtrent ved

Denne Tid maa Johan Gottlieb de Bötticher, som senere i den Kjøbenhavnske Trængselstid, under Pesten 1711, viste saa udmærkede Tjenester, være kaldet til Kjøbenhavn for at forestaae de offentlige Sygehuse og Lazarether. I det mindste fortæller Dr. R. Frankenau, at han af Mænd, der endnu levede paa hans Tid (1801), og som havde kjendt Bötticher, har erfaret, at han i dette Niemed var indfaldt fra Hamborg. Han maa være kommen hertil for 1705; thi i dette Aar blev han creeret til Dr. med. ved Kjøbenhavns Universitet.

For at affkaffe de store "Misbruge og Egennyttigheder", som havde indsneget sig ved Landmilitzen i Norge, til stor Skade og Betryk saavel for Almuen som de Enrollerede, hvilket Kongen selv paa sin Reise i dette Land havde erfaret, udgik den 28de Febr. 1705 en Forordning om Landmilitzen i Norge, hvori det §. 41 hedder: de enrollerede Karle, som med nogen Skade ere eller blive behæftede og kunne cureres, bør den, som har ladet dem enrollere, sørge for, at de blive curerede, og have ei nærmere Raad, saa skulde Sessjonens Deputerede accordere med Regimentsfeltstjæreren om en vis Penge for dem at curere.

1706 ansattes:

Jørgen Müller til Feltstjærer i Frederiksborgs Fæstning;

Franz Harboe til Regimentsfeltstjærer ved Oberst Trap-
pauus Regiment; og

Adam Heinrich Siwertz til Feltstjærer i Halds- og Glads-
strands Skandse.

En Kongelig Befaling til Borgemeister og Raad i Rends-
borg af 1ste Febr. 1707 byder, at Regimentsfeltstjærerne kunne betjene de Militaire med deres Profession, men at de ganske skulde afholde sig fra Barbering, Aareladning og andre foresal-
dende Curer hos Borgereskabet, da saadant uforkrænket skulde være Amtsbarbererne overladt.

1708 blev Johan Tørgen Buckfisch udnævnt til Feltffjærer ved Bornholms Militz. — I et Rescript til Stiftsbefalingsmændene og til alle Kjøbstæders Magistrater i begge Riger, Kjøbenhavn undtagen, befales, at der nøie bliver paaseet, at Ingen bruger Barbeerkunsten, førend han med lovlige Attester fra det medicinske Facultet og Barbeeramtet i Kjøbenhavn beviser, at være examineret og dygtig befunden; og at ingen Barbeer antager nogen Læredreng, førend han kan læse og skrive Dansk, Tydsk og Latin, og nogenledes forstaae de gemene Gloser, Chirurgien vedkommende. — Hermed maa det dog have været daarligt bevendt, da selv Oldermannen for Barbeerlauget i Kjøbenhavn kun høist maadeligt havde disse Kundskaber inde, hvilket kan erfares af Laugets Oldermannsbøger.

1709 erklæredes Sverrigs Krig. Den hele danske Krigsmagt til Lands og Vands blev i denne Anledning mynstret og fandtes at bestaae af 61,000 Mand (hvervede og nationale). Heraf blev en Armee dannet paa 18—20,000 Mand. I samme Aar ansattes:

Carl Leonhard Wendel som Feltffjærer ved vestsjællandske Regiment.

Johan Volkmar Hoffmann som Feltffjærer ved Livvagten til Fod.

Peter Røln som Feltffjærer ved Grenadeercorpsen.

1710 udnævntes:

Christopher Cappeln til Regimentssfeltffjærer ved Brockdorffs Regiment.

Peter Guyon til Feltffjærer ved Livregiment Dragoner.

Lorenz Dehgard til Feltffjærer ved vestsjællandske Regiment.

Bartholomeus Seyffardt til Feltffjær. ved Livgarden til Fod.

Den danske Armee, som deltog i det uheldige Slag ved Helsingborg (den 10de Marts 1710), var 16,000 Mand stor.

De Syge og Saarede bleve overførte til Sjælland. En stor Deel af disse blev indlagt paa Krigshospitalet i Kjøbenhavn, hvor de bleve behandlede af den forhen omtalte J. G. de Bötticher, indtil ogsaa han blev angreben af den smitsomme Lazarethfeber, som herskede mellem dem (see Bötticher morbor. malign. inprimis pestis et pestilentiae descriptio. Hafniæ 1713 p. 69). Men formedelst Mængden af de Syge bleve rimeligviis efter gammel Skik mange indlagte hos Borgerne i Helsingør og Kjøbenhavn (sikke Efterretninger herom mangle); da det militaire Lazareth i Kjøbenhavn umuligt har kunnet rumme dem alle. Den smitsomme Sygdom, som herskede blandt dem, udbredte sig saaledes lettelig i Kjøbenhavn, og skal her, efter Böttichers Beretning, have bortrykket 6000 Mennesker. — Den 24de Juni dette Aar udgik en General-Commissariats-Skrivelse angaaende at paasee, at de Gemene erholdt godt Brød, og at det fordærvede inden 24 Timer ombyttedes.

Uagtet den danske Armees betydelige Tab i Skaane, blev den dog snart atter recruteret, og i næste Aar stode 27000 Mand slagfærdige i Holsteen. Som bekjendt udbrod en pestagtig Sygdom i Helsingør tidlig paa Foraaret 1711. Det varede længe, forinden man i Kjøbenhavn vilde erkjende dens maligne Natur og tage passende Forholdsregler imod den, for at forhindre dens Udbredelse, og først ved en Forordning af 25de Mai s. A. blev Helsingør og de nærmest liggende Landsbyer spærrede ved en militair Cordon. Men allerede forinden den Tid havde Sygdommen yttret sig i Kjøbenhavn iblandt Garnisonen og paa Flaaden. Den 15de Mai udgik en Circulair-Ordre til Regimentscheferne angaaende de døde Soldaters Begravelse. Det var nemlig Kongen forebragt, at de døde Soldaters Liig ikkun bleve bedækkede med lidet Jord, saa at de efter kort Tids Forløb stode næsten blottede og inficerede Lusten. Kongen

befalede, at de skulde begraves paa behørig Maade. 3 Juli Maaned havde Commandanten, Cormaillon, indgivet en Forskilling til Kongen, angaaende nogle Forslag til Sikkerhedens Haandhævelse i de fiendtlige Læder, saasom at tilbagefalde nogle gamle Tropper for at campere imellem Helsingør og Kjøbenhavn til Landets Sikkerhed, og for ikke at svække Garnisonen i Kjøbenhavn, som allerede var aftagen formedels den smitsomme Sygdom, der herskede imellem den, — og at de Døde af Garnisonen maatte begraves ved Politiet, da Smitten ved Begravelserne "ret indsniger sig blandt Militien." Herpaa resolvede Kongen under 1ste Aug. Det første blev afflaaet; det sidste — hedder det — finder sig ved den Forordning, som nu udgaaer om Sundhedsvæsenet. Denne Forordning udkom samme Dag. De Foranstaltninger, samme paabyder, skulle ved en anden Leilighed (ved Beskrivelsen af Pesten 1711) blive meddeelte. At extraordinaire Sygehuse for de syge Militaire af begge Stater vare oprettede under Pesttiden, sees af Böttichers forhen omtalte Bog. Ogsaa ved disse ydede den usforfærdede Bötticher sin Hjælp. Om den Tids Medicinalvæsen yttre han sig paa følgende Maade: "Man maa blues ved at tilstaae, at Lægevidenskaben saa yderlig foragtes, og har faaet et saa uopretteligt Stød, da den dog, hvis den fremmes, beskyttes og vedbørligen agtes, bør regnes for een blandt det offentlige Vels sikreste Støtter. Derimod fortjener det den lydeligste Paaanke, at det er kommet saa vidt, at enhver Apotheker, enhver Feltfjærer, Bader, Skjæggeskraber, ja hvad der er det besynderligste og grænseligste, at enhver Skarpretter giver sig med den meest opblæste Stolthed, den taabeligste Egenkærlighed og tykkeste Uvidenhed Ravn af Læge, og paa en ligesaa nærværende som fræk Maade bruger sin Segl paa Lægernes Næse, og vandrer kneisende og opblæst over Dyngerne af de ved ham dræbte Liig; fremdeles,

at det er kommet saa vidt, at Quakksalvere snarere understøttes, end forfølges, ja at mange blandt dem, foruden Tilladelse at øve deres Haandværk, erholde de fordeelsagtigste Privilegier o. s. v. — I dette Aar udnævntes:

Dr. Johan Fischer til Medicus i Glückstadt Fæstning,

Otto Lütken til Feltstjærer i Frederiksborg,

Adam Schweichoffer til Regimentschirurg ved tredje jyd-
ske Regiment.

Den 25de Juli 1712 udkom en Resolution, hvori det hedder, at Soldaterne, nu da Pesten er ophørt, kunne flytte fra Barakkerne udenfor Byen, hvor de lede af Sygdom, ind i deres Qvarterer igjen. I dette Aar blev Johan Eryger Feltstjærer ved Livgarden til Fods.

I Barbeerlaugets Oldermændsbøger for 1713, hvis Medlemmer siden 1584 vare forøgede til 21, hedder det, at een var "en Campagne" og to "i Kongens Affairer."

1714 udmærker sig ved den store Mængde militaire Chirurger, som da udvalgte, nemlig:

Johan Cremon ved 2det jydsk nationale Corps.

Johan Michael Cope ved Dronningens Livregiment.

Boy Carstensen ved Prinds Carls Regiments 1ste Ba-
taillon.

Georg Ehard ved Hittersøes Skandse.

Pierre Faverge ved Livgarden til Fods.

Nicolaus Flor ved Brigadeer Krags Regiment.

Johan Ernst Georgii ved Hertugen af Würtenbergs Re-
giment.

Johan Gerh ved Oberst Prehns Regiment.

Gottlieb Ernst Gluer ved oldenborgske Regiment.

Johan Adrian Gerh ved Oberst Staffeldts Regiment.

Johan Eberhardt Hollænder ved 2det sjællandske nationale Regiment.

Torgen Hahn ved Oberst Leveghaus Regiment.

Türgen Heydorn ved Prinds Christians Regiment.

Friderich Jacobsen ved 1ste fynske nationale Regiment.

Peter Kleinfinger ved Artillericorpsen.

Anthøn Christian Kappeln ved Oberst Zepelins Bataillon.

Peter Koll ved Oberst Arnolds Regiment.

Balthasar Lange ved 1ste sjællandske nationale Regiment.

Johan Cæsar Laidder ved 5te jydsk nat. Reg.

Jacob Lundius ved 2det fynske nat. Reg.

Andreas Maass ved Prinds Georgs Reg.

Heinrich Mühlmann ved Riber Stifts Regiment.

Conrad Menzinger ved Prinds Carls Reg.

Johan Heinrich Pauli ved Garden til Gods (den annecterede Bataillon).

Johan Didrich Rose ved 3die sjællandske nationale Reg.

Heinrich Raadke ved 4de jydsk nation. Reg.

Johan Friderich Rittmeister ved jydsk gev. Reg.

Nicolai Rave ved Bataill. de Marine.

Johan Schamvogel ved Livregimentet til Hest.

Anders Soeldorff ved Brigadeer Demich's Reg.

Jacob Heinrich Schmalz ved Oberst Schulenburgs Reg.

Gerhard Schenk ved Prinds E. U. Württemberg-Olds Dra-
goner.

Hans Sundt ved fynske gevorb. Reg.

Jacob Siesbüttel ved Gr. Salenbergs Reg.

Alle disse militaire Chirurger benævnes ifkun Feltffjærere. —

Den 10de Juli 1714 befalede Kongen, at Stadsphysicus i Kjøbenhavn skulde være overværende, naar Bartffjæreramtet examinerer Drengene fra andre Kjøbstæder, og see til, at dem ei nægtes

Lærebrev. — I et den 27de Aug. 1714 udkommet Reglement bestemmes Diæt og Qvarterpenge for de under Generalstaben hørende Personer saaledes:

en Feltpræst . . . 9 Rd. 16 s. maanedlig.

en Stabs- og Feltmedicus . . . 7 — 16 — —

en Feltapotheker . . . 7 — 32 — —

en Stabschirurg . . . 8 — — —

en Regimentsfeltstjærer af Caval-

leriet og Infanteriet . . . 7 — 16 — —

en Guide-Capitain . . . 7 — 16 — —

Om de militaire Lægers Pligter indeholder Feltreglementet fra Aaret 1715 følgende mærkelige Oplysninger: 1) Feltmedicus skal sørge for de Syge og foreskrive dem tilstrækkelige og gode Recepter og Lægemidler. Han har under sin Commando alle Armeens Chirurger (Regimentschirurger) og Feltstjærere (Compagnichirurger), som i vanskelige Tilfælde skulle indhente Raad hos ham. Han skal have et vaagent Die med Feltapotheket, at dette altid er vel forsynet. Saaledes staaer da ogsaa under hans Commando 2) Feltapothekeren, der skal forsyne hele Armeen med gode Medicamenter. Ligeledes dependrer af Feltmedicus 3) Feltchirurgen (Stabschirurgen). Denne har Inspection over Feltstjærerne, især naar de have at gjøre med farlige Skader. Han maa curere Armeen omsonst; men af de "durch liederliche Håndel blesirten" Soldater staaer det ham frit for at fordre Betaling. Han er fri for al Bøgt, maa ikke være med i Slagtordenen for ikke at overfaldes; derimod maa han ved foresaldende Batailler, Attaquer og Rencontres slittig holde sig parat med sine Instrumenter og Medicamenter. Forøvrigt skal han betjene Generalstaben med Barbering. 4) Regimentsfeltstjæreren skal paa Regimentets Bekostning have en med gode Lægemidler forsynet Feltkasse, tillige-

med allehaande chirurgiske Instrumenter, for at betjene sig deraf i Nødtilfælde. I tvivlsomme Tilfælde indhenter han Raad hos Feltmedicus. Han maa være flittig og forsigtig, staae Compagnifeltstjærerne bi med Raad, og med Flid antage sig de Syge og Blesserede. 5) Feltstjæreren skal ikke alene altid holde sig net og reenlig i Klæder, men ogsaa altid være ædruelig ("nüchtern"), fordi han saavel ugentligen eensgang skal barbere ("putzen") Soldaterne, som curere og forbinde de Syge og Blesserede. Paa Capitainens Befostning har han en Feltkåse, som han maa have fyldt deels med brugbare Medicamenter til at stille Blodet, forhindre Inflammationes og Brand, og forebygge Skjørbug ("Mund-Fåule oder Bräune"), deels med god Saarbalsom, Salver og Plastre, for at curere hugne eller skudte Skader og Blesårer. Han er forresten en Medhjælper for Regimentsteltstjæreren, hos hvem han i vanskelige Tilfælde skal indhente Raad. Hans Væge er en Flint, og han gaaer paa Marschen foran Capitainen med et Bækken. — I samme Aar (1715) blev i Barbeerlaugets Forsamling blandt andet besluttet, "at ingen uden for Amtet, han være sig Hospitals- eller Regimentsteltstjærer, maa tillades at ind- eller udskrive Disciple. — Til Feltstjærere udnævntes 1715:

Theodorus Calsovius ved vestjællandske nat. Reg.

Johan Roder ved holsteenske gev. Reg.

Johannes Schenk ved oldenburgske gev. Reg.

Daniel Falck ved Dronningens Livregiment.

Johan Henrich Hesse i Kjøbenhavns Fæstning.

1716 afflog Barbeerlauget en Ansøgning fra Monsieur Mensing (Johan Albrecht), Chirurg ved Kvæsthuset, om at indskrive en Discipel, hvorom han søgte paa Grund af at han var examineret af det medicinske Facultet. — Af en Skrivelse fra General-Commissariatet til Oberst Reventlouw af 20de Sept.

1727 sees, at noget Bist var blevet betalt til de Regimenter, som 1716 laae i Leir for Kjøbenhavn, til Medicamenter og Bandager. Af samme Skrivelse erfares ogsaa, at Armeen i Krigsaarene 1711, 12 og flg. til 1720 var forsynet med "Feltskjærvogne", rimeligviis til Transport af Medicamenter og Bandager o. s. v., maaskee ogsaa til de Syges og Døvestedes Brug. Følgende Feltskjærere bleve udnævnte 1717:

Johan Eberherz ved Grenadeercorpsen.

Adam D u w o u l d ved 5te jydsk nat. Regiment.

Eberhard Gottschau ved fynske gev. Reg.

Henrich Langhans ved sjællandske nationale Reg. under Oberst Fiencher.

Salomon Muhle ved fynske nation, Reg.

Johan Mouriz Nemerau ved Generalmajor Kraghs gev. Regiment.

Poul Bertram Stahl ved 3die sjællandske nationale Reg.

Denne findes indskrevet i Barbeerlauget 1721.

Conrad Seibt ved 1ste jydsk nationale Reg.

Peter Stiegmann ved Prinds E. A. til Schlesvig-Holsteen-Sonderborgs gev. Regiment.

Samme Aar besluttede Barbeeramten at anholde hos Magistraten om det i Oldmand v. Asperns Tid lovede Anatomie-Kammer i det nye Arresthuus eller Slutteri. Denne Ansøgning blev bevilget, men desuagtet kom det anatomiske Studium blandt Chirurgerne endnu ikke i Gang.

Af Rescriptet den 24de Octbr. sees, at Regimentsfeltskjærerne hørte til Understaben. Det bestemmer forresten, at Brændevod skal udvises dem. Samme Aar bleve:

Steen Daniel Brockmann Feltskjær. i Hald og Fladstrand.

Johan August Røttig Feltskjær ved Eberherz's nationale Dragoner.

Severin Traane Feltstjærer i Citadellet Frederikshavn.

1719 tilkjøbte en Regimentsfeltstjærer ved Grenadeercorps set sig et Barbeeramt, men maatte først underkaste sig Examen.

Det paafølgende Aar udnævntes følgende Feltstjærere:

Daniel Christner ved Grev Frysensburgs gevorbne Reg.

Christian Frederik Gasmann ved svenske nation. Reg.

Peter Jensen eller Johansen *) i Citadellet Frederikshavn.

Simon Kryger ved Drabantgarden. — Denne i vort

Fædrelands Medicinalhistorie berømte Mand er født

1687; 1727 blev han Kammertjener hos Kong Fre-

derik den Fjerde. Han reiste senere udenlands og per-

fectionerede sig i Anatomien i Paris under Wins-

løv. Siden blev han Hofchirurg under Christian den

Sjette og 1736 General-Directeur for Chirurgien og

Anatomien. Han døde som Justitsraad 1760. Ved

en anden Leilighed skulle vi omstændeligere omtale Si-

mon Krygers Levnet og Fortjenester.

Efter Fredens Slutning i forrige Aar udkom den 16de

og 23de Juli 1721 en Kongelig Forordning, hvorefter Re-

gimentschirurgerne bleve affortede en Trediedeel af deres Gage.

1721 blev

Christian Weincke Feltstjærer ved Toihuset i Kjøbenhavn.

1722 blev den ved Ribe Stifts Regiment staaende Felt-

stjærer Gerhard Gærris forfremmet til Regimentsfeltstjærer.

Hidindtil kunde Regimentsfeltstjærerne, ligesaavel som

de underordnede militaire Chirurger, antages af Regiments-

*) I Barbeerlaugets Oldermændsbog hedder han Garnisons-Regimentsfeltstjærer Johansen. 1721 udfyldte han en Discipel (Jens Erøn), saa at han tillige maa have haft et Barbeeramt.

cheferne. Den 30te Octbr. 1723 udgif en Kongelig Skrivelse til Oberst Reventlau om at indsende vidimerede Usskrifter af de Kongelige Ordre, hvorefter Regimentsfeltstjærerne vare antagne. De, som ikke vare antagne paa Kgl. Ordre, skulde ingen Gage have, førend Krigscancelliet havde indsendt Forslag om dem, og modtaget Approbation.

Til Feltstjærere bleve i dette Aar udnævnte:

Johan Diderich Bremer ved sjællandske gev. Reg.

Johan Friderich Brauer ved nordre sjællandske nationale Regiment.

Mathias Hansen ved Marine-Regimentet.

Christian Albrecht Wulff ved fynske gev. Reg.

1724 bleve følgende Feltstjærere antagne:

D. D. Estandan ved sjællandske gev. Reg.

Johan Bernhardt Koch ved østre sjællandske nationale Dragoner.

Adolph Mathiesen ved det nationale Dragon-Regiment i Syssland.

En Kgl. Forordning af 10de Marts 1725, angaaende Jurisdictionen i de til Politiet henhørende Sager og den borgerlige Næring, forsaavidt samme de Militaire i Kjøbenhavn kan tillades, hedder det i 2det Capitel §. 10: Ingen af de Militaire maa exercere Medicinen eller Chirurgien, uden for saa vidt de ved Regimenterne eller Sø-Etaten dertil expresse ere antagne. Saa maae og de Militaire ei indrette nogen Barbeerstue, eller uden Forskjel barbere hvem de ville, saasom Bartstjærerne i alle Maader skulle haandhæves ved deres Laugsartikler; dog er det ei de Militaire formeent at barbere dem af deres Kammerater, som det af dem forlange.

Af nogle Forhandlinger i Aaret 1725 og senere (1728) sees, at Regimentsfeltstjærerne aarligen erholdt visse Medica-

ment= og Justitspenge, hvorfor de skulde forsyne de syge og saarede Soldater med gode Lægemidler, og besørge de foresaldende Executioner udførte. Naagtet alle anstillede Undersøgelser og Efterspørgseler har det ikke været os muligt at finde, til hvilken Tid og ved hvilken Leilighed Regimentsfetsfjærerne have paadraget sig denne sidste Forpligtelse. At de tidligere selv skulde have udført de blandt de Militaire foresaldende Executioner synes ingenlunde rimeligt. I Aaret 1691 udgik et Kongeligt Rescript til Magistraten i Kjøbenhavn, angaaende en Taxt for Skarpretterne, i hvilken deres Betaling for de enkelte Executioner, saasom at afhugge et Hoved med Sværd eller Øxe, at afhugge en Haand o. s. v. bestemtes. Som Grund til denne Taxt angives: "Saasom Vi komme i Erfaring, hvorledes Skarpretterne her i Bort Rige Danmark, naar de nogen Execution paa Misdædere skulde forrette, drive, uanseet de nyde deres ordinaire Boddellon, deres Salarium saa høit, at Sagsøgeren med de store Omkostninger, som gaae paa Processerne og Misdædernes Underholdning og Baretægt, det ikke skal kunne udstaae" o. s. v. Ligeledes blev i et Rescript af 1698 til Joachim Schack, Generalmajor og Amtmand i Aarhus, den Betaling, som Skarpretterne i de ham underliggende Amtter maatte fordre, bestemt. Man tør slutte, at en lignende Taxt blev fastsat for de øvrige Provindser i Danmark. At den samme Taxt ogsaa gjeldte for de blandt de Militaire foresaldende Executioner, skjøntes af Følgende. I en Skrivelse fra Landetaten's General-Commissariat af 11te Marts 1724 til Oberst Reventlau underrettes denne om, at Kongen under 21de Febr. s. A., paa et Memorial fra Garnisonsskarpretteren, Frank Mühlhausen, havde resolveret: at hvis Obersterne (Regimentscheferne) ikke vilde accordere med Skarpretteren om noget Bist

aarligt for Executionerne, saa maatte det forblive ved den hidtil brugelige Takt. Maaskee have Regimentscheferne fort efter denne nyssomtalte Skrivelse faaet Regimentschirurgerne til mod visse aarlige Medicament- og Justitspenge at indgaae den Forpligtelse at besørge de foresaldende Executioner udforte. Foresaldt der nemlig saa, kunde denne Accord yde Contrahenterne reel Fordeel, foresaldt der flere, kunde de medgaaende større Omkostninger afholdes af Medicamentpengene; om til Skade for de stakkels Syge, derom spurgtes ikke. I alle Tilfælde maatte det være Regimentscheferne behageligt noiere at kunne beregne deres Udgifter, som opnaaedes ved en sliig Accord. Men af en Skrivelse fra Landetatens General-Commissariat til Oberst Reventlau, dateret 3die Juli 1725, sees at Regimentschirurgerne ved de i Kjobenhavn garnisonerende Regimenter atter *) vare indkomne med allerunderdanigste Foresstillinger til Kongen, at det var dem umuligt af de aarlige Medicament- og Justitspenge at betale de for Liden saa hyppigt foresaldende Executioner, eftersom Omkostningerne ved disse undertiden overstege de aarlig bevilgede Medicament- og Justitspenge, og de folgelig ikke beholdt noget tilovers til Medicamenter, men maatte af deres Gage gjøre Tilskud til Executionsomkostningerne. Uagtet nu General-Commissariatet gjorde sig Umage for at formaae Kongen til, at noget Wijs, ligesom i Fredstider, maatte tillægges Skarpretteren i Gage, og at folgelig Omkostningerne ved Executionerne kunde blive taaleligere for Regimentschirurgerne, vilde dog Kongen ikke indvilge deri: "Naar de anførte Udgifter —

*) "Albermahls" hedder det i Skrivelsen. Heraf maa man lades paa den Tanke, at den Forpligtelse for Regimentschirurgerne at besørge de foresaldende Executioner mod visse Medicament- og Justitspenge var ældre end fra 1724.

hedder det i den Kongelige Resolution — ikke kunne udredes af de Regiments-Omkostningspenge, som enhver Oberst efter den forhen gjorte Repartition hæver, (hvilket General-Commissariatet nærmere har at undersøge og overlægge), saa maa det forblive efter Vor forhen afgivne Resolution, og som det tilforn har været brugeligt". — Rimeligviis have ifkun Regimentschirurgerne ved de i Kjøbenhavn garnisonerende Regimenter indladt sig i en saadan Accord; (at det skulde være befalet dem, troe vi ikke). Thi af et Kgl. Rescript, dat. 22de Jan. 1726, sees, at Cheferne for de i Fæstningerne Rendsborg og Glückstadt liggende Regimenter havde besværet sig over de store Udgifter, som Gebyret til Skarpretteren og hans Requisitioner forarsagede Regimenterne (ikke Regimentschirurgerne). Paa de i Kjøbenhavn garnisonerende Regimentschirurgers gjentagne Ansøgning havde Kongen endelig under 17de Nov. 1727 resolveret at tilstaae Garnisonsskarpretteren i Kjøbenhavn et maanedligt Tillæg af 8 Rdlr. af den Kongelige Kasse; og da Regimentschirurgerne desforuden vare blevne enige med ham, at han, imod aarlig at erholde 8 Rdl. for enhver Bataillon, der laae i Kjøbenhavn, af de dem tilstaaede Justitspenge, skulde forrette alle Executioner gratis, havde man al Grund til at troe denne Sag afgjort. Men der opstod nye Vanskeligheder, idet Regimentschirurgerne paastode, at den samme Accord skulde gjelde de Batailloner, som skifteviis af Garnisonen i Kjøbenhavn bleve forlagte til Kronborg. Af en General-Commissariats Skrivelse, dateret 28de Februar 1728, sees, at Regimentschirurgerne erklærede sig tilfredse med at betale Garnisonsskarpretteren, foruden den ham af den Kongelige Kasse tilstaaede Gage, aarlig 8 Rdl. for hver Bataillon, og det forud for hvert Qvartal, men at de tillige paastode, at Skarpretteren, naar en Bataillon for

Qvartalets Ende blev beordret til at marschere bort fra Kjøbenhavn eller Castellet, skulde give saa meget tilbage, som Qvartalspengene for den øvrige Tid af Qvartalet kunde beløbe sig til. Heri indvilgede Garnisonsfkarpretteren, Franz Mühlhausen, og en skriftlig Contract blev oprettet imellem begge Parter.

Vi have forladt den hidtil iagttagne chronologiske Orden for at meddele Regimentsfeltstjærernes Forhold til Skarpretteren paa de Tider i Sammenhæng. Vi optage nu atter den slupne Traad.

1725 udnævntes følgende Feltstjærere:

Magnus Langhorn i Christiansøe Fæstning.

Franz Herman Schmalz ved 2det syenske Regiment.

Johan Christian Voigt ved Oberst Schubarts Regiment.

1726 blev

Gottfried Christoph Maancke Feltstjærer ved oldenburgske gevorbne Reg., og

Gerhard Philip Schenck Feltstjærer ved Livvagten til Fod.

Samme Aar bestemtes, at Soldater fra Flaaden kunde indlægges paa Sø-Dvæsthuset.

I Reglementet for Citadellet Frederikshavn af 2den Mai 1727 bydes, at, naar Arrestanterne ville barberes, dette da maa skee ved den derværende Garnisonsfeltstjærer (dengang rimeligviis Peter Jensen, udnævnt 1720), og at en Officeer skal være tilstede for at observere, at den Fange ikke tilføier sig nogen Skade. I samme Reglement hedder det senere: Naar Norkrofs (den bekjendte Eventyrer, der attenderede at bortføre den danske Kronprinds — senere Christian den 6te — og længe sad fangen i Castellet) skal barberes, saa maa dette skee hver tredie Uge af Garnisonsfeltstjæreren, og derved iagttages, at hans Hænder imidlertid blive bundne, og at Un-

derofficeren holder hans Hoved fast, medens han barberes paa Halsen. — Til Feltssjæfærere udnævntes 1727:

Reinhardt Amelen ved oldenborgske nationale Regiment.

Johan Heinrich Beuling ved Helgoland's Fort.

Johan Gerriß ved Grenadeercorpsen.

Berend Henrich Hempel ved Oberst Prætorius's gevorbne Regiment.

Thomas Poppelmann ved Prinds Christian's Regiment.

Chevalier de Camilly, som var fransk Gesandt ved det danske Hof paa denne Tid, har i et Brev til sin Konge, Ludvig den XIV^{de} (Lettre de Mr. le Chevalier de Camilly sur l'état present de la cour de Dannemarc, 1728) skildret Danmark's Hof, Cabinet og Krigsmagt, som samme vare fort for Kong Christian den Sjettes Thronbestigelse. Vi tillade os her efter Prof. J. Möllers danske Oversættelse*) af dette Brev at optage den franske Diplomats Skildring af den danske Krigsmagt. "De Tropper, som ere fordeelte i Kongeriget Danmark og i Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, bestaae af 12 Regimenter tydsk Infanterie, hvert paa to Batailloner, udgjørende tilsammen omtrent 16000 Mand, hvis Sold er paa lidet nær den samme som de franske Troppers; af 12 Regimenter Cavallerie, ligeledes Tydskere, hvert paa 4 Eskadroner, til Beløb ialt 6096 Mand; af 7 Regimenter National-Infanterie, hvert paa 2 Batailloner, udgjørende tilsammen 9240 Mand; endelig af 3 Regimenter nationale Dragoner, paa 4 Eskadroner hvert, beløbende sig til 1524. Jeg maa bemærke, at disse nationale Tropper ikke modtage nogen Sold i Fredstid; de faae ikkun Klæderne af Kongen, og Kosten hos Bønderne, hvilke ere forbundne til at give dem

*) Indført i Mnemosyne, 3 B.

Qvarteer, dog med Undtagelse af Officererne, som stedse underholdes (af Staten). Men naar det skeer, at disse Tropper lægges i Garnison, eller gaae i Felten, da faae de Sold o. s. v. — I Kongeriget Norge findes ei andre Tropper end nationale, nemlig 15 Regimenter Infanterie, hvert paa 2 Batailloner, udgjørende ialt 19000 og 5 á 600 Mand, og 3 Regimenter Dragoner paa 4 Eskadroner, men stærkere end de andre, som jeg har omtalt. Disse sidste 3 Regimenter udgjøre 2000 Ryttere. De eneste af alle disse Tropper, som faae Sold, er det lidet Antal, som man bruger til at bevogte Kongerigets Fæstninger og Slotte o. s. v. Heraf fremgaaer, at af de 68 Batailloner (tilsammen 44 á 45000 Mand) og af de 72 Eskadroner (tilsammen 9000 og 7 eller 800 Ryttere) giver Kongen af Danmark kun Sold til 24000 Mand. Foruden de Tropper, jeg har opregnet, underholder denne Fyrste 7 Compagnier Artillerie, hvilke tilligemed 3 andre Compagnier af Fodfolk udgjøre omtrent 2700 Mand.” Skjøndt denne Grev Camillys Skildring af den danske Krigsmagt ikke ligesom oplyser os om det danske Feltmedicinalvæsens Tilstand paa de Tider, saa bidrager den dog til at bestyrke os i den Formodning, som allerede maa være opstaaet hos os ved at betragte den betydelige Mængde militaire Læger, der under Kong Frederik den Fjerde bleve udnævnte, at Feltmedicinalvæsenet, idetmindste med Hensyn til det Qvantitative, ligesom det hele Land-Krigsvæsen, har været bedre ordnet under denne Konge end under hans Forfædre. At de hvervede Regimenter, der snart gjorde Tjeneste i Fædrelandets Krige, snart som Hjelpetropper brugtes i den spanske Successionskrig, have haft deres faste og af Staten lønnede Læger er upaatvivleligt, men at ogsaa de nationale Regimenter i det egentlige Danmark under Frederik den Fjerde, om de endog ikke brugtes til Felt- eller Garnisonstjeneste, have haft

faste "Feltstjærere", synes at fremgaae af den Fortegnelse, vi have givet over de Regimentsfeltstjærere og Feltstjærere, der næsten aarlig under denne Konge bleve udnævnte. Thi endog efter 1720, da Freden med Sverrig var bleven sluttet, finde vi flere Feltstjærere at være blevene ansatte ved de nationale Regimenter. Derimod synes de nationale Regimenter i Norge ikke at have været forsynede med Læger, med Undtagelse af de saa Tropper, der laae i Garnison i Fæstningerne. I den givne Fortegnelse findes kun een Feltstjærer at være ansat i Norge, (nemlig Eshard i Hitteroe Skandse 1714). Om muligen Stadtholderen i Norge har havt Myndighed til selv, uden at Udnævnelsen gik igjennem General-Krigscommissariatet i Kjøbenhavn, at beskikke militaire Læger i dette Rige, tør vi ikke afgjøre; dog forekommer det os ikke rimeligt. Den nyligen nævnte Feltstjærer vilde i dette Tilfælde neppe have været optegnet i dette Collegiums Archiv.

1728 bleve to i den danske Medicinalhistorie bekendte Mænd ansatte ved Militaïretaten, nemlig:

Johan Albrecht Mensing som Feltstjærer ved Drabantgarden, om hvilken Mand mere ved en anden Leilighed, og Johan Stabel som Feltstjærer ved andet jydsk Regiment.

— Stabel er født i Sunds Præstegaard i Bergens Stift, hvor hans Fader, Niels Stabel, var Sognepræst. Han lagde sig tidlig efter Chirurgie og Apotekerkunst, blev 1716 Student ved Kjøbenhavns Universitet, og reisste siden udenlands. Han opholdt sig 2 Aar i Hamborg, 5 Aar i Osnabrück, og derpaa nogen Tid i Leiden. Da han kom hjem, blev han Feltstjærer ved andet jydsk Regiment *). 1735 tog han den medicin-

*) Jens Worm siger i sit Lexicon over lærde Mænd, at Stabel ved sin Hjemkomst blev Regimentsfeltstjærer ved et Cavallerie-

ffe Doctorgrad i Kjøbenhavn, men forlod kort efter Hovedstaden, for at begive sig til Viborg, hvor han døde som Apoteker og practiserende Læge 1738^{*)}. Af ham haves: Disp. inaug. de doloribus parturientium spuriiis.

1729 blev Peter Holst Feltstjærer i Frederikorts Fæstning.

1730 befliffedes:

Johan Gerhard Meyer til Feltstjærer ved Grevskabet Oldenburg, og

Johan Gottlob Herler til Feltstjærer ved Hitterøe Skandse.

Kong Frederik den Fjerde, som allerede i længere Tid havde lidt af betænkelige Brysttilfælde, døde af Vattersot i Odense Natten mellem den 11te og 12te October 1730. Faa Dage efterat hans Søn og Efterfølger Kong Christian den Sjette havde tiltraadt Regjeringen, ophævede han ved Forordning af 30te October 1730 den af hans Fader oprettede Landmilitz, "saasom samme ved Misbrug" — hedder det — "er bleven baade Landet i Almindelighed og det unge Mandskab til næsten utaalelig Byrde. Saa vel National-Infanteriet som Dragonerne forløves, men Chefs og Officererne blive staaende til nærmere Anordning." At dette ikke maatte være uden Indflydelse paa Feltmedicinalvæsenet, især paa de ved de nationale Regimenter ansatte militaire Chirurger, som upaatvivlelig alle affkedigedes, indsees let. Her er ikke Stedet at undersøge, hvorvidt denne Kongelige Forordning maa ansees for at have været hensigtsvarende (thi at Kongen har havt Undersaatternes Bedste for Øie betvivles ikke), eller om det havde været bedre, hvis han havde ladet det beroe ved det Bestaaende. Saa meget er vist, at Kongen 3 Aar senere, ved Forordningen af 4de Febr. 1733, paa-

Regiment, hvilket herved ifølge Ovenstaaende berigtiges. At han senere er bleven det er rimeligt.

*) See J. Worms Lexicon over lærde Mænd.

bød en ny Landmilitsses Oprettelse, hvormed Landalmuen var og maatte være langt mere misfornøiet end med den ældre; thi ved den bleve Bønderne over hele Riget Slaver, der vare bundne til deres Fødestavn. Kort efter den førstnævnte Forordning (af 30te Octb. 1730) udkom den 26de Dec. en Kongelig Befaling, at Regimentscheferne hvert Aar skulde indsende Conduiteliste over samtlige Regimentsofficerer og Stabstjenere (altsaa ogsaa over de militaire Chirurger), rimeligviis for at man kunde finde Leilighed til at udstøde dem, mod hvem der kunde føres mindste Anke; thi naturligviis vare nu mange Officerer og Chirurger ved Landmilitssens Reduction blevne overflødige.

Som et Bidrag til Chirurgiens Historie paa de Tider fortjener at anføres, at Skarpretteren i Bergen ved et Kgl. Rescript af 5te December 1732 fik Tilladelse til at bruge "sine chirurgiske Videnskaber". — At man forresten af dem, der ved Københavns Universitet vilde tage den medicinske Doctorgrad, fordrøede chirurgiske Kundskaber, sees af den forbedrede Fundats for Universitetet af 31te Marts 1732, som befaler, at ingen maa erholde denne Grad, med mindre de for Facultetet have bevist, at de foruden Theoriam medicinæ ere vel erfarne in Anatomicis, Botanicis, Chymicis og Chirurgicis.

Som en Folge af Landmilitssens Ophævelse ved Forordningen af 30te Oct. 1730 beskikkedes i Aarene 1731 og 1732 ingen militaire Chirurger; derimod fandt, efter den nye Landmilitsses Oprettelse i 1733, følgende Ansættelser Sted:

Lorents Morwyck som Regimentsfeltstjærer ved svenske nationale Regiment;

Bendix Purist som Feltstjærer ved hollsteenske Cavallerie,

og

Georg Schæfler som Regimentsfeltstjærer ved hollandske nationale Regiment.

1734 blev Ludvig Hansen Medicus ved Glückstadt Fæstning.

I Anledning af den polske Successionskrig, da Østerrige understøttede den ene Throncandidat (Frederik August) og Frankrige den anden (Stanislaus, Kong Ludvig den XVdes Svigerfader) sendte Kong Christian den Sjette i Aaret 1734, ifølge et tidligere med Keiseren sluttet Forbund, 6000 Mand Hjelpetropper, under Anførsel af Cavallerie-General B. J. v. Mørner, hvilke forbleve ved den Hær af Keiserlige Allie-rede, der stode ved Rhinen indtil Juni 1735 *). Som General-Stabschirurg ved dette Corps ansattes Wolfgang Jacob Müller, der 1733 var bleven Livchirurg og Kammer-tjener hos Prinds Frederik Christian og havde fulgt denne paa en Reise igjennem Tydskland, Holland og Frankrige. (Han blev siden Statsfange og døde 1779). Desuden ansattes ved disse Tropper 1734:

Jean Francois Montrose (eller Monfore) som Feltsskjerer ved fynske gevorbne Regiment.

Frank Michael Scheyer som Feltsskjerer ved andet jydsk Regiment.

1735:

Johan Christian Hahn som Feltsskjerer ved Grev Holsteins Regiment, og

Hans Christian Helmecke som Feltsskjerer ved Livregiment Dragoner.

1735 (den 4de Nov.) udgik et Rescript til Magistraten i Kjøbenhavn (communiceret General Sponeck den 11te Nov.) angaaende dem, — navnlig Militaire — som gjøre Barbeersamtet i Kjøbenhavn Indpaa. Da dette Rescript afgiver et

*) Gebhardi, Geschichte der Königreiche Dänemark u. Norwegen 2ter Theil S. 2360.

vigtigt Bidrag til at oplyse saavel Chirurgiens Standpunkt som de militaire Chirurgers Stilling paa de Tider, aftrykkes det her.

”Christian den Sjette o. s. v. Vi have ladet os allerunderdanigst referere, hvad Barbeeramtet i Kjøbenhavn haver andraget, angaaende det store Indpas, som dem i deres Næring tilføies, ved det altfor meget i Svang gaaende Juskere, da de Militaire ikke alene virkelig exercere Chirurgien, men endog offentlig og uden Undseelse skulle barbere Alle og Enhver, som det begjære, uden nogen Forskjel, endsskjøndt det baade er stridende mod de Barbeeramtet allerede forundte Privilegier og Laugsartikler af Dato 29de April 1684, især den 5te Punkt, samt og den allern. Forordning af 10de Marts 1725, den 10de Punkt, som forbyder de Militaire at exercere Chirurgien, eller at barbere uden Forskjel hvem de ville — og hvorover Barbeeramtet betages Brødet, ei alene til Undergang, men endog til Publici Skade, og hvilket ved Proces at see paataalt og hemmet, enten ved Krigs- eller anden Ret, vilde blive dem baade til ubodelig Bekostning, saa og vanskeligt og til megen Tidsspilde; derfor de derhos allerunder. have anholdet, at vi allern. ville anbefale Eder tilligemed Politimesteren og Commandanten, tilligemed Cheferne for de i Garnison liggende Regimenter at maintenere Barbeeramtet ved deres Privilegier og assistere, naar de forlange Hjelp imod Juskere, saavelsom og at ingen Civil=Person, være sig Borger eller anden Indvaaner her i Staden, maa lade sig betiene af nogen Juskere, enten Juskere kunde være Civil- eller Militair=Person, under Straf, som vi maatte for godt besinde, saa og at Politikammeret maatte ansees som forum competent, saavel til videre at afhøre som Sagerne at paadømme, i alle de Sager, som Bartstjærameramtet kunde finde sig for-

aarsaget, enten imod Fusserne eller imod dem, som af Fusserne maatte lade sig betjene, at udføre; — Og os tillige med af Eders derover indhentede allerund. Erklæring er blevet refereret, at den Fornærmelse, som Barbeeramtet af uberettigede Personer og Fussere, saavel af Civile som Militaire, nu i nogle Aar er overgaaet, har ikke været at remedere deels formedelst samme Personers hemmelige Omgang i deres Curer, deels formedelst Barbeeramtet's Afmagt til at forfølge Vedkommende efter Loven for deres forum, formedelst Tallet's Størrelse og de divørse Bærning samme har havt, foruden at en Mængde Militaire paa offentlige Gader lade sig finde at betjene den gemene Mand med Barberen, som alt haver skadet Amtet og været et Tab af deres Indkomster ved deres Barbeerstuer, hvorfor I til Amtet's Conservation allerund. indstille deres allerund. Ansøgning til en allernaadigst Bønshørelse. Da som Vi allerede ville, at Barbeeramtet i bem. B. Residence Kjøbenhavn, efter de dem allern. forundte Artikler og den allerund. paaberaabte Forordning skal vorde mainteneret, saa have vi allern. approberet Eders allerunder. gjorte Forslag, at en vis Straf skal vorde sat for dem, som af Modvillighed herefter skulde vedblive at øve Fuseri imod Barbeeramtet, som da og af Politiet skal vorde exequeret, til hvilken Ende hermed Bør allern. Villie og Befaling er: At hvilke uberettigede Personer, som efter foregaaende Advarsel ved Placater lade sig finde at antage nogen i Cur, skulle første Gang betale til lige Deling imellem Conventhuset's Fattige, og Politi-Cassen 8 Rd.; skeer det anden Gang, da dobbelt, neml. 16 Rd., og antreffes sliq Een tredie Gang, da at bøde 50 Rd., eller, i Mangel af Betaling, at arbejde $\frac{1}{2}$ Aar i Schub-karren i Citadellet, og de, som betjene sig af sliqe Folk, ligeledes at bøde hvergang 4 Rd. derfor; saa skal og de, som sig med utilladelig Barberen lade finde, betale hvergang i Straf 2 Rd.

og de, som ei formaae at afdrage Pengene, straffes paa Kroppen, hvad enten han er Civil eller Militair. Og bevilge Vi derhos allern., at Politikammeret skal i forberørte Maade være forum competens, saa vel til Bidner at afhøre, som Sagerne at paadømme, i alle de Sager, Barbeeramtet kunde finde sig forarsaget, enten imod Fusserne, eller imod dem, som sig af Fusserne maatte lade betjene, at udføre. Dog ville Vi derhos allern., at de Militaire kunne betjene deres, og at Regimentsfeltskjæernerne beholde det, hvad de have havt hidindtil; saa ville Vi og fra Bort Krigscancellie lade anbefale Commandanten i bemeldte Kjøbenhavn, at han tilligemed Chesferne for de i Garnison liggende Regimenter, maintenerer Barbeeramtet ved deres Privilegier, og aassisterer dem, naar de forlange Hjælp mod Fussere af de Militaire. (Artiklen om Feltmedicinalvæsenet i Danmark skal i de følgende Hefter fortsættes til den nærværende Tid).

VI. Om Medicinalvæsenet i Viborg i ældre og nyere Tider.

Viborg er ikke alene den ældste Stad i Jylland, men ogsaa een af de ældste i hele Norden. Dens Navn forekommer allerede i den danske Historie under Hedenold. Efterat Danmark var samlet til een Stat og Christendommen indført, blev Viborg

eet af de første Bispesæder, Sædet for Kirker og Klostere og de øvrige Instituter, som have deres Udspring fra den catholske Geistlighed. At dette ikke er af Uvigtighed i Beskrivelsen af denne og enhver Stads medicinske Historie skjønnes let, naar man betænker, at Clerici, Præster og Munke, vare næsten de eneste, der i Middelalderen udøvede Lægekunsten, at det var fra dem Høspitaler, Opholdssteder for Spedalske og andre Indretninger, som sigte til Sundheds- og Fattigvæsenets Pleie, udgik. Aar 1263 nævnes et domus leprosorium i Viborg *). Allerede tidlig havde Domkirken i Viborg en Helgens, St. Willads, Levninger eller Reliquier **) i sit Eie, der kunde gjøre Mirakler, kunde hjælpe Halte til at gaae, Blinde til at see o. s. v. Magister og Provst Christen L. Tychonius (født 1680 og død 1740) bevidner at have seet baade en Pergamentbog, der indeholdt Fortegnelsen over disse Mirakler, og Krykkerne, som de Halte havde kastet fra sig. Desværre ødelagdes disse Documenter fra Fortiden ved den Ildbrand, der 1726 overgik Viborg ***). I Viborg Om-

*) Pontoppidans Atlas 4de D. S. 630.

**) Flere Kirker i Danmark eiede saadanne Reliquier. I Encomion Regn. Dan. S. 480 hedder det: "Da Kong Erich reiste til den hellige Grav og Constantinopel, fik han af Keiser Alexio, som formærkede, at hans Uttraa efter hellige Been var meget stor, i Foræring St. Nicolai Been og et Stykke af det hellige Kors, hvilket Kongen sendte til Danmark og sin Fødeby, Slangerup.

***) See mere herom i Pontoppidans Marmora Danica og i Nyerups historisk-statistiske Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, 2 B. S. 388. Man maa iøvrigt beklage, at ved de betydelige Uroligheder, som fandt Sted ved Reformationens Indførelse i Viborg, mange Documenter ere bortkomne, som muligen kunde have givet Oplysning om Lægekunstens tidligere Tilstand i denne By. Klosterne's Archiver og Papirer

egn vare i de catholske Tider flere hellige Kilder, saasom St. Lønnes Kilde og St. Michels Brønd, til hvis Bænde den Tid's geistlige Læger sendte deres Syge.

Alt Trangen til et bedre Medicinalvæsen maatte føles, efter at en større Oplysning saavel i religiøse, som verdslige Sager var indtraadt med Reformationens Indførelse i Danmark, beskrives letteligen; men denne Trang var ikke saa let at afhjælpe, saalænge det kort før denne Periode stiftede Universitet i Kjøbenhavn af flere Grunde, som vidtløftigen ere fremsatte i Archivet *), endnu ikke havde naaet den Udvikling, at det kunde forsyne Landet med duelige Læger, hvilket først meget senere blev Tilfældet, og saalænge den med Mildhed udøvede Inddragning af de den catholske Geistlighed hidtil tilhørende Godser ikke gav Regjeringen frie Hænder til at afbenytte dem. Det varede derfor i Viborg noget, dog ikke saa længe som i de fleste andre Stæder saavel i Jylland, som det øvrige Danmark, forinden der bestemtes en fast Løn for en egentlig Læge og forinden noget offentligt Apothek indrettedes, — forinden altsaa Medicinalvæsenet blev ordnet og bestyret efter de Syges Trang og Fornødenhed. Viborg har derfor ogsaa efter Reformationen en Tidlang været nødt til at behjælpe sig med ustuderede Mænd, der ved forvovent Quaksalveri

bleve under disse adsplittede og for en stor Deel ødelagte af den fanatiske Pøbel; der siges, at Klosterne's Papirer skulle have ligget omkring paa Gaderne. Ved nogle enkelte Mænds Bestræbelser bleve dog nogle Documenter m. m. reddede, og deraf dannet et Archiv, som man gjemte i Domkirken; men da denne i Byens store Ildbrand 1726 afbrændte indtil Murene, saa brændte Archivet med, som bevaredes bag Alteret i nogle jernbeslagne Kister. Ved samme Leilighed forstyrredes de gamle Gravhølvninger og Epitaphier, saa at ogsaa denne Kilde til Efterretninger om enkelte Personer tilstoppedes.

*) Side 121 og fig.

havde tilkæmpet sig Navn af Doctores. Om nu disse, ligesom i Ribe *), lode sig kalde Niels eller Jeppe, lønner det ikke Umagen at undersøge.

At Kong Christian den Tredie har følt, og gjerne har villet afhjælpe denne Mangel, er især klart deraf, at han af landsfaderlig Omhu for de Fattige i Aaret 1545 skjenkede Thestrupsgaard til Hospitalet i Viborg **), og bød, at Forstanderen hvert Aar skulde afgive 50 Rdl. til at underholde en Doctor eller Licentiat medicinae, indtil et Canonicat der i Byen blev ledigt tilligemed fri Bolig; saa skulde de 50 Rdd. tilfalde de Fattige ***). Der er al Sandsynlighed for, at dette Tilbud ikke har været tillokkende nok, for at føre en Læge til Byen. 1555 bestemte Kong Christian den Tredie, at tvende Kannikedommer med deres Præbender skulde lægges, det ene til Læsemesteren det andet til Skolemesterens eller Rectoris scholæ Underholdning, og at de Indkomster, som Rector hidtil havde haft af Capitlet, skulde anvendes til at lønne en Doctor Medicinae for. Den første, der erholdt denne Løn og saaledes overtog sig den Forpligtelse at curere og hjælpe de Syge og Skrøbelige i Viborg og Nørre-Jylland var upaatvivlelig Dr. Hans Bengon (Johannes Bengius), der senere blev Hofmedicus hos Kong Christian den Fjerde†) medens denne endnu var mindreaarig. Han nævnes iøvrigt paa den Liste, som Erichsen i sit Manuscript om Viborg By har givet paa Lægerne sammesteds. Han er født 1528. Hvor han har taget Doctorgraden vides ikke, ligesom i det Hele hans Levnetsomstændigheder ere dunkle. Han maa ikke længe efter 1555 have betraadt sin Lægepost i Viborg, og maa kort efter have mod-

*) See Archivet S. 89.

**) Pontoppidans Danske Atlas V. S. 696.

***) A. E. Krog: Efterretning om Viborg By. Viborg 1779, S. 48.

†) See S. 19.

taget et Canonicat, men ogsaa snart forladt denne sin Stilling. Thi af et Brev fra Kong Frederik den Anden til Capittlet i Viborg, som er dateret den 28de October 1563 og indført i disse Samlinger S. 15, sees at Kongen allerede dengang tilbød Peter Sørensen (Petrus Severini) det Kannikedom, som var ledigt "efter en, som var Doctor i Medicin". Denne Doctor kan neppe være nogen anden end Hans Benzon. At han saa løseligen omtales, uden at nævnes ved Navn, beviser maaskee, at han paa den Tid endnu ikke havde erholdt nogen synderlig Reputa- tion. Hvor han har levet og virket, efterat han havde forladt Viborg og indtil han blev Hofmedicus hos Kong Christian den Fjerde, kunne vi ikke oplyse. Paa hans Liigsteen i Viborg læses:

"Johannes Bentson Medicinæ Doctor peritissimus, qui fuit Archiater Serenissimi Regis Daniæ Christiani Quarti, et inclyti hujus Collegii Cantor dignissimus, obiit Anno 1595 die 3 Nov. ætatis suæ 67, corpore sub hoc saxo conditur, animo beatus in coelis vivit, uxores ejus Jacobe Münich & Margareta Porters *).

Efter ham var der i lang Tid ingen Læge i Viborg. Vi have allerede anført, at Kongen 1563 tilbød Peter Sørensen Kannikedommet der, men saa meget er vist, at han aldrig har været practiff Læge i Viborg **). I et Brev til Capittlet i Viborg af 8de April 1564 hedder det: Vor Gunst tilfornn; Wiider att Effthersom wor fiere herre fader salig oc høylofflige

*) Pontoppidan Marmora daniica II. p. 209.

**) Han var 1563 kun 21 Aar gammel, og har dengang endnu neppe studeret Medicinen, saa at han rimeligviis kun har erholdt Canonicatet som et Reisespændium, hvilket bliver saa meget sandsynligere, som hans Reise til Udlandet just faldt ind ved denne Tid. See Side 14.

ihufommelse haffuer forordonirett itt Canickedom ther wdi Wiiburg Domkiercke till en Doctors wnderholdning in medicinis, oc wij forfarer, att samme Canickedom skalle en tiidtlang haffue weridt wforlenth, oc huiß aarlig renthe ther aff falldt haffue y midlertiidt effther hoimellthe wor kiere herre faders befallinge wppeboridt, oc attj endnu skulle haffue wdi Capitellet wdi forwaring nogit aff samme wpbørringe, Tha haffue wij wndt oc naadeligen tiiladt, att thenne breffuifer hans pedersen maa bekomme huiß y haffue wdi forraadt.

Lægeembedet i Viborg kom saaledes paa en vis Maade først istand under Kong Frederik den Andens Regjering, da Dr. Johannes Paludan i Aaret 1571 allernaadigst blev beskikket til Medicus sammesteds. Hans Bestalling paa dette Embede er allerede meddelt S. 30; her følger Kongens Skrivelse til Capitlet i Viborg Domkirke derom. "Frederich o. s. v. Vorsynderlig gunst tilfornn, Wiider att effther som wor Kiere herre fader, Salig oc høylofflige ihufommelse nogenn tiid sidenn forledenn, haffuer Stiftett och funderitt itt Canickedom ther wdi Viborg dom Kiercke till en doctoris medicine wnderholdning ther Samesteds, som wore wnderfotthe ther wdi wortt land Noriutlanndt wdi theris Siugdom oc skrøblighedt Kunde curere och hielpe, Tha efftherthij wij formercke, att ther nu nogenn tiidt lang haffuer weritt Brest for saadanne enn medico, haffue wij wore wnderfotthe tiill besthe laditt hanndle med os Elffel. høylerde manndt doctore Johanne Paludano, saa hannd haffuer beuilgett oc tilsagde seg wdi wor Riisbstad Wiborg att nedderfettthe oc for enn doctore medicine lade bruge, oc thennom som hans tienist behoff haffue med mueligst fliidt oc windskiblighed hielpe oc curere, Thij bede wij etther oc wille attj strag lader forⁿ doctorem Johannem Paludanum følge forⁿ Canickedom med Bønder, thienere oc ald sin renthe oc rettthe tillig-

gelse met hueß renthe som wdj thette Reruerindes aar ther aff
 uppeboritt er, eller wpperis skall, oc anndett som hannom
 effther Capitels Statuter tilkommer — Actum Frederichsborg
 6 Decembris. Anno 1571°. Foruden dette Kannikedom
 tillagde Kongen Paludan i aarlig Pension et Hundrede Daler,
 indtil et Prælatuur i Domkirken blev ledigt, som han kunde
 nyde *). 6 Aar senere (1577) fik Paludan et privilegium
 exclusivum paa at anlægge et Apothek i Viborg, og vi have
 al Grund til at troe, at han har bragt dette i bedste Stand **).
 Allerede 4 Aar tidligere, 1573, havde Kong Frederik den Anden
 tilladt Philippus Hanchendell "at anrette et Apothek i Viborg,
 efterdi Indbyggerne i Nørrejylland maae lade hente deres Apo-
 thekersager i andre Lande". Men denne har enten ikke levet
 længe derefter, eller ikke sat sit Apothek i den behørigte Orden;
 thi omtrent ved samme Tid nævnes Chirurgen Jacob Wifrat
 eller Wigat, der døde 1567, tillige som Apotheker ***); og
 ved dennes Død fik Paludan sit Apotheker-Privilegium. Pa-
 ludan udøvede medicinsk Praxis i Viborg til sin Død, som
 indtraf 1615 ****).

*) See S. 31.

**) Dette Privilegium, som findes i Jydsk Register, er indført
 i Archivet S. 69.

***) Pontoppidans Danske Atlas T. IV. S. 625.

****) Vi have i det Foregaaende S. 29 og fig. omtalt Paludans
 Levnetsomstændigheder og anført den Indskrift, der stod om
 Manden af hans Liigsteen. Erichsen har i sit Manuscript over
 Viborg By S. 57 følgende Epitaphium over Paludan, skrevet
 paa en Trætavle: Clarissimo Viro Johanni Paludano Re-
 ginæ Daniæ Archiatro ac Capituli Viburgensis Archidia-
 cono, qui postquam in conjugio primo cum Hedeviga von
 Bruchoffen annos 13, in secundo vero cum Cecilia Bloch
 annos 27 pie vixisset, atque ex Hedeviga prima novem li-
 beros, & ex Cecilia 7 liberos procreasset, anno tandem æ-

Hans Eftermand i Canonicatet og Lægeembedet i Viborg var Dr. Peter Iversen (Petrus Ivo eller Ivari), født sammesteds 1555. Allerede i sit 22de Aar reisfe han udenlands, og studerede i Tübingen, Strasborg, Altorf, Padua, Rom, hvilken By han besøgte to Gange, Basel, Bamberg og flere Stæder. I Basel fik han den medicinske Doctorgrad, efter at have forsvaret theses de rigore, udkomne i Basel i Qvart. Paa Titelbladet kaldes han Petrus Ivo. Efter 14 Aars Ophold i Udlandet vendte han hjem, og erholdt nu, som det synes, Kongelig Løn, indtil han opnaaede et Canonicat ved Viborg Domkirke. I Indskriften paa hans Epitaphium hedder det nemlig: "reversus anno 1591, qui ætatis erat 36, Regium stipendium honorifice meruit, donec in hac Viburgensi exedra ad cantoris dignitatem sit elatus o. s. v". Om han for denne Løn, som han altsaa maa have nydt, medens endnu Paludan levede, har udøvet medicinsk Praxis i Viborg eller andetsteds i Jylland, tør vi ikke afgjøre. Det synes ikke urimeligt at antage, at han har hjulpet Paludan, som maaskee har havt Bessjæftiz-

tatis suæ 77, totius vitæ cursu in timore Dei peracto, in vera fide ac Dei invocatione 19 Nov. 1615 placide exspiravit, amoris ac honoris monumentum hoc superstes ejus Uxor ac hæredes anno 1620 posuerunt. Denne Indskrift fandtes ogsaa paa Dansk: "Høilærde Mand Hans Paludan, Dronning Dorotheas Liv-Doctor og Erchedegn i Viborg Capitel, som med sin første Hustrue Helvig von Bruchoffen lefvede udi Egetskab 13 Aar, og avlede 9 Børn med hende, dernest med sin anden Hustrue Eidsel Bloch lefvede med hende udi 27 Aar og avlede 7 Børn med hende, og udi sit Alders 77 Aar i Gudsaaakaldelse og i en sand Troe hensof anno 1615 den 19 Novbr. — og er denne tasle til Være opsat af Eidsel Bloch og hendes Medarfvinger 1620". Jvf. Marmora danica II. p. 207. — Han blev altsaa gift med sin første Kone samme Aar, han fik sin Vestsalling.

gelse nok ved sit Apothek og sin Bypraxis, og desuden begyndte at ælde, i hans vidtløftige Embedsstilling som Medicus for hele Nørrejylland *). 1629 den 25de November døde han af Pesten. Han var to Gange gift (med Karen Petersdatter og Inger Bloch), og overlevede begge sine Koner. Med den første havde han tre Sønner og tre Døttre. Paa hans Epitaphium staaer:

Qvi felix Medicus Conjux fuit atque Poeta,
jam Deus hunc plene perpetuoque beat **).

Efter Peter Iversen anfører Erichsen paa sin Liste ***) Dr. Lucas Paludanus. Denne kan neppe være nogen anden end den Lucas Paludan, som findes paa Th. Bartholinus Fortegnelse over berømte Læger i Danmark ****). Efter Resen *****) blev han Uaret efter Johannes Paludans Død af Kong Christian den Fjerde beskikket til at være Medicus i Viborg og at nyde Canonicatet efter ham. Men dette synes at staae i Strid med hvad vi efter paalidelige Kilder have anført om Peter Iversen; maaskee var han ifkun praktiserende Læge i Viborg. Om han var en Søn af Johannes Paludan, kunne vi ikke afgjøre. Hans Hustru heed Maren Poppes.

Dr. Christen Schytte (eller Schiøt), født 1587, blev nu Læge i Viborg. Han døde 1650. Paa hans Liigsteen, der oplyser hvad man veed om hans Liv og Levnet, staaer:

D. O. M.

et

Memoriæ perenni Parentum optimorum

*) Alsborg sit først en Læge 1614 og Marhuus 1621.

**) Erichsens Manuscr. S. 61. Marmora Danica p. 208.

***) l. c. S. 259.

****) Dissert. VIII. De Medic. Dan. Dignit. p. 369.

*****) Resenii Atlas (Mss.) T. IV. S. 633.

Dr. Christiani Schytte, Medici felicissimi, qui visâ Germania, Helvetia, Gallia, Italia, post XIV annorum peregrinationes Exedræ Wiburg. Canonicus constitutus moritur anno MDCL, ætatis LXIII.

nec non

Margarethæ Grubbe Matronæ pientissimæ, foecundæ IX liberorum Matris, quæ mortua anno MDCLVI, ætatis XLVII debitæ pietatis et amoris monumentum IV liberi superstites, Mathias & Theodoricus, ut et Jacoba et Clara Elizabeth. P. C. A. O. R. M. — MDCXCVII. *)

Efter Christen Schytte nævner Erichsen (l. c.) en Dr. Anders Skeeling, om hvem forresten intet vides. Bartholin har ham ikke paa sin Liste. Han har upaatvivselig hverken været Dr. medicinæ eller havt Canonicat ved Domcapitlet, men været practiserende Læge, maaskee Chirurg.

1648 fik Kong Christian den Fjerdes bekjendte Livmedicus, Dr. Jacob Janus**), ved Kongens Død et Canonicat i Viborg, altsaa to Aar, førend Christen Schytte døde. Men han har upaatvivselig hverken levet eller practiseret i Vi-

*) Marmora danica II. p. 208 Dr. Christen Schytte i Viborg maa ikke forverles med Dr. Christian Schytte, der var Læge i Aalborg fra 1614 til 1637, og som man muligviis kunde troe var kommen derfra til Viborg. Mærkeligt er det, at Th. Bartholin paa sin ovenfor omtalte Fortegnelse over berømte Læger i Danmark ikkun har een af dette Navn, nemlig Christianus Schytte. Om han skulde have forverlet dem? At de vare to forskjellige Personer sees deraf, at Christen Schytte i Viborg, ifølge sit Gravskrift, kun eengang var gift, nemlig med Margarethe Grubbe, medens derimod Christian Schytte i Aalborg var gift med Magister Thøger Pedersens Enke, Jacobe Benzon, der rimeligviis var en Datter af forhen omtalte Dr. Johannes Benzon.

**) See S. 65. I Cancelliprotocolen kaldes han Hofmedicus.

borg, skjøndt Erichsen har ham paa sin Liste. Vi skulle ved en anden Leilighed meddele mere om hans Liv og Levnet.

Schyttes Eftermand som Læge i Viborg var saaledes upaatvilelig Dr. Johann Christopher Creuthaver. Han er rimeligviis født i Tydskland og creeret til Dr. med. ved et tydsk Universitet. I Danmark levede han 31 Aar, og var, foruden practiserende Læge i Viborg, tillige Apotheker sammesteds. Man tør maaskee antage, at Privilegiet paa at holde et Apothek er gaaet over fra Johannes Paludan til de paafølgende Physici i Viborg; men da det ved den bekjendte Forordning af 4de December 1672 befaledes, at ingen Medici practici for Fremtiden maatte "holde offentligt Apothek, paa det at Apothekerne desbedre kunde holdes vedlige", er dette Privilegium gaaet over til Andre, hvorefter siden. Creuthaver laa i Strid med Kræmmerne og Andre i Viborg, som udsolgte Apothekervarer, og som paa den anden Side vilde nægte ham Rettigheden til at handle med Conditiorier, Urtekræmmervarer o. s. v. I den Anledning udgik et aabent Brev, dat. 4de Dec. 1660, hvori det hedder, at Kræmmere, Medici og Badskere ikke maae gjøre Apothekeren, Doctor C. Creuthaver, i Viborg Indpaa, at de Første ikke maae handle med Conditia og Confecturer, men han ligesaavel som de med Specerier. Mere om denne Strid hos Bartholin de medicina domestica.*). At Creuthaver har havt Canonicat ved Viborg Domkirke, skjønnes af et Kongel. Rescript af 23de Sept. 1663 til Borgemeester og Raad i Viborg, angaaende at lade Dr. "Johan Kreeghauer" for alle Udgifter, tilligemed Byen at udgive, være umolesteret, eftersom han er under Capitlets Jurisdiction sammesteds, og sig erbyder alle vedkommende Paa-

*) Diss. V. de Pharmac. Dan. S. 181 og fig.

læg med samtlige Capitularibus at udgive. — Alret efter fik Creutz haver og hans Enke Bevilling paa Frihed for Skat og Paalæg af Baaning. I det Kongel. Rescript desangaaende kaldes han residerende Medicus i Viborg. *) Paa hans Epitaphium af Træ i Viborg Domkirkes Capel læses: Heilig, Heilig, Heilig ist unser Gott der Herr Zebaoth. Hier liegt begraben der ehrenveste, großachtbare und hochgelehrte Hr. J. Christoph Creutzhaver, Dr. Medicus Practicus 31 Jahr in Dennemarch, samt dessen beiden eheliebsten die hochtugendsame Catharina Irgens und Magdalena Sybilla Gråffinde, deren Seele Gott gnädig sey: anno 16 . . **).” Da Alretallet ikke findes udfyldt, er det rimeligt at Epitaphiet er forfærdiget før Creutzhavers Død. Paa Fonten i samme Capel findes dette: ”Denne Junt, som er bekostet af Edle og Høy=Erfarne nu Salige Dr. J. C. Creutzhavers, forrige Medici Practici her i Viborg, Hans gudelige Legato, er forfærdiget 1697 ***).” Hans Dødsaar vides ikke.

Ligesaaalidet har man nogen Efterretning om, naar hans Eftermand, Dr. Hans Ottesøn Blichfeldt, kom til Viborg. Blichfeldt er en Søn af Dr. Johannes Paludans Datter, og findes paa Bartholinus flere Gange omtalte Liste.

Den næste vi have at omtale er Dr. Lauritz Christensen. Han er født i Viborg og benævnes derfor i Almindelighed med Tilnavnet Viborg eller Viburgius. Han disputerede 1677 under Ole Borch's Præsidio: de Ictero, og practiserede efter den Tid som Physicus i sin Fødeby.

En anden Viborger af Fødsel, Frantz Keenberg, var efter L. Christensen flere Aar Læge i Viborg. Han er født

*) Samme Rettighed tilstodes Dr. Niels Bentzen i Aalborg, Dr. Ludvig Pouch i Ribe og Dr. Søren Hansen i Aarhus.

**) Erichsens Manuser. S. 58.

***) Erichsen l. c. S. 59.

den 24de Dec. 1653. Hans Fader var Claus Christensen, Borgemeester i Viborg, hans Moder Mette Pedersdatter. Efterat han var bleven Student 1671, reiste han udenlands til Holland, England, Frankrige og Italien. Han blev derpaa Dr. medicinæ ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1683, ligeledes under Ole Borchs Præsidio, forsvarede sin Inauguraldisertation de morbis soporosis. Efter den Tid blev han Physicus i Viborg. I Dr. med. M. F. Chr. de Strömbergs (Stads-Physici i Alsborg) Antidotalia magna a Christiano Fridenreichio Pharmacopolio Alburgensium proposita Havn. s. a. 4to staaer, at Dr. Francisc. Keenberg var Canonicus ved Capitlet i Viborg, og Physicus sammesteds, og at han var tilstede ved Theriakens Tillavelse. Keenberg døde som Provincialmedicus i Alsborg 1727.

Efter Keenberg har Erichsen paa sin Liste Dr. Niels Erichsen (Nicolaus Erixi). Han er født i Viborg 1654, og var en Søstersøn af ovennævnte Lauritz Christensen, i hvis Huus han blev underviist, og modtog den første Tilbøielighed til Lægestanden. Efterat han var bleven Student 1672, havde han den berømte Thomas Bartholin til Lærer og Veileder i Medicinen. Senere reiste han udenlands, og besøgte Nederlandene, Frankrige, Schweiz, Tydskland og England. I Oxford opholdt han sig et Aar. 1683 kom han tilbage, og hørte atter Professorernes Forelæsninger. 1688 blev han Doctor i Medicinen ved Kjøbenhavns Universitet. Hans Disertation, som han forsvarede under O. Borch, handlede om Svindsot. Han døde i Viborg 1699 *).

Nu blev Dr. Jacob Jørgensen Seemann Læge i Viborg. Han er født i Fens i Fyen, hvor hans Fader

*) Jevnf. O. Worms Lexicon over lærde Mænd. 3die Deel. S. 198.

var Præst. Hans Moder var en Datter af forhenomtalte Dr. Peter Iversen. 1667 blev han Doctor i Medicinen, efterat han under Chr. Ostenfeldts Præsidio havde forsvaret sin Disputats de foetus humani generatione et nutritione in utero. Han var Eier af Margaard i Thyen. Naar han døde vides ikke.

Med Seemann slutter Erichsen sin Liste over Lægerne i Viborg.

Vi have allerede forhen *) omtalt, at Regimentsskirurg Hans Stabel, kort efterat han 1735 havde taget den medicinske Doctorgrad, nedsatte sig i Viborg, men, som vi formode, ikke som practisk Læge men som Apotheker. Ifølge Forordningen af 4 Dec. 1672 turde han ikke have begge Bestillinger, og vi have Visshed for, at han i de faa Aar, han levede i Viborg (han døde allerede 1738), var Apotheker sammesteds, hvorefter mere siden. Dog nævner Worm **) ham som Medicus practicus i Viborg.

Den første Physicus vi derfor vide at angive i Viborg ***) er Dr. Frederik de Buchwald, en Søn af Johannes de Buchwald, der døde som Etatsraad, Kongelig Livmedicus og Professor ved Kjøbenhavns Universitet. Frederik de Buchwald er født i Kjøbenhavn 1706, blev Student 1722, studerede først Theologie og tog Attestats 1725, reiste derpaa udenlands til Halle og Leipzig, og tog, efter sin Hjemkomst, Doctorgraden i Medicinen 1740. Han levede derpaa til sin

*) S. 93.

**) Lexicon over lærde Mænd.

***) Der er imidlertid al Rimelighed for, at der har været en Physicus imellem Seemann og Buchwald, hvis vi ikke ville antage, at Seemann har opnaaet en Alder af henimod 100 Aar og vedblevet at forrette sit Embede indtil denne Alder.

Død i Viborg, som rimeligviis indtraf 1766 eller 1767.
Hans Skrifter ere:

- Disp. 1. Physiologica de motu partium solidarum mollium tonico. Hafn. 1725. 4.
— 2. de origine motus tonici. ibid. 1726. 4.
— 3. de motus partium solidarum mollium tonici usu quoad medicinam theoreticam. ibid. 1727. 4.
— 4. de differentia inter elaterem et tonum. ibid. 1728. 4.
— Quadriga observationum. ibid. 1740. 4.
— de Musculo Ruyschii in uteri fundo. ibid. 1741. 4.

Under hans Embedstid udkom den 20de April 1759 et Rescript, hvorved Viborg Hospitals Administration samt Forstander fik Frihed for Skatter af den iboende Gaard.

Efter Buchwald fulgte Dr. Christian Eloviuſ Mangor, født i Sjælland 1739, hvor hans Fader var Sognepræst til Gjentofte og Lyngby Menigheder. Han blev Student 1756, lagde sig efter Medicinen, blev Alumnus paa Borchens Collegium og senere Hospitalsmedicus i Christianssand. 1764 tog han Doctorgraden i Medicinen, og blev 1767 Landphysicus i Viborg. Hans Ophold her var kun kort, da han 1776 blev forflyttet til Næstved. Han blev senere (1783) Stadsphysicus i Kjøbenhavn *), hvor han døde 1801. Hans mange Skrifter ere opregnede i Ryerups Litteraturlexicon. Vi fremhæve her: De sanguine humano Disp. I—III Hafn. 1759—61 4to. De exploratione obstetricia. Diss. inaug. ibid. 1760—4.

*) S. Archivet S. 88.

Underretning om Frugtsommeliges og Barselkoners Leve-
maade og Pleie. Viborg 1779.

Underretning om Radesygens Kjendetegn, Aarsag og Hel-
bredelsesmaade. Kbhavn 1793.

Underretning om de bedste Redningsmidler for Skindøde.
Kbhavn 1796.

Pharmacopoeia Pauperum. Havn. 1779. 4to.

I Acta regiæ societatis medicæ Havn. ere flere Afhand-
linger af Mangor; blandt andre: Historia cynanches paro-
tideæ Viburgi 1772 epidemice grassantis.

Bed Mangors Tiltrædelse af Physicaten i Viborg udgif et
Rescript (af 18de Dec. 1767) til Stiftbefalingsmanden og Bi-
skoppen i Viborg, angaaende tilligemed Stiftsbefalingsmanden
og Biskoppen over Aalborg Stift, for saavidt Thye og Morsøe
angaaer, at ligne de den i Viborg Stift og for disse Der beffik-
kede Landphysico i aarlig Løn tillagte 200 Rdlr. paa Indvaa-
nerne i benævnte Stift og Der med derudi værende Kjøbstæder,
paa samme Maade som det er skeet med den Landphysicus i Aal-
borg Stift bevilgede Løn; hvorimod han skal uden videre Beta-
ling betjene alle fattige Syge, som komme til ham, og det af
ham begjere.

Mangors Efterfølger som Landphysicus i Viborg var Dr.
Johan Philip Rogert, født 1745 i Thye, hvor hans Fa-
der var Præst. Han fik Doctorgraden 1776, efter at have for-
svaret sin Disseration: sistens observationes circa fallaciam
signorum in inflammationibus abdominalibus. Samme Aar
blev han Physicus i Viborg, hvor han døde 1794. I Collec-
tanea Societ. med. Havn. skrev han: De simplicissima me-
thodo tractandi puerperas in domo obstetricia havniensi
an. 1773 observata (Vol. I. p. 358); de disruptione colli
uteri et vaginæ lethali (Vol. II. p. 326) I Acta Societ.

med. Havn.: de insolito partu et ovario hydropico (Vol. I. p. 144); de retroversione uteri (Vol. II. p. 254). I Acta regiæ Societ. med. Havn.: Observatio de morbo maculoso hæmorrhagico (Vol. I. p. 184). — Under hans Embedsførelse udgik et Rescript den 14de Oct. 1779 til Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen i Viborg, samt Etatsraad Kosoed, angaaende Indretningen af et Arrestkammer og 2 Daarekister i Viborg Tugthuus til de Arresterede og Afssindige, som indsendes. — Et andet Rescript af 5te Jan. 1787 bestemte, at der skulde være 4 Chirurgier i Viborg Stift, hvoraf den ene skulde være bosat i Viborg By, hvorom mere siden. — Den 4de Juni 1791 sendte Cancelliet en Skrivelse til Stiftamtmanden i Viborg, hvori den Bestemmelse gjordes, at Stiftets Kjøbstæder skulde udrede Omkostningerne paa deres Beneriskes Helbredelse. — I Aaret 1792 søgte Rogert om et Tillæg af 200 Rdl.; i denne Anledning udgik et Rescript til Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen over Viborg Stift, hvori det hedder, "at dette Stifts Landphysicus Dr. Rogert, som i 15 Aar har tjent paa 200 Rdl., og har 7 uopdragne Børn, maa for sin Person, og uden mindste Følge for sin Eftermand, tillægges 60 Rdl. aarlig af den forhen i Stiftet værende verdslige Enkekasses Fonds Renter, samt 8 Rdl. af de deels i Repartitionen efter Rescr. af 18 Dec. 1763 forbigaaede, deels siden tilkomne Betjente i Stiftet.

Med Rogerts Død blev Dr. Jens Kosoed Landphysicus i Viborg Stift. Han er født paa Bornholm 1763, hvor hans Fader var Præst. 1790 forsvarede han sin Inauguraldisertation: *Drasticorum in genere atque colocynthidis in specie vindiciæ*, og blev Doctor i Medicinen. I Viborg var han kun kort, da han 1802 blev forflyttet til Aalborg, hvor han døde som Etatsraad. Et Rescript, som udgik Aaret, før end han

forlod Viborg (d. 5te Sept. 1801), bestemte nogle Forandringer i de aarlige Bidrag til Viborgs Stiftsphysicat.

1803 blev Dr. Daniel Høfding, født i Sjælland 1749, Landphysicus i Viborg. Dimitteret fra Slagelse Skole 1769, blev han 1788 Doctor i Medicinen, efter at have forsvaret sin Dissertation: sistens observationes medico-practicas circa luem veneream. Strax efter blev han adjungeret Medicus og Stadsphysicus i Frederiks, hvorfra han 1796 blev forflyttet som Landphysicus til Bradsberg Amt i Norge. I Viborg levede han fra 1803 til 1808, da han erholdt Physicatet i Ribe. Han døde 1810. En Cancellisfrivelse af 29de Dec. 1804 blev befalet, at Stiftsphysicus Høfding skal til Visitationen af Thisted Apothek nyde fri Befordring og de sædvanlige Diætpenge, samt at Befordringerne, som herpaa medgaae, skulle udredes af Byen, hvor Apotheket ligger.

Ved Høfdings Forflyttelse blev Dr. Frederik Willemoes, født 1778 i Ålesens, Landphysicus i Viborg. 1803 blev han Dr. med. ved Kjøbenhavns Universitet, og reiste derpaa udenlands til England og Skotland. 1817 blev han forflyttet til Aarhus, hvor han endnu lever. 1826 blev han Justitsraad. Hans litteraire Arbejder ere:

De acidi generatione in ventriculo, diss. pro stipendio Collegii Med. Havn. 1801.

Nonnulla ex pharmacologia generali momenta, secundum principia theoriæ incitationis modificata. Diss. inaug. Havn. 1803.

Afhandling om den i Skotland herskende "Syphilis inson-tium" med Hensyn til den norske Kadesyge (Bibl. f. Læger II. 25-42).

Afhandling om Maaden at reducere den organiske Tempe-

ratur ved den udvendige Brug af det kolde Vand og sammes Nytte i Febre. (Nafns nyt Bibl. IX. 276-310.)

Efter Wislemoes' beskikkedes Candidatus medicinæ Hans Michael Randrup den 15de April 1818 til Physicus i Viborg. Han er født 1779. Hans Fader var Johannes Randrup, Ejer af Bjellerup Ladegaard i Nærheden af Randers. 1798 blev han Student, og tog derpaa 1803 medicinsk Examen. I 6 Aar var han practiserende Læge paa Morsøe og siden i 8 Aar i Lyngby, hvor han havde et Høspital at besørge. 1809 indsendte han en Disputats for Doctorgraden, hvormed Facultetet yttrede sin Tilfredshed; men da just i dette Aar en Kgl. Befaling bestemte, at Candidati medicinæ først skulde disputere pro licentia, førend de kunde erholde Doctorgraden, og da han som langt fraværende og i et Embede, hvori han ikke havde fast Løn, ei kunde underkaste sig dette, benyttede han den ikke. I Viborg var han kun kort, da han allerede i Mai 1822 blev udnævnt til Stiftsphysicus i Ribe Stift, hvor han endnu lever.

Den nuværende Landphysicus i Viborg, samt Thy og Morsøe i Halsborg Stift og de derunder liggende Kjøbstæder er Licentiatus medicinæ, Justitsraad Jens Georg Lind. Hans Fader var Cornelius Lind, der i 30 Aar var Districtschirurg i Nykjøbing i Odsherred; hans Moder J. M. Ugier. Han blev dimitteret fra Frederiksborg 1811, og tog medicinsk Examen 1817. I Aaret 1822 forsvarede han for Licentiatgraden sin Commentatio de delirio tremente sic dicto. I samme Aar blev han kaldt til Viborg. I den Kgl. Resolution af 9de Aug. 1822 i Anledning af hans Ansættelse hedder det: "Licentiatus Medicinæ J. G. Lind beskikkes til Landphysicus for Viborg Stift og de derunder liggende Kjøbstæder, for hvilket Landphysicat den aarlige Løn bestemmes til 200 Rbdlr. Sølvs, som af vedkommende Stiftsbefalingsmænd og Biskopper skal lignedes paa

Indvaanerne i Viborg og Thy og Morsøe med Sammes Kjøbstæder, hvorimod bemeldte Lind skal tilforpligtet være uden videre Betaling at betjene alle fattige Syge, som komme til ham, og det af ham begjere, ligesom han og, ifald enten et Sygehuus alene, eller et Sygehuus og Accouchementhuus tillige skulde blive indrettet i Viborg, da uden videre Betaling, end den hans Embede som Stiftsphysicus medfører, skal paatage sig samme paa den Maade, som nærmere maatte blive bestemt." Ved en Cancellistfrivelse af 25de Nov. 1823 til Stiftamtmanden i Aalborg bifaldt Cancelliet, efter foregaaende Brevvevling med det Kgl. Sundheds = Collegium, at Stiftsphysicus Hansen i Aalborg fremdeles som hidtil maa varetage Physicatforretninger i Ribe, der ellers henhører under Viborg Stiftsphysicat. — Lind har foruden den anførte Dissertation skrevet flere Afhandlinger, nemlig:

Morbus singularis a tumore in cerebo ortus (i Act. Reg. Soc. med. Hafn. Vol. 7 p. 137-47).

Sygehistorier og practiske Bemærkninger (i Bibl. f. Læger B. 5 S. 1-16).

Practiske Tagttagelser (i Bibl. f. L. B. 9 S. 241-46).

Sjeldent Sygdomstilfælde, fremstillende Induratio glandulæ prostatæ i Forbindelse med Caries ossis sacri (Bibl. f. L. B. 10 S. 39-60).

Om det i America som nyt anbefalede og af Herr Frisch omtalte meteorologiske Instrument (i Ottos nye Hygea B. 8 S. 368-70).

At Viborg allerede meget tidligt maa have haft sine Badskjærere, senere Bartskjærere eller Chirurger, derom kan ingen Tvivl være. I den Udskrivning af Bartskjærere til Drælogsstaaden af Kjøbstæderne, som fandt Sted 1564 og senere

1567, maatte Viborg levere en "god Barffer og tiltænke at fylde forneffnte Barfferliste mett huiß ther udj horer o. s. v. *). 1577 døde i Viborg Chirurgen *Jacob Wigat* (Wifrat), en Hamborger af Fødsel, der ved lang og lyffelig Praxis havde erhvervet sig Berømmelse. Han havde tillige et Apothek i Byen. Et Epitaphium over ham omtales i *Danske Atlas IV. S. 625*, og af *Erichsen* (l. c.) Anno 1577 die 24 Septbr. pie in Domino obdormivit pius et honestus Vir *J. Vigat* Hamburgensis; Ao. 16 . . obiit in Christo pia ac honesta Matrona *Kirstina Rogeri W. . . .* 1689 var en Barbeer i Viborg, som kaldte sig *Adrian von Horn*. Ogsaa han maa ved chirurgisk Praxis have skaffet sig Rigdom; det anførte Aar opbyggede han en Barkmølle **). Om Bartsfjærerkunstens Udvidelse i Viborg vidner Rescriptet af 10de Mai 1701 til Magistraten i Viborg, hvori den opfordres til alvorslignen at overholde Forordningen af 28de April 1684, hvis 8de Artikel befaler, at Ingen maa sig nedsætte og i Bartsfjærerkunsten lade bruge, som ei tilforn er bleven examineret og dertil dygtig befunden. — Efter haandskrevne Optegnelser af en Borgermester *Hecklau* i Viborg skal der i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede have levet en practiserende "Stiftschirurg," *Johan Adolph Werner* i Viborg, hos hvem *Hecklau* boede. Han døde 1740. Den 9de April 1740 fik *Sebastian Stabel*, maaskee en Søn af den forhen omtalte *Johan Stabel*, Kongel. Bevilling paa at være Chirurg for Viborg By og Stift***). I Barbeerlaugets Regnskabsbog for Aaret 1741 findes, at "Mr. Stabel i Viborg" den 2den Oct. 1741 har betalt 7 Rdl. for at blive incorporeret i Lauget. 1787 blev ved Re-

*) Tegnelser for alle Landene No. 7 og No. 9.

**) *Erichsens* Manusc.

***) *Extraordinaire Relationer* for Aaret 1740.

script af 5te Jan. s. A. fire Chirurger ansatte i Viborg Stift. E. J. Cramer blev beskikket til at være "Chirurgus" i Viborg By, og betjene saavel Byen som deri værende Hospital og Lughuus, saa og Fjends, Nørlyng og Middelsom Herreder i Aarhus Stift. Han skulde boe i Viborg *). Med Hensyn til Cramers og de tre andre paa samme Tid i Viborg Stift beskikkede Chirurgers Pligter siger Rescriptet: "bemeldte Chirurger skulle betjene Enhver, som forlanger deres Tjeneste, saa og, for saavidt Saadant ikke allerede er skeet, lægge sig efter at blive kyndige og erfarne i Fødselsvidenskaben, saa at de deri kunne lade sig examinere, paa det de ved vanskelige Omstændigheder kunne være Jordemødrene behjælpelige, samt uden nogen Betaling betjene alle Hospitalslemmerne og dem, som nyde Almisse af nogen Fattigkasse i deres Districter; dog maae de, naar dem i denne Henseende forarsages Reiser, bekomme fri Befordring. Ligeledes skulle de være forbundne mod 3 Mk. Diætpenge daglig og fri Befordring, at foretage alle de Obductionsforretninger, som i deres Districter foresfalde, og af Amtmændene paa Landet samt Magistraterne eller Byfogderne i Kjøbstæderne blive requirerede, saa og møde ved Landmilitærsessionerne, som holdes i hvers District, for

*) De tre andre paa samme Tid beskikkede Chirurger vare J. P. Georgius til Chirurg i Skive samt de 4 Salling Herreder eller Skivehuus-Amt; P. Jørgensen til Chirurg i Hobro samt Rindø-Herred, den næstliggende Part af Gislum-Herred, i Strækning fra Lerkensfeldt til Bognsild og Gislum inclusive, Hindsted og Høllum-Herreder og tillige Mariager med Donsild-Gjerlef samt Nørhald-Herreder i Aarhus Stift (han skulde boe i Hobro); og M. Schulz til Chirurg i Ribe og Løgstøer tilligemed Nars og Slet-Herreder og den næstliggende anden Part af Gislum-Herred i Strækning fra Lerkensfeldt til Bognsild og Gislum exclusive, Hornum-Herred samt Øster-Han-Herred; (han skulde boe i Løgstøer).

paa Anfordring at visitere det Mandskab, der foregives at have en eller anden Sygdom og Legemsbræk, og om dets Befindende, alt uden Betaling, give deres skriftlige Attester, ved hvilke Møder dem ligeledes tilstaaes fri Befordring, og endelig i farlige og især i smitsomme Sygdomme skulle de pligtige være at correspondere med det medicinske Facultet, det chirurgiske Academie eller Provincial-Medico, dertil afgive Relation om Sygdommens Beskaffenhed, og hvad de derimod ordinere, samt videre deraf lade sig vejlede; og, da dem er tillagt en vis aarlig Løn, skulle de noies med en taalelig Betaling for deres Curer. Saaledes maae de for en chirurgisk Cur blandt Almuen, som kan vare 6 a 8 Uger, ei forlange meer end 6 Rdlr., og derefter i Forhold til længere Tid". Enhver af de 4 Chirurgi i Viborg Stift fik i aarlig Løn 150 Rdl. — Cramer var kun kort i Viborg; 1789 blev H. A. M. Zetliß Districtschirurg i hans Sted. Zetliß er født i Stavanger 1758. Hans Fader var Regimentschirurg Sigismund Zetliß, der døde ved Tropperne i Holsteen 1762. Hans Moder Mette Christine Magnus giftede sig igjen med Apotheker Andreas Bøsse i Stavanger 1765, som anførte den unge Zetliß til Pharmaciaen indtil 1772. I Aarene 1773 til 1776 var han Volontair paa Nadesyge-Hospitalet der i Amtet og nød Regimentschirurg Steffens den Eldres Underviisning. 1776 døde Stiffaderen, og en Broder af Zetliß (C. M. Zetliß) købte Apotheket. Hos denne stod han i Lære i 4 Aar. Fra 1781—83 var han Svend sammesteds. Derpaa reisste han til Kjøbenhavn, hvor han studerede Botanik og Chirurgie. 1785 tog han chirurgisk og 1786 medicinsk Examen for Chirurgi. Han tjente først som Eskadronschirurg ved Husarerne, dernæst som Chirurg ved et Jægercorps (Schacks Jægere i Helsingør). 1788 blev han Bataillonschirurg ved Grenade-

terne i General Moltkes Brigade. Fra 1789 til 1800 var han Districtschirurg i Viborg, dernæst i Skive til 1804, siden i Egersund i Norge. Ikke lykkelig i sin Stilling som Læge besluttede han at købe sin Broders Apothek, og reiste til den Ende atter til Kjøbenhavn, hvor han 1806 tog Examen chemico-pharmaceuticum med Characteren Laudabilis. Han fik derpaa Broderens Apothek. — Efter ham erholdt J. E. Sollerød, født i Kjøbenhavn og examineret ved det Kgl. chirurgiske Academie 1798, Districtschirurgicatet i Viborg. De følgende Districtschirurger sammesteds vare: J. G. H. Weiskopff, født i Hannover, examineret 1786 og beskikket 1802; P. E. S. Bagger, født i Sjælland, examineret 1792, beskikket 1807 eller 1808 og Krigsraad E. E. Weihe, født i Magdeburg og examineret 1811, der beskikkes 1824 og endnu lever og fungerer som Districtschirurg. I Aaret 1826 skete der ved Kgl. Resolution af 22 Sept. Sept. s. A. en forandret Deling af Districtschirurgicaterne i Viborg Stift, fordi det efter den hidtil bestaaende Fordeling oftere mødte, at Districtschirurgen i Viborg maatte gjøre Reiser lige til Randers, og omvendt Districtschirurgen i Randers næsten lige til Viborg. Under Chirurgicatet i Viborg henlagdes derfor 1) af Sønderlyng Herred: Sognene Åsmild, Topdrup, Veirum, Bissum, Drum, Dvorning, Hammerøhoi, Borning, Thiele og Nørbeek. 2) Af Middelfom Herred: Sognene Winkel, Rind, Windum, Bjering, Mammen, Lee, Hjerminde, Hjorthede og Skjern. 3) af Houlberg Herred: Sognene Sahl, Gullev, Gjerning, Horslev, Aigt, Torsø og Veierslev.

Vi have allerede omtalt Oprindelsen til et Apothek i Viborg og nævnet de første Apothekere i denne By, der, indtil Forordningen af 1672 forbød Læger, som tillige practiserede,

at holde offentlige Apotheker, hidtil havde været de i Viborg ansatte Physici. Der staaer endnu tilbage at anføre Apothekerne efter denne Tid. Den første vi saaledes have at nævne, og som skal have anlagt det nærværende Apothek i Viborg, er Daniel Friedenreich, hvis Fader var Proprietair paa Kjerøholm*). Han døde 1706 som en meget bemidlet Mand**). Efter ham erholdt Bødker Apotheket; han maatte friste det Uheld, at samme tilligemed hans Baaningshuus brændte. Da den pestagtige Sygdom, der 1711 rasede i Kjøbenhavn, ogsaa truede Jylland, udgik der under 22de Aug. s. A. et Resc. til Stiftsbefalingemanden i Viborg, at Apothekeren sammesteds (Bødker) strax skulde sende

*) Versuch einer geschichtlichen Uebersicht der Entstehung der Apotheken in Schleswig-Holstein und den übrigen dänischen Provinzen von Schmidt. 2t. Abtheil. S. 137.

**) Baron Marselius folgte paa egne og Medarvingers Begne Palstrupgaard i Silkeborg Amt, Marhuus Stift, til denne Apotheker Daniel Friedenreich, som maatte udholde vidtløftige Processer med Charisii Arvinger (Baron Marselius var Peter Charisii Svigersøn), indtil han 1697 efter 5 Høiesterets-Domme bekom formelig Skøde paa Palstrup Gaard og Gods. Efter Friedenreichs Død 1706 kom Gaarden til hans Søn, Janus Friedenreich. See Pontoppidans Danske Atlas. T. IV. S. 502. Paa Apotheker Friedenreichs Liigsteen staaer: Jehova. Diese Schlaf-Sammer ist gewidmet zu einer Ruhestelle für die entseelten Körper und Gebeine der in Gott lebenden Seeligen Seelen Daniel Friedenreich Weiland Königl. Privilegirten Apotheker alhier, welcher den anno das Zeitliche verlassen, und im Jahre seines Alters zu seinen Vätern versamlet worden, und seiner vielgeliebten Frauen Mette Friedenreichs, welche aus dieser Eitelkeit getreten den anno Ihres Alters Jahr, und ihren Erben, bis der Barmherzige Gott an jenem großen Tage Leib und Seel vereinigen, und zur ewigen Freude und Herlichkeit wieder auferwecken wird. (Erichsens Msscript. S. 69). Næmeligviis er dette Gravskrift frevet for hans Død.

en dygtig Apothekersvend med behørig Medicamenter til Skive Kjøbstad formedelst den svage Tid og græsferende Pest *). — Den 13de Januar 1736 blev Doctor og Regimentschirurg Johan Stabel, som vi i det Foregaaende allerede flere Gange have havt Leilighed til at nævne, beskikket til Apotheker i Viborg **). — Da denne kort efter døde, fik Casper Ludvig Cappel 1740 Apotheket. — Efter ham fulgte Nielsen. Denne nævnes i en Cancellie = Promemoria til Stiftsbefalingsmanden over Viborg Stift angaaende, hvorvidt Apothekernes Frihed for Næringskat strækker sig. Det hedder i denne, at Apothekerne efter Medicinal = Forordningen af 4de Dec. 1672, §. 12, synes at være befriede for al borgerlig Næringskat, da deres Metier er mere en Videnskab end en Handel; de ere og overalt, naar de ikke befatte sig med anden borgerlig Næring, nu over et Seculum i Besiddelse af denne Fritagelse, undtagen for saa vidt med Indquarteringen i de senere Tider er gjort Forandring; og hvad Viin og Specerichandelen angaaer, da er denne forundt dem til Understøttelse for at holde deres Officiner saa meget bedre vedlige, følgelig maa det forstaaes uden Næringskat o. s. v. Men driver en Apotheker tillige en anden Næring f. Ex. med at brænde og udsælge Brændeviin, drive Moling, logere Fremmede o. s. v., da er det billigt, at han betaler Næringskat o. s. v. ”Derfor den omkvæstionerede Apotheker Nielsen, efter Foregaaende, alene beværter Fremmede i Snapstings = Tiden, og ellers ikke, bør han ei heller derfor svare videre end den saa kaldte Recognitionsskat, som de Andre i lige Begivenhed erlægge. — Efter Nielsen havde Peter Valeur Apotheket til 1829, da forhenværende Apotheker Lorenz Henning Jacobsen fra Apenrade købte det. Ved hans kort efter paafølgende Død fortsatte

*) At denne Pest ikke naaede Jylland, er bekjendt.

**) See Extraordinaire Relationer for Jan. Maaned 1736. S.

Apothekets Drift af hans Enke, for hvem deres Søn bestyrer det.

VII. Johan Franciscus Gottlieb Schönheyder.

Blandt Kjøbenhavns meest søgte og heldige practiske Chirurger i Midten af det 18de Aarhundrede (i Tidrummet fra 1735 til 1777) hører Licentiat Johan Franciscus Gottlieb Schönheyder. Han er født den 20de Februar 1701 *) i Almenau, hvor hans Fader var Skolelærer **). 1717 kom han i Lære hos daværende fyrstelig sachsisk Bergchirurg Ehrhart i Almenau, af hvilken han dimitteredes med Lærebrev 1720. I Aarene 1723 til 1727 studerede han i Berlin hos Professor Ehlers Physiologie og Pathologie, i Halle hos Cassebohm Anatomie og hos Hofman Therapie. 1728 kom han til Kjøbenhavn fort efter den store Ildebrand, som et fattigt og ubemidlet ungt Menneske ***). Han var anbefalet til den bekjendte practiske Læge Henning Ditlef Clausen ****), der senere blev

*) Denne Dato angives paa Schönheyders Liggsteen, hvis Indskrift vi senere skulle anføre. I nogle biographiske Optegnelser derimod af nylig afdøde Prof. og Hofmedicus Joh. Henr. Schönheyder ansætter denne sin Faders Fødselsdag til den 4de Februar.

**) For nyligen er det blevet sagt (i Dr. G. L. Wadens Kong Christ. den Syvendes Regjerings Aarbog S. 138), at Licentiat J. F. G. Schönheyder var en Søn af en døbt Jøde. Men dette, for hvilket vi ingen Hiemmel finde, er aldeles fremmedt for hans nulevende Sonnesønner og øvrige Slægtninge, hvilket ikke rimeligen kunde være Tilfældet, hvis det forholdt sig rigtigt.

**) Jeg erindrer — siger Prof. Schönheyder i de ovenfor omtalte biographiske Optegnelser — at han (Faderen) har fortalt mig, at han gav sine sidste 2 Mark i det for Kirken udsatte Bækken.

****) I de ovenfor nævnte biographiske Optegnelser af Prof. Schönheyder kaldes Clausen Regimentschirurg, og der siges, at

Hofchirurg, hos hvem han ikke alene fik Leilighed til at overvære flere betydelige chirurgiske Operationer, men og til at lære og udøve Fødselshjelpen. Efter dennes Død reiste han (saa vidt vides) paa nogen Tid til Hamborg, men kom efter adskillige Belynderes Anmodning tilbage. Hans Bortreise fra Kjøbenhavn er rimeligviis bleven foranlediget af de Vanskeligheder, som Barbeerlauget har lagt i Veien for hans Praxis. Efter sin Hjemkomst ansøgte han Kong Christian den Sjette om Frihed til at practisere. Den 13de Mai 1735 udgik følgende Kongelig Rescript: "Vi Christian den Sjette o. s. v. G. A. V., at Vi, efter Johan Franciscus Gotlieb Schønheyder udi vor Kgl. Residence-Stad Kjøbenhavn, hans herom allerunderdanigst gjorte Ansøgning og Begjering, af særdeles Kongl. Naade, dog uden Conz

vor Schønheyder i nogle Aar paa Clausens Begne forestod Regimentet med sin Principals fuldkomne Tilfredshed. Men vi skulle meget tvivle paa, at Clausen har været Regimentschirurg, deels fordi vi ikke have fundet ham i de Documenter, som vi have lagt til Grund for vor ovenfor anførte Liste over militaire Læger, deels fordi han i Aaret 1725 (ligesom 10 Aar senere Schønheyder) fik Kgl. Privilegium som Operateur i Kjøbenhavn, og havde samme Skjebne som Schønheyder, at blive forfulgt af Barbeerlauget. I det mindste har han ikke, som var Tilfældet med andre Regimentschirurger, der ønskede en fri og uhindret Praxis, ladet sig incorporere i Amtet. Clausen var til sin Tid en i sit Fag meget berømt og duelig Mand, og en Discipel af den værdige Professor Buchwald den Ældre, der ufortjent maa lide Haan af Niegels (i hans Forsøg til Chirurgiens Historie o. s. v.), men maaskee var den lærdeste, dueligste og meest erfarne chirurgiske Operateur blandt alle vort Universitets Professorer. I Clausens Skole blev ogsaa Wohlert uddannet, hvilket Alt maa bibringe os den Overbeviisning, at vor Schønheider ikke kunde være bleven anbefalet til nogen Værdigere. Clausens Søn Laurids, født 1725, blev Hofmedicus.

sequence for Andre, allernaadigst have bevilget og tilladt, saa og hermed bevilger og tillader, at, naar han af det medicinske Facultet i bemeldte Kjøbenhavn er bleven examineret og dygtig befunden, maa han sammesteds uformeent foretage sig chirurgiske Operationer at forrette, saalænge han sig derudi tilbørlig og upaaflagelig stikker og forholder o. s. v." — Han lod sig derpaa examinere af den ældre Professor Buchwald, som paa den Tid var 77 Aar gammel, og erholdt Kgl. Privilegium som Operateur og Accoucheur. Men ogsaa nu kom han i Stridighed med Barbeerlauget *), fordi han holdt en Amanuensis, d. v. s.

*) I August eller September 1738 vare Oldermændene for Barbeeramten, Læber, og Chirurgerne Henriksen og Wedderkamp indkomne med en Besværing for Magistraten over at "M. Schønheyder, Kgl. allernaadigst Operateur," tvertimod sit Privilegium holdt en Barbeersvend, bedende, at han maatte tilholdes at affkaffe denne Svend, hvorved de præjudiceredes, med mindre han vilde resolve sig til at kjøbe et af de 2 ledige Amtter. Schønheyders Erklæring blev afgivet den 6te Oct. s. A.; to Dage derefter bleve de ovennævnte Chirurger opkaldte for at erfare Schønheyders Erklæring, hvilken de lovede at ville besvare. Den 21de October indkom de med den lovede Besvarelse. Men da det derefter befandtes, at Parterne ikke vare at forlige, saa afviste Magistraten dem, og henviste den af Parterne, som fandt sig "brøstfalden" til Lands Lov og Ret. (Dette er uddraget af Kjøbenhavns Raadstues Resolutions-Protocol for Tidsrummet fra 18de Sept. 1737 til 18de Marts 1739). I Barbeerlaugets Regnskabsbog staaer under 21de Oct. 1738: "an Petreius bezahlt vor die Antwort auf Mons. Schønheyders eingegangene Erklæhrung an den Wohlledlen Magistrat 1 Rdl. 2 Mk.; under 20de April 1739: vor Ausschreibung aus dem Protocol dem Schreiber, angehend Mons. Schønheyder bezahlt 1 Mk. 8 s., og under den 15de Mai 1739: wurden diese Resolutionen an mir aus Leviret, davor bezahlt 1 Rdl." Man seer heraf, at Lauget har forfulgt Sagen efterat Magistraten

en Barbeersvend, hvilket Lauget troede at stride imod dets Rettigheder, saalænge Schønheyder ikke vilde tilkjøbe sig et af de ledigtværende Amter, hvortil han ikke var at formaae. Det lykkedes imidlertid ikke Lauget at formene ham dette Svendehold. Hans Amanuensis var en vis Laforet, maaskee en Søn af Georgius Laforet, der til sin Tid var en berømt Sprogmeister i Kjøbenhavn*). Det er forresten vitterligt, at Schønheyder aldrig holdt Barbeerstue, ligesom ogsaa at hans Amanuensis ikke udøvede en Barbeersvends egentlige Function.

Hofchirurg Wohler var Schønheyders Ven; de consulerede hinanden ved alle vigtige Tilfælde, og deledede i mange Aar den meste Kjøbenhavnske Praxis imellem sig. Foruden obstetriske Forretninger har Schønheyder gjort nogle heldige Steenoperationer. At han har staaet i Anseelse som Operateur, sees af den første Instrux for Overchirurgen paa Frederiks Hospital, hvori det hedder, at denne, hvis der skulde forekomme ham nogen Tvivl i en af Betydenhed besluttet Operation, skulde tilkalde til Consultanter bekjendte Practici, saasom Regimentschirurg Schenck, Regimentschirurg Hempel, Oldermændene ved Chirurgien Wedderkamp, eller den privilegerede Practicus Schønheyder. I sine yngre Aar blev ham tilbudt et Engagement som Livchirurg og Kammerertjener hos Kong Frederik den Femte, hvilket han dog frabad sig, da han elskede sin Frihed; han anbefalede sin Ven

havde afviiist den. Af samme Regnskabsbog sees, at Amtet havde været hos Kongen den 13de April 1739, rimeligviis i samme Anledning.

*) Georgius Laforet (sen.) er født 1679 i Thorn, og har studeret i Jena. Den yngre Laforet er da maaskee født omtrent 1714 i Gaderens 35te Aar, har folgelig været 23 Aar gammel, da han blev Svend hos Schønheyder.

og forrige Rejsefælle J. K. Braun^{*)} som blev antagen. Noget gageret Embede søgte og nød han aldrig. Han var i de senere Aar Medlem af et Lægeselskab, der regelmæssig oplæste Afhandlinger og bestod, saa vidt erindres, af Etatsraad v. Berger, Professor Berger, Professor Kragenstein, Prof. Hennings, Dr. Jensenius, Hofchirurg Wohlert og ham. I Trøskelen har dette Selskab intet udgivet.

Han giftede sig i Aaret 1736 med en Datter af Magister Moßin, daværende Sognepræst til Nicolai Kirke, med hvilken han blev Fader til 11 Børn. Af disse opnaaede tre Sønner, Johan Christian, født 1742, Johan Heinrich, født 1744 og Johan Martin født 1752 betydelige og hæderlige Poster i Staten. Den første døde i Aaret 1803 som Biskop i Trondhjem; den anden 1831 som titulair Professor i Medicinen og som Hofmedicus; den tredje 1831 som Conferensraad og extraordinair Assessor i Højeste-Ret. — Han var en god Huusholder og erhvervede sig derfor ved sin udbredte Praxis en meget betydelig Formue; han sørgede faderligt for sine Børn og var gavmild med Fattige.

Han var temmelig høj og tør, og havde et godt Helbred; dog leed han nogle Gange af Podagra og en heftig og langvarig Hemicranie. Elleve Aar før sin Død fik han, som han steg af sin Vogn, et Anfald af Apoplexie, der efterlod en Paralyse af den venstre Side, som dog tillod ham nogenledes at fortsætte sin Praxis. Han døde i sit 77de Aar af en inflammatorisk Feber, savnet og æret af Mange.

I Petri Kirkes Ministerialprotocol for 1777 staaer anført: "den 4de Juli begravet paa Urtegaarden Johan Frantz

^{*)} Denne blev 1772 Svigerfader til den siden saa berømte Conferensraad Heinrich Callisen.

Gottlieb Schönheider, Licentiat^{*)} Medicinæ, (boende) ved Siden af Baisenhuset. Dr. Münter forrettede Jordpaakastelsen." — Den Schönheiderske Familiebegravelse findes i den saakaldte gamle Urtegaard, beliggende i den nordvestlige Deel af Kirkegaarden, indesluttet af Capellet's Mure. I en af Capellet's Mure er en Plade med følgende Indskrift:

"Schoenheiderisches Erkauftes Ewiges Erb-Begraebniß Vor Sich und Dessen Nachkommen, Dessen Länge 4 Ellen und Breite 5 Ellen. Anno 1750 den 2ten Decembriß."

Stenen over Schönheider og hans Kone har følgende Indskrift:

"Ueber dem theuren Staube verehrter Eltern Renne diese Schrift noch spätem Nachkommen die Namen der Seeligen

Johann Franciscus Gottlieb Schönheider
und dessen Ehegattin
Mette Mosfin.

"Ihm aus dem Frauenwalde in Thüringen geboren d. 20 February 1701 gab die leitende Fürsorgung in Dännemark ein zweites Vaterland, Berufsarbeit, Ehe und Kindergeschlecht. Fast 50 Jahre hat er der Stadt als Practicus der gesamten Arzneykunst gedient und Segen und Ruhm erworben. Seine Bahn vollendete er den 28 Juny 1777. — Sie, die Gefährtin seines Lebens in 30 Jahren, geboren d. 19 April 1713, hat durch Frömmigkeit, Liebe und Fruchtbarkeit sein Leben beglückt, sein Haus gewürdiget, sein Geschlecht vermehrt. Eilfmal ward sie Mutter und verließ in ihrem Hingange ins bessere Leben d. 26 August 1766 noch lebende Drey

*) "Doctor," som først stod skrevet, er udstrøget og rettet til Licentiat^{us}.

Söhne und Vier Töchter. — Beyde haben durch Lehre, Beispiel, Gebet zum Geber der Tugend Ihren Kindern und Enkeln befohlen Ihre Wege zu wandeln. Empor aus dieser ihrer Ruhestätte spricht der Christenglaube an Gott und Auferstehung:

"Komm Bonnetag Dir heben wir

"Die Häupter freudig auf;

"Dann Nacht der Gräber dann geht über Dir

"Ein ewiger Morgen auf."

VIII. Johan Christian Bodendick.

Den 20de Mai 1818 døde Oldingen Etatsraad J. C. Bodendick, forhenværende Livchirurg hos Hans Majestæt Kongen. Han blev født den 26de Sept. 1735 i Eckernförde, hvor hans Fader var Chirurg. Indtil sit 19de Aar studerede han Humaniora og Chirurgiens første Elementer under sin Faders Veiledning. I Aaret 1754 blev han, efter den Tids Skik, ansat som Lærling hos en Regimentschirurg Techt ved Liv=Cuirass=seer=Regimentet i Schlesvig. To Aar forblev han i denne Post, men fandt den hverken saa lærerig eller saa nyttig, som han ønskede og havde ventet. Han gik derfor til Kjøbenhavn, hvor han i Aaret 1756 under Professor Heuermanns Veiledning gjorde heldigere Fremskridt især i Anatomien. I Aaret 1757 blev han af Regimentschirurg Wynné ansat som Compagniechirurg ved en Bataillon af det norske Livregiment, som

laae i Castellet Frederikshavn. Her var han særdeles vel tilfreds. W y n n e havde tjent under den berømte Pringle i de engelsk-hannoverske Felt-Hospitaler; han var riig paa Kundskab og Erfaring i den militaire Praktik, og han tog sig med Varme af hver Ungling, der søgte hans Veiledning. Vor B o d e n d i c k erkjendte med Taknemmelighed, at det var denne Mand, der først havde bragt ham sunde praktiske Begreber. I Aaret 1758 maatte han følge med Regimentet til Rendsborg, hvorfra han først kom tilbage til Kjøbenhavn i Aaret 1760. I Aaret 1761 blev han ansat som første Chirurg ved en norsk Grenadeers Bataillon i Holfreen, med Regimentschirurgs Gage og Emolumenter. Efter denne Bataillons Afsskedigelse i Aaret 1762 blev han af fornævnte sin Ungdomslærer og Belynder, Professør H e u e r m a n n, antaget som Professor ved hans anatomiske Forelæsninger. I denne Post forblev han i to Aar, og fortsatte imidlertid sine Studeringer med Flid og Held. Fra Aaret 1764 til 1773 tjente han som Livslæge hos Grevinde D a n n e s s j o l d = S a m s ø e. Efter Conferentsraad v. Bergers og Justitsraad Hennings's ædelmodige Ubefalinger blev han 1776 ansat som Kammertjener og Livchirurg hos Kronprindsen, i hvilket Kald han fulgte Hans Kongelige Høihed til Berlin, Paris, London og Holland. Ved Sindighed i sin Charakter, Redelighed i sin Udfærd, Uegennyttighed i sin Tjeneste, og Nidkjærlighed for sine Pligter vandt han sin Fyrstes Naade og Tillid i en udmærket Grad. I Aaret 1785 var han behjælpelig ved det Kongelige chirurgiske Academies Oprettelse. I Juli Maaned 1810 blev han, efter sit Onske, allernaadigst forundt Aldingens Afsked og Fritagelse fra sine Embedsforretninger. Kort førend Kongen resolverede paa hans Onske, skrev Justitsraad P. Jessen følgende Brev til ham:

P. M.

I Anledning af Deres Belbaarenheds Ansøgning af 30te f. M., hvorpaa den allerhøieste endelige Resolution om et Par Dage formodentligen vil vorde afgiven, har Hans Majestæt forelobigen til mig allernaadigst yttret, at ville bestemme Deres Belbaarenheds Pension til 1200 Rdl. Slesvigholsteensff Courant, og, som Allerhøifstamme tilføiede, endnu noget mere, i Betragtning af Personen, uagtet 1200 Rdl. Slesvigholsteensff Courant nu er over 3600 Rdlr. Dansk Courant, &c. &c.

Med særdeles udmærket Agtelse er jeg Deres Belbaarenheds ærbødigste

P. Jessen.

Frederiksberg den 4de Juli 1810.

Den Kongelige Resolution er affattet i følgende naadige Udtryk:

Paa Din under 30te f. M. allerunderdanigst indgivne Ansøgning om, i Betragtning af Din tiltagende Alder, at maatte sættes i Nolighed, ville Vi i Raade have Dig entlediget fra Din Tjeneste som Livchirurg hos Os, og til Beviis paa Vor allerhøieste Tilfredshed med Din lange og troe Tjeneste, ville Vi derhos af særdeles Raade have Dig forundt 1200 Rdlr. S. H. C. i aarlig Pension, siden Dit Onske er for Fremtiden at tage Dit Opholdssted i Bore Hertugdømmer.

Endvidere ville Vi allernaadigst, for at fremme dette Dit Onske, lade i Vor Kasse modtage de Dig nu tilhørende 30 Stk. Kongl. vestindiske Obligationer, til Beløb ialt 7800 Rdlr. D. C., med tilgodekommende $\frac{1}{2}$ Aars Renter 156 Rdl., og i sammes Sted meddele Dig config-

nable Bankfonds for den Sum 4400 Rdl. Species eller 5500 Sl. H. E., hvis Renter 4 Procent kunne oppebæres i Altona, saa at Du erholder deraf aarligen 220 Rdl. S. H. E.

Befalende Dig Gud!

Givet paa Vort Slot Frederiksberg den 6te Juli 1810.

Det chirurgiske Academie skrev i denne Anledning til ham:

P. M.

Saa kjært det har været os af Deres Velbaarenheds Skrivelse af 11te d. M. at erfare, at Dem allernaadigst er forundt den attraaede Nølighed og Fritagelse for Embedsforretninger i Deres tiltagende Alder, saa smerteligt er det os: at vi herefter i vort Samfund maae savne den Mand, der ei allene med saa ufortrøden Iver har i sin Tid kraftigen medvirket til dette Academies Stiftelse, hvorved Grunden lagdes til Chirurgiens Opkomst iblandt os, men ogsaa troligen og stadigen har bidraget til Stiftelsens Opretholdelse i en Række af Aar, hvorved Indretningen har frembragt de herligste Frugter. For denne uafbrudte Virksomhed fortjener Deres Velbaarenhed upaatvivleligen enhver danst Chirurg, og især dette Academies største Høiagtelse, Erkjendtlighed og Tak, som vi herved udkrømtet bevidne Dem. Deres med Taknemlighed modtagne Portrait, der er placeret i Academiets Forsamlingsaal, vil derfor være os en kjær Erindring om en saa værdig og fortjent Mand; og paa det at de ved Akademiet Studerende desto mere levende skulle erindre den Mand, de i fornævnte Henseender have saa meget at takke, lade Undertegnede Deres Velbaa-

renhed's Biste forfærdige i Gibs, for at oprejses i Academiets Auditorio til et varende Minde.

Kjøbenhavn i det Kongelige Chirurgiske Academie, den 16de Juli 1810.

Callisen. Winslow. Schumacher. Giesemann.
Tønder.

Gundelach.

I de siden henrundne 8 Aar opholdt han sig først i Ekerns-
fælde og siden i Rendsborg, hvor han døde. I Marts 1809 skrev
han til en af sine literaire Venner: "Hvad der ved Akademiet er
gjort for det Hele og for Enkelte, kunne mine Contemporanei
sige. Efterverdenen vil sande med mig: quantula sunt homi-
num corpuscula. Takket være den, som vil skrive paa mit
Gravsted: Her vorder Johann Christian Bodendicks Støv igjen
fordeelt blandt de sultne Elementer. Hans Ego er paa Reisen."
Professør J. E. W. Wendt satte den fortjente Bodendick et
Minde i den danske Stats-tidende, hvilket han senere har ind-
rykket i sin Uebersicht des Medicinalwesens der dänischen Armee
S. 5.

XI. Tillæg og Berigtigelser til de i Archiv for Lægevidenskabens Historie i Danmark meddeelte Oplysninger om de medicinske Professore ved Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse til Kong Frederik II's Død (1588).

(Sluttet.)

Jacob Bording, *)

1557—1560.

Jacob Bording er født i Antwerpen den 11te Juli 1511. Hans Fader, Nicolai Bording, en retsskaffen og ikke ubemidlet Mand, var Kjøbmand sammesteds. Da Forældrene mærkede fortrinlige Aandsanlæg hos Sønnen, blev han bestemt til Studeringerne, og satte i sit niende Aar i sin Fødebyes Skole. Efterat han her havde lagt de første Grundvolde, blev han sendt til Löven, hvor han fornemmelig lagde sig efter de gamle Sprog, Græsk, Latin og Hebraisk, og gjorde heri saa store Fremmskridt, at han i en Alder, hvor Andre begynde at lære, var udmærket. I sit 18de Aar gik han fra Löven til Paris, og hørte her i nogle Aar med sin Sjæls hele Bidebegjærighed

*) See Archivet S. 37. Skjøndt Grundlinierne til hans Levnetsbeskrivelse allerede i dette ere givne, troe vi dog, at det ikke vil være vore Læsere ukjært her at modtage en udførligere Beretning om denne mærkelige Mand.

den Aristoteliske Philosophie foredrage af Johan Copus og Lægevidenskabens Dogmata af den bekjendte Jakob Sylvius, ("a lutulentis vero Latetiae vitiis sedulo sibi cavens" *). Faderen understøttede ham under hans Ophold i Paris med Penge; men da engang Nemiſſerne undervejs vare blevene bortranede af Røvere, kom hans philologiske Kundskaber ham herligt til Hjælp; thi efter Johan Sturms og andre lærde Mænds Opmuntring holdt han offentlige Forelæsninger over Græsk og Hebraisk i det Veroviensiske Collegium, hvorved han ikke alene indhøstede stor Berømmelse men ogsaa betydelig Fordeel, da mange rige Folk overdroge ham deres Sønners Underviisning. Han tjente herved saa mange Penge, at han ikke længere trængte til Understøttelse fra sine Forældre. Efter sin Faders Død begav han sig i Huset hos Johan de Rochefoucauld, Biskop i Langvedoc, hvor han opholdt sig i to Aar. Paa dennes Bekostning reiste han til Universitetet i Montpellier, og hørte Forelæsninger af de medicinske Professorer, Joh. Scirronius, Dionysius Fontanus og Ant. Saporta. Herfra vilde han besøge Italien, og lagde Veien over Carpentras. Medens han opholdt sig i denne Bye, skete det, at den lærde Cardinal Jac. Sadoletus, som i Rom havde hørt Bordinges Roes gjenglyde, tilbød ham mod en rundelig Løn Rectoratet over Skolen i Carpentras, hvilket han ogsaa modtog, 26 Aar gammel. Her giftede han sig med en Genuesisk Patriciers Datter, Francisca Nigrona. Efter sit Giftermaal reiste han for en kort Tid til Antwerpen for at besøge sin Familie. Da han kom tilbage til Carpentras, fik han Lyst til at erholde den medicinske Doctorgrad, og begav sig derfor til Bononien, forsynet med anbefalingsbreve fra Cardinal Sadoletus til Ro-

*) Mollerus, Cimb. litter. Tom. II. p. 79.

musus Umasæus og Scipio Blanchinus, af hvem han ogsaa paa det Venffabeligste modtoges. 1540 tildeelede han her af Prof. Virgilius Gerardus Diplom som Doctor medicinæ. Fra Bononien reiste han atter til Carpentras til sin Belynder Sadoletus, men da han som Tilhænger af den protestantiske Religion ikke længere uden Livsfare turde forblive i Frankrig, maatte han forlade sit Rectorat, og vendte nu i Begyndelsen af 1541 tilbage til sin Fædreneby, Antwerpen, hvor han derpaa i næsten fem Aar udøvede medicinsk Praxis, og tillige holdt Forelæsninger over Anatomie og Chirurgie. Men ogsaa her maatte han lide Forfølgelser for sine Religionsmeningers Skyld, hvorfor han med sin Familie udvandrede til Hamborg 1545. Her blev han det følgende Aar Stadslæge (Poliater ordinarius) med anstændig Løn, og practiserede i fulde fem Aar med samme Held som i sin Fødeby. 1549 udnævnedes Hertug Hendrik af Mecklenborg ham til sin Livslæge og tillige til Professor ved Universitetet i Rostock. Disse Poster forestod han hæderlig i 7 Aar. 1556 kaldtes han af Kong Christian den III. til Kjøbenhavn, baade som Livslæge og Professor i Medicinen ved Universitetet. Her tilbragte han nu Resten af sit Liv. Hans Lærefag ved Universitetet var fornemmelig Pathologie og Semiotik. Th. Bartholin skriver om ham: *Is pathologiam & semioticam optima methodo & perspicua brevitate tradidit* *). L. Battus, M. D. og Pro-

*) Dissert. II. p. 53. Om han ved Kjøbenhavns Universitet har foredraget Anatomie, hvori han baade tidligere havde holdt Forelæsninger i sin Fødeby, og senere skrevet, er tvivlsomt og neppe rimeligt, da ellers Bartholin vilde have omtalt det. Skjendt Morfianus allerede før Bordingss Ansættelse ved Universitetet i det Aar 1537 under hans Navn udkomne Lectionscatalog havde anført: Non

feßfor i Rostock, som havde hørt Bording, medens han endnu docerede i denne By, skriver til Dr. And. Christensen, Prof. ved Kjøbenhavns Universitet, om ham: — — — cum eruditionem præceptoris singularem admirarer & suspicerem, qvæ potui diligentia, non tantum qvæ Rostochii tradidit collegi, sed per amicos describi & transmitti mihi etiam curavi, qvæ in Academia Hafniensi publice in arte Medica proposuit, eaqve Cymelii loco diligenter inter ea, qvæ carissima habui, conservavi *). Ved Universitetet vandt han lige meget sine Collegers og de Studerendes Indest ved "magnæ in docendo dexteritate, in disputando acumine, in consiliis prudentia, in controversiis componendis æqvitate, in convictu & vitæ consvetudine modestia, comitate & facilitate." **) Ogsaa ved Hoffet, hvor han tjente først E. III. ***) og senere dennes Søn og Efterfølger F. II., var han meget afholdt. Efter denne sidste Befaling obducerede han den fangne Kong E. II.s Liig, da denne pludselig døde 1559. Det var ikke alene i Lægevidensskaben, at han besad udmærkede Indsigter, men ogsaa i de øvrige frie Kunster, i Musik, Philosophie og Theologie. Man havde ham saavel i Kjøbenhavn som i Hamborg mistænkt for at helde til Calvinismen, men uden Grund ****). I Aaret 1559 blev han Rector ved

negligant Medici anatomiam, saa forseemtes dog denne vigtige Videnskab aldeles, vel især fordi man manglede alle Requiriter til at gjøre den belærende.

*) Cista med. p. 81.

**) Spithovius, Orat. funebr. J. Bordingi.

***) Claud. Eschander (i Catalogus M. S. Scriptor. Danic.) kalder ham: Christiano III Regi longe carissimus.

****) I Grams Fortælle kaldes J. Bording en gudsfrygtig og forstandig Mand.

Universitetet, men døde under denne sin Embedsforelse den 5te Sept. 1560 i sit 50de Aar under heftige pleuritiske Smerter. Hans Enke, med hvem han havde 9 Børn, flyttede efter hans Død til Rostock, hvor hun døde 1582. Af Sønerne blev Philip Bording, født 1542, Mag. Phil. og Po-liater i Stralsund, hvor han døde af Pesten 1565 *); Nicolai B., født 1545, studerede 1567 i Frankrig og døde uden offentlig Embede; Jacob B., født 1547, Jur. utriusque Dr., blev først Professor i Rostock, senere Raad og Cantzler hos Hertug Ulrich af Mecklenborg og endelig Consul i Lübeck, hvor han døde 1616; Peter B., født 1549, døde 1565 af Pesten, og Hendrik, født 1551, døde som Barn. Den første af disse blev inscriberet ved Kjøbenhavns Universitet 1558 af dets Rector Hemmingius, de tre næste 1559 af Bording selv.

Bording blev begravet i Frue Kirke, hvor hans Søn Jacob skal have sat ham et Epitaphium**). Dette, som allerede i Bindings Tid ikke var at finde, lyder efter Nathan Chystræus's Angivelse***) saaledes:

D. O. M. S.

Dr. Jacobo Bordingo Antverpiano, Viro in omni Philologia & Philosophia bene et eleganter versato: & præterea Sadoleti quoque aliorumque exterrorum doctiss. monumentis publice celebrato, primum Patriæ, dein Ducc. Megapp. & Sereness. Daniæ Regg., Christiani III. & Frederici II., Archiatro: Academiæ Rostochianæ & Hafniensis ornameto: ob veræ pieta-

*) Mere om Philip Bording findes i Archivet S. 71 og 72.

**) Philip Bornings smukke Epitaphium over sin Fader er aftrykt i Archivet S. 72.

***) 3 Deliciæ itin. Europ. p. 448 (Edit. 1606.)

tis, eruditionis, sapientiæ, & omnium virtutum, laudem memoriam perennem jampridem adepto: grati hoc animi memoraculum, patri opt. sibiqve & omnibus bonis desideratiss., in beatæ reparationis spem, Jac. Bordingus F., J. U. Doctor, Professor & Cancellarius Megapol., P. C. Pie obiit Hafniæ, an. Christi 1560. Septemb. V., hora IV. vesp an. æt. L.

Ogsaa i Rostock i Mariafirken satte hans Børn og Enke ham følgende Monument:

Christus pro nobis mortuis resurrexit; & nos mortui certo resurgemus. D. Jacobo Bordingo, artis Medicæ Doctori, & Serenissimi Regis Daniæ Archiatro, vera Sapientia, & cognitione totius Philosophiæ, & trium lingvarum, & veræ de Christo doctrinæ, & omnium virtutum laude, præstanti: Viro clarissimo & optimo: qui, in hac quoque urbe & Academia, annis septem, vivens & docens, omnium honorum & doctorum eximia studia, & honestissimam ac perpetuam memoriam, sibi comparavit: & tandem Hafniæ decessit Anno MDLX, die V. Septembris, hora IIII. vespertina: cum attigisset annum ætatis L.

Conjux Francisca Nigrona & liberi posuerunt.

Joh. Cascerides, Prof. i det Hebraiske Sprog ved Kjøbenhavns Universitet, falder ham: Belgarum decus, Exul pietate magnus, summaque eruditione inclytus.

Cui septem patuere nationum

Lingvæ; quem soliti, medendi ob artem,

Certatim sibi postulare Reges,

Et largis opibus remunerare.

Johannes Pratensis, som havde hørt Forelæsninger af Bording, og som senere blev hans Efterfølger ved Kjøbenhavns

Universitet, falder ham i en Elegia funebris: Musarum decus, Vir arte medendi cultissimus, & pietatis amans, alumnus virtutis, docta scholæ doctæ columna, rariqve honesti servator, judicio ac ingenio valens.

Foruden de i Archivet^{*)} nævnte Skrifter af Bording har man endnu af ham: Oratio de vita et obitu Christiani III., Daniæ & Norwagiæ Regis, Ottoniæ d. 13 Febr. A. 1559 recitata. Hafniæ 1559. 4., Witebergæ 1559. 8. og — Epistola ad Corn. Bœckelium, pictorem Hamburgensem, adversus suspicionem Calvinismi, apologotica, som han skrev paa belgiff i Kjøbenhavn 1557, men som senere oversattes paa Tydsk og indførtes i Theologia Calvinistarum.

Med Hensyn til den første Udgave af Bording's vigtigste Skrift: hans Anatome, giver L. Battus^{**)}, som be-
 sørgede en ny og forbedret Udgave deraf under Titel *Φυσιο-
 λογία, Ὑγιεινῇ, Παθολογία*, tres Medicinæ partes Rostochii & Hafniæ publice ab J. Bordingo enarratæ ac junctim editæ a Levino Batto, Med. D. & Prof. Rostochiensis. Rostochii A. 1591. 8. — i den foran samme staaende Epistola dedicatoria til Rectoren og Professorene ved Kjøbenhavns Universitet følgende Oplysninger. Qvamvis, siger han, sub titulo Anatomes ante (1585) edita sit Helmsteti, suppresso Bordingi nomine, ab eo, qui, studio juvandæ & promovendæ rei literariæ & artis Medicæ, noluit tam insigne scriptum integre perire; tamen cum is, Autoris autographo destitutus, vitiose scripto exemplari tantum usus sit, visum est conjunctim cum Ὑγιεινῇ & παθολογίᾳ Φυσιο-

^{*)} S. 36 og 37.

^{**)} See ovenfor.

λογίας emittere, tum ut Bordingi memoriam a mortalitate vindicarem, tum ut studiosæ juventuti & reipublicæ literariæ hac ratione quam plurimum prodessem, & uno volumine tres præcipuas Medicinæ partes evulgarem. Den første, eller Hølmstadske Udgave (Anatome, seu Descriptio partium humani corporis, ut ea in Academia Julia singulis annis publice prælegi & administrari solet) blev udgivet 1585 og 1588 i 8vo af Joh. Worsælius, der var M. Dr. og Professor ved det nylig nævnte Academie og en Landsmand og Discipel af Bording. Senere udkom den hattiske Udgave, gennemseet af Joh. Bacmeister, Med. Dr. og Prof. i Moskva, sammesteds paa ny 1605. Bording's, i Archivet S. 36 anførte Bog, Enarrationes in sex libros Galeni de tuenda sanitate, er kun den anden Deel af det ovenfor anførte og af L. Battus udgivne Værk, nemlig Hygiene. Hans Commentarius in tres libros Galeni de morborum & symptomatum differentiis et causis er den tredje Deel af Battus's Udgave, eller Pathologien. De tre øvrige Galenske Bøger havde Bording ogsaa isinde at bearbejde, men hans hyppige Forslyttelser fra eet Sted til et andet og hans mangfoldige Forretninger senere ved Hoffet og Universitetet tillode ham ikke at udføre denne Plan *).

Om hans medicinske Værk skrev Nathan Chytræus følgende Carmen:

Thesauri utilitas nulla est, si clusus in antro
Deliteat. Nulla est accensi gratia lychni,
Sub scamno aut mensa si conditus occultetur:
Sic quoque nulla operis fuit hujus gratia, nulla

*) Cista med. p. 87.

**) Cista med. p. 87.

Utilitas, tenebris & denso pulvere tectum
 Dum chartas inter latuit sine honore jacentes.
 Gratia Bordingo tanto digno patre nato,
 Qvi licet Herculea cancellis præsit in aula
 (Ut genitor medicis Danorum regis in arce
 Præfuit) ingenti curarum mole laborans;
 Non tamen has est passus opes latuisse, sed illas
 Protulit in lucem, & vitæ communis in usum,
 Inprimisque artis medicæ, fundamina cujus
 Hoc ita ponit opus, structura ut cætera curæ
 Illius his niti, qvavis amplissima, possit.
 Ergo Machaoniam solide qvi diligis artem
 His animo grato fruiere. At tu posthuma proles
 Tam clari patris in Belgis, Gallisque, Italisque,
 Germanisque adeo & Cimbris, patris utere fato
 Ipse etiam rediue liber: gentes et easdem,
 Vel plures etiam crescens tua fama pererret,
 Cum patre & natum innumeros dilaudet in annos,
 Hunc eqvidem qvovd vulgarit; qvovd scripserit illum.

(Sans Srantsen.) Johannes Francici*)

1561—1584.

Efter at have tilendebragt sine humanistiske Studeringer
 ved Universitetet i Kjøbenhavn, reisfe han 24 Aar gammel i
 Aaret 1556 i Selskab med en dansk Adelsmand, Alb. Beck,
 udenlands, især for at lægge sig efter Lægevidenskaben, men
 ogsaa for at skaffe sig almindelig Dannelse. I Wittenberg
 horte han Ph. Melanchthon, Paul Eber, Casp. Peucer; i

*) Archivet S. 54.

Frankfurt an der Oder Willichius, i Heidelberg Pet. Lotich II, af hvilken, Tydsklands første Poet, han erholdt Laurbærkrandsen i Poesien; i Tübingen den berømte Leonhard Fuchs *), Schegk og Seccervits. Fra Tydskland begav han sig til Frankrige, og horte i Paris Jac. Goupil og Jac. Duret, i Montpellier Bilh. Rondelet og i Lyon Jac. Dalechamp. Om de Benner og Belyndere han paa sine Reiser i Udlandet forffafede sig, udtrykker han sig særdeles skjønt i følgende Vers til Jac. Dalechamp:

Hæc Jacobe, puto solum me parte beatum
 Magna Machaonii lausqve decusqve chori.
 Qvod mihi contigerit peregrinis semper in oris
 Ignoto summis posse placere viris.
 Est non sincero complexus amore Melanthon,
 Leucoreo quando viximus ante solo.
 Primus erat studii nostri quoque fautor Eberus,
 Peucerusque meus, gloria prima scholæ.
 Et nos facundo Willichius ore docebat
 Odera Marchiacos quæ rigat amnis agros.
 Hinc Heydelbergam veniens peregrinus, amores
 Percepi cupida mente, Secunde, tuos.
 Fuchsius ingenio, clarus quoque Schegkii arte,
 Ambo grande tuum clara Tubinga decus.
 Protinus ingenuo nos excepere favore,
 Atque voluntatis signa dedere mihi:
 Et Seccervitius quo nos complexus amore est,
 Testantur digitis scripta notata suis.
 Quid loquar, ut studiis nostris Gupille favebas,
 Quæ vaga Parisios Seqvana scindit agros.

*) Om ham see Archivet S. 141.

Et Durete meæ mentis pars altera docte,
 Qvique eqvitis clarum nomine nomen habes.
 Nosti, Rondeletus, non infimus inter amicos
 Præstiterit nobis qva bene facta fide.
 Gloria *Πονδέλετος*, doctorum prima virorum,
 Qvosqve Machaonia nomen ab arte ferunt.
 Hujus ego doleo me consvetudine cassum,
 Noster in immensum cresceret atqve dolor,
 Tu nisi me doctis relevares sponte loqvelis,
 Hic ubi cum Rhodano flumina jungit Arar.
 Qvid cum discedens istis qvoqve tristis ab oris
 Ereptum mihi te flens Jacobè qverar.
 Spes erit antiqvos cernendi forsàn amicos,
 Qvos alit in variis patria terra locis.
 Morsianus doctus, clarusqve Hemmingius ore
 Ingens Daniaci gloria uterqve soli.
 Qva licet hunc nostrum sedabunt parte dolorem,
 Et reliqvi qvorum nomina musa tacet.
 Ast humanarum cum sit mutatio rerum
 Talis, tu nostri sis memor, atqve vale.

Efter sin Tilbagekomst til Fædrelandet som Doctor
 Medicinæ blev han 1561 (ifke 1564, som det findes anført
 i Archivet) udnævnt til Professor i Medicinen ved Kjøben-
 havns Universitet, og beklædte senere 3 Gange (i Aarene 1565,
 1574 og 1575) Rectoratet. Til henimod sit 50de Aar nød
 han en uforstyrret Sundhed, men da faldt han i en meget
 alvorlig Sygdom, hvoraf han, især i de sidste Maaneder af sit
 Liv, pinedes i den Grad, at han opvakte de Tilfredsværendes
 største Medynk. Han døde 1584 den 4de Juli i sit 52de
 Aar. Han blev begravet i vor Frue Kirke, hvor et Monu-
 ment sættes ham med følgende Indskrift:

Ornatissimo Viro, doctrina, pietate, virtute atque prudentia excellenti, Domino Johanni Francisco Ripsi, Facultatis Medicæ Doctori eximio, Poëtæ atque Musico summo, dulcissimo Marito, qvi ætatis 52 anno, Christi vero 1584 die 4 Julii ex hac vita migravit, Uxor mæstissima Marina Laurentia, postquam cum eo in sancto ac placido conjugio 23 annos vixisset, et ipse in Academia hac annis 24 fideliter et cum Auditorum fructu docuisset, ad posteritatis memoriam monumentum hoc fieri curavit.

Foruden hans i Archivet anførte medicinske Skrifter har man følgende poetiske af ham:

Elegiarum & Epigrammatum Libri duo. Witteb. 1554. 8.

Hodoeporicon itineris Franconici, quod, Petro Lotichio comite, Herbipolin, ad E. Neustatterum, suscepit, carmine expressum Elegiaco. Tubingæ, A. 1559. 8. Dette Digt blev siden med en Dedication til Fr. II. omtrykt og udgivet i Basel 1580.

Carminum liber, (dediceret til Fr. II.) Lugd. Gall. 1561. 12.

Typus veri et sinceri amoris. Hafn. 1579.

Elegia de amoribus suis, Francof. 1567.

Elias Reimpold *).

1561—1563.

Elias Reimpold med Tilnavnet Zvollensis blev kaldet til

*) Det Derige af dette Monument, som bestaaer af et særdeles smukt Carmen af Tycho Brahe, findes i Archivet S. 55.

**) Archivet S. 64

Universitetet i samme Aar som Johannes Francisci til den anden "lectio medica." Han var Doctor medicinæ, men i Litteraturen ubekjendt. Han døde kort efter sin Ansættelse, som Binding *) lægger til: "nemine præsente."

Adrian Junius (Hornianus).

1564—1565.

Om Adrian Junius, født i Horn i Holland, hvor hans Fader var Borgemeister, have vi til det, der i Archivet **) er anført om ham, kun at tilføie, at han paa samme Tid, da Døden overraskede ham (1575), var bestemt til at beklæde et Professorat ved det i Leiden nyligen oprettede Universitet. Efter Nogle skal han være død "ex gravi lateris ulcere", efter Andre af Græmmelse over, at de Spanske under en Belçiring af Arnemynde, hvor han døde, eller maaskee af Harlem, hvor han tidligere havde levet, havde ødelagt hans Bibliothek. Med Hensyn til hans Fødeaar maae vi berigtige, at han er født 1512 ikke 1513 ***). Hans Epitaphium lyder saaledes:

Hadriano Junio Horniano Philosopho, Medico et Poetæ celeberrimo, Bataviæ Historico fidelissimo, cujus in omni disciplinarum genere exquisita eruditio singularis industria infinitæ lectionis præstantia multiplex linguarum ****) scientia pari conjuncta comitate doctorum omnium admirationem laudemque meruit post varia incom-

*) Acad. Hafn. S. 114.

**) S. 39, 56 og flg.

***) See Archivet S. 56.

****) Han skal have kunnet 7 Sprog, Græsk, Latin, Italiensk, Fransk, Spansk, Tydsk og Engelsk.

parabilis ingenii monumenta, quibus æternam sibi memoriam comparavit, sub hoc marmore condito patri optime de se merito Petrus Junius mæstiss. pietatis ergo P. C. vixit ann. LXIII. obiit XVI. sibi cognominis mensis anno salutis Christianæ MDLXXV.

Johannes Pratenfis *).

1571—1576.

Johannes Pratenfis's **) Fader var Philippus a Prato fra Rouen i Normandie, som fulgte til Danmark med Isabelle, Chr. II'dens Gemalinde, og blev Canonicus i Aarhus, hvor Sønnen fødtes 1543. Om hans Udenlandsreise og hans Samliv med Peter Sørensen see disse Samlinger S. 16 og flg. Han findes paa Henrich Fuirens Fortegnelse (i Suhms Samlinger ***) at være immatriculeret i Padua 1556, samme Aar som P. Sørensen.

Angaaende Dr. Pratenfis's Ansættelse som Professor i Medicinen ved Kjøbenhavns Universitet findes i Acta consistorii af 3die Juli 1571 Følgende:

Dominus Reector (Nicolaus Hemmingius) de Doctore Johanne Pratensi Medico vocando ad lectionem medicam proposuit, inqviens: Ego nuper fui Roschildiæ et mihi a M. Nicolao Coldingio ****) perlatum est, Dr. Petrum Se-

*) See Archivet S. 61 og 82.

**) Hos Jöcher (Gelehrten-Lexicon) kaldes vor Pratenfis Johann Philipp.

***) 1 B. 3 S. S. 6.

****) N. Colding var Kong Frederik den Andens Hofprædikant og Bibliothekar, en Mand af store Fortjenester af Universitetet, da det var efter hans Forslag, at Kongen stiftede Communitetet og 1571 forbedrede Professorernes Lønninger.

verini vocatum esse ad serviendum Regi, sed Dr. Johannem Pratensem adhuc non habere vocationem, nobisque liberum esse ipsum ad Academiam vocare. Qvare ad hæc duo velim mihi dari vestra suffragia:

1) Utrum velitis vocari ad lectionem in hac schola Dr. J. Pratensem?

2) Anne videtur vobis utile, ut, si eum vocaveritis, aliam non tradat in schola nostra doctrinam, quam Hippocratis & Galeni, sicuti faciunt medici scholæ Wittebergensis & Lipsiensis?

Data hoc pacto suffragia Dr. Erasmus Lætus (den Gang endnu Professor Theologiæ): Ego revera judico et vocandum ad lectionem Dr. Johannem Pratensem, et ab eo in schola proponendam esse doctrinam Galeni et Hippocratis, sicut in aliis Academiis communiter solet fieri.

Huic suffragio Professores reliqui unanimiter subscripserunt *).

Uti Professor S. Pratenſis uagter denne Bestemmelse ikke har indskrænket sin Underviisning til de Galenske Doctriner, sees af Universitetets Program ved hans Død (1576), hvori det hedder: fuit præclara ac divina ejus in facienda medicina utraqve, Galenica et Paracelsica, dexteritas, solertia, felicitas & industria **). Det inderlige Venſkab, der var imellem ham og P. Sørensen, deres fælles Studeringer og Reiser i Udlandet ***) lode allerede forud formode, at ogsaa han vilde blive en Tilhænger af det Paracelsiske System,

*) Disse Excerpter af acta consistorii ere velvilligen meddeelte af Justitsr. Werlauff.

**) Cista medica. S. 57.

***) See S.

der havde erholdt Lærdømmens Præg og var blevet saa meget forfinet ved hans Ven. — Om hans pludselige og uventede Død midt under Forelæsningerne indeholder Rectorens Program *) følgende Oplysninger. Pratenfis havde allerede i flere Aar lidt af en besværlig Catarrh, hvoraf han selv ikke spaaede sig noget Godt. En Ven af ham havde paa den Dag, der blev saa ulykkelig for ham, raadet ham til at blive hjemme. Men da han var en bestemt og paa Alting forberedt Mand, og især satte megen Priis paa punktlig at opfylde sine Pligter som offentlig Lærer, blev han sin Beslutning tro. I Begyndelsen gik det godt, men da han ved en stærk Kønning vilde befrie sig fra Hosten, der begyndte at blive ham besværlig under Foredraget, fik han en heftig Blodstyrtning. Da han mærkede dette, og af Naturen var undseelig og beskedent, vendte han Ansigtet fra Tilhørerne og tildækkede sit Hoved med sin Kappe; han udspyttede nu en større Mængde Blod end forhen. Smerte og Frygt bragte ham til at anraabe sine Tilhørere om Hjælp. Han ophostede atter en stor Mængde Blod. Imidlertid bad han om Band, og imedens En løb derefter, udbød han sukkende og forudseende sin Skjebne: jeg døer, jeg døer! Da En af de Tilstedeværende bebreidede ham denne slette Spaadom og bad ham fatte Haab, svarede han, i det han betragtede ham, jeg døer, givende ham tilkjende, at han havde udspildt sin Rolle i Livet, og ikke ventede andet end evig Ro i Himlen. Der blev nu bragt Band, som han med begge Hænder bragte til Munden. Desuagtet ophørte ikke Blodspytningen, men tiltog snarere. Han udtalte nu tvende Gange den Bøn: Herre Jesu vær mig naadig! Herre Jesu modtag min Sjæl. Efterat han derpaa havde hævet sine Hænder iveiret og vendt

*) Cista medica S. 56.

sit Blik mod Himlen, døde han efter nogle faa Suk imellem sine Tilhøreres Hænder. Hans Død blev meget beklaget, og Rectoren siger i sit Program: Qvis non doleret tam divinum ingenium, tantisque tamque variis ornatum dotibus, sapientia & eruditione multiplici, rerum Philosophicarum Medicarumque scientia admirabili, humanitate, gratia & elegantia incredibili, post tam longinquas in Italia, Gallia, Germania, peregrinationes, tam præpopere, in illo ætatis consistentis flore, ereptum esse? - - - Jam cum amicis adeoque cum omnibus vivebat tam benevole, suaviter, jucunde et amice, ut nihil eo ne fingi quidem posset humanius et jucundius.

Anders Lemvig (Lymvicius *).

1577—1603.

Forinden han 1561 blev dimitteret til Kjøbenhavns Universitet, forestod han Skolen i sin Fødeby, Lemvig, i 7 Aar. Han havde derfor ogsaa gjort saa store Fremskridt i Poesien og de frie Kunster, at han to Aar efter, at han var bleven Student, blev Baccalaureus og blev bekjendt for Kongen og Rigets Mægtige. Han opnaaede derfor snart Rejsestipendium, og begav sig 1565 til Tydskland, gik derfra med nogle Landsmænd over Alperne til Italien, og besøgte Rom. Herfra vendte han tilbage til Tydskland, og gik senere til Frankrige. Under sit Ophold i Udlandet lagde han sig med stor Iver efter Lægevidenskaben. I Aaret 1576 vendte han hjem, og blev Aaret efter ansat ved Kjøbenhavns Universitet i den nyligen afdøde Johannes Pratenfis's Sted. Han var ikke alene en flittig og dygtig medicinsk Lærer, men ogsaa en omhyggelig og heldig Læge.

*) See Archivet S. 65.

Anders Christensen (Christiani).

1584—1602.

Med Hensyn til denne berømte Mand have vi ved det, der er anført om ham i Archivet*), kun at berigtige, at det ikke var formedelst svækket Iver for Medicinen, eller fordi hans anatomiske Dissectioner ikke fandt Indgang hos hans Medborgere, at han forlod Kjøbenhavns Universitet, for at tage til Sorø (1602), men fordi han derved opnaaede en mere anseet Stilling. Thi at ansættes som Forstander ved Sorø var maaskee een af de høieste Væresposter i Staten, der kunde tildeles en Borgerlig.**)

Han døde 1606 af Pleuritis, en Sygdom, hvoraf han tidligere paa sin Udenlandsreise havde ligget meget syg i Frankfort am Main, men dengang var bleven helbredet ved en engelsk Læges, Dr. Mouset's, Hjælp. Den hele Titel paa hans i Archivet anførte og vigtigste Værk er: *Enchiridion medicum de cognoscendis curandisque tam externis, quam internis humani corporis morbis, ex Victoris Trincavellii Prælectionibus concinnatum.* Basileæ 1608. in 8.

XII. Efterretninger om Italieneren S. F. Borro's Ophold ved det danske Hof i Aarene 1667—1670 ***); ved E. C. Werlauff.

Paa en Tid, da det chymiske Studium var i sin Barnd-

*) S. 58 flg.

**) See Gram's Fortælle til Chr. III. Historie ved Arag og Stephanus.

***) Forhen trykt i Dansk Minerva 1811; her paany meddeelt med Tillæg og Rettelser.

dom, og ikke saameget dybere Indsigt i Naturens Helligdom som Frembringelse af Guld, philosophisk Steen og Universalmedicin vare de store Problemer, hvorpaa de chymiske Forsøg gik ud, er det begribeligt, at ikke blot Chymikere ex professoren ogsaa Andre, uden Hensyn til Røn, Stand eller Stilling, arbejdede et Maal imøde, hvis Opnaaelse lovede dem næsten alle tænkelige physiske og moralske Goder, og at de med Glæde grebe enhver Haand, som de troede i Stand til at føre dem hiint Maal nærmere. Fra det femtende til det syttende Aarhundrede fandtes derfor ikke saa fyrstelige Personer i Europa, som selv syслеde med Alchymien, og næsten ved ethvert Hof var ansat en Hofalchymist, som holdtes høit i Ære og hvis Tjeneste, naar han havde vidst at forskaffe sig et Navn, med Begjærlighed søgtes.

Det er ikke let at sige, hvo der af vore gamle Konger var den første, som folte Trang til at nærme sig Naturens Mysterier paa de Veie, Tidsalderen anviste. Maaskee var det Christian II., som selv syслеde med Lægekunsten a), og hvis Fortrolige Sigbrit vi i det ringeste kjende som Dilettantinde i Alchymien b). Men at Christian III. fandt Behag i at overvære chymiske Forsøg, have vi en Samtidig Vidnesbyrd for c); og synes end ikke Frederik II. selv at have interesseret sig for dette Studium, saa var dette derimod desmere Tilfældet med hans Dronning Sophia, hvem Thyge Brahe vel tildeels havde at takke for den Kongelige Mundhed, der satte

a) Hans libri medicinales nævnes i Ranzovii de conservanda valetudine liber. Trf. 1604. 12. p. 95.

b) Kbhv. Bid. S. Sfr. IV. S. 243. flg.

c) E. Læti de republ. Noriberg. Ep. nunc.

ham i Stand til at dyrke, ved Siden af den himmelske, ogsaa, efter hans egne Udtryk, den jordiske Astronomied).

Men først under Christian IV. og Frederik III. finde vi saavel et Hoflaboratorium, hvori de selv stundom søgte Udspreddelse efter kongelig Virksomhed, som beskikkede Hofchymici. Christian IV., der dog ikke saameget synes at have seet hen til Chymiens mystiske Tendents, som til dens Indflydelse paa Oeconomie og Technologie, havde paa Frederiksborg et Apothek, hvori Aquaviter, lugtende Bander m. m. til Hoffets Fornødenhed bleve destillerede e), og paa Rosenborgslot eller, som det kaldes, i Kongens Hauge, et eget chymisk Laboratorium med et fast Personale f). Den herved ansatte Laborant var Peder Diderik Payngk, en Husumer af Fødsel, som fra Keiser Rudolf d. 2dens Hof kom herind og allerede i Aaret 1613 nævnes som Kongelig Chymicus, i hvilken Tjeneste han synes at være forbleven til sin Død g). Han havde et stort Ry h),

d) *Epistolæ Astronomicæ* p. 36. *Gassendi Vita T. Brahe* p. 68.

e) *Danske Magazin*. V. S. 210

f) *Schlegels Saml. zur dän. Gesch.* II. 2. S. 108. 124.

g) *J. A.* 1642 havde han en aarlig Besoldning af 187 Rdlr. 2 Drt. *ibid.* S. 211.

h) *Moller i Cimbr. litt.* II. p. 747. I Dedicationen til Christ. IV. foran *Angeli Sali Vicentini Veneti Chymiatrī*, von etlichen kräftigen und hochbewerthen spagyrischen Medicamenten, eine gründliche Erklärung, wie dieselben mit grosser Nutzbarkeit wider vielerley Krankheiten und Leibesbeschwernissen sollen gebraucht werden. *Bandesbeck* 1624. 4. siger, at Kongen er saa forsynet med dueelige Læger, som nogen Potentat i Europa "sonderlich aber belangend die Chymiam Medicam, dann C. R. M. zu Fortsetzung dessen, in Copenhagen eignes habenden trefflichen Labora-

skjøndt han ved trykte Skrifter ei har gjort sig synderlig be-
kiendt i). Men i Haandskrivt haveß derimod af ham paa det
kongelige Bibliothek et Bind, indholdende en stor Mængde
chymiske, mediciniske og kosmetiske Recepter, tildeels ham med-
deelte af kongelige og adelige Personer, hvoraf man, seer at
Christian IV. var i Besiddelse af mange Arcana k), som han,
stundom endog med store Bekostninger, havde forskaffet sig l).

"torii chymici, eine wohlgelehrte und in rebus chymiatricis wohlgegründete Person, als nemlich Herr Petrum Payngk, auf Dero Unkosten wolbestelten Chymiatrum unterhalten, welcher allerley spagyrischen Medicamenten, so rationaliter und mit solchen Fleiß zu bereiten wisse, als immer einiger gelehrter und von langer wolgeübter und erfahrner Chymiaters, thun mag."

i) Det eneste Trykte, man har af ham, findes i Bartholini Cista medica p. 362—64.

k) Cf. Cista medica p. 270.

l) Dette Haandskrift er No. 272 in Fol. af den gamle Kongl. Samling. Paa Bindet findes Bogstaverne P. D. P. Foran er skrevet: Hunc librum mihi Ahasuero Payngk dono dedit dulcissimus parens D. Petrus Theodoricus Payngk, cujus anima jam fruitur æterna beatitudine. Blandt de mange tydske og latinske Recepter kunne følgende maaskee have et Slags historisk Interesse; S. 160: "Selblinn zu zarten handen, so Kön. Majest. zu Dannemarcken, mir außem Lande Braunschweich zugesendt, solches für Ihre Maj. zu zu richten. A. 1615 d. 12 Oct. S. 281: Kvostemenwasser des Durchl. F. und S. Hrn. Ulrichen, Herzog zu Schleswich, Holstein ic. Bischoffen zu Swabstedt und Bügow, wodurch S. F. S. von einer gefehrlichen innerlichen Apostema negeß Gottes hülf ist errettet worden: ist mir vom Christiano IV. allergnäd. mittgetheilet worden. 1613 d. 24 Juli. S. 386: Das höchste Geheimbnis des gebenedeiten Steins der weisen, nach dem Process und Meinung Theoph. Paracelsi, in seiner Tinctura Physico- rum mit angeheßten Bericht wie durch die alte Philosophos pro-

Efter Payngks Død, samme Aar som Bromsebrofreden blev sluttet (1645), synes de Sorger, der forbittrede Kongens sidste Dage, at have afdraget hans Sind fra de ham fordum saa

"cedirt worden; vom dem Allerd. König Christian IV. zu
 "Dännemarek ꝛ. meinem allergn. Hrn. und Kön. aus sondren
 "grossen Gnaden gnädigst mitgetheilt worden im Jahr 1615. S.
 "510: Ein weiße Aqvavitä, so die Gräffin von Mansfelt Kön.
 "Christian III. zu Dännem. gelehnet, mir aber von Christ.
 "IV. gnädigst mitgetheilset 1617 4 Oct. S. 521: Salbe zu den
 "Wassen, damit das sie nicht verrüsten, wofür Kön. Maj. 100
 "Rthlr. dem Daniel von der Grebe geben lassen, damit er mirs
 "lernen sollte. S. 529: Candela pro fumo cum Ambra &
 "Zibeth so nach Kön. Maj. Recept d. 30 Oct. 1628 das erste
 "Mahl gemacht worden. S. 531: Nobiliss. viri D. Andr.
 "Sincklers Rec. contra dolores podagricos. S. 602.
 "Pflaster nebenst beigefügten Sp. Nervei, so Ihr. Kön. Maj.
 "zu Behuf der Füße von einem Dr. med. von Bremen ist ver-
 "ordnet. S. 606: Remedium antepilepticum Nob. Dnæ
 "Helle Rosenkrantz qvo multi sanati sunt. S. 607:
 "Consilium Dorati Frewalds contra Podagram. Welches
 "Kön. Maj. zu Dännemarchen Christ IV. von ihm gebraucht zu
 "præservacion des Podagræ, undt wie woll diese nicht so gar
 "sonderlich geholfen, hab ich's gleichwol nur deshalben anzeigen
 "wollen, weil er von Ihr. Kön. Maj. 250 Rosenoblen und eine
 "güldene Kette hiervoor bekommen hatt, geschehen in J. 1616.
 "Demnach sicherer und leichter ist morbum præcavere, als præ-
 "sentem curare, und aber Ihr. Kön. Maj. mein gnädigster
 "Herr aus gewissen Ursachen zu bewuster Ungelegenheit,
 "nicht wenige Disposition haben; als ist rathsamb das J. R. M.
 "zur præservacion monatlichen, bevoraus wenn im Trinken
 "ein Exces begangen, einmahl des Morgens nüchtern ein
 "oder zwey Stunden vor der Mahlzeit in einer warmen Brühe ein
 "qwintlein von dem Pulver A. einnehmen ꝛ. S. 611: Process.,
 "wie man die Tinctur aus der Anchusa oder rothen Dhsenzungen
 "zu Präparirung des Rosenbalsams bereiten soll. Welcher Ihr.
 "Kön. Maj. von Nürnberg um ein ansehnliches an sich ge-
 "kauft."

fjære Syfter, og Laboratoriet at være kommet i Forfald; i det ringeste fortæller den ældre D. Sperling m), at Payngfs Rudst forestod det 1648, da Kongen døde. Men under hans Efterfølger reiste baade det chymiske Studium og Laboratoriet sig paany. Frederik III., som indtil sit 38 Aar ikke havde kunnet nære større Haab, end engang maaskee at erholde et geistligt Fyrstendomme i Tydskland, havde derfor lagt mere Wind paa udbredt Lærdom, end han maaskee vilde have gjort, dersom han kunde have forudseet den gunstige Vending, hans Skjebne vilde tage i en modnere Alder; denne Tilbøielighed fulgte ham paa Thronen, og til hans Død fandt theologisk Polemik og nordiske Oldsager, klassisk Philologie og Naturvidenskaberne i denne lærde Konge en lige ivrig Dyrker og Befordrer. Selv arbejdede han med Iver i sit chymiske Laboratorium n). Om der ved dette i Begyndelsen har været ansat nogen egentlig Hofchymicus, er uvidt; for en Tid var det maaskee den kunsterfarne Tydsker Frid. Caspar Herbach (Kunst=Caspar), Myntmester i Kjøbenhavn og, paa en Maade, kongelig Kunstkammerforvalter, som stundom tillige gjorde Udenlandsreiser, for at skaffe Kongen Kunstsager og chymiske Arcana tilkjøbs o). Men da

m) Nye Saml. til den danske Historie III. S. 228.

n) J. Langelotti Ep. ad Naturæ curiosos in Miscell. Acad. Nat. curiosorum Dec. I. Ann. 3. Obs. LIX. p. 87. O. Borrichii Hermetis sapientiae p. 304.

o) Man har adskillige Breve fra denne, i Chr. IV. og Fred. III. Tid, mærkelige Mand til sidstnævnte Konge. Af eet, dat. Amsterdam 21. Juni 1656, sees, at han paa Kongens Begne stod i Underhandling med den berømte Glauber om Meddelelsen af hans chymiske Kunster; denne begjærede 1000 Duk. for een, 1000 Rdlr. for en anden, alt med Betingelse, at P. ei maatte aabenbare dem for andre end

Ole Borch, som før sin Udenlandsreise havde arbeidet i Joachim Gerdorfs Laboratorium, i Aaret 1666 kom hjem, blev han beffikket til at arbeide i det kongelige Laboratorium.

Følgerne af denne Kongens bekjendte Hengivenhed for mystiske Videnskaber vare da, at mange saavel trykte som utrykte alchymistiske Arbeider bleve ham tilegnede og dedicerede p), at Rosenkreutzerordenen, skjøndt forgjeves, arbeidede paa at blive optaget her i Riget q), og endelig, at det 17de Aarhundredes

Kongen; han omtaler og sit Ophold i Coln foregaaende Aar, beder Kongen om Remisser, og haaber, at alle disse Udgifter engang skulle komme Hundredefold igjen. Paa dette Brev er maaskee Svaret det fra Kongen, som, dateret 28 Juni 1656, omtales i Holbergs Danmarks Historie. III. S. 691.

p) Af flige trykte Bærker kan følgende anføres som Exempel: "Lux lucens in tenebris o: das Licht zu der wahrhaftigen philosophischen Kunst zu gelangen, der wahre Fundament zu begreifen und zu erlernen, auf das Kurtzeste zusammengefasst durch einen kunstforschenden Liebhaber, 1668. 4. Forfatteren siger at have dediceret den til Fred. III.: "Weilen mir nicht unbewust was massen sich E. K. M. alle gute Künsten und geheime Sachen absonderlich allergn. gefallen lassen." Et lignende Haandskrift nævnes i Herholdts Bidrag til Apothekerkunstens Historie 1811 S. 197. Det kongelige Bibliothek besidder en stor Samling af chymiske Haandskrifter, som skrives sig fra Christ. IV. og Fr. III. Tid; Grichsens Udsigt over Møptsaml. S. 41.

q) At det i Begyndelsen af XVII. Aarh. stiftede Rosencreuzersamfund tidlig opvakte Sensation i Danmark, sees af D. Wormii Epp. T. I. S. 8. 9. 13. 20. (jfr. Index), og af hans Tale de Fratrum R. C. philosophiam reformandi conatu i Laurea philosophica summa Hafn. 1619. 4. J. Helvaderi trifolium theologicum (1628) i Fortalen nævnes blandt Sekterne i Holsteen "de nye udprungne Rosencreuzer". Efter Statsforandringen 1660 lagde dette Selskab an paa at faae Indflydelse her. I det Kongel. Bibl. Møptsamling (No. 275 Fol.) haves

navnkundigste Alchymist i Kongens sidste Leveaar lod sit Lys
skinne her i Kjøbenhavn.

Om denne mærkelige Mands Skjebne i vort Fædrene-
land have baade vore egne og fremmede Skribenter leveret
hoist ufuldstændige Efterretninger. Dog synes det Umagen
værd noiere at efterforske de Betingelser, under hvilke en saa-
dan Mand, forjaget fra sit Fodeland, vandrende fra Land til
Land, i eet modtaget selv af Fyrster med udmærket Afgtelse, i

en gammel Copie af en Skrivelse desangaaende fra Selskabet til
een af dets herværende Lemmer, hvoraf følgende meddeles:
"In unserm gedreuzigten Könige geliebter Bruder, die getreue
"Brüderschaft grüßet, und ermahnet dich, dies vorzutragen und
"dessen Erfolg ehester ein zu schicken, von Dero zu Dene mark,
"Norwegen Kön. Maj. Da J. K. M. Gott stets ernstlich
"vor Augen haben, auch nach dessen h. Wort und Ordnung, Dero
"sämtlichen Unterthanen regieren, und so vorstehen wollen, daß
"alles was recht, beschützet, unrecht gestrafet, und abgeschafet werde.
"Solchen christ-königlichen löblichem Vorhaben, glücklich zu ef-
"fectuiren, erbieten sich die unter dem Creuz Christi
"getreue Brüderschaft, Dero K. M. alle dazu requiriren-
"den Mittel an die Handt zu schaffen, und die Kön. jährliche
"Intraden, aus Dero eigene Königreichens Bergwerken, nicht
"allein ohne Beschwer, sondern zu mercklichen Aufnahm der Un-
"terthanen, mit Millionen Goldes zu vermehren, mit ander mehr
"gutes. Hierauf erfolgende Königl. Resolution ehestens er-
"wartend. In Copenhagen kann (zu den Proben, und dessen
"gantzen Wesen zu elaboriren) ein guten Raum habendes Haus
"zum laboratorio, den von der Brüderschaft darzu
"deputirende zugeeignet werden, dies alles will die Brüderschaft
"mit deren eignen Unkosten einrichten und fortsetzen; bis zum
"Anfang, begehren sie, das J. K. M. nach deren Anzeigen die
"Erze aus Norwegen sämmt nöthige Kohlen und Holz zum
"laboratorio gnädigst verschaffen lassen wollen &c." Dette For-
slag synes dog ikke hos Bedkommende at være kommet i nogen
Betragtning.

et andet efterlyst i Uviserne som en Bedrager, ophøiet af nogle blandt sine Samtidige, nedtrykt og forhaanet af andre, endelig i Danmark kunde finde et hæderligt Tilflugtssted, hvor han paa eensgang kom i Besiddelse af Kongens Gæst, de Lærdes Beundring og Høies og Laves Tillid, men som han igjen lige saa pludselig saae sig nødt til at forlade. De almindelige Betingelser herfor indeholdes tildeels i det allerede Anførte; det nærmere om hans Ophold her vil Forf. stræbe at oplyse af adspredte Noticer, og derved, som han haaber, tillige levere et Bidrag til vor Regjerings og videnskabelige Kulturs Karakteristik i hine Dage.

Joseph Franz Borro (Burrhus) var født 1625 af en anseelig Familie i Mailand, hvor hans Fader var Læge r). Tidlig røbede han Talenter, men tillige et uroligt Hoved, en heftig Indbildningskraft og Hang til Sværmerie. Efter at have faaet sin første Dannelse i Jesuiterseminariet i Rom, gik han i det romerske Hof's Tjeneste. Her lagde han sig efter Alchymie, førte et andægtigt Liv og arbejdede paa at stifte en ny Sekt. Af Frygt for Inquisitionen begav han sig 1655 til Mailand, hvor han for Alvor lagde Haand paa den uhyre Plan, at stifte en ny Kirke og en ny Stat, hvis Overherre han selv skulde være. Men Inquisitionen fik Nys derom, og lod endeel af hans talrige Profelyter fængsle, hvorpaa han selv 1659 tog Flugten. Der blev nu i Rom anlagt Proces mod ham, han blev indstævnet, og da han ei indfandt sig, erklæret i Bånd, dømt som Kjetter, og in effigie opbrændt tilli-

r) Den udførligste Beretning om Bs. Levnetsomstændigheder findes i Adelungs Geschichte der menschlichen Naturheit I. S. 77—113. Men den er som de øvrige Karakteristiker i dette Værk eensidig, og kunde desuden betydelig forøges. Om Bs. Ophold i Danmark findes her kun et Par Blade.

med hans Skrifter i Begyndelsen af Aaret 1661. Selv havde han imidlertid begivet sig til Tydskland. Efter et Ophold i Inspruk og Strasborg, hvor han, uden at lade sig mærke med sine revolutionære Grundsætninger, praktiserede som Læge og Alchymist, begav han sig til Sachsen. Her, som i et protestantisk Land, ventede han maaskee større Sikkerhed; i Dresden blev han ogsaa af Churfyrsten modtaget med udmærket Agtelse, og overvældet med Gaver. I den Anledning berette Nogle, at han ved sin Afreise gav Churfyrsten et Glas med en Undertinctur, og saaledes producerede sig selv som Alchymist s); Andre derimod, at han reent ud nægtede at kunne gjøre Guld, undgik enhver Uttring om Religionen, og undte kun Faa Udgang til sig; ligesom han ogsaa i Leipzig især havde Omgang med Læger, gav sig ikke ud for at kunne helbrede alle Sygdomme, forcastede Underkurer, og røbede overhoved udmærket medicinsk Erfarenhed t). Man seer deraf, at her, saavel som paa andre Steder, hvor han kom hen, vare, ved forffjellige Synspunkter og forffjellig Interesse, Meningerne om ham deelte; at han forstod den Kunst at sætte sig fast i Regenternes Yndest, men kunde netop derved ikke undgaae at skaffe sig mange Fjender. Fra Sachsen ankom Borro til Amsterdam i December 1660. Ved hans Ophold i Holland bør vi dvæle noget længer, da han her kom i adskillige Forhold, som synes at have forberedet hans senere Retirade til Danmark. Vi ville begynde med en interessent Karakteristik af ham, som en reisende Læge, der lærte at kjende ham person-

s) *Shelhornii Amoenitates Literariae* V. p. 143.

t) *Epistolæ familiares ad Elswich* p. 85. sq. 91. sq.

lig i Amsterdam, har meddeelt u). "Han er," siger denne, "høi, "forthaaret, temmelig velskabt, klæder sig godt og fortærer en= "deel Penge; dog ikke saa mange, som han er udraabt for; "thi med 8 a 10000 Livres kan man komme vidt i Amsterdam. "Men ved at kjøbe sig et Huus med en smuk Beliggenhed for "15000 Daler, ved at holde 5 a 6 Tjenere, gjøre Gjestebude for "Damer, stundom afflaae Penge og igjen paa beleilig Tid og "Sted give 5 a 6 Rdlr. til Fattige, og endelig ved Pralerie og "deslige Kunstgreb har han faaet lettroende Folk til at udsprede, "at han skulde give hele Haandfulde Diamanter bort, og være i "Besiddelse af de Vises Steen og en Universalmedicin. Kort sagt, "han er en snu Karl (un fin Matois) med Forstand og meget "Studium. Ogsaa besidder han uden Tvivl en vis Færdighed i "chymiske Operationer, visse Haandgreb i Metalurgie, kan eftergjøre "Perler og Edelfstene(?), og kjender maaskee nogle Lægemidler "for Mavnen, som almindeligen hjælpe for flere Sygdomme, da "de fleste der have deres Sæde. Ved saadan Loffemad har han "vidst at insinuere sig hos dem, han har trængt til, og Kjøb= "mænd ere ligesaavel som Tyrster faldne i Snaren." Men den samme Mand, der i denne Reisebeskrivelse figurerer som en Char= latan og Bedrager af første Rang, fremstilledes derimod paa sam= me Tid af danske Reisende i det fordeelagtigste Lys.

Ole Borch, i sin Tid een af vor Høiskoles ypperste Pry= delser og Velgjørere, foretog sig i Slutningen af Aaret 1660 som Professer designatus i Philologie, Botanik og Chymie, en Uden= landsreise. I Aarene 1661—63 opholdt han sig i Holland, hvor han lærte at kjende Borro, og kom i et nøie saavel venskabeligt som videnskabeligt Forhold til ham, hvormed han deels i sin

u) Sorbier Relation d'un Voyage en Angle= terre. Cologne 1666. 12. p. 148. sq.

haandskrevne Dagbog, deels i sin Brevvevling med Th. Bartholin har gjort os bekjendte. Alt d. 31 Martz 1661 fra Leiden, omtaler han B. vidtloftigen for denne, og roser hans Liberalitet, Hufommelse, samt chymiske og medicinske Erfarenhed; dog alt endnu kun efter Rygtet v). Kort efter gjorde han Borros personlige Bekjendtskab i Amsterdam x), og fra den Tid af har han i sin Dagbog optegnet alt hvad mærkeligt, han lærte af ham, saavel i det chymiske som andre Fag, meest dog de mystiske Videnskaber vedkommende; desuden hvad han af Andre horte om ham, hvoriblandt meget, som i streng Forstand ikke geraadede Borro til Vre. Den første Gang han, i Begyndelsen af deres Bekjendtskab, omtaler ham for Bartholin, skeer det paa en noget tvetydig Maade; han karakteriserer ham næsten som en snu og lyffelig (Charlatan y). Men efterat han var bleven værdiget hans næiere

v) Th. Bartholini Epistolarum Cent. III. p. 386-87. "Is jam Amstelredami vivit, & more gentis grandia minatur; . . . vir generosi spiritus, divinæ memorie, exercitatisimi in Chemicorum arcanis (quicquid etiam dissimulet) ingenii; Hippocratem in consultationibus medicis frequentissime citat, galenicis etiam remediis ægros suos (quos per vicarium plerumque & gratis sanat) solatur, nec chemicis nisi raro, et tum in stuporem, ceu perhibent, dare lubet astantes. Alioquin & inimicos invenit medicorum plurimos; in dosi medicamentorum definienda, in crisi medica, in emplastris ad certam magnitudinem accurate fingendis, narratur excellere &c."

23 Mai 1661. De Borrs lærde Dagbog over hans Udenlandsreise paa Latin er med de Suhmske Haandskrifter kommen til det Kongelige Bibliothek.

y) T. Bartholini Epp. C. III. p. 403. "De Burrhiana a dexteritate adhuc variatur judiciis . . . Aereum se Philosophum in familiari mecum colloquio appella-

Omgang, forsikrer han, ikke længer at funde tvivle om hans overordentlige Genie. Han havde seet Bs. Kostbarheder af Guld, Edelstene, Natur- og Kunstsjeldenheder, havde noie betragtet hans Laboratorium; havde hørt forunderlige Ting af ham om Menneffers, Planter's og Mineraliers Oprindelse. Uagtet en- felte lyffelige Kurer svarede han vel ikke altid til de Syges Forventning, men hvad Metaller's Frembringelse angik, troede man, at han ved egen eller Andres heldige Opdagelser var kommen saa vidt, at han ei behøvede at frygte for Fattigdom; selv havde han foræret Borch en Dukat af chymisk Guld z). Dog talte han saa hemmelighedsfuldt og forbeholdent herom, at der horte en Dedip til at trænge ind i hans Myfterier æ). Bartholin, hvem Borro af Nygtet ikke var ubekjendt ö), svarede paa Borch's første Meddelelse i en uvis og tvivlende Tone a), og ønskede at hiins, ogsaa i Danmark, store Ny ikke maatte tabe sig b); til een af Borro's Disciple, som i Kjøbenhavn optraadte med Underkurer, syntes han ikke at have stor Tillid c). Men den flog

"bat, omnia se & puriora ab aere posse arcessere idem-
 "tidem non obscure innuens, qvam qvæ a terrestribus
 "eliciunt proletariæ Medentium cohortes. Sagax illi in-
 "genium, prudentia itala, locuples crumena."

z) Dänische Bibliothek. VIII. S. 501.

æ) Barthol. Epp. III. p. 403 409.

ö) Epp. III. p. 147.

a) I et Brev af 19 April 1661. "Burhus vester aureum
 "Medicis seculum promittere videtur si ea felicitate pe-
 "rennaverit. Sed mortalibus insitum novos semper Me-
 "dicos sectari, ubi invaluerint, insectari."

b) ibid. p. 409.

c) ibid. p. 395. Maaffee den samme, der senere viiste sig i Jyl-

Italiener kjendte uden Tvivl Bartholin's, som saa mange store Mænds svage Side. Han sendte ham igjennem Borch sin forbindtligste Hilsen, og forsikkrede i Bartholin's Skrifter og Portrait at kunne gjenkjende hans *magnum ingenium* d). Mærkelig er den Virkning, denne Compliment flux gav Bartholin's Udeladelser. Nu lykønsker han Borch til den store Borros fortrolige Omgang, fryder sig i sit Jnderste over at regnes blandt hans Venner og hilses af ham, sender ham sin Gjenhilsen, og ønsker blot, at han ikke vilde nægte Videbegjærlige Udgang til sig e). Da Borch siden berettede ham det af Borros Experimenter, som gjorde meest Opsigt, at han nemlig gjennemstak Diet paa et Dyr, tryffede alle Bædsferne ud og heldte et af ham selv opfundet Fluidum ind, hvorefter Diet fyldte sig, og Dyret kom til at see, et Experiment, hvortil Borch to Gange var Dievidne f), faldt Bartholin i dyb Forundring over en Opdagelse, der lovede en gylden Alder, satte B. langt over alle ældre og nyere Dienlæger, og opgav tillige i den Anledning nogle Spørgsmaale g), dem Borch igjen vidtløftig besvarede h).

land; s. et Brev fra Grif Rosenkrantz (ogsaa en Dilettant i Chymien, jfr. Bartholini Carmina p. 202) til Ole Borch i Dänische Bibliothek VIII. S. 500. At ellers Meningerne om B. dengang vare deelte i Danmark, sees saavel heraf, som af et Brev fra Dr. Med. Jacob Holst i Tönningen til T. Bartholin i dennes Epp. med. Cent. IV. p. 279.

d) Epp. III. p. 410.

e) ibid. p. 513. Denne Hilsen besvarede B. igjen ibid. p. 418.

f) ibid. p. 432.

g) ibid. p. 436.

h) ibid. Cent. IV. p. 73.

At Borro ved det Bekjendtskab, han i Holland kom til at gjøre med Borch, med Mechanikeren Walgensteen, som han helbredede i), med Anatomen Steno, med Frederik III. naturlige Søn, Ulrik Fred. Gyldenløve, med Hannibal Sehested k), som besøgte ham i Amsterdam, og maaskee med Flere, kan have samlet en og anden Kundskab om Forholdene ved det danske Hof, om Kongens Karakter osv., som kunde vække den Idee hos ham, engang i paakommende Tilfælde at tage sin Tilflugt herind, er høist sandsynligt. Derfor søgte han at vinde danske Magnater l); derfor forsikrede han D. Borch, at han for at undgaae Misundelse, hos ingen Fyrste havde blandet sig i Statsager m). Allerede da Borch tilskrev Bartholin om hiint Besøg af Gyldenløve og Sehested, slog han tillige paa denne Stræng, idet han yttrede Muligheden af at Manges Onsker engang kunde worde opfyldte, og Danmark faae Borro Ansigt til Ansigt at see n); og i Martii Maaned det følgende Aar (1663) sagde denne ham selv, at han med det første vilde sende den danske Konge en Foræring o). Men Omstændighederne lode ham dog først fire Aar senere optræde her i Danmark.

i) Om denne Thomas Rasmussen Walgensteen, een af vore gamle Almanakskrivere, see Worms Lexicon. III. S. 1017.

k) Epp. Cent. IV. p. 77.

l) Borch fortæller i sin haandskrevne Dagbog ved 16 Jun. 1662, at han forærede Gyldenløve en Jaspis, hvori et Træ var voret, og nogle trefantede Malachiter, (om hvilke Borro selv troede, at den som bar dem, uden Skade kunde falde ned af Heste og Bogne); samt advarede ham om at vogte sig indtil sit 27de Aar, hvortil han dengang endnu havde fire.

m) Borchs haandskrevne Dagbog.

n) Epp. Cent. IV. p. 77 i et Brev af 25 Jun. 1662.

o) Borchs Dagbog.

Da Borch, hvis fordeelagtige, stedse uforandrede Dom om Borro maaskee meer end noget andet beviser, at ikke al densnes Videnskab var Charlatanerie, i Aaret 1663 forlod Holland p), synes den middelbare Communication mellem Borro

p) Borch gav under sit Ophold udenlands, i 4 latinske Digte til Borro, Prover, saavel paa sin store Styrke i den latinske Poesie, som paa sin Hengivenhed og Agtelse for denne Mand. (F. Rostgaard *Deliciæ poetarum Danor.* T. II. p. 461-66). Han ophøier ham heri til Skyerne, titulerer ham *inclutus naturæ thesaurarius, Medicorum Coryphæus &c.* I det første, over Bø. Laboratorium, sammenligner han dette med det Amsterdamer-Raadhuus og tistaler ham selv saaledes:

"Salve Hermes secli, Naturæ gloria Burro,

Cui patet, occultum quicquid in orbe latet;

Sive rogas certas elementa per omnia leges,

Auscultant Medico prompte elementa suo:

Seu libet auratas, flammis sine, fundere massas,

Frigora flammarum munus obire doces.

Poscis ab æthereis mannamque & mella colonis?

Ad nutum replent mannaque melque cados.

Aera qui in famulis numeras, potes inde tributum

Nitraque & augustum sollicitare salem.

Vult quis inextinctum, si pabula dempseris, ignem?

Claudis in Artifici vota cupita globo.

Spes aliis exspes, oleosa extundere talco,

Ad tua res veniat limina, ludus erit.

Felix, cui patula est Naturæ hæc curia, felix!

Secula cui similem nulla tulere domum &c."

Det andet er over hans Experiment med at skaffe Blinde Synet igjen, hvilket han udførlig beskriver som *Dienuidne (visa cano)* og kalder det ottende Underværk. Det tredje er af alchymist Indhold. I det sidste, som er skrevet i Amsterdam paa hans Hiemreise, siger han:

"Burrohus inauditi per tria secla geni,

Quem videt exterius, sed non videt Amstela totum,

og de danske Lærde at være standset, uden at nogen umiddelbar Meddelelse traadte i Stedet. Til Brevvevling mellem Borro og Bartholin findes intet Spor, og den eneste Gang han efter den Tid omtales i dennes udgivne Breve, er i eet af 4de Aug. 1663 fra en Amsterdamerlæge, som fortæller ham, at Borro som en Charlatan og Bedrager stod i Begreb med at forlade Amsterdam q). Han gik nemlig til Haag, men kom dog kort efter tilbage igjen til Amsterdam, hvor han forblev endnu i 3 Aar. I denne Tid gjorde han Bekjendtskab med en reisende Læge Monconys, som i sin Reisebeskrivelse r) har optegnet meget af hvad B. fortalte ham om sine Arcana og hemmelige Kundskaber, og roser hans Høflighed; men tilstaaer dog aabenhjertigen, at han ikke lærte af ham hvad han havde ventet, og at han aldrig kunde faae hans Laboratorium at see, fort, synes ikke at have nydt den interiorum admissionem til ham, som var bleven Borch til Deel.

Efter tre Aars Ophold endnu i Amsterdam drog Borro bort i Slutningen af 1666, som foregives, med Penge og Juveler, dem han paa en ulovlig Maade havde tilvendt sig, og desaaarsag forfulgt af Stifbreve s). Forholder dette sig saa, da maa det endnu ikke i Begyndelsen af næste Aar have været bekjendt for Hertug Rudolf August af Brunsvig-Wolfenbüttel, der med saa megen Udmærkelse modtog ham, ja endog selv førte

Nam populo exculti pectoris ima latent;
 Nil opus, ut rari scrutator regna peragret,
 Rara avis in terris si fuit, ille manet.

q) Epp. Cent. IV. p. 507.

r) Voyages de Monconys; Lyon 1665. 4. T. II. p. 135. sq.

s) Diarium europæum, Nov. 1667. p. 605. Avelung Gesch. der menschl. Narrheit. I. S. 102.

ham om paa sit Bibliothek t). Uvist er det, naar han begav sig derfra til Hamborg, hvor han opholdt sig i to Maaneder og fik Udgang til en Person, hos hvem Enhver, der havde noget excentrisk ved sig, aldrig manglede at gjøre Lykke, den svenske Dronning Christina nemlig, som tog ham i Beskyttelse mod hans hollandske Kreditorer og understøttede hans Bestræbelser for at skaffe hende de Bises Steen, med betydelige Summer u). Ogsaa blev han her, i det ringeste efter Avisrelationer, kjendt og med Gjestfrihed modtaget af den engelske Resident, hvem han til Gjengjæld forærede en lille Kasse med foregivne Kostbarheder, for at sendes til Kongen af Engelland, men som, da B. paa eengang forsvandt fra Hamborg, ved Aabningen befandtes fyldt med Stene v).

Efter denne tvetydige Afsked fra Hamborg træder Borro endelig op i Kjøbenhavn, hvor han synes at være ankommen i September eller October 1667. Hans Modtagelse her viser baade hvor berømt et Navn, han allerede havde her, og den Længsel, hvormed han af Høie og Lave maa have været ventet. Avis-skriverne undlode ikke at anmelde hans Ankomst x); Th. Bar-

t) Burckhardi Historia Bibl. Guelferbyt. T. I. p. 248.

u) *Diarium europæum*. Nov. 1667. p. 605-6. Dronn. Christina opholdt sig i Hamborg fra August 1666 til April 1667 og siden fra August s. A. til September 1668. Under hendes sidste Ophold der indfalder Bs. Bekjendtskab med hende, og ikke under dette første 1661, som Archenholtz *Mem. conc. Christine*, T. II. p. 63 antager, thi da var B. endnu i Holland.

v) *Diar. europ.* l. c.

x) *Bordings danske Mercur* 1 Oct.—1 Nov. 1667 i hans poet. Skr. 2 P. S. 48.

tholin bød ham velkommen med et latinsk Digt y), og Kongen skal have indrommet ham Bolig paa Slottet, forsynet ham med Heste og Vogn, og givet ham, foruden sine egne, fire Tjenere og en Adelsmand til Opvartning z).

Uden Tvivl har Borro først begyndt sine chymiske Arbejder i det gamle Laboratorium i Rosenborghauge, som efter hans Plan synes at være bleven udvidet og forandret, og fortsat dem lige til Slutningen af Aaret 1669 æ). Enten her eller i

"Den Borri, som saa stor af Sagn om Verden farer,
til Kongen kommen er, og hannem aabenbarer
vel mangen lønlig Kunst udi Chymisteri,
som han udgrundet har, og er forsaren i."

y) Th. Bartholini Carmina. p. 91.

"Hospes adest magnus, patrii gaudete penates,

Hospes hic arctoo notior orbe venit.

Si velit ingenii dices aperire recessus,

Ostendet patriis aurea secla Diis.

Si porro ardentes furni laxaverit ignes,

Credimus urentem vincere posse nivem.

Si vero invidiae stimulis agitetur iniquis,

Credite: constanti nomine Burrhus erit."

z) Diar. europ. Dec. 1667. p. 29.

æ) Nyrups Efterr. om Frederik III. S. 397-98, hvor adskillige, i Anledning af hans Arbejder udstødte, kongelige Befalinger nævnes; ifølge hvilke efterhaanden leveredes ham 30 Skaalpund Salpeter, en Tønde Svovl, 300 Fæne Brænde, 80 Kobberplader, 4 Læster Cement og 100 Læster norsk Kalk. Endnu den 4de Dec. 1669 anvises ham 300 Soldater, "til vort Arbeides Fornødenhed." Den 9de Nov. 1670 fik Frederik Ahlefeld, til den nye Herreportis Opbyggelse, Tilladelse til "i Bor Hauge at nedbryde den Muur og Fundamentstene, som af Burri i Bærk og forehavende Bygning der endnu findes." (Canc. Reg.). Jvf. T. Bartholini Carmina p. 199: "de laboratorio Burrhiano in hortu regio."

et eget Laboratorium paa det gamle Slot anstillede han ogsaa chymiske Forsøg i Forening med D. Borch ^o). Desforuden indrettede han efter egen Plan et nyt Laboratorium, som først var bag Børsen, og siden 1669 flyttedes derfra til Østerport a). Om dette giver en italiensk Biographie af ham følgende Underretning b): „I et Hus udenfor Christianne-
 „statt (Christianshavn?) havde han i tvende paa hinanden
 „følgende Aar, med egen Haand, bygget en liden Dvn, som
 „han kaldte den philosophiske Dvn, og da det kom til Operatio-
 „nerne, alle hvilke Kongen vilde overvære, men dog ikke uden
 „for Staden, og B. heller ikke vilde nedrive sin Dvn, for
 „ikke at bygge den fra nye op igjen, formaaede han Kongen til
 „at lade Huset (der var af Sommer, som man bruger i dette
 „Land), ved Maskinerie bringe ind i Staden, hvilket man ud-
 „førte med utrolig Beføstning, ved at lade det passere over Sta-
 „dens Mure.” Den italienske Forfatters Ubekjendtskab med

^o) Molleri Cimb. litt. III. p. 58. Deliciæ Poetar. Danor. II. p. 475. Her findes et Vers af D. Borch med Over-
 skrift: ”Dum in Aula Dn. Burrhus chemica trac-
 tat, Borrichius de Chemiæ ortu domi commentatur,”
 som begynder saaledes:

”Cur raro Augustam penetrat Borrichius Aulam?
 ex quo, Naturæ gloria, Burrhus, adest.
 Nil ibi quod faciant lunæ, quando omnia Phæbus
 illustrat genio, corpore, voce, manu &c.”

a) Hertil sigter maaskee et Kongel. Brev, 24 Mai 1669, ang.
 ”Pier (Pierre?) Alfons Terri, som er i Tjeneste hos F. J. J.
 Burrhi paa Bore Begne at have Inspection med alle de Folk,
 som hos bemeldte B. udi Børs Arbeide ere, være sig paa hvad
 Steder det være kan.” (Sanc. Reg.)

b) La Chiave del Gabinetto de Cav. Borri. p.
 373.

Kjøbenhavns Locale gjør dette Huses egentlige Beliggenhed noget tvivlsom. Tydeligere bliver den ved den samtidige Bordinges Beskrivelse c):

Det Huus, som Borri før bag Børsen lod oprette,
til sine Kunsters Brug i Værk og Drift at sætte,
Det han til Skibs og Lands, ret ligesom det stod,
hen ud mod Østerport ubrudt forflytte lod.

Han efter Bygningsart (hvad kan ei Kunst paafinde?)
saa sær en Ligevægt der inden i lod binde;
Saa det af Nøkkerne, hvor langt man førte det,
ei gik med mindste Pind, men stod alt rank og net.

Dette Huus laae nemlig ved det gamle Saltcompagnie bag Børsen og bragtes derfra hen imod Østerport, i Nærheden af Ryeboder d). Under Christian den Femtes Rejsering blev denne Bygning først indrettet til et Dvæsthuus, og senere anvendt til Manufactur, men endnu til vor Tid

c) Poet. Skr. II. Merc. Mart. Apr. 1669. S. 104.

d) Resens Grundtegnning af Kjøbenhavn (1674) viser paa det Sted, hvor Guldhuset nu staaer, Borro's Bygning, som dengang endnu ikke maa være bleven til et Dvæsthuus, og i den neden under trykte Ført Beskrivelse tilføies følgende Anmærkninger derom: "Burri laboratorium instrument-mechanic. "welches aus der Saltzcompagnien = Hoff unabgebrochen, "sonder Schade durch das Königl. Bootsvolk hieher gebracht." Man seer og heraf, at Borros Bygning (efter Flytningen) kom til at ligge i Nærheden af den af Christian IV. anlagte, saakaldte runde eller S. Anna-Kirke, der efter A. 1660 blev nedbrudt, og saaledes kan man da forstaae en Kongl. Befaling af 13 Dec. 1670 til Obersten ved Tøjhuset, Marqv. Rothsteen, om at nedbrøde det Huus, B. havde havt paa den runde Kirkegaard, og Lemmeret samt andre Materialier til anden nyttig Brug henføre; hvilken Befaling dog, i det mindste ikke før efter 1674, synes at være bleven udført.

vedblev dens Benævnelse Guldhuus at erindre om dens første fortvarige Bestemmelse e). Om selve hans chymiske Operationer her har jeg kun fundet den Notice, at han, for at tilveiebringe det rette aurum potabile, skal have formaaet Kongen til at skaffe sig en Guldkolbe f). Ogsaa forreviste han her, som andensteds, Dukater af selvgjort chymisk Guld g); men til noget egentlig videnskabeligt Resultat synes alle hans Anstrængelser ikke at have ført. Dog var det formodentlig hans chymiske Indsigter, der skaffede ham Plads i den Kongelige Commission, som blev nedsat over Overberghauptmanden Ditlev Bulke h). Tillige fortjener det at erindres, at det var efter hans Anbefaling at Husumeren Johann Gottfried Becker, som han udenlands havde lært at kjende, af Kongen 1668 blev indkaldt som Hofapotheker, og blev Stamfader for een her endnu blomstrende Familie i). Ved sine chymiske Operationer havde han for øvrigt en Medhjælper i Bergenserens Johan Olsen, Theo-

e) Pontoppidans *Origines hafnienses*. S. 334. 371. Danske Atlas II. S. 170.

f) Langelotti Ep. ad Naturæ curiosos. J. D. Majoris Genius errans, sive de ingeniorum in scientiis abusu Diss. Kil. 1687. 4. fol. Q. JJ. LL. Cf. Rostgaard *Deliciæ poetarum Danorum*. II. p. 480.

g) Tenzel monathl. Unterredungen. 1692. S. 431. Paa Rosenborg Slot opbevares en Kaaide, som har tilhørt Frederik III., hvis Greb og Gehæng skal være af Borros Guld. Stouenbergs Merkwürd. Rosenburgs S. 30.

h) Abh. v. Vid. S. Sfr. XI. S. 214.

i) Worms Lexicon III. S. 63. Jvfr. Dr. J. G. Burmanns Beckers Nachrichten von dem Geschlechte Becker (Kopenh. 1831) S. 6.

soph, Udept og practiserende Læge i Bergen, som af Kongen var kaldet herved k).

Foruden chymiske Arcana paastod B. tillige at besidde flere hemmelige Kunster og Erfaringer om Naturens lønlige Operationer, som hans Samtidige dog blot historisk have refereret, uden at indlade sig paa Troværdigheden deraf l). Men ligesom han overalt gjorde megen Opsigt med sine Dienskurer, saa var især Kunsten, som han foregav at have lært af den engelske Ridder Southwell m), at restituere et Die, hvoraf ChrySTALLINEN og de øvrige Vædsfer vare udløbne, ved at hælde et Slags Vand deri, saaledes at det igjen kunde see, den der baade før (som allerede er anmærket) og efter hans

k) "a Frid. III. -- Hafniam vocatus gratiose admissus in laboratorium Regium chemicum, ut collectum studiorum thesaurum exhiberet, celebratissimique Franc. Joh. Borri experimentis etiam sua adjungeret," hedder det pag. 7 i et i Amsterdam 1684 i 4to over ham udg. Mindekrift, med Titel: Beatissimis manibus & æternæ Memoræ Viri sancti & venerabilis Dn. Johannis Olssonii, Theosophi & Medici Bergensis laudatissimi, ac longe meritissimi, Collegæ et amici sui — hoc sacrum fecit L. M. G. Dr. P. (aulus) B. (rand). Denne P. B. var Feltmedicus ved den danske Armee i Skaane under Christ. V. At J. Olsen ogsaa laborerede i Forening med D. Borch s. Arnolds Kirchen- und Ketzerhistorie II. p. 1108.

l) Saaledes forsikrede han at kjende et Slags Magnet, som kunde trække Sedme af Luften til sig; O. Borrichii Dissertat. academic. II. p. 72. Om et Experiment af ham med Hønses Udrugning, s. Bartholini Acta medico-philos. I. p. 204. En physiologisk Anecdote om ham fortælles i Th. Bartholini de luce hominum & brutorum Libri III. p. 493.

m) Burrhi Epp. ad Th. Bartholinum p. 38.

Ankomst hertil tiltrak sig de danske Lægers Opmærksomhed i den Grad, at endog Th. Bartholin i Aaret 1669 forelagde den lærde Verden sin Correspondence med ham derom. Om de Forsøg, han i denne Anledning anstillede her paa Dyr, i Overværelse saavel af Kongen som Bartholin, Borch og nogle Chirurger, har Bartholin meddeelt en udførlig Underretning n), hvoraf man dog seer, at denne i det mindste ei fandt sig aldeles tilfredsstillet, ligesom og Borro selv, under forskjellige Paaskud, undslog sig for at vise sin Kunst paa Mennesker. De danske Læger synes derfor at have næret samme Forestilling om denne Operation, som de udenlandske, at nemlig det hele Phænomen snarere var en Virkning af Naturens egne Kræfter, end af noget Undervand o); en Forestilling, som bekræftedes derved, at en berømt hollandsk Anatom paa samme Tid bekjendtgjorde en lignende Opdagelse, med mange bittere Udfald paa Borros saavel personlige som videnskabelige Karakter p).

n) *Acta medico-philos. I. p. 262-67.*

o) At de Gamle allerede have gjort denne physiologiske Erfaring sees af *Antigonus Carystius* ed. Beckman p. 126-27, hvor der i Anmærkningerne tillige findes endeel om senere, ogsaa Borros, bidragende Forsøg.

p) *Theod. Kerckringii Spicilegium anatomicum. Amsterd. 1670. 4. p. 198 sqq.* Da B. havde udladt sig for Frederik III. med, at Kerckring havde lært denne Kunst af ham, saa gjendriver Fors. ham her ved at fortælle Sagens Sammenhæng saaledes: Af Lærebegjerlighed havde han søgt at gjøre Borros Bekjendtskab, hvortil han ved Foræringer havde bannet sig Bei, var bleven høflig modtaget, men havde aldrig fundet Leilighed til at tale med ham om videnskabelige Ting. Da han endelig engang saa ham gjøre Forsøg paa en Hund, turde han ikke forlange at erfare den egentlige Hemmelighed omsonst,

Det er ikke at undre over at Borro, ved de dybe Indsigter i Naturens Mysterier, man tiltroede ham, her som andensteds raadspurgtes af Syge, hos hvem danske Læger intet kunde udrette, eller som vare fornemme og rige nok til fra første Haand at consulere ham q). NoGLE Data have derfor om hans medicinske Praxis hos Honoratiores i Kjøbenhavn, naturligviis de eneste, hvis Helbredelse eller Død blev Gjenstand for offentlig Dmtale, skjøndt han derfor meget muligt kan have behandlet flere, hos hvem der var, om ei Penge, saa Ære at vinde r). Men uagtet vi have et samtidigt Vidnesbyrd, som siden skal anføres, for at han ved flere Kurer stundom gjorde de danske Lægers Kunst til Skamme, saa har Tiden dog kun levet os Erindring om een saadan, heldigen udført, Kuur, nemlig Ulrik Frederik Gyldenløves, med hvem han i Holland

men ved egen Granøftning og Forsøg kom han tilsidst efter Kunsten, uden at skyldes B. noget. Han siger blandt andet: „*pec-care viderer in eam, quam Majestati suæ debeo & defero submissimam reverentiam, si vel suspicarer, Franc. Josephum mendaciis aut velle, aut posse sustentare eam, quam apud Regem obtinet æstimationem: qua ille felicitate, diutius gaudeat, exopto; superetque tandem eam vel calumniam vel invidiam (Nemesin enim cum multis dicere nec juris mei, nec voluntatis est), quæ illum jam dudum agitat, & omnibus pene Europæ regnis expellet.*” Jvfr. T. Bartholini Acta. I. p. 262.

q) En tydsk, i sin Tid berømt Læge og Naturkyndig, Christian Frantz Paullini, som paa den Tid opholdt sig i Kjøbenhavn, var hans Dolk, naar han konsuleredes af Saadanne, hvis Sprog han ikke forstod. Cimb. litt. II. p. 623.

r) I Borrichii Hermes p. 305 forekommer Noget om hans lykkelige Kurer.

havde gjort Bekjendtskab, og som han i Januar 1668, alt-
saa kort efter sin Ankomst hertil, helbredede fra en haard
Sygdom, hvorefter Avissskriverens Fortælling lyder som følger:

”Man haver nylig seet en herlig Lægedoms Prøve,
som Borri gjorde paa den ædle Gyldenløve,
der han til Døden hart var siug og uden Raad,
ja med den eene Fod skot stod i Carons Baad.

Man hans hoivise Kunst, næst Himlen, maa tilskrive,
at det hoiædle Blod undgik og blev i Live.

Nei: sliig en dapper Helt og dyrbar Rigsens Mand
ei maatte gaa saa snart til Dødsens mørke Land.

Hvad vil Hippocrates, hvad vil Galeen nu sige?

Her Borri med sin Kunst langt høj're veed at sige.

Thi bør man hannem Tak, og sær for denne Cur,
som efter vor Forstand, gif tvært imod Natur.

Hvad kan det skade mig, naar Sygdoms Verk mig knuger,
hvad Slags af Lægedom jeg griber til og bruger,

Naar det kun hjælper mig? Jeg priser den med Skjel,
som kan, med hvad det er, mig læge snart og vel s).”

Derimod kunde hans Kunst intet udrette hos Prof. Zoeg-
gas Hustru, som døde i December samme Aar af Kræft i
Brystet t); hos den rige Rentemeester Henrich Möllers Frue,
som døde 3die Marts 1669 n); eller hos Christoffer Ulfeld
til Allidø, som døde i Jan. 1670 v), skjøndt han meget

s) Bordings Mercur S. 57.

t) Progr. Univ. Hafn.

u) Progr. Univ. Hafn.

v) M. Henriksens Liigpræd. over Spher Ulfeld. Abh.
1670. 4. S. 74-76.

berømmes for sin Nædebonhed og den Omhu, hvormed han, saavidt hans Tid tillod det, selv gav sine Patienter Medicin, vaagede over og saae dem tilgode. Om Chr. Ulfeld fortælles paa anførte Sted saaledes, at han havde „en rum Tid „befunden sig svag in Hypochondriis, hvortil han stedse haver „brugt de fornemmeste Medicorum deres Raad, saavel indenlands som udenlands, fornemmelig Hans Excell. Burry, „som hannem med allerførste Flid og Venstreb, saa tidt han „det begjerede, gjerne betjente;” og da han siden faldt i Smaafopper, „blev sendt Bud og begjæret af Hans Excell. „Burri, at han ham i hans Svaghed ved gode Raad og „Midler vilde betjene, som sig og dertil strax lod finde beredvillig, og med første Flid og Omhyggelighed brugte alle „mod samme Sygdom tjenlige Medicamenter, og forblev hos „hannem den hele Nat.” Disse Exempler synes at vise, at Borro, ved Politisk i sin Praxis, har søgt at erstatte hvad der maaskee manglede ham i Machaons ægte Kunst.

Overhovedet gik det ham her som i andre Lande, at han af eet Partie blev opløstet til Skyerne, medens et andet hadede og forfulgte ham; begge maaskee med nogen Uret. Til det første hørte da blandt de Store, i det mindste Gylde-
denlove og Niels Juul, som baade skriftlig og mundtlig underholdt sig med ham om chymiske Sager x); blandt de Lærde Th. Bartholin og Ole Borch, der ei allene medens han var her i sin fulde Glæde, men endog, hvad der gjorde dem Være, efter hans Bortgang, vedbleve i deres Skrifter at omtale ham med Udmærkelse y). Af hvem Modpartiet har

x) Jespersens Liigpræd. over Niels Juul. S. 275.

y) O. Borrichii Hermes p. 305. Ej. Dissertatt. II. p. 72. Bartholin de luce p. 493.

bestaaet, kan man ikke vide, men dette maa dog have fundet ham for fast i Kongens Yndest til at det torde prøve paa at røkke ham, saalænge denne levede, skjøndt han selv heel vel mærkede, at han var En og Anden til Forargelse. Dette seer man af et Brev, som han to Uar efter sin Ankomst hertil skrev til den wolffenbyttelske Bibliothekar Hanisius z), hvori han vel i de varmeste Udtryk omtaler de kongelige Belgierninger, hvormed han overøsedes æ), men tilføier dog, at hans Stilling var slibrig (*hic lubricum est*). Om Anledningen til hiint Parties Misfornøielse med ham har ellers hans italienske Biographie følgende ö): „Medens man foretog Operationerne, som gif i Langdrag, bestyrede Borri alle Rigets Anliggender i den Tid, han intet havde at bestille med Operationerne, og havde han saaledes vundet Kongens Yndest, at denne gav ham Bisfald i alt og ikke afveeg det ringeste fra hans Billie, hvilket gav Anledning til saa megen Skinsyge og Misundelse blandt Rigets Store, at B. blev affkyet meer end Djævelen. Ogsaa Prindsen, den nu regjerende Konge, skjønt dengang ung, bar Affkye for ham, fordi han saa ham forøde saa mange Skatte for Kongen hans Fader, hvilke han havde i Sinde at anvende, naar han blev istand til at følge den frigerske og helttemodige Tilbøielighed, som han nærede. Derfor raadslog han i Forening med de Store ved Hoffet om Midlerne til at styrte ham; men da Faderens Beskyttelse og Hengivenhed var stærkest, forblev B. i Anseelse, indtil

z) Burckhardi Hist. bibl. Gvelferbyt. II. p. 270.

æ) „Placuit Majestati Tuæ regiis beneficiis illum Naturæ interpretem sovere,” siger Bartholin i Dedic. foran Borrios *Epistolæ duæ*.

ö) *Chiave del Gab. de Borri* p. 873.

„hiin døde.” Men med denne uhjemlede Beretning af en partist og fraværende Forfatter, fortjener at sammenholdes en anden upartist Skildring af Borros Stilling, saavel ved Hoffet som i Staden, hvilken vi skyldte en Samtidig her i Kjøbenhavn, der hverken var Alchymist eller Læge, og derfor heller ingen Grund havde til at være indtaget for eller imod ham a). „I den Tid,” hedder det her, „blev jeg og fjendt med den saa berømte Borri, „som var en Italiener, havde Titel af Excellence, var æstimeret „hos Kong Friderich som en Favorit; Kongen gav ham 100 „Rgd. hver Uge til hans Bord, og holdt han og som aaben Taffel b). „Jeg spiste der et halvt Aar, saa godt som hver Dag, da der „var altid en Assemblée af alle de fornemteste Folk. B. havde „gjordt en sær Venskab med mig, for, som selv en Fremmed, ved

a) Statsraad Johann Monraths (til Hekkebjerg og Rakkebølle) Autobiographie. Haandskr.

b) Dgsaa paa Reiser omkring i Landet fik han fri Befordring og Underholdning, som sees af følgende Brev af 30te Dec. 1669 (Sjell. Register i Canc. Arkivet): Frid. III. G. A. v. At eftersom Vi haver affærdiget Just Høeg til Giersleff, Bores Kammerherre, med sig havende Franciscus Giossepus Burri, herfra til vor Gaard Friderichsdal, dernæst til Bort Slot Friderichsborg og derfra til Frydendahl, item derfra til Kongsdal, og siden paa Hjemreisen til Roskilde, og igjen hid til Bores Residensstad Kjøbenhavn; Thi byde vi hermed og befale Bore Amtmænd, Amtsforvaltere, Borgemeistere og Raad, Fogeder og andre Bedkommende, at de forskaffer dennem med en Tjener for hver Person, fornøden Underholdning til Mad og D, item tvende Borgervogne med tilhørende Heste, saa de uden al Dphold og Forhindring paa foreskrevne Reise kunne afstedkomme: og befales Bores Soldere i Kjøbstæderne, hvor de hermed ankommer, at de afbetale hvis deres Fortæring sammesteds i foreskrevne Maade beløbe kan, hvilket bemeldte Soldere saaledes paa tilberlige Steder i deres Regnskaber, imod foreskrevne Just Høegs Kvittering, skal blive godtgjort.”

„mig at faae vide om Hoffets og Landets Væsen. Man havde
 „beskrevet ham som en sær Altheist og Bedrager; saa vidt jeg
 „kunde fornemme af hans Omgjængelse, talte han med stor De-
 „votion om Gud og stor Passion for alt det, der var dydigt. Han
 „havde store Secreter i Chymien, som gjorde ham den Kredit hos
 „salig Kongen, som var en stor Liebhaber. En synderlig Physiog-
 „nomus til at kjende paa Folk især deres Sygdomme c), og store
 „Secreter til at curere de Sygdomme, som ellers Doctoren ei
 „kunde curere. Han drog bort der Kongen døde.” Man
 synes her at lære at kjende Borro som den Mand, hvem ei blot
 Alchymie, men og Verdens Kundskab og Kjendskab til Hoffets
 og Nationens Karakter skaffede Fyrsteyndest og de Lædes Ug-
 telse, og som maaskee, klog af Skade og kjed af det omflakkende
 Liv, havde besluttet at opslaae sin Bolig for stedse i Danmark.
 Næsten lader det og, at han ikke har været uden al politisk Ind-
 flydelse. Det lader sig altsaa let begribe, at mange af de Store
 fandt sig fornærmede ved den udmærkede Ære, der beviistes en ka-
 tholsk Udlænding; ligesom og strænge Stats-Deconomer let kunde
 udregne, at Resultaterne af hans chymiske Arbejder ikke vilde betale
 de betydelige Summer, de kostede Landet d). Hvorvidt han iøvrigt
 her tillige kan have benyttet sig af Kongens Yndest og sin Stil-
 ling til egen Berigelse, som han paa andre Steder skal have
 gjort, er uvist. Hans Samtidige her til Lands tie aldeles
 derom, og naar den kielske Professore og Arkiater J. D. Ma-

c) At B. af Folk, som fraværende consulerede ham om Sygdomme,
 forlangte deres Portraiter, s. *Epistolæ ad Hallerum*
 I. p. 32, jvfr. *Muserlesene Anm. über allerhand*
wichtige Materien V. S. 140.

d) *Holbergs Danm. Hist.* III. S. 690. *Adelungs Gesch.*
d. mensch. Narrheit. I. S. 107.

jor udtrykkelig beskylder ham derfor e), da maa man ikke glemme, at denne Mand overalt erklærer sig for Bs. personlige og videnskabelige Alvindsmand.

Med alt dette havde det dog maaskee lykkedes B. at grundfæste sin Lykke i Danmark, dersom hans kongelige Belynder havde levet længer. Men neppe var Frederik III. samlet til sine Fædre den 9de Februar 1670, før Borro fandt sig foranlediget til uilksomst at forlade Riget f). Den aalborgske Biskop Jens Bircherod har i sine Optegnelser til sin Tids Historie g), ved 8de Febr. 1670, følgende derom: „Den navnkundige J. F. Burri, som sig paa en Tidlang i Kjøbenhavn havde opholdt og været hos Kong Friderich i stor Grace og Æstime, vilde obtrudere Hs. Maj. sin Cuur, og foreskrive de andre Medicis visse Recepter mod Kongens Sygdom, men den gamle Dr. Poul Moth og de andre Doctores satte sig der heftig imod. Hvorfor han, (efterdi han desforuden var hos Kronprindsen h), som siden blev Konge, ifkun i ganske slet Kredit),

e) *Genius errans*, hvor Cap. XVI. XVII. XXXV. o. fl. Borros Experimenter med Guld omtales og dables, og han selv kaldes „*auri & gemmarum avidissimus vir*” og karakteriseres som en „*adeo excitati ingenii, efficacis svadae, & confidentissimi fato suo Regique animi vir, ut ipso nec audientiore Europa, nec feliciore hoc aut superius Seculum, in emungendis magnatum crumenis facile tulerit.*”

f) Monraths Autobiographie. Bartholini Acta I. p. 262.

g) Blandt det Kongel. danske Selskabs Haandskrivter; j. J. K. Høfts Chronol. 1ste H. S. 38.

h) Hans italienske Biograph i *La Chiave del Gabinetto* p. 375 vil endog, at den unge Konge strax efter Frederiks Død havde befaleet at lade ham fængsle.

blev malcontent, og, saasnart Anden var af Majestæten, reiste i en Skynding over til Sverrig" i). En hollandsk Avis k) beretter: at han efter lang Solliciteren endelig fik Pas af den unge Konge, som ei vilde see ham, at han d. 9de Febr. ved Portens Aabning forlod Byen for at undgaae Pöbelens Overfald, der to Dage tilforn havde været ved hans Dør, vilde have ham ud og havde udskjeldt ham for en Landløber, der havde kostet Kongen 100,000 Rdlr. osv., at han flygtede over til Sverrig og derfra til Tydskland. At saavel den danske som hollandske Hjemmelmand feiler i Henseende til Dagen, da han afreiste, sees af hans danske og latinske Reisepas, der begge ere udstædte d. 15 Febr. 1670, og af hvilke det sidste, Curialstilen endog fraregnet, er langt fra at vidne om noget ugunstigt Sindelag hos den regjerende Konge. Det lyder saaledes: *Universis & singulis notum facimus, Nobilem Nobisque dilectum Franciscum Josephum Burrhi biennium jam, quod excurrit, fidelem gratamque operam Dno Parenti Nostro gl. M. na-*

-
- i) *J Diarium europæum 1670, Febr. p. 272* siges, at han holdt en Conference med 5 kongelige Livlæger paa Latin og Italiensk, og efter den begjærede sin Afseid. At der virkelig var stærk Dissens mellem ham og een af de kongelige Læger om Sygdommens Behandling, sees af følgende Sted i hans *Hypocrates chymicus p. 133*: "*Cum Simon Pauli contra me pugnaret sustinendo, quod esset una eademque via emittendi sanguinem, sive in pede, sive in brachio celebraretur phlebotomia, occidit Regem Fredericum tertium, quæ peracta in cubitu, alio tempore in aliis diversæ complexionis, sed simili morbo laborantibus, sanavit.*" Om Kongens sidste Sygdom og Død s. *Bartholini acta medica 1671—72. p. 70 sq.* *Holbergs Danm. Hist. III. S. 694*, og *Nye Samlinger til den danske Historie. III. S. 265.*

- k) *Hollantse Mercurius. 4to. 1670. Febr. p. 14.*

vasse, cumqve raras et admirandas sublimis ingenii dotes
 seqve totum inculpatæ vitæ morumqve integritate Divo
 Parenti Nostro gl. M. probaverit, nunc capto abeundi con-
 silio, facile hoc a Nobis spectatæ fidei exhibitique Divo
 Parenti Nostro Nobisqve obsequii testimonium impetrasse
 ac implorata felici propitiaqve sibi clementiæ Nostræ fa-
 vorisqve cura, obtinuisse, ut cum bona nostra venia gra-
 tiaqve dimitteretur, sicut et nunc eum benigne clemen-
 terqve dimittimus. Proinde omnes potestates, Reges, Prin-
 cipes, Respublicas, liberas civitates, aliosqve cujuscum-
 que dignitatis conditionisve fuerint, respective, amice, beni-
 gne & gratiose rogamus, prædictum Jos. B. impetrato a
 Nobis commeatu & cum gratia Nostra, dimissum, iterqve
 nunc molientem, cum famulis sarcinisqve suis libere tu-
 toqve proficisci sinant, permittant omniqve favore ac be-
 nevolentia prosequantur. Nos vicissim etc.

Det var nu Borro's Afgt at forsøge sin Lykke i Constanti-
 nopel. Men da man, formedelst Urolighederne i Ungarn, havde
 et vaagent Die med alle dem, som reisste der igjennem, blev han
 d. 22de April i en Bye i Mähren, hvorhen han med to andre
 var ankommen, da man erfarede hvo han var, anholdt som
 mistænkelig, og sendt til Wien l). Herfra blev han, efter den

l) Garmanni et aliorum viror. cl. Epistolar.
 Cent. Rostoch 1714. 8. p. 251-52. Archiv für Geogr.
 Hist. Staats- und Kriegskunst. Wien. 1811. 4to No.
 110-15, hvor der findes en mærkelig Dpsats af Borro selv,
 om hans Anholdelse og alt hvad der foregik mellem Keiseren og
 ham, som kan tjene til at berigtige Afdelung l. c. S. 108,
 og som overhovedet viser B. i et fordeelagtigere Lys end det, hvori
 man ellers er vant at see ham.

pavelige Nuncius's Forlangende udleveret til det romerske Hof, dog med den, af Keiser Leopold, som han havde helbredet for Virkningen af Gift, udtrykkelig tillagte Betingelse, at han skulde beholde Livet m). I Rom blev hans Proces paany foretaget; han affvor sit forrige Kjetterie, og blev i October 1672 dømt til evigt Fængsel n). Ved en lykkelig Kuur paa en fransk Hertug og ved Intercession af hans gamle Belynderse, Dronning Christina, som i Rom fornyede hans Bekjendtskab, lykkedes det ham vel at erholde nogen Lindring i sit Fængsel, men efter hendes Død 1689 blev han igjen holdt strængere o). Maaskee var det Onsket om at gjenvinde den Skygge af Frihed, han ved dette Dødsfald havde tabt, og at berede sig en noget blidere Stilling i de saa Aar, han kunde have tilbage, der vakte den besynderlige Idee hos ham, at ansøge om en formelig Unbefaling eller Fornælse af hans Ussked fra den danske Konge, 20 Aar efterat han havde forladt Danmark. En saadan fik han ogsaa affattet i Udtryk, som afgive en Commentar til ovenanførte Pas, og som vise, at Christiaan den femtes kongelige Hjerte nu intet videre Nag bar til en ulykkelig Olding, hvem hans Fader engang havde skjænket sin Tillid, skjøndt Omstændighederne dengang havde gjort hans Bortfjernelse nødvendig. Dette til Borros Biographie vigtige Afsnit, dateret Kbhvn. d. 6te December 1690, lyder saaledes p):

m) Wiener Archiv II. S. 487.

n) Ogsaa dette anmeldte Bording i sin Danske Mercurius 1672 S. 252, saaledes:

"Den vrangse Lærdoms Feil, som Borri ser vedhængte,
Den haver han til Rom (thi Reden hannem trængte)
Gjenkaldet nyligen, og nu vil uden Skremt
Catholisk være slet: er dog til Fængsel dømt.

o) Adelung I. c. S. III.

p) Findes i det Schl. Holst. Lauemb. Cancellie-Arkivs Registrant.

Dimissio pro Francisco Josepho Burrho.

"Nos Chr. Vtus... Omnibus & singulis hasce Nostras Regias literas visuris, constare volumus, prænobilem virum, grate Nobis dilectum, Franciscum Josephum Burrho, natione Italum, Divo Parenti Nostro, Domino Friderico III. Regi Daniæ, Norvegiæ immortalis memoriæ, in re medica q), aliisque scientiis triennium & amplius r) sese addixisse atqve eo munere ipsi singularem fidem, industriam, atqve in rebus agendis dexteritatem comprobasse, cum vero post gloriosum Domini Parentis Nostri ex hac vita discessum dictus Franciscus Burrho humillime Nobis exposuerit, se in animum induxisse s) hinc emigrandi, et domicilium apud alias gentes constituendi, Nos eundem gratiose dimisisse. Qvod cum ita se habeat, omnibus & singulis, qvi hisce compellabantur, prædictum Franciscum Josephum Burrho de meliori nota, pro cujusque status ac conditionis ratione respective, amice, clementer ac clementissime commendamus, ab iisdemque petimus et requirimus, ut ipsum omni favore et quibusvis aliis amicitiae et humanitatis officiis prosequantur. Facient eo rem Nobis pergratam, quam data occasione

q) Jeg har for mig to egenhændige latinske Dpsatser af B. begge stiledte til Fred. III.; den ene dat. Kbhvn. 7de Febr. 1669, indeholdende diætetiske Regler; den anden, dat. 8de Febr. s. A., indeholder "Regulæ medicinales secretissimæ."

r) Dette er urigtigt; af det Ovenstaaende have vi seet, at han ikke var fuldt 2; Aar i Kjøbenhavn.

s) I det originale Udkast har der først staaet: "Cum vero... discessum, Nobis dignus visus fuerit, quem gratia Nostra Regia porro prosequeremur, ejusque opera ulterius quoque uteremur." Men dette er igjen udstrøget og forandret til Ovenstaaende.

respective amicitia, benevolentia et gratia Nostra regia compensare non intermittemus. In quorum fidem præsentes manu Nostra subscriptas, sigillo Nostro Regio firmari jussimus.

Uvist er det, om denne anbefalende Erklæring fra en protestantisk Konge hos den romerske Inquisition kan have bevirket nogen Forbedring i Borros Stilling; men i Fængselet paa Engelsborg forblev han til sin Død d. 20de Aug. 1695 t).

Saaledes endte denne mærkelige Mand sine Dage, om hvis videnskabelige Fortjenester Eftertiden maaskee vilde have fældet en gunstigere Dom, dersom han havde været mere omhyggelig for at nedlægge sine Ideer og Erfaringer i trykte Arbejder. Men han har kun efterladt sig lidet af det Slags, og adskilligt, som bærer hans Navn, har han neppe havt nogen Deel i u). De af hans Skrifter, som vedkomme hans Ophold i Danmark, ere følgende:

1. *Francisci Josephi Burrhi Epistolæ duæ. I. De Cerebri ortu & usu medico. II. De artificio oculorum humores restituendi, ad Th. Bartholinum. Hafniæ, prostant apud Dan. Pauli S. R. M. Bibliopolam 1669. 4. Pagg. 68.*

Udgiveren Bartholin har dediceret Skriftet til Frederik III., paa hvis Beføstning det udkom. Det indeholder mere, end Titelen lover, nemlig: 1) et Brev fra Bartholin til Borro, dat. Hagested 10de Mart. 1669, de cerebri substantia pingui; 2) et ditto fra Borro til Barth. Kbhn. 24de Jan. 1669. de cerebri ortu & usu medico; 3) et ditto fra Th. Barth. til B. Hagested

t) Adelung. S. 112.

u) Adelung. S. 112-13 findes en Fortegnelse paa hans Skrifter.

30te Jan. 1669 de oculorum suffusione; 4) ditto fra B. til Th. Barth. Kbhvn. 14de Febr. 1669 de artificio oculorum humores restituendi; 5) Ufbildning af nogle Instrumenter til B's. Dien-Operationer. Til Slutning følger det ovenfor omtalte latinske Digt af D. Borro om denne Operation og følgende fire Stropher Ad Danos af Borro selv.

"Pax bellumque docent Danos gentem esse deorum,
quam cingunt lauru Mars & Apollo sua.

Tu Friderice caput ternis redimite coronis,
hanc regis Imperii proximus arte Jovi."

Indholdet af denne Correspondence anmeldtes i Journal de Scavans 1669. p. 540 og i Philosophical Transactions 1670. No. 64. p. 2081. Den lærde Kielske Archiater J. D. Major udgav herimod: "Consideratio physiologica occurrentium quorundam in nuper editis Epistolis duabus Dn. Franc. Jos. Burrhi de Cerebro & oculis ad D. Thom. Bartholinum scriptis. Kiel 1669. 4. som jeg blot fjender af Molleris Cimbria literata II. p. 512 og af en Prøve deraf, som er anført i "Relatio fidei, actionum ac vitæ Burrhianæ 1670. 8. fol. C. 2. Borro havde besluttet at besvare disse Indvendinger i en ny Udgave af selve Brevene, men denne kom formedelst hans Ufreise iffe i Stand. (T. Bartholini Acta Vol. I. p. 262).

2. La Chiave del Gabinetto de Cavagliere Giosepe Francesco Borri Milanese, col favor della quale si vedono varie lettere scientifiche, chimiche, e curiosissime con varie Istruzioni politiche, ed altre cose degne di curiosita, e molti segreti bellissimi. Aggiuntavi una Relazione esatta della

sua vita. In Colonia, appo Pietro del Martello. 1681. 8. Pagg. 380.

Den ubekjendte Udgiver har forudskifftet en ironisk Dedication til Borro. Skriftet selv er i Form af en Dialog mellem to romerske Adelsmænd, med nogleindstræede Breve af Borro som angaae hans Dienfurer, chymiske Sager, Elementaraander osv. Da Ideerne om de sidste stemme aldeles overens med dem, som forekomme i *Le Comte de Gabalis, ou Entretiens sur les Sciences secretes* (af l'Abbé de Montfaucon de Villars), Amsterdam 1671. 12. og siden flere Gange udgivet, have Nogle antaget, at denne havde øst sit System af ovennævnte Borros Breve, som kunde have været ham bekjendte i Haandskrift (*Catalogue des Livres du Cabinet de Mr. de Boze* p. 101; *Basnage Annales des Provinces unies* l. p. 647); men rimeligere er det dog, at en anden har opfugt de Villars'ske Ideer, og søgt at skaffe dem bedre Afstræk, ved at laane dertil et saa bekjendt Navn som Borros. Dette bekræftes ved Dateringen af de B. tillagte Breve, nemlig p. 60, Kjøbenhavn 16de Mai 1666; p. 113, 11te Jul. 1666 og p. 157, 7de Aug. 1667; da vi af det Foransførte vide, at han ikke før i Septbr. eller Octbr. sidstnævnte Aar ankom til Kjøbenhavn (jfr. *Udelung* l. c. S. 106).

3. *Istruzioni politiche del Cavagliere Gioseppe Francesco Borri Milanese. Date al Rè di Danimarca in Colonia appo Pietro del Martello. 1681. 8. pag. 255.*

Uden Fortale begynder dette Skrift med en kort Notice om Borros Ophold i Kjøbenhavn, hvor han siges at have vilst sig som en Mand af Duelighed i den offentlige Bestyrelse, hvorfor han ogsaa havde opsat disse Regler for Kongen. "Qvi nes-

cit fingere, nescit regnare" er den første af disse aldeles trivielle politiske Maximer, som ere oplyste med Exempler af den ældre og nyere Historie, men hvori intet findes, som kan siges at have Hensyn til den danske Stat. Man feiler vist alt-
saa ikke, ved at antage dette ligesom det foregaaende Product for blotte Forlægger-speculationer, hvortil Borros Navn blot er laant.

4. Hyppocrates chymicus seu Chimiae Hyppocraticae Specimina quinque a Francisco Josepho Burrho recognita, et utriusque facultatis medicae Professori maximo Olao Borrichio dedicata, accessit brevis Quæstio de circulatione sanguinis. Coloniae, Typis Petri van den Dyck. Prostant Bruxellis apud Philippum Vleugart. 1690. 8. Pagg. 148.

Et Exemplar af dette Skrift findes i den Hjelmsfjærnske Samling paa det store kongelige Bibliothek, og maa være en stor literarisk Sjældenhed, da hverken Söcher, Mazuschelli eller Udelung have kjendt det. Udentvivel har Tilfældet bragt Borros Haandskrift i Hænderne paa en Forlægger, som har ladet det trykke uden videre tilføiet Notice. At det virkelig er af Borro, vise uomstødelige indvortes Kiendetegn. Han taler S. 67 om Norges Sølv- og Guldprodukter; S. 68 om at Bønderne i Norden ønske Jordenveir og Svovldunster for Kornets Skyld, p. 118-19 om sine Kurer i Amsterdam og Tydskland; og S. 133 om sin Strid med Simon Pauli angaaende Frederik III. sidste Sygdom, hvilken Strid ovenfor er berørt. S. 18 og 107 omtaler han nogle andre chymiske Bærker, som man kunde vente sig fra ham. Overhovedet indeholder dette Skrift en stor Mængde chymiske og medicinske Ideer og Erfaringer, som maaskee endnu kunde fortjene en Sagskyndigs nøiere Prøvelse.

XIII. Om Sæmedicinalvæsenet i Danmark fra det Kjøbenhavnske Universitets Stiftelse (1478) til Oprettelsen af det Kongelige Theatrum anatomicum (1736)*).

Ligesom Landetatens Medicinalhistorie i ældre Tider falder sammen med Barbeervæsenets Historie, saaledes er det Samme ogsaa Tilfældet med Søetatens. Til meget langt hen i Tiden forekomme ingen andre Lægekundige ombord paa de danske Krigsskibe, end Bartstjærere, det vil sige Bartstjærersvende, som oftest fra Tydskland, der conditionerede hos de forskjellige Amtsmestere omkring i Rigets Kjøbstæder; og vore tappre Forsædre maatte saaledes i de blodige Søslag, der tidligere saa hyppigen forefaldt, hjælpe sig med den høist kummerlige Lægebistand, som disse kunde yde. Dette maa imidlertid ingenlunde ansees som en Følge af Mangel paa Omhu fra Regjeringens Side; thi med al dens Iver for at udruste Flaaden paa bedste Maade ogsaa med Læger, stod det dog ikke i dens Magt at skaffe dueligere Subjecter tilveie. Lægevidenskaben i Danmark stod endnu i de første hundrede Aar efter Universitetets Stiftelse saa langt tilbage, og havde blandt de ved Universitetet Studerende fremkaldt saa faa Dyrkere, at man umuligen herfra havde kunnet forsyne Flaaden med dygtige og kundskabørige Læger. I Nabolandet Sverrige gik det ikke bedre. Lægevidenskaben og Alt, hvad dertil hørte, var der, efter den berømte Hedin's Vidnesbyrd*), i det fuldkomneste Bar-

*) Som Sidestykke til den i forrige Hefte indførte Afhandling om Feltmedicinalvæsenet i Danmark i samme Tidsrum.

**) Svar på Kongl. Vetenskaps-Academiens upgifne fråga: Hvilka Åro de dödande sjukdomar, som under och efter Krigståg til sjös angripa Svenska Besättningar. Stockh., 1794. 8.

bari. Kun med en utrolig Langsomhed skred den efter Gustav den 1stes Thronbestigelse fremad, saa at i hele 200 Aar nogle mere kyndige Præster indehavde de medicinske Kundskaber, og de saakaldte „Bardskårare“ Chirurgien. „Erik den XIVdes Flaade ypperlig, siger han, som den var, havde sikkert ikke savnet Lægehjelp, om nogen saadan havde været at finde.”

Vi have allerede i det i forrige Hefte optagne Stykke om Feltmedicinalvæsenet i Danmark gjort opmærksom paa, at enhver Bartskjærer, for at erholde Rettighed til at nedsætte sig som Amtsmester i en By, maatte forpligte sig til: „at lade sig bruge udi Kongens og Rigets Tjeneste for en Bartsker til Lands og Vand, naar han derom vorder tilsagt.” Skjondt det saaledes upaatvivleligen fra Begyndelsen af har været Regjeringens Hensigt blandt Amtsmesterne og deres Svende at recrutere Chirurger baade til Armeen og Flaaden, saa troe vi dog, ifølge de Undersøgelser, vi hidtil have haft Leilighed til at anstille, at det dog fornemmelig eller maaſkee ene har været Flaaden, som paa denne Maade er bleven forsynet med Chirurger, men at man derimod i Begyndelsen af denne Periode har maattet hverve Feltskjærere, Chirurger ved Krigshæren, udenlands tilligemed Tropperne. Rimeligviis har Bartskjærernes Antal her i Landet paa den Tid ikke været tilstrækkeligt til at forsyne baade Land- og Sømagten. Naar man først har fattet denne Bestemmelse med Hensyn til Flaadens Forsyning med Bartskjærere, kunne vi ikke med Bestemthed afgjøre, dog formode vi, at den skrives sig fra Kong Hans's eller Kong Christian den 2dens Regjeringstid. Det første Barbeeramts i Kjøbenhavn oprettedes ikke førend under Kong Hans Aar 1506 *) for 6 Mestere.

*) I disse Samlingers første Hefte S. 52 staaer formedelt en Trykfeil 1501.

— Naar Kongerne selv vare ombord paa Krigsskibene, ere de upaatriviueligen blevene ledsagede af deres egne Livlæger. Da Kong Hans saaledes 1495 seilede til Sverrige i Anledning af Mødet imellem de tre Rigers Gesandter i Calmar, fulgte hans Livlæge ham. Historien har ikke opbevaret dennes Navn. Hvitfelt *) kalder ham den Velske Doctor. Af Hoffolkene skal han være bleven kaldet den bugede Doctor **). — Under den saakaldte Grevens Feide udgif det første og bekjendte aabne Brev til Kjøbstæderne om „at udgjøre Bartsfjærere til Flaadens Behov.” Disse Kjøbstæder vare Helsingør, Roskilde, Kjøge, Slagelse, Ringsted, Næstved, Skjelskør, Stege, Stubbekjøbing, Bordingborg, Nykjøbing paa Falster og Raskov ***). I den første Cancellie-Registrant, hvor dette aabne Brev findes indført, bestemmes noget senere den Proviant, som skulde udleveres til „Kongelig Majestæts Prædicant, Bartsfer og Trommetter.”

*) Danmarks Krønike. Fol. Udg. S. 1011.

**) I Arkiv for Lægevidenskabens Historie S. 27 er der efter Gram (Anmærkninger til Gublers Vers, S. 267) fortalt, at denne Doctor opbrændte paa et Skib, som der gik Ild i paa en Reise til Sverrige. Dette forholder sig ikke ganske saaledes. Da Mødet til Calmar var berammet til St. Egidii Dag 1495, og Kong Hans vilde være saa nær som muligt, for at varetage sine Anliggender, lod han nogle Drlogsskibe udruste, hvormed han begav sig til Blegind. I en Havn, Espefund, ikke langt fra Rødneby, kom der Ild i en stor Gravel, „Grybsghunden” kaldet. Dette Skib opbrændte aldeles; nogle af Folkene bleve forbrændte, andre druknede. (Men paa dette Skib var ikke den Velske Doctor.) Natten derefter reiste sig en stor Storm, hvorved Kongens Flaade blev adsplettet. Et af Skibene, som førte Kongens Fædebur, de Documenter og Breve, som skulde bruges ved Mødet til Calmar, og endelig den omtalte Doctor, undergik aldeles. (Hvitfelt. p. a. St. S. 1011.)

***) Første Cancellie-Registrant, som indeholder Kong Christian III's aabne Breve o. s. v. fra 1535 til 1538, Fol. 255.

Mester Jacob, Bartsfjærer fra Bordingborg erholdt saaledes i Proviant (rimeligviis for een Sotur) 1 Oxe, 2 Sviin, 4 Faar, 1 Fjerding Smør og 2 Tønder Rug *). Disse fra de omtalte Byer udfkrevne Bartsfjærere skulde bruges paa de danske Skibe i den af svenske, preussiske og danske Skibe combinerede Flaade, der, 37 bevæbnede Skibe stærk, i Aaret 1535 anførtes af den berømte danske Admiral Peter Skram, og seirede over Grevens Flaade under Bornholm. Den danske Andeel af denne betydelige Flaade bestod af 11 Skibe, som vare stillede af Rikets Hofmester, Mogens Gise, og af Biskopperne. Hertil svarer nøiagtigt det udfkrevne Antal af Bartsfjærere, naar vi regne to af disse til Admiralskibet og een til hvert af de øvrige. Senere stødte nogle flere danske Skibe til Flaaden; til disse ere upaatvivlelig Bartsfjærere udfkrevne fra de Kjøbstæder i Sylland, maaskee ogsaa i Fyen, som, efterat Krigen mod Lybekkerne og Greven havde taget en gunstigere Vending, vare komne i den udvalgte Kong Christian III's Magt. Skjøndt enkelte Skibe allerede under Kong Hans have havt Kanoner, maa dog den ovenfor nævnte Flaade under Peter Skram ansees for den første i Norden, der ordentlig har været udrustet med dette Vaaben. At de betydeligere Beskadigelser ved Skudsaar, som efter denne Tid maatte forekomme, have sat de uvidende Bartsfjærere i stor Forlegenhed er let at indsee. Da Peter Skram under Kjøbenhavns Beleiring var bleven saaret i sit ene Been med Hagl, maatte han forlade sit Skib, overgivende Commandoen til den preussiske Admiral, Johan Preen, og begive sig i Land for at lade sig forbinde. En Mester Mickel (Bulde?) nævnes som den, til hvem Kong Christian den Tredie

*) Sammensteds Fol. 304.

betroede sin Admirals Helbredelse*). — I samme Konges Skibsbartifler af 1536 omtales Skibsbartfjærerne. De henhørte under det Mandskab, som erholdt dobbelte Priispenge af det Bytte, Flaaden gjorde. Rangfølgen imellem de saakaldte Soldnere var følgende: Capellan, Skriver, Qvarteermester, Bøsseskyttere, Baadsmænd, Bartfjærer, Pibere, Trommeslagere, Mærsmænd**). — Saasnart Christian den Tredie var kommen i rolig Besiddelse af Tronen, blev Bræmerholm (det nuværende Gammelholm) indrettet til et Skibsværft, for stedse at have en Flaade i Beredskab. At her tidligen (maaskee strax) er bleven ansat en fast Chirurg, vil skjønnes af det Følgende. I de paafølgende Aar under Kong Christian den Tredies Regjering vare ofte temmelig betydelige Flaader udrustede, der ligeledes ved Udskrivning fra Byerne ere blevne forsynede med Chirurger. Allerede 1537 sendtes 14 Orlogsskibe under Anførsel af Joseph Falster imod Erkebiskoppen i Trondhjem, Oluf Lunge, som under Grevens Feide havde givet Kongen Anledning til alvorlig Misfornøielse. I Aarene 1538 og 39, da Danmark truedes med

*) Danske Magazin. Tom. VI. S. 36. Det er rimeligviis samme Mester Michel, der endnu levede 1564 som Kong Frederik den Andens Bartfjærer, og som omtales i følgende Brev (i 8de Registrant, Fol. 78). „Rasmus Billumsen, Bysfoged i Kjøbenhavn, fik Kongelig Majestæts Brev at skulle lade hans Kongelige Majestæts Bartfjer, Mester Michel, følge alt det Bøsskab, Hæusgeraad, Sengeklæder, „Skornskledir“ (sic) og alt andet, saa og alt det Bartfjer-Bedskab, som Kong. Majest. kunde tilkomme efter Mester Hans Bartfjer og hans Hustru, Karine Mester Jørgens, i Høibrostræde i Kjøbenhavn o. s. v.

**) I den Instruction, som den svenske Konge, Erik den Fjortende, udfærdigede for den øverste Admiral, Claes Christersøn Horn, nævnes, efterat alle til Flaaden henhørende Personer ere opregnede, Bartfjærerne allerlidst.

Krig af den tydske Keiser, Carl den femte, var ligeledes en Flaade i Søen for at beskytte Handelsflådene mod Røvere. 1542 var den danske Flaade i Nordsøen 26 Skibe stærk. 1543 var den forøget til 40 Skibe, som med 10,000 Mand under Anførsel af Magnus Gyldestjerne sendtes til Nordsøen mod Nederländerne. 1545 var Flaaden igjen udrustet under Christopher Trundson for at modtage et fjendligt Angreb af Hertugen af Mecklenborg. 1547 førte en Flaade af 6 Skibe Prinds Frederik til Norge i Anledning af hans Hyldning. I Aaret 1554 lod Kong Christian den Tredie foretage en Folketælling, efter hvilken Kjøbstæderne blev tagerede med Hensyn til Baadsfolkene og Bartsfjærernes Udskrivning til Tjeneste paa Krigsskibene; saaledes blev Forskrifterne for Bartsfjærernes Børnepligt nøiere bestemte. 1555 udgik der Kongelig Ordre til Kjøbstæderne i Danmark om til St. Philippi eller Jacobi Dag at udruste Krigsskibe med „Skjot, Krudt, Lod og gode veraftige Karle,” samt deres Baaben, Børge og Proviant*). At der til denne Udrustning ogsaa har hørt en Bartsfjærer til hvert Skib, forsynet med de nødvendige Rekviziter, tør man af Kong Christians den Tredies bekjendte Omsorg for Søværnet og hans Menneskekjærlighed med Sikkerhed slutte. De af Byerne i dette Aar leverede Skibe udgjorde i Alt 34 med en Besætning af 1442 Mand. Provianten, som til Flaadens Brug under Christian den Tredie blev udskreven fra Kjøbstæderne og Lehnene, bestod i Ol, Bred, Flest, Dørfjød, Faarefjød, Smør, Gryn, Eddike og Erter. I samme Konges Skibsartikler af 1555 hedder det: „at tredive Knegte (Soldater)

*) Efterretninger om den danske og norske Sømagt, udgivne af Garde
1 B. S. 33.

skulde, ligesom fire og tyve Baadsmænd (Matroser), i et Etmaal lade sig nøie med 1 Tønde Ol. Den 23de Artikel lyder: Ingen skal understaae sig til at gaae paa Hemmeligheden, som haver Franzoser eller andre onde Syger, men skal aldeles være derfra, paa det at andre ikke deraf skulle blive forðarvede; og skal heller ingen gjøre Hemmeligheden ureen; hvilken derover bliver befunden, skal Mestermændene straffe efter Skibsbretten. I de af Christian den Tredie paa Tydsk udfærdigede Soartikler, daterede Kjøbenhavn d. 5te Juni 1555, haves den mærkelige Bestemmelse: bliver nogen af Mandsskabet saaret af Fjenden, skal han helbredes, og dette betales af Mandsskabets Bytte, for at Ingen skal blive forsømt.

Efter sin Fader modtog Kong Frederik den Anden, da han 1550 besteg Thronen, Flaaden i en ypperlig Stand. Den bestod ifølge Kæsens Beretning af mange og anseelige Skibe, som vare vel forsynede med Folk, Kanoner og Ammunition *). I Aaret 1560 blev Vincents Suel beskikket til Admiral over fire Krigsskibe, der strax skulde stikke i Søen. Ifølge Kong Frederik den Andens Spisereglement af samme Aar brugtes til 400 Matroser i een Maaned: 10 Tønder Smør, 20 Tønder Sild, 2 Læster salt Fisk, 10 Tønder Bryn, 10 Tønder Erter, 13 Læster og 4 Tønder Brød, 43 Læster og 4 Tønder Ol **). — I Aaret 1563 udbrod den saakaldte Syvaarskrig med Sverrige, som nærmest blev foranlediget ved et Angreb fra svensk Side paa en Afdeling af den danske Flaade, der 8 Orlogsskibe stærk under Jørgen Brockenhuus's Commando krydsede i Østersøen. Efterat Krigen

*) Kæsens Frederik den Andens Kronike.

**) Desuden beregnedes til disse 400 Matroser i samme Tid 1000 Mk. i Penge. Garde, p. a. St.

var erklæret, udrustedes een af de anseeligste Flaader, som Danmark nogensinde har bragt til Veie^{*)}). Den bestod af 27 Orlogsskibe foruden en Deel mindre Skibe. Den havde en Besætning af 4,600 Mand og var forenet med en lybsk Flaade paa 6 Orlogsskibe. Commandoen over denne betydelige Flaade betroedes til den gamle Peter Skram. Til denne Orlogsslaades Brug bleve som forhen Bartsfjærere udskrevne fra de forskjellige Byer. I det Kongelige Missive desangaaende hedder det: Da Vi have i Sinde at udruste en Orlogsslaade til at gaac i Søen, bede Vi Eder og ville, at I tiltænke at udgjøre af Eders By een Borgemester, een Raadmand og til dem N. gode, duedige og raske Karle med Harnisk og gode Bærger, og dem fremskikke til Bort Slot Kjøbenhavn, veludrustede og ustraffeligen stafferede o. s. v. Ligeledes, at I ogsaa udgjøre af Eders By een god Bartsfer med Kiste og al Tilbehørende, saa og en Piber og en Trommeslager o. s. v. — Hvad der hørte til en vel udstafferet Bartsfjærerkiste, have vi ingensteds fundet oplyst. — I det paafølgende Aar var den danske Flaade under Herluf Trolles Commando 29 Skibe stærk, hvortil nogle lybske Skibe sluttede sig. Følgende Kjøbstæder nævnes i den 7de Cancellie=Registrant^{**)}) som de, der hver maatte levere til denne Flaade „en god Bartsfer”: Aarhuus, Randers, Horsens, Veile, Aalborg, Viborg, Kolding, Odense^{***)}), Svendborg, Ribe, Varde og Ringkøbing, i Alt 12 Bartsfjærere. Et noget større Antal er rimeligviis blevet udskreven

*) Resen og Holberg.

**) Fol. 660.

***) I Odense var 1544 et Bartsfjærerslaug for 4 Amtsmestere oprettet af Kong Christian den Tredie under Navn af Sanctorum Cosmae et Damiani Gilde. (Jernf. Arkivet S. 96.)

fra de sjællandske og skaanske Byer. At Medicinalvæsenet paa den danske Flaade ganske maatte betroe til saa uvidende Personer, som Bartsfjærerne fra de danske baade større og mindre Kiøbstæder paa hin Tid nødvendigviis vare, da hverken Leilighed til at lære noget stod dem aaben, eller nogen Prøve paa deres Kundskaber affordredes dem, maatte fornemmelig i dette Aar opvække et føleligt Savn. Thi foruden at en saa blodig Krig som denne ideligen maatte give den Tids Skibslæger Beskadigelser at behandle, Operationer at foretage o. s. v., der langt overstege deres Kundskaber og Færdigheder, saa kom i dette Aar endnu en pestagtig Sygdom til, der anrettede de frygteligste Odelæggelser ombord, og til hvis Forebyggelse eller Bekæmpelse de umuligen kunne have haft de fornødne Indsigter. Rimeligviis have Christian Morfianus's Consilium de Pestilentia eller Peter Capitain's Consilium prophylacticum antipestilentialia, der begge vare skrevne i Modersmaalet, og som uden Tvivl ere blevene uddelte til Skibsbartsfjærerne tilligemed de fornødne Medicamenter, været Rettesnoren, hvorefter den paa Flaaden udbrudte Epidemie er bleven behandlet. Men om ogsaa disse Forskrifter i en vis Henseende kunde synes at have opfyldt de Tiders Fordringer, saa indsees dog let, hvor lidet disse ene kunde lede til en rigtig Behandling af en udbrudt pestagtig Epidemie, da saa mange høist vigtige locale Forhold ombord ikke vare eller ret vel kunde være berørte i de omtalte Consilia antipestilentialia, og hvor meget, til Skade for det Hele, maatte overlades til Skibsbartsfjærernes egen Dømmekraft. At forresten hine Consilia antipestilentialia nødvendigviis maatte være af høist liden Værd, skjønt heraf, at de deels vare skrevne af Læger, der aldrig havde seet eller behandlet nogen Pestepidemie, fordi de medicinske Professorer

ved Universitetet, de Kongelige Livlæger og overalt næsten enhver videnskabelig Læge (hvoraf der kun gaves meget faa) efter de Tiders Skik og Brug traf sig tilbage, naar en Pestepidemie udbrod, og overlode dens Behandling til Bartstjærerne, deels vare udfkrevne af fremmede Skrifter om Pesten, uden Hensyn til om de forskiellige Epidemier fremstode under samme Betingelser, med samme Symptomer eller fordrede samme Behandling. Thi under Navnet Pest begreb man alle Slags epidemiske og smitsomme Sygdomme. Man erkjendte vel allerede til hiin Tid Gyldigheden af den Regel, at de af Sygdommen Befængte burde adskilles fra de Sunde, men man havde endnu ingen passende Anstalter, ingen Hospitaller *),

*) Vel havde allerede Kong Christian den Anden i Aaret 1516 tilladt „Vor Frue Brødre i Helsingøer, den alsommægtigste Gud og Jomfru Maria til Lov og Hæder og fattige, syge udenlandske Skibsfolk til Ro, Lise, Hjelp og Trost“, at maatte lade opbygge paa deres Klosters Grund et Steenhuus til et Hospital, og deri indrette 8 eller 10 Senge til at indtage fattige Skibsfolk (see Suhms Samlinger til den danske Historie, andet Bind's første Hefte, S. 147); og ligeledes var ved Kong Frederik den Førstes, men især ved Christian den Tredies fromme og menneskekjærlige Omhyggelighed (s. Arch. S. 31 og S. 105), flere saakaldte Hospitaller stiftede, — men disse vare udelukkende Pleiestiftelser for Bamsere og udlevede fattige Mennesker, og paa ingen Maade egentlige Sygehuse. Det Samme gjelder om det Hospital i Christiania, som de Svenske, efter at have indtaget denne By 1567, afbrændte med alle de i samme værende Syge og Lemlæstede, der ikke kunde redde sig selv. Dog er det ikke urimeligt at antage, at flere af disse Hospitaller i Krigstider have maattet tjene til at indtage de af Fienden Saarede, men neppe de af Pest eller andre smitsomme Sygdomme Angrebne. Saa meget er vist, at der ikke ved noget af disse Hospitaller var Læger, ei engang Bartstjærere ansatte.

hvorhen de Syge kunde bringes. Hedin *) har opbevaret et mærkeligt Brev fra den svenske Konge til Admiral Claes Chr. Horn, dateret Arboga d. 18de Juli 1565, ifølge hvilket, naar nogen smitsom Sygdom udbrød paa den svenske Flaade, de Syge skulde transporteres over paa et skamferet Skib og føres til saadanne Steder, hvor de kunde faae nødtørftig Pleie og snarest muligen blive lagte af Bartskjæerner. Af samme Brev sees ogsaa, at Kongen skikkede i de sværere Sygdomme saadanne Lægemidler ombord, som hans Medicus havde forordnet for de smittende Sygdomme. Om lignende hensigtsmæssige Foranstaltninger ere trufne paa den danske Flaade, tør vi ikke med Bestemthed afgjøre. Dog skulde vi meget betvivle, at noget Lignende er skeet her til Lands, i det mindste ikke i Aaret 1564, da en smitsom Sygdom udbrød paa den danske Flaade. De smitsomme og dræbende Sygdomme, som paa hine Tider saa ofte rasede saavel paa den danske som svenske Flaade, synes fornemmelig at være forarsagede af de mange Menneſker, som man sammenpakkede paa Skibene, uden at sørge for tilbørlig Reenlighed eller Ventilation. Man havde til Krigstog lidt efter lidt ophørt med at bruge aabne Skibe og i deres Sted lagt sig efter større og ofte med flere Dæk forsynede Skibe. Skibenes flette og sammensatte Tiltaklingsmaade, de deraf forarsagede vanskelige Manøvrer, ligesom ogsaa et større Antal af Canoner paa Skibene end nu til Dags, i hvorvel af langt ringere Caliber, udkrævede et forholdsmæssigt langt større Antal Matroser til

*) p. a. St. I det samme Brev fra Eric den Fjortende befales ogsaa, at tydelige Registre skulde holdes med Bartskjæerner paa hvor lang Tid, de helbredede dem, som af Fienden vare saarede, saavelsom ogsaa paa de Dræbte, og at disse Registre skulde sendes til Kongens Ræmmerer under Hovedsmændenes Segl.

at regjere Skibene og betjene Canonerne end nu^{*)}). Og dog var den mindste Deel af Mandskabet ombord Sofolk; de fleste vare Soldater, eller som de da kaldtes Knægte. Til hiin Tids Maade at føre Krig paa hørte ogsaa den Foranstaltning, at Skibene bleve bemandede med et meget betydeligt Antal Soldater, der ved given Leilighed vare bestemte til at gjøre Landgang for at brænde og ødelægge i Fjendens Land. Af en Fortegnelse fra Aaret 1538, eller saa omtrent, paa det Mandskab, som Skibet Samson skulde have ombord, naar det skulde bemandes mod Fjenderne, sees, at Antallet af Skipper og Baademænd var bestemt til 80, derimod af Knægte til 400. I Almindelighed udgjorde Sofolkene ombord ikkun en Sjettedeel af det hele Antal. Det største Skib, som paa de Tider nogensinde var seet i Østersøen, var det svenske Skib Mageløs, som af de Danske blev erobret i Slaget under Deland den 30te Mai 1564. Det førte 173 Canoner. Ifølge Chapmann's Opgivelse var det af Størrelse, som vore nu brugelige 70 Canoners Skibe. Det havde efter de Tiders Skif og Brug 5 Mærk og en meget sammensat Tilstakling, og har, hvis det sammenholdes med andre langt mindre Skibe fra hiin Tid, hvis Mandskabs Antal er bekjendt, havt henved 1200 Mand ombord. Da dette Skib, efter ved Entering at være erobret og efter at have udholdt en blodig Kamp i to Dage, som havde kostet mangfoldige Mennesker Livet, sprang i Luften, omkom der ikke mindre end 800 Mennesker med samme^{**}). Det danske Admiralskib Jægermesteren, der

*) Historisk Forsøg over Constructionen, Taklingen o. s. v. ved Ridder de la Poix de Frenimville i Archiv for Søvesenet, udgivet af Bruun og de Coninck. 1ste Hefte 1826, S. 20.

**) Resen, Frederik den Andens Kronike.

var meget mindre end *Mageløs*, havde i Maret 1565, da *Otto Rud* førte det, 1050 Mand indenborde. I den uhyggelige Storm, som 1566 overfaldt og ødelagde den danske Flaade under *Gulland*, forgik med *Admiralskibet*, *Samson*, 1100 Mand, med *Viceadmiralskibet*, *Hannibal*, 948 Mand, med *Mercurius* 700 Mand o. s. v. Alt dette er en Bemanding, som langt overstiger Nutidens baade bedre indrettede og rummeligere Skibe, ligesom at Anledningen til Lustens Corruption paa saa overlæssede Skibe maatte være meget stor, skionnes letteligen. Kong *Erik den Fjortende* tilsfrev derfor ogsaa den Sygelighed, som i Maret 1564 herskede ombord paa hans Flaade, den Omstændighed, at hans Admiral *Claes Flemming* havde indtaget flere Folk paa Skibene end der vel kunde rummes *). — Lægges man hertil Soldaternes og Matrosernes slette Beflødning **), vil man finde Marsag nok til at pestagtige Sygdomme saa hyppigen udbrød saavel i Krigshæren som paa Flaaden.

Allerede tidligt paa Foraaret 1564 begyndte der at herske stor Sygelighed ombord paa den danske Flaade. Af *Herluf Trolles* Rapport af 24de Mai s. A. sees, at da Flaaden kom til *Ankers* under *Kaarssø* (ved *Gulland*), havde Sygdommen taget betydelig Overhaand. Den 30te og 31te Mai stod det store og blodige Søslag under *Oeland*, hvori det omtalte svenske Skib, *Mageløs*, erobredes ved *Entring*. I *Herluf Trolles* Rapport af 19de Juli hedder det, at der var saa Skibe i Flaaden, uden at jo Tredieparten af Folkene vare syge eller døde. I hans Rapport af 1ste September melder *Trolle*, at Sygdommen paa Flaaden tager utrolig Overhaand.

*) *Se* *Regel*, *Erik den Fjortendes Historie*.

**) *Jevnf. disse Samlingers 1ste Bind's første Hefte S. 60.*

I et Brev fra Kong Frederik den Anden til Magnus Gyldestjerne om Krigssager i Skaane, indført i den 8de Cancelli-Registrant Fol. 134 og dateret Antvorskov den 21de September 1564, var indesluttet en „Seddel“, som blandt Andet indeholder Følgende: „Dersom Gud almægtigste naadeligen ikke afvender den skrøbelige Tid med Pestilentse, som nu er i Kjøbenhavn, før Vore Orlogsskibe komme i Havn, saa lad for ingen Deel Krigsfolket eller Baadsmændene komme derind i Byen, at ikke Sygen skal komme ved dem (udbrede sig blandt dem), men andetsteds, hvor I synes passende at henvise dem o. s. v.” — Dette Brev kunde lede til den Formodning, at den epidemiske Sygdom paa Flaaden var ophørt, siden Kongen, for at forhindre at hans Soldater og Matroser skulde smittes af den i Kjøbenhavn herskende Sygdom, forbød dem at komme ind i Byen; men da det ikke vel kan antages, at Sygdommen, som ifølge Herluf Trolles Beretning af 1ste September tog utrolig Overhaand, allerede skulde være ophørt saa snart efter, tør man maaskee slutte, at de af Sygdommen paa Flaaden Angrebne vare bragte i Land andetsteds, eller at Kongen maaskee har frygtet, at Pesten skulde tage saa meget mere Overhaand, naar en ny Smitte tilførtes. Det Sidste er vel rimeligst.

I Begyndelsen af Aaret 1565 bleve 4 Orlogsskibe under Admiral Peder Hvidtfeldt af en overlegen Fjende jagede paa Land ved den pommerske Kyst og opbrændte, for ikke at falde i Fjendens Hænder. Besætningen kom over Land tilbage til Danmark. I Juni samme Aar var Rigets Admiral, Herluf Trolle med en 28 Skibe stærk Flaade i Østersøen. Under den pommerske Kyst kom det den 4de Juni til en heftig Træfning imellem den danske og svenske Flaade. Herluf Trolle gav de største Beviser paa Mod og

Lapperhed. Hans Hat blev gjennemskudt, og han blev saaret i Arm og Been. Tegel^{*)} beretter, „at da Herluf Trolle paa Admiralskibet, Jægermesteren, havde kastet sit Dræg i det svenske Skib, Troilus, for at entre det, skøde 70 Finner med Staalbuer saa fast, at Pilene regnede som Hagl. Den danske Admiral stod agter paa sit Skib i et blaat Harnisk med Brunsviger Hat og Fiæderbuss i samme, havende om sig et guult Felttegn med tre Kroner paa. Høvedsmanden paa Troilus, Niels Skend, sked ham med sit Rør igiennem Hagen og Armen, saa at han deraf fik sit Banesaar.” Da Trolle, fortæller Nesen, ansaae Skaden for maadelig, vilde han ikke lade sig mærke dermed, for at Folkene ikke skulde forsage. Han lod først de Andre forbinde, som havde faaet nogen Skade, derefter tog han Badskjæren^{**)} hemmelig til sig i Kahytten, og lod ham see og forbinde sin Skade. Han ansaae sig dog uskikket til længere at føre Commandoen, lod sig sætte i Land paa Amager og drog tilfods til Kjøbenhavn. Han døde 3 Uger efter sin Hjemkomst d. 25de Juli^{***)}. — Af et Brev fra Frederik den Anden, dateret 20de Juni 1565, sees, at de Syge blandt Stridsknægtene paa Skibene bleve „hjemforlovne”; men at

*) P. a. St.

**) Som vi siden skulle documentere vare 3 af Christopher von Stettin's Svende ombord paa Jægermesteren.

***) I Manuscriptet: Historien om den Feide, som i 7 Aar haver været, hedder det om Herluf Trolles Død: ”Dog skal man dette vide: samme H. Trolle var ikke end saa haardelig skudt, at han deraf kunde faae sin Død, men det var ellers saa ulykkelig et Aar, at aldrig blev et Menneske saa ringe saargjort, slaget eller hugget, dersom der gik Blod ud, da var det strax den visse Død, og ikke stod til at læge.”

de atter skulde begive sig i Tjenesten, naar de vare helbre- dede *). Efter Herluf Trolle fik Otto Rud Commando over den danske Flaade. Imellem Bornholm og Rygen kom det til et blodigt Slag imellem den danske og svenske Flaade, hvori der paa hver Side faldt imellem 2000 og 3000 Mand. Viceadmiralen, Niels Trolle, (paa Skibet Christopher) mistede i denne Træfning først Benene og senere Livet, da Skibet blev skudt i Sænk. Otto Rud blev tagen til Fange og døde paa Svartsøe Slot af en pestagtig Sygdom, som i dette Aar rasede paa mange Steder i Sverrig **).

I Aaret 1566 var den danske Flaade under Admiral Hans Lauritsen 30 Skibe stærk, foruden lybske Skibe. Under Deland forefaldt et blodigt Søslag med de Svenske. Det danske Skib Mercurius blev saa heftig angrebet af det svenske Admiralskib St. Erich, at efter Tegels Beretning ikkun 8 Mand af de 550 Mand, som udgjorde dets Besætning, kom ulemilæstede derfra. Noget efter, den 28de Juli, forgik ved en heftig Storm det danske Admiralskib, tilligemed 10 andre betydelige Skibe. De i dette Aar, ifølge et Kongeligt

*) Cancelli-Registrant No. 8 Fol. 316—b.

**) I det nylig nævnte Manuscript hedder det om Otto Rud's Fangenskab og Død: Kong Erik vilde have stueket Otto Rud ihjel med sit Sværd, dersom Hr. Claus Christerson (den tappre svenske Admiral) ikke havde afværget det, sigende, at Otto Rud havde holdt sig ærligen og været sin Herre baade huld og tro, og stridt mandeligen. Dermed blev nu Otto Rud ført til Stockholm (fra Vadstena, hvor Kongen opholdt sig); senere kom han til Svartsøe, hvor han sad i haardt Fængsel, indtil han døde af Pestilentsfe, og ligger begravet i Svartsøe Kirke, fordi at det altid var de Svenskes Sædvane, at hvor som Pestilentsfe meest regjerede, der sendte de gjerne deres Fanger hen, ligesom det ogsaa skete Mads Steensson, som ogsaa døde i Kæde af Pestilentsfe.

Misſive af 22de Febr., udfkrevne Bartſſjærere til Flaadens Brug udgjorde i Ait 25; nemlig 2 fra Kjøbenhavn, 1 fra Kjøge, 1 fra Neſtved, 1 fra Skjelskør, 1 fra Kallundborg, 1 fra Roskilde, 1 fra Nyborg, 1 fra Odense, 1 fra Middelfart, 1 fra Svendborg, 1 fra Alsens, 1 fra Kolding, 1 fra Ribe, 1 fra Varde, 1 fra Aalborg, 1 fra Aarhuus, 1 fra Horsens, 1 fra Veile, 2 fra Malmøe, 1 fra Landskrone, 1 fra Lund, 1 fra Trelleborg, 1 fra Hſtad *). Mågtet dette Antal ikke ſvarer til Skibenes Mængde, ſaa kan man dog ikke tvivle paa, at jo ethvert Krigsskib har havt ſin egen Bartſſjærer, de ſtørre endog flere. Nimenligviis have Nogle, foruden dem, ſom af Pligt fulgte Flaaden, godvilligen, for en vis Sold, ladet ſig engagere. Herom mere ſiden.

Følge de betydelige Tab, ſom den danſke Flaade i foregaaende Aar havde lidt, var dens Størrelſe 1567 meget formindſket. Af hvor mange Skibe den har beſtaaet, findes ikke opgiivet hos Reſen, eller, ſaavidt vides, hos andre Hiſtorieſkrivere. Deſuagtet blev i dette Aar 30 Bartſſjærere udfkrevne til Flaaden, nemlig 9 fra Sjælland (2 fra Kjøbenhavn og 2 fra Roskilde), 4 fra Fyen, 10 fra Jylland og 7 fra Skaane **).

1568 var Flaaden i Oſterſøen under Peter Munk. Dens Størrelſe findes ikke noiagtigt opgiven. De udfkrevne Bartſſjærere beløbe ſig ligesom i det foregaaende Aar til 30. Af Frederik den Andens Sø- og Krigsartifler, daterede 17de

*) 8de Cancelli-Regiſtrant Fol. 486.

**) 9de Cancelli-Regiſtrant Fol. 188—189. Paa ſamme Tid udfreves fra Kjøbstæderne af Baadsmænd 719, af Styrmand 31, af Skippere 13, og af Spillemand (Pibere og Trommeslagere) 35.

Mai 1568, sees, at kun de Saar, som Noget inden Skibsborde fik i Kongens Arbeide eller for Tjenden, skulde Bartstfjærerne læge paa Kongens Bekostning; alle andre Saar og Skade skulde Enhver betale for sig selv. Herved sigtes fornemmelig til den veneriske Syge, som da alt mere og mere begyndte at tage Overhaand. Herom hedder det fremdeles i disse Soartikler: „Ingen, som Pocker eller andre onde Saar have, skal komme paa Hemmeligheden“, og senere: „Ligeledes hvo som onde Saar haver eller Bylder, skal være forpligtet at give sig tilkjende“. Straffen, som var sat paa Forsømmelse herimod, ligesom ogsaa paa at gjøre Hemmeligheden, Skibsmobilierne eller „Skioset“ ureent, var meget haard. Den Skyldige blev straffet med Kjelhaling. Dime- ligviis have Skibsbartstfjærerne, foruden en vis bestemt Sold, der vel har været ringe, havt Betaling i Forhold til Mængden af de udførte Curer og den forbrugte Bandage og Medicin. De, som godvilligen tjente paa Flaaden som Skibsbartstfjærere, have sikkert havt Løfte paa større Sold, end de andre, som udskreves fra Byerne, men Betalingen er ikke altid fyldestgjørende bleven erlagt. Et Document, som findes i Cancelli-Archivet, og baade oplyser dette og forresten giver et interessant Bidrag til den Tids Medicinalhistorie, finde vi det her passende at indføre. 1568 skrev Kong Frederik den Anden til sin Finantsbestyrer Peder Dye: Vor syn- derlig Gunst tilforn. Vider, at denne Brevviser, Chri- stopher fra Stettin, haver berettet for Os, hvorledes han nu for 3 Aar siden er bleven antaget og haver sagt Tjeneste paa Holmen for en Bartstfer, og derfor er ham til- sagt aarligen en Summa Penge til Besoldning, hvoraf han endnu tilbagestaaer 226 Mk. for samme hans Tjeneste. Des- ligeste haver han været og forbundet Slotsfolket der paa Slot-

tet, hvortil altid tilforn haver været bestilt en synderlig Bartsfker, og derfor ikke heller haver fanget Befaling. Samledes haver han og berettet, at han haver holdt paa Bort Skib Jægermesteren*) 3 Svende med Kiste og alt andet Redskab, hvilket han alt mistet haver og er kommen udi Gjæld og stor Skade, eftersom I af denne indelukte Supplicats ydermere have at forfare**). Thi bede vi Eder og begjære, at naar han Eder med dette Bort Brev besøgendes vorder, at I da paa vore Begne ville derom forfare al Leiligheden, og siden stille ham tilfreds for hvad vi ham skyldige ere med Rette. Og efterdi Vi forfare, at Michel Bartsfker, som nu haver Befaling paa Holmen, skal være meget ulyksom med sit Embede, og Vi fast ugjerne saae, at dersom Nogen for Tjenderne enten bliver skudt eller i anden Maade saargjort, at de da for Forsømmelses Skyld skulle falde udi nogen Ulykke, da bede Vi Eder og begjære derudi at være fortænkt og gjøre Eders største Flid, at der maatte tilskiffes en god Karl, enten denne Brevviser, om han dertil forstandig er, eller nogen anden, som sit Haandværk var vis og samme Embede flittigen tage vare, uanseet det vilde koste Os i Besoldning nok saa meget. Dermed gjør I os synderligen til Villie. Skrevet paa Frederiksborg d. 14de Juli 1568***). Heraf fremlyser noksom Kong Frederik den Andens Omhu

*) Herluf Trolles Admiralskib. S. ovenfor. I et andet Brev fra Kong Frederik den Anden til Christopher Baldendorff hedder det at han „udi forgangen svenske Tiede har tjent paa Drlogsskibene med sine Svende selv tredie. Sjellandske Tegnelser, Registr. No. 14, Fol. 430.

**) I ovenfor citerede Brev er hans Tilgodehavende for udviiist Tjeneste paa Drlogsskibene beregnet til 1400 Rk.

***) Tegnelser for alle Landene, No. 10 Fol. 113. Iagtet dette

for at ordne Medicinalvæsenet saa godt som det efter de Tider lod sig gjøre. Man seer ogsaa heraf, hvad vi allerede ovenfor have anført, at en Bartsfjærer tidlig er bleven ansat ved det af Christian den Tredie oprettede Skibsværst paa Holmen. Til hans Embedespligter har det hørt at helbrede de Saarede, som fra Flaaden, undertiden ogsaa fra Krigshæren*), bragtes i Land ved Kjøbenhavn. Maaskee har han endog havt et Slags Hospital under sig. — Af et Brev fra Frederik den An-

Kongelige Brev erholdt dog Christopher fra Stettin ikke sit Tilgodehavende. Rimeligviis har den sparsommelige Peder Dre søgt at stille ham tilfreds, ved at tilstaae ham Privilegium paa „det første Bandt” i Marstrand, som sees af et senere Brev fra Kongen (Sjællandste Tegnelser, No. 14 Fol. 430). Det hedder i dette: ”Dg skal han tilforn herom (om sit Tilgodehavende nemlig) have besøgt Os, og forhvervet Bort Brev til Peder Dre at stille ham derom tilfreds, og dog nichts bekommet andet, end fanget Bort Brev paa det første Bandt til Marstrand, hvilket han alligevel strax er bleven qvit igjen” o. s. v. Af samme Brev erfares tillige, at han „sig ikke til ringe Skade” havde været med de Kongelige Gesandter i Rusland (1562). Fra Marstrand begav Christopher fra Stettin sig til Kjøbenhavn, „for at bruge sit Haandværk som en Bartsfjer.” Men her vilde Rogle (rimeligviis Amtsmestere i Staden) ikke tilstede ham samme sit Embede at bruge. I et Brev fra Frederik den Anden til Borgemeister og Raad i Kjøbenhavn, dateret Frederiksborg den 31te October 1571, befales: „Thi bede Vi Eder og ville, at I tilstede og bifalde ham hans Stang og Bækken at udhænge og hans Haandværk at bruge.” — 1581 søgte han Kongen, som Erstatning for sin Dvoffrelse i Majestätens Tjeneste, at erholde en Gaard i Malmoe (Sjællandste Tegnelser No. 14 Fol. 430); da dette rimeligviis ikke gik igjennem, befalede endelig Kongen i Maret 1582 Christopher Balchendorff, at forneie ham med saa meget, som denne lideligt og villigt kunde synes at være (Sjell. T. No. 15 Fol. 101).

*) See 1ste Hefte af disse Samlinger, S. 56.

den til Admiralen over Flaaden, Peter Munk, dateret Kjøbenhavn d. 9de August 1568, sees at denne havde berettet Peder Dre, at der herskede megen Sygdom blandt Krigsfolket paa Orlogsskibene. Da man tillige ventede Storm og Uveir, fik Admiralen Befaling at løbe ind paa Drago-Strøm med Flaaden, og selv at begive sig til Kongen, for at erholde nærmere Ordre. „Dog maa, hedder det, ingen af Hovedsmændene, Krigsfolket eller Baadsmændene tilstedes at komme i Land“. Sygdommen synes imidlertid ikke at have været af Betydning; thi kort efter stak Flaaden atter i Søen, og holdt ud til langt paa Efteraaret.

1569 bleve atter 30 Bartskjærere udfkrevne til Flaaden i Østersøen under Rigsadmiral Peder Munk.

Den danske Flaade, hvorover Sylvester Franck i Maret 1570 udnævntes til Admiral, bestod kun af 14 Skibe*). Derimod var Antallet af de udfkrevne Bartskjærere 29, nemlig: 10 fra Sjælland og Smaalandene, 3 fra Fyen, 11 fra Jylland og 5 fra Skaane. Den 13de Januar dette Aar sluttedes Fred imellem Danmark og Sverrig.

Bed Kong Frederik den Andens Formæling i Aaret 1572 bestod den danske Flaade af 39 større Skibe, foruden mindre Fartøier.

1583 var en Flaade udrustet mod Rostokkerne. Men førend den løb ud, fik Christopher Balchendorff Kongelig Ordre, dateret 31te August, til at lade Skibene aftakle, da Kongen havde erfaret, at Sygdommen i Kjøbenhavn formerede sig, saa at der om Dagen skulde være henved 46 Liig, og at der af

*) Det Kongel. Geh. Archiv (see Garde p. a. St. S. 62). I 11te Bind af Tegnelser for alle Lande, Fol. 63 og 64, nævnes kun 13 Skibe.

Skibsfolkene paa en kort Tid var død 40 Mand, og der var at befrygte, at dersom Skibene bleve udsendte, skulde Sygdommen endnu mere tage Overhaand. Folkene bleve permitterede. Dog, hedder det i Kongens Ordre, om nogen iblandt dem er befængt, skal han blive der, til Gud gjør det anderledes med ham, at han ikke videre skal udføre Sygdommen med sig *).

Paa den Eskadre af 8 Orlogsskibe og 5 lette Skibe, som i Aaret 1587, under Commando af Admiral Lauritz Kruse, udsendtes for at forhindre den engelske Handel paa det nordlige Rusland, har der rimeligviis ogsaa været Bartskjærere. Dog findes Udskrivningen af disse ikke indført i Cancelli-Registranterne.

I den af Frederik den Anden 1587 udstedte Forordning om hvorledes det med den daglige Tilsyn paa Holmen skal forholde sig, findes slet ingen Oplysning om Sæmedicinalvæsenet eller om den ved Holmen ansatte Bartskjærere. Skjøndt flere Skibe bleve udrustede i Norge, og skjøndt der ideligen i Krigsaarene fandt Udskrivning af Skibsfolk Sted fra Byerne i dette Rige, finde vi dog aldrig at Bartskjærere ere blevne requirerede herfra. Rimeligviis har Norge paa den Tid ikke saa vel været forsynet med Bartskjærere som Danmark *).

*) Sjællandske Tegnelser, Registr. No. 15 Fol. 252.

**) At i det mindste Bergen i Frederik den Andens Tid har havt Bartskjærere, derom vidner den „norske Sou“, et Skrift, der maa antages færet kort efter 1583, og indeholder mange Bemærkninger om Norges Tilstand ved Slutningen af Frederik den Andens Regjering, og hvoraf et fuldstændigt Udtog er indført i Suhms Samlinger til den danske Historie, andet Bind's første Hefte. Heri omtales ogsaa Bartskjærere, men som Folk, der tillige vare Dtapere, og som ikke havde noget Laug. Men fordi en By, som Bergen, hvori der ved de Contoirfæs Ophold herskede en betydelig Grad af Luxus i Forhold til de Tider, har havt Bartskjærere, saa beviser dette dog ikke, at de andre norske Byer ogsaa have havt saadanne. Man forverle ikke Bartskjærere med

I det hele Tidrum, vi hidtil have omtalt (til Frederik den Andens Død 1588), findes ikke en eneste videnskabelig og kyndig Læge ansat paa Flaaden.

Flere Beviser paa Lægevidenskabens jammerlige Tilstand i Danmark paa de Tider ere givne i Archivet; vi ville her endnu tilføie følgende, at Peder Jacobsen Flemlose, født i Fyen omtrent 1554 og i nogle Aar Medicus hos Statholder Axel Gyldestjerne paa Aggershuus *), i Aaret 1575 fordanskede Doctor Sim. Musæi Underviisning og gode Raad af Guds Ord mod den melancholske Djævel **). — „Er du bleven syg, saa søg en Læge, der ikke alene med Ord, men med Kunst kan læge. Fordi uerfarne Læger gjøre ujerne og humpelburne Kirkegaarde. En ulærd Læge, overflødig Drik og ukogt Spise, de tre Ringester sbye om du est viis“, saaledes hedder det retteligen i: En kort Underviisning om Husholdning. Kjøbenhavn 1570—80 ***). — Som et Særsyn maae vi anføre, at en Bartsfjærer i Ribe, Hans Christensen, 1578 udgav et Skrift, trykt i Slesvig, om hvorledes man skal forholde sig i Pesttid. Skjøndt Bogen er maadelig nok og ikkun compileret, hvilket sidste Forfatteren oprigtig selv tilstaaer, saa er det dog mærkeligt at see En af denne Klasse Mennecker, der paa den Tid næsten uden Undtagelse hverken kunde læse eller skrive, at have givet sig af med literairt Arbeide.

(Fortsættes.)

Badsfjærere eller Badere. Disse sidste forekomme langt tidligere end hine. Allerede i Magnus Lagabæters Bergens Bylov bestemmes, hvor Badsfjærerne skulle boe. Badsferlon omtales i Hagen Adelssteens Guletings-Lov og Hagen Hagensens gamle Frostetings-Lov og Borgeret.

*) Jernf. Nyerups Literaturlexicon.

**) Jernf. Athene 1ste Bd. S. 428.

***) See hos Nyerup i Athene 1ste Bd. S. 428.

XIV. Johannes de Buchwald.

Dari posse centum mille, etiam sine Pharmaciae auxilio Chirurgos, sed ne unum esse verum Medicum sine Chirurgia).*

Buchwald er født i Meldorf i Ditmarsken den 7de April 1658. Hans Fader, Ditlew Buchwald, var Sogne-skriver i tre Sogne sammesteds. Moderen, Magdalena Bøye, var en Datter af Johan Bøye, der hæderli-gen havde tjent som Officeer under Kong Christian den Fjerde. Allerede tidlig mistede han begge sine Forældre, og kom derpaa i Huset hos sin Farbroder, Balthasar Johannes de Buchwald. Som Yngling blev han 1674 sendt til Kjøbenhavn og sat i Lære hos Amtschirurg Nico-lai Bøye, der var hans Moders Broder og een i sit Fag anseet Mand. I samme Aar, da N. Bøye blev beskikket til Mesterchirurg paa Holmen, lod han sin Discipel, J. de Buchwald, udskrive af Barbeerlæren som Svend**), hvor-paa da denne fik sit Lærebrev af Amtet. Endnu samme Aar maatte han efter Laugsartiflernes Forskrifter***) gaac paa Vandring for, saavidt han dertil fandt Leilighed, at øve sig i Anatomie og Chirurgie. Han drog først til Danzig, hvor han flittigen benyttede sig af Michael Meisners og Ludvig von Hammers Underviisning. Derpaa besøgte han Berlin, Hamborg og Bremen. Fra Tydskland begav han sig

*) De Rømer's Program ved Buchwald's Doctorpromotion.

**) „Einen Jung ausschreiben lassen namens Johann Buchwaldt“, hedder det i Barbeerlaugets Ældermænds-Bog.

***) See Statuta collegii chirurgici af 21de Aug. 1577, aftrykte i Archivet for Lægevidenskabens Historie S. 115 flg. „Naar en Læredreng haver udtjent, skal han forpligtes til at vandre udi fremmede Lande paa sit Embede i fire samfulde Aar o. s. v.

til Holland, hvor han havde Leilighed at besøge Hospitalerne i Amsterdam og Leiden. Fra Holland reiste han tilbage til Preussen og opholdt sig atter i nogen Tid i Danzig. Herfra gik han til Polen og Schlesien. I Warschau conditionerede han i 6 Maaneder, og benyttede flittigen en berømt derværende Chirurg, Raphael Nürnberg, Veiledning i Anatomie og Chirurgie. Til Wien kom han i Maret 1682, og tog Condition hos Martin Hamelant, Keiserlig Livchirurg og Livmedicus. Hos denne Mand var han et heelt Aar, og benyttede imidlertid enhver Leilighed, som denne Stad saa rigeligen frembød til hans Kundskabers Udvidelse. Upaatvivlelig vaagnede allerede her hans Lyst til at gaae videre paa den medicinsk-chirurgiske Bane. Han hørte Dr. Frants Stock-Hammers og de Tondeurs private Forelæsninger. At han allerede dengang har erhvervet sig Navn af en dygtig Chirurg synes det at bevise, at den danske Gesandt ved det Keiserlige Hof, Baron Liliencron, tog ham i Huset til sig i Qvalitet af Chirurg. Hos denne var han, medens Tyrkerne 1683 beleirede Wien*). Efter Beleiringens Ophævelse vendte han hjem, og kom saaledes efter den lovbestemte Tids Forløb, efter 4 Aars Vandring, tilbage til Kjøbenhavn i October 1683. Strax efter sin Tilbagekomst blev han beordret til Søes som Skibsmester paa den Kongelige Flaade, hvor han havde rigelig Leilighed til at bruge sine Kundskaber, og hvor han ogsaa ved sin Dygtighed erhvervede sig megen Berømmelse**). Dog var den

*) Rimeligviis er Gesandten i denne Rædselstid tilligemed den hele Keiserlige Hoffstat flygtet til Linz.

**) „ut inter tot miserorum pericula atque ancipitia docta manus calleret, fama inclaresceret”. J. P. Anst. til Lægevidensk. Hist. II. S.

ærefjære unge Mand ikke fornøiet med sin Stilling; han attraaede at blive noget mere end Amtsmester i Kiøbenhavn, som var det Høieste, hvortil den Wei, han hidtil havde betraadt, efter al Nøielighed kunde føre ham. Han forlod derfor atter Danmark, for i Udlandet at gjøre sig værdig til en mere hæderlig Stilling. Gjennem Holland, Brabant og Flandern gik han til Paris. Her hørte han Forelæsninger over Anatomie af Joseph de Verney, over Physik af den berømte Johan Baptista du Hammel, over Chymie af Lemmery og over Botanik af den verdensbekjendte Tournefort. Ligeledes skal han ogsaa have lagt sig efter Physiologie og Medicin. Dog forsamte han ikke Chirurgien; men, ved flittigt at besøge denne store Byes Hospitaler, uvidede han sin Færdighed i at gjøre chirurgiske Operationer, hvortil han allerede hjemme havde viist ikke ringe Anlæg. Særlig øvede han sig i Steensnittet og i de obstetriciske Operationer. Morel, Petit, Begieri, du Blegny o. A. vare hans Læremestere.

I Hertugen af Württenbergs Følge kom han tilbage til Kiøbenhavn i Aaret 1689, og blev kort efter ansat som Livbarbeer hos Kronprindsen, senere Kong Frederik den Fjerde. 1690 blev han tillige beffikket til at være Chirurg paa Søqvæsthuset. Den 2den October samme Aar blev hans forrige Principals, R. Boye's, Amt ham overdraget af dennes Enke; hvorpaa han da blev incorporeret som Amtsbroder. Men kort efter aabnede sig atter Leilighed for Buchwald at besøge Udlandet og at finde ny Næring for sin videbegjerlige Aand, da Kronprinds Frederik i Aaret

1692 tiltraadte sin udenlandske Reise for at besøge de fornemste Stæder i Tydskland, Italien, Frankrig og Holland. Medens Prindsen dvælede i Paris et Hjerdingaar, beholdt Buchwald Tilladelse til at gjøre en Excursion til Montpellier, som paa den Tid var det berømteste Sæde for de medicinske Videnskaber's Studium. Her forblev han i to Maaneder og benyttede sin Tid vel. I lige saa lang Tid opholdt han sig i Ungers, hvor han flittigen besøgte saavel Amtsmesternes „Forbindingsstuer“ som de medicinske Doctorers Forelæsninger. Hjemkommen med Prindsen 1693 opholdt Buchwald sig i Kjøbenhavn til Aaret 1697, da han paany fik Tilladelse til at reise udenlands. I Holland, hvorthen hans Reise fornemmelig gjaldt, traf han sammen med sin Ven, den senere saa berømte J. Benignus Winslov. I Leiden opoffrede han sin Tid til den egentlige Medicin's Studium under de berømte Lærere, Gottfried Bidlo, Peter Hottonius, Jacob le Mort, Burchard de Wolder og Wolfert Sengwerdius. Af Bidlo, Hottonius og Frederik Decker lod han sig derpaa examinere i alle den medicinske Videnskabs Discipliner. Den 27de April samme Aar*) blev

*) Saa vel i det af J. P. Andersen over Buchwald forfattede Universitets-Program, som hos Jens Worm (Forsøg til et Lexicon over lærde Mænd o. s. v.) og hos Nyerup (Literatürlexicon), der begge rimeligviis have fulgt Andersen, findes, at Buchwald beholdt Licentiatgraden i Leiden 1697. Herom kan ogsaa neppe være nogen Tvivl, især da det af et Brev fra Winslov til Buchwald, som Niegels har opbevaret i sin Chirurgiens Historie, sees, at denne opholdt sig i Holland 1697. Derimod er saavel Andersen's som Worm's Beretning vildledende, naar de sige at Buchwald paa sin Udenlandsreise med Kronprindsen fik Licentiatgraden i Leiden. Hos Worm (p. a. St.) hedder det: „Imidlertid havde han forhen fulgt Høifalig Kong Fred. IV, som Kronprinds, paa sin Udenlandsreise, ved hvilken Leilighed

han derpaa creeret til Licentiatus medicinæ, efter skriftligen at have forklaret tre af Hippocrates's Aphorismer, nemlig den femte, ottende og tiende. Efter sin Hjemkomst havde han nu strax funnet tage Doctorgraden i Medicinen, men rimeligviis for ikke at opvække Misundelse mod sig, foretrak han dog at udsætte dette noget. Imidlertid forsømte han ikke sine Studeringer, men besøgte flittigt Theatrum anatomicum og de medicinske Professorers, især Caspar Bartholin's private og offentlige Forelæsninger. I Aaret 1799 tilbød han sig uden Betaling at forrette chirurgiske og anatomiske Demonstrationer til Bedste for kunstelskende og studerende Chirurger i Barbeeramtets Anatomikammer i Admiralgaden paa Cadaveret af et Subject, der var dømt fra Livet, og af Kongen var skjænket til dette Brug. Først den 23de Marts 1700 blev han af Bartholin creeret til Doctor i Medicinen ved Kjøbenhavns Universitet. Hans Inaugural-Dissertation handlede de Pleuritide et peripneumonia. Kort efter i samme Aar beskikkedes han til Overmedicus ved Sø-

han fik Tilladelse til at gjøre en Tour paa sin egen Haand, ved hvilken Leilighed han 1697 blev Licentiatus Medicinæ til Leiden" o. s. v. Det Samme ligger i Andersens Ord. Det lod sig vel antage, at Buchwald ved Prindsens Godhed kunde have erholdt Tilladelse til at protrahere sit Ophold i Udlandet indtil Aaret 1697, men vi have Beviser for, at Buchwald var i Kjøbenhavn 1695 og 1696; I Barbeeramtets Protokoller findes, at Buchwald den 23de December 1695 har tilligemed de andre Amtsmestere attesteret Oldermændens, Blankenheims, Regnskabs-Protocol; ligeledes den 11te Mai 1696. Der er saaledes neppe nogen Tvivl om at Buchwald er kommen hjem med Prindsen. Han maa derfor have foretaget sig en ny Udenlandsreise i Aaret 1697, ene og alene for at lade sig creere i Leiden. Men strax efter Creationen maa han hovedfulds være vendt tilbage; thi den 13de Dag efter samme, den 10de Mai 1697, findes hans Underskrift atter i Oldermændens Regnskabsbog.

qvæsthuset^{*)}. 1707 udnævnte Kong Frederik den Fjerde ham til sin Livmedicus, og under Krigen med Sverrig, den 3die Juli 1711, til overste Feltmedicus. I Maret 1713 sendtes han i samme Egenkab til Solding, da den danske Armee opererede mod General Steenbuch efter dennes Indfald i Holsteen. Som Feltmedicus havde han Fuldmagt til efter eget Skjønnende at udnævne og affsedige de militaire Læger. Strax efter Rangforordningens Publication af 11te Febr. 1711 erholdt han Titel af Justitsraad. Samme Aar blev han befaleet at følge Hoffet til Holsteen, og derfra at gaae til Schwalbach i Hæssen for at undersøge Suurbrønden, som Kongen agtede at bruge. Paa denne Reise steg han dagligen i Kongens Yndest, saa at han erholdt Løste paa at erholde det første medicinske Professurat, der blev ledigt ved Universitetet i Kjøbenhavn. Denne Lykke opnaaede han allerede i November Maaaned samme Aar, efterat han i Juni, efter Skif og Brug, havde forsvaret en Disertation (*de pilulis aloëticis earumque*

*) Efter 1700 findes Buchwald's Underskrift ikke i Amts-Regnskabsbogen. Rimeligviis har han astraadt sit Amt, da han blev Doctor medicinae og Medicus paa Qvæsthuset. I Amts-Protocollen den 27de Marts 1719 læses: Buchwald hat G. G. Amt proponiret und angehalten einen Discipel anzunehmen und ins Amtsbuch einzuschreiben. Dette havde han ikke behovet, hvis han endnu dengang havde været Amtsbroder. Amtet delibererede den samme Dag, om man ikke af Erkjendtlighed mod ham skulde tage noget ud af Laden til Professores, for dermed, som Ordene lyde, at regalere dem. Samme Dag blev intet desangaaende besluttet, men i en Forsamling af 21de Januar 1720 cneede samtlige Brødre sig om at sende Buchwald 50 Rdl. til Foræring, hvilke han modtog Dagen efter. Under 26de Marts nævngives Johannes Poul Bidalin, og under 2den Mai 1721 Lorents Jensen som Dr. Buchwald's Disciple, for hvilke der blev betalt Gebühr til Amtet for Barbeer-Examen og Udskrivning.

genuina præparatione & usu). Fra 1719 læste han hvert Aar offentligt over Anatomien indtil 1728, da Universitetets Anatomikammer brændte. Han docerede desforuden Medicin, Chirurgie og Botanik. I Aarene 1723, 24 og 25 var han Rector magnificus og holdt aarligen Taler paa Kongens Fødselsdag i Universitetets store Sal. 1728 udnævnedes han til Etatsraad. Han nød til sin høie Alderdom en uforstyrret Sundhed, indtil han endelig den 24de October 1738 i sit 80 Aar bukkede under for en Marasmus senilis. Skjøndt Buchwald længe og ofte havde reist og studeret i fremmede Lande, skjøndt han havde anvendt betydelige Summer paa sine Børns Opdragelse, og han levede paa en Tid, da Krig, Pest og Ildbrand hjemføjte hans Fædreland, efterlod han sig dog en meget betydelig Formue.

I Aaret 1680 giftede han sig som ungt Menneske med en ubemidlet men smuk og elskværdig Slægtning, Anna Margrethe Buchwald, med hvem han avlede 12 Børn. Blandt disse blev Balthasar Johannes de Buchwald, født 1697, allerede medens Faderen levede, 1720, Doctor medicinae ved Kjøbenhavns Universitet, 1725 Landphysicus i Volland og Falster, og Aaret efter Faderens Død Professor i Medicinen. En yngre Son, Frederik de Buchwald studerede ligeledes Medicin, blev Doctor i Medicinen 1740 og senere Physicus i Viborg^{*)}.

Det geraader Buchwald til stor Ære, at han ved egen Kraft og Flid baade dannede sig til lærd Medicus og til en dygtig chirurgisk Operateur. I det Program, som den lærde Ole Romer skrev i Anledning af Buchwald's Doctorpromotion, siger han, at Buchwald „per ignem et ferrum” naaede den

^{*)} See disse Samlingers 1ste Hefte S. 111.

høieste Hæder i Medicinen. Vi have allerede omtalt, med hvilken Iver han i Paris lagde sig efter den operative Chirurgie. Af det høist interessante Brev^{*)}, som Buchwald's Landsmand, den berømte Anatom Jacob Benignus Winsløv, der senere blev Professor i Paris, skrev til denne i Maret 1697 fra Amsterdam, sees aabenbart, hvor stor Ugtelse han bar for Buchwald, ligesom ogsaa, at han med Taknemmelighed erkjendte, at han havde lært meget af dennes Underviisning i de chirurgiske Operationer, især i Trepanation, Paracenthesis, Cystotomie og Herniotomie. Winsløv fortæller i samme Brev, at den berømte Operateur Rau, hvis Collegier over chirurgiske Operationer han paa den Tid horte, havde viist sine Tilhørere Herniotomien efter den af Buchwald angivne Methode, som han kaldte *vix ulli nota*. Han (Rau) havde ligeledes paa sine Forelæsninger sagt, at han med Held havde opereret to paa denne Maade. Ogsaa Winsløv beretter, at han Maret i Forveien havde seet to, der lede af indeklemmt Brok, at vorde helbredede ved den Buchwald'ske Methode. I Kjøbenhavn var Buchwald i mange Aar heldig chirurgisk Operateur, og endnu i Maret 1724, i sit 66de Aar, forrettede han Blæresnittet. Det er høist rimeligt, at han kraftigen har bidraget til de berømte Mænds, Clausen den Ældre, Wohler's og tildeels maaskee Schønheyder's Uddannelse i Anatomie og den operative Chirurgie. For Buchwald var ogsaa virksom Skribent. Vi have allerede nævnet to lærde Afhandlinger af ham, hvoraf den ene, samme Aar den udkom, blev oversat paa Fransk. 1700 udgav han: *Specimen medico-practico-botanicum, sive brevis explicatio virtutum plantarum et stirpium indigenarum, quæ in regio botanico horto Havniensi inve-*

*) Indført i Meigels's Chirurgiens Historie. Bilag S. XVIII.

niuntur. Dette Værk oversattes paa Tydsk af Sonnen B. J. de Buchwald og udfom 1721 i 8vo. Hans senere Skrifter ere: Dissert. de diabetis curatione per rhabarbaram. Hafn. 1733. 4. — Dissert. de genuina hæmoptyseos curatione. ibid. 1734. 4. — De desideratis quibusdam in chirurgica arte et quidem de Turundarum abusu. Efter disse Oplysninger kan man ikke andet end harmes ved at see Riegels i sit Forsøg til Chirurgiens Historie i Danmark at udspye sin Galde mod Buchwald, der ikke alene var en dygtig Operateur og god Anatom, men ogsaa en lærd Mediciner og Botaniker.

Buchwald var, efterat Caspar Bartholin havde forladt Universitetet (1719, da han blev General=Procureur) stedsse Coexaminator ved Amts=Examenen, som alle maatte underkaste sig, der som militaire Chirurgier eller Amtsmestere vilde udlære Dreng og holde Svende.

I Aaret 1736 den 25de Mai indgav han i Forening med sin Collega, Detharding, en Klage til Kongen i Anledning af Oprettelsen af Theatrum anatomico-chirurgicum.

XV. Wolfgang Jacob Müllner.

Vi have allerede i første Hefte af disse Samlinger *) havt Leilighed til at nævne Wolfgang Jacob Müllner, som designeret General=Stabschirurg ved de danske Hjelpetropper, der i Aaret 1733 skulde sendes til Rhinen. Vi ville her noget nærmere omtale hans Livsomstændigheder.

*) Side 95.

Müller er født i Nürnberg 1701. Efter i sine Skoleaar at have lagt en god Grundvold i det latinske Sprog, gav han sig i sit fjortende Aar i Lære hos en bekjendt Chirurg i sin Fødeby. 1718 gik han til Altdorf og hørte her den berømte Heister's Forelæsninger over Chirurgie og Anatomie. Han forsomte imidlertid ikke Botanik og de physicalske Videnskaber. Efter to Aars Studium kom han til Hofchirurg Zeufel i Bayreuth hos hvem han havde god Leilighed til at øve sig i den praktiske Chirurgie. Men han følte snart hvor meget han endnu trængte til grundigere Kundskaber i sit Fag, hvorfor han atter begav sig til Altdorf og fortsatte sine Studeringer. Han lagde sig fornemmelig efter Anatomie, Physiologie og Pathologie. Udrustet med saa gode Kundskaber, at han kunde høste Nytte af Reiser i fremmede Lande, foretog han nu en chirurgisk Vandring gennem Schwaben, Schweiz og vendte over Strasburg langs Rhinen tilbage til Nürnberg. I Strasburg opholdt han sig i 6 Maaneder og hørte Salzmann over Anatomie, og den Kongelige Overchirurg Le Mere over Chirurgie. Efter sin Hjemkomst gennemgik han endnu et anatomisk Cursus hos Dr. Treu. Ved denne Tid blev han anbefalet til den Bayreuth'ske Liv- og Hofchirurg, Gerlach, hvis Indest han snart erhvervede sig i den Grad, at han ved dennes Anbefaling desuden ansattes som Chirurg (Feltffjærer) ved et Compagnie af de Fyrstelige Garde=Grenaderer. Senere blev han Regimentschirurg ved den hele Garde=Bataillon, hvilken Post han forestod i 5 Aar. Da Bataillon en efter Markgrevens Død opløstes, foretrak han at træde i Tjeneste hos Prinds Frederik Christian af Danmark som Livchirurg og Kammertjener for en Vocation til Sicilien som Regimentschirurg ved et Keiserligt Regiment. Han mødte Prindsen i Mürich i Ostfriesland, og fulgte nu denne paa en Reise gennem Tydskland, Holland og Frankrig. Den

bedste Leilighed aabnede sig nu for Müllner til at udvide sine Kundskaber. I Amsterdam gjorde han sig bekendt med den berømte Kunſt, ligesom i Leiden med den store Boerhave og med Albin. Til Paris ankom Prindsen med sit Følge i Januar 1729. Forinden havde Müllner forſkaffet sig Anbefalinger til de meeft udmærkede franske Læger og Chirurger. Han erholdt Udgang til Winſlöv, Morand og Le Dran, alle berømte Navne. Hos denne ſidſte, der var Overchirurg ved det ſtore Hoſpital, la Charité, begav han ſig i Pension, og var ikke blot Tilſkuer ved, men tog ſelv Deel i alle forefaldende chirurgiſke Forretninger. Af Gregoire lod han ſig med betydelige Opoffrelſer af Penge underviſe i Accouchement; hos Morand gjennemgik han et Curſus over de chirurgiſke Operationer og hos Le Sert over Bandagerne; Petit og Bouteau horte han over Venenes Sygdomme og Berger over de veneriſke Sygdomme. Ligeledes horte han flittig Verduc, Winſlöv og Juiffer, og overværede, hvor Leiligheden tilbød ſig, de i Paris's Hoſpitaler forefaldende Operationer. Saaledes havde Müllner under ſit Ophold af 9 Maaneder i Paris betydeligt udvidet ſine Kundskaber. Ogſaa anſkaffede han ſig her en koſtbar Samling af Bøger og Inſtrumenter. Paa Reizen gjennem Frankrig og tilbage over Geneve, Lauſanne, Bern, Baſel og Straßburg gjorde han Bekjendtkab med mange berømte Chirurger. Fra Straßburg gik Reizen til Nürnberg og derfra til Bayreuth. Her opholdt Prindsen ſig i 5 Maaneder, i hvilken Tid Müllner havde Leilighed til at viſe ſig ſom duellig Operateur. Han opererede med Held en Fiſtula lacrymalis og en Fiſtula ani. Endelig ankom Prindsen til Kjøbenhavn, hvor Müllner med Afgtelfe modtoges af Stadens og Hoffets Læger. I Vinteren 1732 gjorde han forſkjellige vigtige Operationer. 1733 udnævnte Kongen ham til General-Stabschirurg ved de Tropper,

som i Følge Alliancen med den Tydske Keiser skulde sendes mod de Franske. Men forinden han kunde tiltræde denne vigtige Post, formørkedes hans Lykkes Horizont. Hans Belynder, Prinds Christian Frederik, der paa den Tid opholdt sig i Schaumburg, hvor han nyligen var bleven formælet, stod just i Begreb med at reise til Kjøbenhavn, for at opdage og alvorligen at straffe endeel Misbrug, hvori nogle Statstjenere havde gjort sig skyldige imod hans Person. Da Müllner kjendte de Haandgreb, disse havde brugt, og han altsaa var dem en farlig Person, saa anvendte de al deres List og Indflydelse ved Hoffet, for at fjerne ham fra Staden før Prindsens Ankomst, ja vel endog for at bemægtige sig hans Person. Det lykkedes kun altfor vel. Thi da Müllner var reist til Hamborg, hvorhen Dronningen imidlertid havde sendt ham, for at vente paa Prindsen og at udføre en vis Commisſion hos ham, udvirkede de hos Kongen, at en hemmelig Befaling blev udstedt, ifølge hvilken han bragtes i Arrest og maatte efter nogle Dage begive sig til Norge. Man havde smigret ham med, at han skulde ansættes som Overchirurg ved den norske Armee, men han erfarede snart det Modsatte og sattes som Statsfange i Fængsel paa Aggerhuus Slot. Den største Hemmelighedsfuldhed iagttoges ved denne Fængsling. Efter 2 Aars Ophold her lagdes hans Uskyldighed for Dagen, og han blev af Kongen udnævnt til Provincial-Physicus og Chirurg paa Bornholm med en anseelig aarlig Gage. Her levede han nu nogen Tid fornøiet, agtet og æret for sine mange heldige Cure. — Men ikke længe derefter vendte han af Fængsel til sit Fædreland tilbage til Nürnberg. Prindsen, som da residerede i Neustadt an der Aisch, ønskede, at Müllner atter vilde træde i hans Tjeneste, men han foretrak at blive i Nürnberg, hvor han kort efter ansattes som Stads-Operateur. I denne Post havde han Leilighed til at vise sig som udmærket Operateur og

Fødselshjælper. Flere af hans Operationer og Sygehistorier ere optegnede i 8de og 9de Tome af Ephem. Acad. Nat. Cur. Raadet i Nürnberg overdrog ham at afgive en skriftlig Betænkning om de Forbedringer, der skulde foretages i Jordemodervæsenet. I Aaret 1754 udnævnte Generalstatholderen i Slesvig og Holsteen, Markgreve Frederik Ernst af Brandenburg Bayreuth, ham til sin Livchirurg og Hofagent i Nürnberg. Ugtet saavel i som udenfor Tydskland havde han erhvervet sig mange Venner. Blandt andre skattede Haller ham høit formedelsst hans udmærkede Duelighed som Operateur. Han døde i Nürnberg 1779 paa sin Fødselsdag den 5te Februar.

Hans i Trykken udgivne Skrifter ere:

Sammlung einiger kleinen Schriften von dem Ursprung und den Schicksalen der Wundarzneykunst und der nothwendig damit verbundenen Zergliederungskunst, — mit Beifügung eines merkwürdigen responsi der medicinischen Facultät zu Halle über die Frage: ob die in der kaiserl. freyen Reichsstadt befindlichen Barbierer und Wundärzte Unrecht gethan, daß sie sich von gemeinen Handwerkszünften abzusondern suchen, und ob sie nicht eben so wohl als die Apotheker für Angehörige des collegii medici zu halten sind? Nebst einigen dazu gehörigen Beylagen. Erfurth 1757. 8vo.

Seltene und höchst merkwürdige Wahrnehmung von einer sammt dem Kinde ausgefallenen Gebärmutter nach einer neunmonatlichen Schwangerschaft, nebst gehörig angewendeter Geburtshülfe, wodurch Mutter und Kind bey Leben erhalten worden. Nürnberg 1748.

Eine Uebersetzung des Noonhuyssischen Geheimnisses in schweren Geburten zu helfen.

Observations sur les descentes du bas ventre.

Observations sur les maladies des femmes grosses & accouchées.

Disse tre sidste Skrifter sendte han til det Kongelige franske Academie des Chirurgiens i Paris, det første den 10de Marts 1755, det andet den 9de November 1755 og det tredje den 13de Mai 1756.

Observations von einigen sehr schweren und gefährlichen, doch glücklich geheilten Brüchen mit darüber angestellten Beobachtungen aus der Natur- und Wundarzney-Lehre. 1756. Af Hr. Dr. Dalius insereret i det 7de Stykke af Fränkische Sammlungen.

Bemærkninger i Acta acad. nat. curios. (see ovenfor)

XVI. Nogle Bidrag til Sædelighedens Historie under Kong Frederik den Anden.

I Aaret 1574 lod Kong Frederik den Anden udgaae en streng Forordning mod den Mængde løbsagtige Fruentimmer, der havde bosat sig i Helsingør, for der at høste Fordeel af de mange Fremmede, som besøgte denne Bye. I denne Forordning befales, at de først skulde "stubes til Byens Rag" og siden udjages. Naar de kom igjen, skulde begge Dreene skjæres af dem, og hvis de atter indfandt sig, skulde de bindes i en Sæk og forsamles. Oltappere eller Andre, som husede dem, skulde forvises Byen *).

I det paafølgende Aar blev i Kjøbenhavn en Præst ved Helliggeistes Kirke, ved Navn Morten Tørgensen, tilli-

*) Sjællandske Tegnelser, Cancelli-Registrant No. 12, Fol. 304—8.

gemed hans Kone udjagen af Byen og Stiftet formedelt ufædeligt Lernet med Fraadseri og Drukkenskab, og fordi han i sit Huus havde holdt Olsal, hvorved han og hans Hustru havde givet Anledning til megen Utugt og anden Løslagtighed. Den bekjendte Niels Hemmingsen's^{*)} Søn blev, for at have deeltaget i dette Lernet, formeent hans "Profession og Læie"^{**)}.

1580 udstedte Kongen en Forordning til Superintendenterne over hele Riget, hvori det hedder: Da Vi komme i Forsaring om, hvorledes mange her udi Riget, baade Wedel og Uadel, skulde leve et ondt, forargeligt Lernet med Boelskab og løse Dvinder, som de holde hos dem udi deres Huse, hvormed de omgaaes aabenbarligen uden al Skam og Blufel, ligerviis som det var deres ægte Hustruer, saa befale Vi Eder, at I skulde tilholde Præsterne og Provsterne at have alvorlig Indsigt dermed, først ved hemmelig Udvarsel, dernæst ved Udvarsel fra Præfæstolen, og hvis det endnu ikke hjælper, ved offentlig Bandsættelse. See Præsterne igjennem Fingrene med dem, skulde de have deres Kald forbrudt. Act. Coldingæ die XI Junii 1580^{***}).

Den 6te April 1582 skrev Kongen fra Frederiksborg som følger: Da han havde erfaret, at der i Byen (Kjøbenhavn) tildrager sig megen Løslagtighed, Skjerlevnet, Synd og Last, og deraf følger og forarsages uhort og uchristeligt Mord, saa at Moder dræber sit eget Foster, hvoraf flere Tilfælde ere spurgtes og deriblandt et, "hvilket grueligt er at melde", hvor Fosteret var fundet udlagt paa Gaden, og han ydermere havde erfaret, at, da der var blevet randsaget efter samme Barns Moder, det skal være befundet, at mange af Borgerdøttre og Andre, som

*) Niels Hemmingsen var paa denne Tid Vicecancellarius ved Universitetet.

**) Sjællandske Tegnelser, Cancelli-Registrant No. 13, Fol. 30-a-b.

***) Sjællandske Tegnelser, Cancelli-Registrant No. 14 Fol. 342-a.

sig have holdt for Piger, vare frugtsommelige, hvilken Løstgigtighed, Skjorlevnet, Synd og Last saa ubluelig bedrives af den Marsag, at Sligt ikke bliver straffet, og deraf Gud Almægtigste til guddommelig Brede og Straf maa opvækkes over Byen og over det ganske Land og Rige, saa befales, at alle de Dwindfolk, som ere befundne i sligt hemmeligt Skjorlevnet, strax skulle forvises Byen, og forbydes under Livsstraf at komme tilbage *).

XVII. De første medicinske Forelæsninger ved Kjøbenhavns Universitet efter Reformationen.

Det er bekjendt, hvor meget ogsaa vort Universitet skylder Luther's og Melancthon's Ven og trofaste Medarbejder, Dr. Theol. Joh. Bugenhagen (o. Doctor Hans Pommer), der omtrent 5 Aar opholdt sig i Danmark, hidkaldet af Christian III., som han salvede til Konge. En af de Mænd, der, fortrinligen yndet af ham, kraftigen fremmede hans Bestræbelser for vort, under de Uroligheder, som Christian II'dens Færd og Skiebne opvakte, saa dybt siunkne Universitets Opkomst, var den lærde og berømte Læge Christen Torkelsen Morsing, eller — som han efter sin Tids Bisk kaldte sig — Christiernus Torkilli Morsianus **), der efter Universitets Restauration var det's første Rector, og i denne Egenkab udstedte en "Ordinatio lectionum in academia hafniensi nunc per Regiam Majestatem instaurata", (trykt i Kbhv. i Svo 1537), da de i saare lang Tid afbrudte Forelæsninger atter begyndte. Dette overordentligen sieldne ***) Actstykke, særdeles mærkeligt til

*) Sjællandste Tegnelser, Cancelli-Registrant No. 15, Fol. 44. b.

**) Dr. Morsianus s. Archiv for Lægevidenskabens Historie S. 50; desuden Erasm. Vindingii Regia Universitas Hafniensis &c. Hafn. 1665 pag. 61 og H. Gram's Afhandl. om Reformationen, som Chr. II. havde i Sindet i Danmark, i den ældste Saml. af Vid. Selsk. Skrifter Tom. III.

***) H. H. Bispep Mønter har ladet denne Lektionscatalog afstrykke efter det rimeligvis eneste Exemplar, som deraf nu er til og findes i Rortjøping, hvilket Langebek paa sin Reise gennem Sverrig lod affrive.

vort Universitetsvæsen som til det medicinske Studiums Historie, er optrykt i H. H. Biskop Münters Magazin für Kirchengeschichte und Kirchenrecht des Nordens, 1ster Bd. S. 271 flg. et Bærk, der ufuldendt snart ophørte og derfor ikke blev saa befyndt, som det fortjente, og uden Tvivl er de fleste af disse Samlingers Læsere fremmed.

Efter et Prooemium — hvori siges: "propter bellicum tumultus diuturnitatem aliaque reipublicæ incommoda, quibus regnum Daniæ proximis aliquot lustris afflictum est, eo calamitatis res literaria devenit, ut gymnasii universalis (quod unicum in regno erat) vix ullum relinqueretur vestigium, — — giver dette ældgamle Lektionscatalog en Udsigt over Lectiones in Theologia, in jure, in medicina, in artibus*), in lingvis; disputationes & declamationes**).

Om de medicinske Lektioner forkyndes: "Duo erunt in primis Medicinæ Professores & Doctores, quorum unus Theoriam ex Galeno & Hypocrate græce, alter practicam ex Ægineta & Neotericis aliis selectioribus latine præleget. Et præter has ordinarias lectiones in medicina alter etiam in physica alter in mathematica difficiliore autores bis in hebdomada cum cosmographia Appiani præleget. Vicissim edant hi duo Almanachum singulis annis. Et non negligant hi medici Anatomica."

I en Epilog klages bitterligen over den Foragt, som hiin Tids Rige og Vældige viste mod Videnskaberne, og over de Studerendes store Armod. "Nos — siger Universitetets Rector om sig og sine Colleger — pro labore nostro nihil accepimus a quodam, contenti stipendiis nostris; tantum solliciti sumus de victu pauperum studentium in communem utilitatem. Acceptum erit hoc Deo & benecedet!"

*) "A Mathematico & Physico — siges i denne Rubrik — accipiant duo Medici difficiliore lectiones, sed tamen utiles & non obscuras pro ratione auditorum."

**) — — "Medici quater in anno disputabunt."

XVIII. Om Apothekervæsenet i Danmark i ældre Tider indtil Kong Frederik den Andens Død.

Danmark har upaatvivlelig ikke haft noget egentligt Apothek, det vil sige Officin, hvori Lægemidler ikke blot udsolgtes men ogsaa tilberededes efter Recepter, forend i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. I Oldtiden samlede Enhver, som folte Kald og Lyst til at sysselsætte sig med Sygdommenes Helbredelse, de i Landet voksende Urter, og tilberedede dem selv. Saaledes var Læge og Apotheker paa den Tid forenede i een Person. Lægemidlernes Tilberedning var da yderst simpel. I Middelalderen, da Lægevidenskaben næsten udelukkende kom i Geistlighedens Hænder, blev ved Præster og Munke*) Bekjendtskabet til de af græske og romerske, tildeels ogsaa af arabiske Læger anbefalede exotiske og sammensatte Midler udbredt**). Med Bekjendtskabet opstod Trangen, og snart indførtes disse Midler ved de saakaldte Landfarere (Circumforanei), det vil sige omreisende Kjøbmand,

*) Saa meget man end har dædlet Middelalderens Geistlige for Uvidenhed og Barbarie, saa er det dog vist, at ene de underholdt den Gnist af Videnskab og Kunst, som senere i en heldigere Periode flammede op og tændte det Lys, hvorved de europæiske Stater nu glæde sig. I flere af Middelalderens, af danske Geistlige skrevne Lægebøger forekomme Citationer af Hippocrates, Galenus, Plinius o. s. v.

**) Allerede 1182 sendte Abbed Stephanus Erkebiskop Absalon Thériak fra Paris, "ut humile satis sed utile Xenium, magnis et potentibus viris acceptum, Quorum et vitæ status fruc-

der tilligemed andre Handelsartikler ogsaa medbragte Medicinalvarer, fornemmelig tilberedede i Italiens Stæder hos de saakaldte Confectionarii *), til Salg. De industrielle Hanssestæder havde allerede meget tidligt et Vareoplagsted i Slagelse, hvorfra upaatvivelig ogsaa Medicinalvarer ere blevene udsolgte. Dette har maaskee havt Navn af Apotheca, uden at dette derfor berettiger os til at antage, at Danmark allerede saa tidlig har været forsynet med et Apothek i den Forstand, som vi nu forbinde med dette Ord. Thi ligesom Columella **) ved Apotheca forstaaer et Viinlager, saaledes forstodes til langt hen i Tiden ved Apothek et Sted, hvor ikke blot Medicamenter, men ogsaa Urteframvarer, Kryderier o. desl. bleve nedlagte til Salg ***). Naar der derfor i Skjoder allerede fra 1465 og 1479 tales om

tuosus est in seculo, et exitus a seculo luctuosus. (Niegels's Forsøg til Chirurgiens Historie. S. 92).

*) I Italien udviklede sig nemlig allerede tidlig, tildeels som Levning fra Romernes Tid, et bedre Apothekervæsen, end i de andre europæiske Stater. Her gaves Confectionarii, som tilberedede Lægemidlerne (Electuarier, Syruer o. desl.), og Stationarii, som udsolgte dem. De første bleve tagne i Sed paa, at de vilde tilberede "Confectiones secundum formam prædictam," og forinden de erholdt Tilladelse til at udøve deres Bestilling, maatte de underkaste sig en Prøve af Lægerne Collegium i Salerno. Stationarii maatte kun sælge efter en bestemt Taxt, og der blev taget Hensyn til, om Varerne vare gamle eller nyligen tilberedede. Lægerne maatte have Ofsigt med Lægemidternes Tilberedning, og ved Electuarier's, Syruer's og andre vigtige Lægemidlers Udsalg udstæde Attest paa, at de vare forfærdigede efter lovmæssige Forskrifter. Af Confectionarii gaves fornemmelig Mange i Mailand, Rom, Venedig og Genua. (Möhsen, Geschichte der Wissenschaft ind er Mark-Brandenburg. Berlin, 1781. S. 375).

**) De re rustica Lib. 1. c. 6.

**) Saaledes kaldes endnu den Dag i Dag af den almindelige Mand i Nordtyskland et Apothek Medicinapothek, af Almuen i Ostpreussen Doctorapothek; ja i en Cabinetsordre fra Frederik den Anden i

Apothekergaarde i Kjøbenhavn *), da maa dette rimeligviis forstaaes om Landfarernes Udsalgsteder. Det Samme gjelder, naar Apothek omtales i de gamle haandskrevne Lægebøger, f. Ex. i den Coder, der under Nr. 249 opbevares paa Universitetsbibliotheket og rimeligviis er skreven i Slutningen af det 15de Aarhundrede **), eller i den Tractatus de pestilentia, som tilskrives en Biskop Knud i Aarhuus og efter Molbech's ***)) Mening er trykt henved 1490 eller noget sildigere, rimeligviis i et italiensk eller fransk Officin ****). I andre ældre haandskrevne Lægebøger, hvoraf flere opbevares paa Universitets Bibliotheket, forekommer Benævnelsen Apothek lige saa lidt som i den endnu ældre Lægebog af Henrik Harpestreng († 1244). Det synes saaledes rimeligt at Landfarerne først efter Midten af det 15de Aarhundrede have oprettet Boutikker for deres Medicinalvarer i Kjøbenhavn.

De Bedragerier, som disse Landfarere saa let kunde begaae og virkelig begik med de Medicinalvarer, som de udsolgte, især

Preussen forekommer endnu i Aaret 1787 Udtrykket Medicinapothek.

*) See H. Gram's Anmærkninger til Gabler's latinske Vers i det Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter o. s. v. 1750. 4. D. S. 269.

**) I denne hedder det S. 107: Giv dem, som have for meget Blod i Hovedet, og hvis Hjerne er sug, "at æde Amatasayam magnam, ther findes i Apotheket alth redhe giorth; — fremdeles S. 108: "Giv hannem, hvis Hjernen er soer, driapinum, der findes i Apotheken" o. s. v.

***)) Indledning til Henrik Harpestreng's Lægebog S. 3. Anm.

****)) Om Pestens Behandling (rimeligviis den, der 1466 rasede i Montpellier) siger han: si autem naturaliter fieri non potest laxatio ventris, provocetur artificialiter per suppositorium: ad quod bene valent pillule pestilenciales, que habentur in apothecis (i en anden Udgave staaer in apotheca).

med de mere kostbare, som Theriak, Electuarier, Syruer, Olier o. desl., samt med de mange sammensatte Midler, hvormed Araberne berigede den Tids Materia medica, tildeels maaskee ogsaa Trangen til at erholde de indenlandske Urter, Rødder o. s. v. tilberedede hjemme, maatte imidlertid snart ogsaa hos Staterne uden for Italien fremkalde Ønsket om selv at besidde Mænd, indviede i den chymiske Kunst og i Lægemidlernes Tilberedning, til hvem de kunde have Tillid, eller med hvis Redelighed de kunde have Opsigt. I Frankrig, England, Tydskland opstode saaledes allerede i det 14de og 15de Aarhundrede Apotheker, saasom i Paris, London, Berlin, Leipzig, Ulm og i flere andre Stæder*). Ogsaa i Danmark sølte man sig tryffede ved Landforernes Bedragerier, og snart erholdt derfor enkelte Mænd, paa hvis Redelighed Man kunde stole, Privilegium som Apothekere. Kong Christian den Anden, der i saa mange Henseender viste, at han besad en rigtig Indsigt i sit Lands Fornødenheder og Trang, søgte, maaskee tildeels ifølge Moder Sigbrit's Tilskyndelse, der som bekjendt var en stor Under af Chemie, at bringe duelige Pharmaceuter ind i Riget ved at love dem store Fordele. Fra hans Regering skrives sig det første og bekjendte Apothekerprivilegium af 1514**). I dette

*) Af en Ordonnance (i Recueil des anciennes lois francaises. Tom. 4. p. 424) sees, at Paris allerede 1336 havde et Apothek. I Leipzig skal et Apothek være anlagt 1409, i Berlin 1488, i Ulm 1436 o. s. v. Allerede i Aaret 1345 gav Edvard III. en Apotheker i London (Coursus de Gangeland) for den Opvartning, han havde ydet Kongen af Skotland i hans Sygdom, en aarlig Gehalt af 27 Pd., 7 Sch. og 6 Penc. (Anderson's Geschichte d. Handels. Thl. 2. S. 365).

**) At der dog rimeligviis tidligere har været uddeelt Apothekerprivilegier, vil sees af det her paaberaabte, af Christian II. udstædte Document, som vi her ordlydende affrive efter Suhm's Samlinger til den danske Historie, 2 Bind, 1 Hefte S. 116. Hans

figes, at Apothekerer ingen Dommer skal erkjende over sig uden Kongen; at han skal være skattefri, ene sælge Plaster og Pulver og iøvrigt nyde samme Friheder som Apothekerne før hans Tid. Den saaledes privilegerede Apotheker heed Hans Apotheker. Saa Aar efter (1519) nævnes i offentlige Actstykker en Dionysius Willumssøn som Kong Christian den Andens Apotheker*). Om disse have været indkaldte fra Udlandet eller

Apotheker udi Kjøbenhavn fik *protectorium in generali forma cum clausulis sequentibus*, og stete det saa, at han kommende eller seldende vorder for nogen Sager, Brøde eller Skyld, da vil min Herres Raade, at ingen skal være hans Retter eller Dommer derudi uden Hans Raade selv, og haver min Herre befalet og undt ham Apotheken i Kjøbenhavn for at staae (forestaae) i alle Raade og op at holde som det sig bør, og have og nyde saadanne Friheder og Privilegier som "fremfarne" Apothekere før ham nydt og brugt have; og vil min Herres Raade ei, at nogen her udi Kjøbenhavn, ihoo det helst ere, skulle "læffe" Clarette og sælge for Pending og ei heller noget stød Krudt, som bør at sælges paa Apotheket, uden fornævnte Hans Apotheker alene; og under min Herres Raade, tilader og vil, at han skal og maa være skattefri *cum inhibitione* særdeles Borgemeister og Raad ham paa fornævnte Artikler o. s. v. *datum Hafniæ die Lucii Papæ et Martyris. Anno MDXIV.* — Af Mangel paa de nødvendige Documenter, er det nu ikke muligt at afgjøre, naar Overgangen fra Medicinalkræmmernes Boutiker til virkelige Apotheker i Danmark er skeet, eller om en saadan Overgang har fundet Sted. Vi skulle tildeels af det anførte Document, tildeels af andre Data, som vi senere skulle anføre, være tilbøielige til at troe, at de virkelige Apotheker her i Landet ikke have udviklet sig af Droguisternes eller Medicinalkræmmernes Vareoplagsteder, men at de selvstændigen ere fremstaaede. Upaatvileligen have snarere Medicinalkræmmerne og Apothekerne været Antagonister.

*) Dionysius Willumssøn, min Herres Apotheker, fik Kvittance paa tohundrede rhinske Gylden, som min Herres Raade havde laant ham, og han min Herre til gode Gæde igjen fornøiet og betalt haver, og alt andet Regnskab, som ham og min Herres Raade til denne Dag imellem været haver, saa han min Herres Raade aldeles intet

ere fødte i Danmark kunne vi ikke oplyse, lige saa lidet som vi kunne angive noget nærmere om deres Livsomsfændigheder. Vi formode, at hiin har været Stadens Apotheker, denne Kongens private Reise-Apotheker. Saameget synes vist, at begge enten kort efter denne Tid ere døde, eller have forladt Danmark, da Kong Christian den Anden gik i Landflygtighed. Thi strax efter sin Thronbestigelse søgte Kong Frederik den Første at faae en fremmed Apotheker ind i Riget. Paa Herredagen i Kjøbenhavn 1525 tilkjendegav han Rigets Raad: "Item ville vi gjerne forskrive Doctor og Apotheker herind i Riget, dersom vort elskelige Rigets Raad vilde give tilkjende, hvor de skulde annamme deres aarlige visse Lon; thi at ingen Forsfaren udi den Kunst begiver sig herind, med mindre han tilforn er forsikkret om hvad han aarligen skal have, er indlysende." Men derpaa svarede Raadet: "Som Eders Kongl. Majestæt giver tilkjende om Apothekere og Doctoribus at komme ind i Riget, siger Danmark's Raad, det var vel godt og nyttigt, at de forskrives, og formodes, at de vel skulle fortjene saa meget, at de kunne erholde deres redelige Ophold deraf, en i Sylland og en i Sjælland" *). — Kongen fornyede imidlertid Aaret efter paa Herredagen i Odense sit Forslag, og ønskede i Særdeleshed Raadets nøiere Bestemmelse om deres redelige Ophold. Men Svaret blev omtrent det samme: "Som Eders Kongl. Majestæt giver tilkjende om Apotheker og Doctor, siger Danmark's Raad, at det er nyttigt, at de vare her i Riget; dog vides ingen anden

skyldig bliver. Cum clausulis consuetis datum in castro hafniensi sexta feria proxima post Juliane virginis Anno etc. MDXIX.

Relatrix Sibrecht.

*) Tractatus habitus Hafniæ in communi diæta Regni circa Jacobi Apostoli Anno etc. MDXXV.

Løn for dem, end hvo der haver dem behov, han lønne dem" *). Endelig, da Graabrødrene i Kjøbenhavn havde maattet affaae deres Kloster**), bestemte Kong Frederik den Første dette til Beboelse for en Doctor og Apotheker. I denne Anledning skrev Kongen i Aaret 1531 til Kjøbenhavns Magistrat: Frederik med Guds Naade Danmarks, Wendes og Gothers Konge. Vor Gunst tilforn! Vider, at som I selv vel kunne formærke, at I selv, Eders Borgere og menig Mand her omkring Eders By storligen behøve en Doctor og Apotheker at boe udi Eders By, som I og de besøge kunde udi Eders Sygdom og Krankhed, da efterdi der er nu Rum og Plads udi Graabrødre-Kloster udi Eders By for saadan Leilighed; thi bede Vi Eder og ville, at I med det allerførste udlægge nogen bekvemme Rum og Plads udi forbemeldte Graabrødre-Kloster, som en Doctor og Apotheker altid bekvemmelig kunne have deres Baaning og Børelse udi, Eder selv og den menig Mand til Gavn og Bedste. Her forlade Vi Os vissefælg til, undlader det ingenlunde. Skrevet paa Vort Slot Gottorp Torsdagen næst efter St. Anthony Abbatiss Dag, 1531. — Kongen maa imidlertid ogsaa nu have mødt Vanskeligheder, og hans nyttige Hensigt er ikke bleven op-

*) Tractatus habitus Otonie MDXXVI.

**) Afftaaelsesbrevet, som er aftrykt i Ny danske Magazin 1 Bd. S. 31 og ligeledes i Herholdts Archiv for Lægevidenskabens Historie i Danmark S. 30, er uden Aarstal, men fra Aaret 1530. Som Grund til denne Afftaaelse anføres i Brevet: "Efterdi vi ere aabenbarligen nødte dertil for mange svære Sagers Skyld, og menige Mand i Kjøbenhavn ikke ville lide os her for den Leilighed, som nu paa Færde er, og vi ere indelukte, og ei maae gaae i Termen eller bede om Guds Almisse for saadanne Sager og andre flere".

naaet; thi to Aar efter Graabrødre-Klosterets Overdragelse (1532) gav han Skjøde paa det til et Hospital *).

Uf et aabent Brev fra Kong Christian den Tredie, dateret fraag efter Beleiringen 1536, sees at en Johan van Dieck fik Eiendomsbrev paa Halvparten af det Steenhuus i Heibrostræde, hvor Ambrosius Bogbinder boede **), paa det Vilkaar, at han inden forstkommende Pindsedag der skulde oprette et forsvarligt Apothek. Sit Officin fik han dog ikke i Stand; thi fra samme Aar have et andet aabent Brev fra Christian den Tredie, dateret Glensborg die Assumptionis Mariæ, hvori Kongen meddeler en Apoteker ved Navn Willum Uno Monopolium. Denne Uno, hedder det, antager Kongen for sin Apoteker, giver ham qvit og fri for al borgerlig Tyngde, samt fri Bolig for Livstid i Kongens Gaard i Heibrostræde, samt forbyder, at nogen anden end han i Kjøbenhavn maa falbyde nogen saadanne Apoteker-Barer, som kaldes Composita og ere tillavede efter Receipt. Han skal have gode Barer for skikkelig Priis, som og holde paa sin Omkostning en Svend, der kan følge Kongen, hvor han drager hen. Men naar dette ikke skulde behøves,

*) "At al den Rente, som derpaa kan forbygges udi Huse og Gaarde, skal optages og alene komme de søge og vansføre Menneſter til Opboldning og Trost, og ikke bruges til nogen anden Mands Gavn eller Nytte" o. s. v. — Hos Pontoppidan (Origines Halmienſes S. 292) hedder det imidlertid, at hiin Klosterbygning i Kongerne Frederik den Førstes og Christian den Tredies Tid brugtes deels til en offentlig Skole deels til et Apothek; men ifølge de ovenanførte Data synes dette ingenlunde rimeligt.

**) Husket var uidentifikt, siger Pontoppidan (p. a. St. S. 469), det samme, som nu (1760) kaldes Svane-Apoteket, og formodentlig var Kongen tilfalden ved Confiscation efter den oprørſte Borgemeſter Ambrosius Bogbinder, som forgav fig selv.

da maa han af Gaarden betale 30 Tordums-Daler. At dette i længere Tid var det eneste Apothek baade i Danmark og Norge, sees af Morsiani Fortale til Hendrik Smids Lægebog, skreven 1546. Skjøndt et Apothek saaledes var etableret i Kjøbenhavn, vedbleve dog Landfarerne at hjemsege Danmark og Hovedstaden. Hendrik Smid falder dem "fordærvede Kjøbmænd, Therragelse (Therial)- og Olie-Kræmmere, som opsluge Eders Kopper, paa det de desbedre kunne bedrage den menige og simple Almue og dermed sælge deres Varer des dyrere" *).

Uf de Underretninger, vi tidligere have givet om de første Livlæger ved det danske Hof**), sees at Dr. Cornelius Hamø fort, der 1538 var antaget til Medicus hos Kong Christian den Tredie, i Aaret 1541 tillige benævnes som hans Hof-Apotheker. Uagtet man af det anførte, Willum Uno tildeelte Privilegium skulde troe, at Kongen ikke alene under sit Ophold i Kjøbenhavn men ogsaa paa sine Reiser blev forsynet med Apothekersager fra Apotheket i Høibrostræde, skjøndes det dog af et Haandskrift, der findes i Geheimarchivet, at Kongen til sit eget Brug forskrev Medicamenter fra Udlandet ***).

*) Fortalen til hans "Iiden Bog om Menniskens Band, præntet 1557".

**) Disse Samlingers 1ste Hefte S. 6.

***) Skjøndt dette Document indeholder endeel, som egentligen ikke vedgaaer vort Emne, kunne vi dog ikke negte os den Fornøielse at aftrykke det heelt, saa meget mere som vi ikke vide, at det forhen er offentliggjort. Det lyder saaledes: "Høybaarne, stormægtigste, allernaadigste Herre och Konning. Giffuer Jeg Eders Naade yttmygheliighen tiil kiennde, At thend Medicin, som Eders Naade gaff befalling at kioffue, Hand er Gud haffue loff vell offerkomynnd, Och kom Hiim Rett ett stüff aff Kiioffuehaffnn som haffde werrydt i Hollandt oc kom hiim tiill Kiioffuehaffnn St. Martini affthen: Och

giffuer Jeg Eders Naade yttmngheliighen till kiende, att Jeg hassuer andttwordett samme Medicin tiill Eders Naades Dochter: Dochter Petter Capittynn (Peter Capitan): forttht att thend Wryn Dreng, som indstiffuede samme Medicin tiill Eders Naade paa stiffuidt, hand bleff siug vnder weyghen paa ett andet stiff, och giiffuer Jeg Eders Naade yttmngheliighen till kiende, att thend Dochter som hassuer kiofft samme Medicin vdy Andwerpend Hand hassuer ladet ett Regiister ther huos paa Huormegiidt som er y faddit, Dh huormegiidt huertt Laadt hassuer kostiidt, Dh sender Jeg Eders Naade nu samme Regiister mett paa att Dr. Corneliis (Cornelius Hamssfort) Hand fand slaae fadditt wy och bese om ther er paa Megitt y faddit som Regiisttir wduisttir. Giffuir Jeg Eders Naade och yttmngheliighen till kiende, att Jeg hassuir liigendes till Eders Naades behoff y kioffnehassn et Stycki Malwerpij och willede hassue sendt till Eders Naade Mett then samme Medicin, paa giiffuer Jeg Eders Naade yttmngheliighen till kiende att Eders Naades Doctor D. Capitein gaff mig till kiende: Att Eders Naade hassoe laditt hendt Malluerssh af dysland: Therfor wiiste Jeg ikke, om Jeg skulde sende thet Jeg hassuer till Eders Naade, Mennd Jeg wyl allttingist Rette mig effter Eders Naades schriffuilsse huor y wylle, att Jeg skall bestikke eller sende hende. Aller fierriiste Naadige herre sender Jeg Eders Naade och nuu thend Markatt som Eders Naade gaff mig befallning oppaa och hassuer Rest gudh hiehp, att hand skall wille behaghie eder. Sammeledes sender Jeg eder ochsaa nuu enn korff met Garnatt effler som er Indsytt y med haardug och staaer Eders Naades Merckiee paa: och giiffuir Jeg Eders Naade och yttmngheligen tilkiende att Jeg hassuer bestyrriidt seer aff samme eble paa att the skulle komme till Riibe till Jorghen pphen Mendemester och hand skall strax forskikke them till eder: (Nu folger et Stykke, der af Elde ey saa mutileret, at det ikke kan læses; det synes at indeholde Nyheder fra Udlandet, hvilken saa meget mere fremlyser af det følgende) Dh er ther och wise Tiindinger att ther war ett opror y frankerlige Mellem noghen aff hans wore (?) wpsatte modtt ham. Naadige herr her war Noghen stii kommen fran Danstinn (Dangig) for Jeg kom hiim frann Eders Naade och hassde weridt paa weyghen IX wger och sagde att the hassde en stor storm y soinn och ther war Manghiit stiff blifsuen. Wenn the ick wiste huor Manghe ther worre. enn dag oc nat Emellem Danstinn och Borringholm tha war thet stille

I Aaret 1557 erholdt Willum Uno's *) Kone, Marine, Kongelig Tilladelse til at maatte, hvis hun skulde overleve sin Mand, beholde Apotheket i Kjøbenhavn sin Livstid med de samme Friheder og Rettigheder som hendes Mand; dog at hun skulde forsørge Apotheket med gode og forstandige Apothekersvende. I denne Tilladelse paalægges hun ogsaa at holde en forstandig Apothekersvend, som altid skal vare paa Kongens Liv og følge ham efter. Samme Karl skal hun selv lønne for hans Tjeneste. Ligeledes skal hun holde Apotheket ved Magt med Urter, Olie og anden Deel ifølge det Brevs Lydelse, som hendes Husbond haver erholdt **). Dog levede

war. Ther samme Natt thet war paa stulle Tha saa the paa himliinn iij Maanir och ossuinn for samme iij Maanir paa thet same pipp enn Menniskis Liignelse obennbarlig och hassde ett suer y siin hand och thet wor Rød oc kriig. Om andhen Daghen ther effther saa kom thend storre storm paa och stüffuine abstieffdis saa the icke wilde huor manghiie som bliffene ere Mend the siighe att thi (10) stüff stulle ware bliffene paa Lante pummeren och ther stulle ware Roghen herrer y Land driffuene och hassde store Gulldtiedbir om halphen Men Røcttiidt gaar her att thet stulle worre thend gressue won der heyde och hassde werriidt y poerrig och wilde y Tysland Tgienn, om thet er sandt eller en wiidt Tæg idie. Her er Inghen andhen tiidingir Tæg land schriffue eber tiil. Men hues her kommir stulle y saa at wilde: Huis Magatt paa liigir: Och beder Tæg Eders Naade yttmygeliighen for gudis stüllb att Eders Naade Tækie regnir mig tiil Wisthyckie att Tæg Wiuder eders Naade saa Mundelig tiil. Schriffuidt y kioffnechassan Then lössuerdag Rest effter St. Martini Dag 1548.

Eders Naades sattiig och yttmyghie tienir

Sander Leyll,

Hans Maj. Tolder i Helsingør.

*) I Cancelli-Registranten, Tegnelser for alle Landene No. 11, Fol. 32, kaldes han Wilhelm von Unna.

**) Fortæning paa Apotheket i Højbrostræde for Marine efter hendes Husbonds Willum Apotheker's Død, i Geheime-Archivet.

Willum længe efter denne Tid. Han døde først 1580 *). Næmeligviis er han paa sine ældre Dage bleven sløv eller gjer-
rig. I Aaret 1569 fik nemlig Doctor Martinus Edis-
tuus **) og Doctor Hans Bentzen (der senere blev
Hofmedicus hos Kong Christian den Fjerde) Kongelig Befæ-
ling til at undersøge hans Apothek, som var kommen i Van-
rygte, fordi det ikke var forsynet med gode Varer, og fordi
Priserne paa disse vare for høie. Det mærkelig Kongelige
Brev desangaaende til ovennævnte tvende Mænd lyder saaledes:
"Frederich o. s. v. Vor synderlig gunst tiilsorn. Wiid att wij
ere komne vdi forfaringe hvorledis paa vort Aboteck ther vdi vor
fiobsted fiobnehaffn schall findes stor brost paa hvis Deel som
burde att vere til fiobis ther sammesteds for thennom tiil trenger
oc ther behoff haffue. Sameledis forfare wij om hvis Spiseri,
vrther oc anditt ther findis fall att vere thet selgis oc afhendis
for itt vskellige vertt oc doppeltt eller fast tre doppeltt dyrere
end thet vdi nedlandene eller anden stedz kand fiobis saa oc att
en partt aff same vrter schulle were gamble oc forschalitt
oc forgiemtt godtz saa thet inthid duer att brugis huor vdi-
den vore vndsotte oc andre ther thet fiobe schulle thennom
hartt besuere. Thi bede wij ether oc ville attj strax begiffuer
ether paa forⁿ Aboteck oc ther grandsker oc grandgiffuelig for-
farer huad for vrter tiill legedome oc anditt paa forⁿ Aboteck
findis oc om thet er saa dueligt oc gott som thet siig bor.
Sameledis om ther findis tiil fiobis hvis ther bor en abote-
cker ffall att haffue eller oc ey. Oc attj schrifftelige lader giff-
ue os tiilkiende hvis brost oc mangel ther findis saa wij os
ther epther kunde vide att rette. Tifligeste Attj for itt skel-

*) Resenii Inscr. Hafn. p. 141.

**) See disse Samlingers første Hefte S. 28.

ligt oc billigt werdt setter alle hans vrther spiher] oc anden deel som ther schall selgis oc affhendiis saa att vor Abotecker som thet schulle affhende kunde bliffue viidende oc the thet behoffue oc fiobe schulle icke med rette mue hassue att beflage thennom att thet offuer huad rett og billigt er settis thennom. Oc endelig gior therpaa en schick oc ordning hvorlediis ther med schall holdis oc thet vdi schriff vnder ethers segell forfattis, ther ephter Aboteckeren oc the med hannom handle schulle thennom hassue att rette. thermed gior ic. Helsingør 5 Dag Martij Ao. 1569 *).

Saa langt tilbage i Tiden strækker sig altsaa den første Apotheker=Visitation. Om de anførte Læger ifølge Kongens Befaling have udarbejdet nogen Taxt for Medicinalvarerne, eller om den er bleven overholdt, kunne vi ikke oplyse. Der gaves paa den Tid intet offentligt eller almeengjeldende Dispensatorium.

Kort efter denne Visitation, nemlig i Maret 1572 overdrog Willum Uno Apotheket i Hoibrostræde til en vis "Mathern von Bermelskercken", som derpaa samme Aar erholdt Confirmation **).

*) Cancelli=Regist., Tegn. f. alle Landene N. 10., Fol. 293. a.

**) I det Kongelige Geheime=Archiv gjemmes tvende didhenhørende Documenter. Det første lyder saaledes: Frederich den Anden o. s. v. Giøre alle witterligen, Att efftherthi thenne Bressuifer Mathernn von Bermelskercke hassuer Underdanigst ladet gissue of tilkiende Att hand hassuer handlitt mett Dß elskel. Wilhelm von Bonna Apotecker vdi wor fiobstad kiepneshaffn Saa att hand hassuer vpdragen hannom thett Liffsbress, wor tier herre fader salig oc høylosslige ihukommelse naadigst hassuer vndt oc gissuitt hannom paa Apotekitt ther samestedz, oc ther mett beuilge Att forn. M. v. B. maa bekomme forn. Apotecke; Dha hassue wij aff wor synderlig gunst oc naade vndt oc tilladt, Oc nu mett thette wortt

Den Uffætning, som Apotheket i Høibrostræde havde, og den Fordeel, som det ydede sin Eier, loffede snart en vis Walter Jansson til at ansøge Kong Frederik den Anden om at anlægge endnu et Apothek i Kjøbenhavn, hvilket ogsaa blev

obne breff vnde oc tillade: Att forn. M. v. B. maa were wor Apoteker i forn. wor kjøpsted kjøpnehaffn, oc haffue sin Bolig oc werelse wdj thend wor gaard udj høibrostrede, som forn. B. v. B. nu i boer, De schal hand maa were quit oc frij for alle schatte oc andre borgerlige og byes tynge oc besueringe Wdj hans liiffstiid oc saa lenge hand lessuer. Dog saa att hand schall were pligtig att holde paa forn. Apotecke gode forstandige Suenne De altid haffue fall gode fersche oc wsforsfalschede Urter Mett alt huez som her att were tilkiøbs paa itt Apotecke, Skall hand oc holde en god forfarne Apotekersuend, som altiid dagligen schal følge os effther, Nar behoff gioris oc wij hannom ther om lader tilsiige, oc thenne selff belone for sin tjeneste, De nar hand er forsonitt mett same Apotekersuend hos os att holde schall hand Karligen giffue til os oc kronen aff forn. gaard han iboer xxx Daler, De schall hand bygge oc forbedre forn. gaard, oc then holde med god heffd oc magt, De naar forn. M. v. B. icke holder oc fuldkommer forn. Article, tha schall hand themett haffue forbrott thette wort breff oc thette effther thend dag icke at komme hannem til gode. Giffuet etc. Frederichsborg x septbr. Nar 1572. — Det andet er følgende: Giore alle witterligt, att effterhij thenne breffuisere willom von Bunnha borger wdi wor kjøpsted kjøpnehaffn haffuer nu opdragett Mathern von Barmelskircken Apotekitt ther sammesteds, som hand haffde vor Kiere Herre faders Salig och heyl. ihu. — liiffsbreff paa, Tha haffue wij aff wor synnerlig gunst och n. wndt och tilladt Dā nu mett thette wortt obne breff vnde och tillade, att forn. B. v. B. maa her effther were frij for ald skatt, hold oc andre borgelig och byes tynge wdij hans liiff thiid och saa lenge hand lessuer, Thij forbiude wij alle oc huo the helst ere, eller were kunde Serdelis wore fogitter, Embigmend, Borgemester, Raadmend och alle andre forn. B. v. B. her imod effther som fornessnitt staaer, wdj nogre maade att besuere wader vor Hyldest och Raade. Giffuet Fredrichsb. 10de 7bris 72.

ham tilstaaet. Men da han kort efter døde, erholdt en *Hans de Hundt* Aar 1572 denne Tilladelse med samme Friheder og Forpligtelser som Apothekeren i Høibrostræde *). Kun skulde han ikke underholde en Svend til Kongens Tjeneste, men havde derfor heller ikke fri Bolig.

Uagtet den Forpligtelse paalaae Apothekeren i Høibrostræde at holde en Svend til Kongens Tjeneste, naar paafordredes, synes det dog, som om Kongerne selv have antaget en Hofapotheker, der da erholdt de 30 Töchumsdalere, hvilke Stadsapothekeren maatte betale af den ham af Kongen overdragne Gaard. Vi have allerede nævnet *E. Hamsforth*, der som Hofapotheker og tillige som Livmedicus fungerede hos Christian den Tredie til

*) Frederich thend Anden o. s. v. Giere alle witterligt att efftherthi *Waler (?) Jansz on* huilcken wij nogen tiid siden forleden haffue forloffuit att motte Anrette itt Apotecke vdi wor kiøbsted kiøpnehaffn, Nu er død og afgangen, Tha haffue wij aff wor synderlig gunst oc naade vndt oc tilladt oc nu mett thette wort obne breff vnde oc tillade, att Thenne breffuiser *Hans de Hundt* Maa vdi hans sted werre Apotecker vdi forn. wor kiøbsted kiøpnehaffn oc ther samstedz anrette et Apotecke, oc were frij for all Børgerlig og Byes thønge, dog mett saadanne wilckor. Att hand schal holde itt gott wjtrasselig Apotecke mett forstandige suenne, Nottorfflige vrther, the ther gode, friske oc wforfalschede ere mett all andre tilbehørige, som bør att findes oc were vdi itt Apotecke, hand schall oc selge wor vndersothe oc andre affhende hues the behøffue oc kiøbendes worder for itt schielligt oc liideligt kiøb, Oc sig ther vbinden, saa vdi alle maade sticke oc forholdt, Att ingen klagemaall mett billighed oc rette offuer hannem kommendes worder. Thersom oc saa fleer att hans forsammele vdi nogre maade findes, oc kand bevises, Tha schall hand thette wort breff haffue forbrott, oc thet ther effther icke att komme hannom til beste, Thij forbiude wij alle ihuo thet helst er eller were kunde Serdelis wore Fogitter, Embismænd, Borgemester, Raadmend, Byfogitter oc alle andre forn *Hans de Hundt*, her Emød paa forn Apotecke Gffther som forn att hindre, eller i nogre maade forfang att giøre wed wor hylliste oc naade. Giff. Frborg. 14 Maj 1572.

1549. I Aaret 1570 *) antog Frederik den Anden i sin Tjeneste "som Apotheker" Antonius Preus, og tilskrev i den Anledning Willum Uno, Apotheker i Kjøbenhavn, at han ifølge sin Forskrivning skulde betimelig og til god Næde fornoie ham med hans Sold og lade ham erholde fra Apotheket det, som han forlanger til Kongens Brug, hvorover han skulde holde "Register og klart Regnskab" **). Om denne Antonius Preus (eller som han paa nogle Steder skrives: Prutz) indeholder et Brev fra Frederik den Anden til Christopher Walckendorff, dateret 25 Juli 1578, følgende Oplysninger: Fredesrich o. s. v. Vor synderlig Gunst tilfornn, Wiider epthersom wij aarligen giffue Antonius Apotheker pension oc hand haffuer forpflichtet seg ther emodt altid att ville holde En forstandig Apotekerfrend, Som mett Apotecke kunde sølle Ds oc wort hoff epther, Thi forfare wi att samme Svend, som hand haffuer forordnitt at sølle wort hoff icke schall werre forførgitt mett thend Deel en Apotecker bør att haffue, Saa att Mand maa schicke till Hadersleb oc anderssteg epther hvis behof gioris, Thi bede wij ether oc begiere attj bescheeder till ether forⁿ Antonium Apotecker, oc hannem paa wore wegne forehollder att hand ere fortænktt vdi nu straxt enten sellff att epthersølle wort Hoff, oc thage mett seg thend Deel en Apotecker schall paaholde, Eller samme sin thienner hand haffuer tilskickit att sølle wort Hoff, saaledis vdstafferitt mett vrter oc Andenn Deel som thet sig bør,

*) I den ottende Cancelli-Registrant findes et Brev, dateret d. 16de Marts 1565, fra Kong Frederik den Anden til Jens Ulfstand, Embedsmand paa Kjøbenhavns Slot, hvori det hedder, at denne skulde give Befaling til de Bønder, som boe udi Farum og dernæst omliggende, at de udi dette Aar, Hans Apotheker til Bedste, skulde pløie Jorderne der til Gaarden. Her menes upaatvivlelig Kongens egen Hofapotheker.

**) 11te Cancelli-Registrant for alle Landene Fol. 326.

saa frampthand sig her wdinden wegerendis worden, Oc hans forskommellike her epther wdj saa maade findis wij icke schulle foraarjagis, hannum att afftake oc en anden wdi hans sted anthage som wdi samme Bestilling sig throligere; willigere oc flittigere wille lade befinde, huilket I hanum alffuorligen paa wore wegne wille tilkiende giffue, at hand sig ther epther kand wiide att rette. Thermet etc. Act. Skanderborg 25 Juli 1578. — Det er at formode, at det paa hiin Tid har været forbundet med store Vanskeligheder for en Apotheker her i Landet at forsyne sig med de nødvendige Apothekervarer *), og at Preus med en saa vægtig Grund har forsonet Kongen. Thi samme Aar, neppe en Maaned efter at han havde erholdt denne Trettesættelse, kaldes han af Kongen "Os elskelige", og fik Ordre til af de Skibe, som i Sundet maatte ankomme med saadanne Artikler, at opkjøbe de Urter og Specerier, som Kongen havde befalet ham at kjøbe, og som han selv kunde vide vilde gøres behov **). Dog paa denne Bei har han rimeligviis ikke kunnet opfylde Kongens Befaling; thi i December samme Aar blev han affærdiget til Tydskland i et lignende Erinde, og blev medgivet 2400 gamle Dalere ***). I Aaret 1580, da Kongen opholdt sig i Skanderborg, fik han Medicamenter fra Apotheket i Kjøbenhavn, skjøndt der den Gang allerede existerede

*) De Lægemidler, som i Landet selv kunde erholdes, vare paa den Tid i Apothekerne lidet brugte og i Almindelighed tilfidesatte. "Her vore — siger Henrik Smid i Fortalen til sin Urtegaard, prydet med mange adskillige Urter o. s. v. — mange ædle Urter i Riget, som dog foragtes og trædes med Fodderne. Men vidste vi deres Kraft og Dyder, da holdt vi dem i større Ære og Værdighed, end vi gjøre.

**) Cancelli-Registrant No. 14 (Sjællandske Tegnelser) Fol. 113. — b.

**) Samme Cancelli-Registrant. Fol. 149. Kongens Brev er dateret fra Koldinghuus.

Apotheker i Odense, Viborg og Hadersleb *). De pestagtige Sygdomme, som i disse Aaringer græsferede i Danmark have vel især opfordret Kongen til at forsyne sig med de nødvendige Medicamenter. I Aaret 1584 nævnes en Caspar Castorff som Kongens Apotheker **).

Uden for Kjøbenhavn skal ifølge Danske Atlas T. V. S. 173 allerede i Aaret 1543 et Apothek have existeret i Aalborg, men som snart maa være nedlagt, da der i det Johannes Paludan i Aaret 1577 givne Privilegium exclusivum paa et Apotheks Anlæg i Viborg udtrykkeligen siges, at der i Nørrejylland ikke findes noget Apothek ***). 1539 blev et Apothek anlagt i Odense af den oftere omtalte Cornelius Hamsfort ****). Apothekets tidligere Historie i Viborg er givet i Artikelen om Medicinalvæsenet i Viborg †).

Flere Apotheker vides ikke at have existeret i Danmark ved Kong Frederik den Andens Død. Under en saa stor Mangel paa Apotheker i Danmark havde derfor den slittige Henrik Smid en stor Fortjeneste af Landet, idet han samlede og udgav sin Bog "om de almindeligste og bedste Urters Dyder, Kraft

*) Dette sees af følgende Brev fra Fr. II. til Valkendorf: Vor sønderlig Gunst tilførn. Vider, att Wi thiilskikke Ether Indluet en Fortegnelse paa noget, som Wi paa Apotheket udi Vor Kiøbstedt Kiøpenhaffn wille haffue udtaget. Bedendis Ether och begere, attj Dss thett wille forschaffe och met thet første uforsømmeligen thilsende. Thermet gjør I Ds thiil Wilge. Befalendis Ether Gud. Skriffuit paa Vort Slott Skanderborg. th. 4. Dec. 1580.

**) I Cancelli-Registranten No. 15 (Sjællandske Tegnelser) skriver Kongen til Valkendorf: Wi skikke Ether hans Fortegnelser paa huius thill wortt behoff er vdtagett hoef wor Apotheker Ds elskelige Caspar Castorff, Bedendes Ether o. s. v., at I ham det betaler.

***) See Archivets S. 69.

****) S. disse Samlingers 1 Bind, S. 6 flg. og Archivets S. 33.

†) Disse Samlingers 1. Bind S. 98 flg.

og Natur, som her vore i Riget. "I denne Bog har han ogsaa beskrevet til den almindelige Mands Brug*) nogle af Apothekernes "lønlige Kunster", hvorledes nemlig Electuarier, Syru-
per, Conserver og Olier kunne tilberedes af disse og andre Urter, deres Rødder og Blomster. Han blev ved denne sin Bog ogsaa een af de første, der ret gjorde sine Landsmænd opmærksom paa de indenlandske Lægemidlers Kraft og Nytte, fremfor mange dyrere exotiske. Christian Terkelsen Morsianus er kjendte derfor ogsaa Bogens Værd, og skrev om den i sin Fortale til samme: "Hun er uddragen af de bedste Lægedoms Bøger**), og er udi hende mange gode Lægedomme, som kunne gøres og beredes af de Ting, som findes og vore i Riget o. s. v., — og til Slutningen: "Og haver jeg ingen dansk Bog seet, som saa nyttelig kan være til Lægedoms Kunst, som denne Bog og Arbeide er". — Ifølge sin Bestemmelse maa imidlertid denne Bog ikke ansees for noget almeengjældende Dispensatorium, da den ingenlunde er skreven for Apothekere.

Det er let begribeligt, at de saakaldte omvandrende Medicinalfræmmere under disse Omstændigheder endnu ikke kunde undværes. Tvertimod har man al Grund til at antage, at de nøde uhindret Tilladelse til at udsælge deres Varer saavel i Kjøbenhavn som rundt omkring i Riget. I Statuta collegii chirurgici af 21 August 1577 §. 17 hedder det: For den store Falskhed og Bedrag, der almindeligen findes hos de Quaksalvere

*) "Paa det hver Mand kunde hjælpe sig selv i sin Nød og Trang, om han ikke kunde finde nogen Doctor eller Læge hos sig tilstede".

**) De Forfattere, som Smid selv angiver at have benyttet, ere Ditto Brunfeldt og Hieronymus Bux, "som med stor Arbeide og Flid have sammensanket og skrevet mange Urters Dyder og Kraft af Ricandro, Plinio, Dioscoride, Theophrasto og andre flere gamle Lægers Bøger."

og Landfarere, skal ingen herefter udstaae og udsælge deres Varer i Kjøbenhavn, førend deres Theriac, Pulver, Olie og hvis de have at sælge, som Medicin og Lægekunst er anrørende, er bleven beseet og prøbet af en Doctor Medicinæ med O.dermanden og nogen af Embedsbrødrene, og dersom deres Varer findes gode og uforfalskede, skulle der af Borgemeister, Raad og Fogden efter gammel Sædvane bydes Forlov dermed at udstaae, men dersom nogen Falskhed hos samme deres Varer befindes, skal dennem forbydes dem at udstille eller sælge; hvo herimod gjør skal bøde for hver Gang sex Daler *).

*) Archivet S. 118, 119.

XIX. Om Thomas Bartholin,

Født 1616, død 1680. Af Cand. med. J. G. Jacobsen.

Thomas Bartholin, en af Danmarks og sin Tid= alders berømteste Læger, er født i Kjøbenhavn den 20de October 1616. Han var næstældste Søn af Caspar Bartholin den Ældre, ligeledes en dansk Læge af europæisk Navnkundighed, hvem vor unge Thomas allerede mistede i sit trettende Aar, 1629. Hans Moder var Anna, en Datter af den bekjendte Thomas Fincke. Hvad Under da, at Thomas Bartholin hævede sig til en saa høi Rang blandt Lægevidenskabens Dyrkere, da han alt i sin tidlige Ungdom havde saa ophøiede Mønstre for Diet, hvis Navnkundighed ikke kunde andet end tilskynde ham til at træde i deres Fodspor. Desuden regnede Familien til sine Medlemmer Ole Worm og Jørgen Frien, Mand, der med uudslettelige Træk have indgravet deres Navne i den fædrelandske Medicins Aarbøger.

Ved et lykkeligt Nemme, fast Hukommelse og en til alt Stort og Godt fremstræbende Aand vakte han allerede som Dreng store Forhaabninger, dem han ved utrættelig Flid for= høiede. Sin første Underviisning nød han i det Frienske Huus, hvor han havde Poul Møth, siden Kong Frederik den Tredies Livlæge, til Lærer. Det smertelige Tab, Drengen paa denne Tid (1629) leed ved Faderens Død, blev paa nogen Maade erstattet ved den Omstændighed, at han fik Ole Worm, Faderens forhenværende Collega og gift med dennes Søster, til Formynder. Med hvor megen Iver og Uegennygtighed denne store Mand lagde sig sin Myndlings Opdragelse og Belfærd i enhver Henseende paa Hjertet, skjennes bedst af Bartholins egne Ord *).

*) S. Th. Bartholini oratio in obit. Ol. Wormii foran i

I Aaret 1634 dimitteredes han til Universitetet af Poul Moth. Sine trende første academiske Aar deelte han imellem philologiske, philosophiske og theologiske Studier, i hvilken sidste Videnskabs Grundlinier han undervistes af Mathias Jacob bæus, i hvis Huus han nogentid opholdt sig. Vel valgte han Theologien til Hovedsag og dyrkede den med megen Flid; men han gjorde sig tillige bekjendt med Lægevidenskaben, hvortil han allerede nu maa have yttret særdeles Lyst; vi see nemlig af et af Ole Worms Breve (408), at Bartholinus Enke nødigen vilde afhænde noget af den Afdødes Haandskrifter i Tæget, da hun havde en haabesuld og meget lovende Søn, til hvem hun engang med Sikkerhed troede at kunne overantvorde dem."

Som næsten alle fortrinlige Videnskabsmænd for ham havde dannet sig ved Reiser og Studeringer blandt Fremmede, saaledes brændte ogsaa vor Thomas efter at besøge den lærde Verdens berømteste Høiskoler. Onsket havde Familiens Bifald, og hans Formynder Ole Worm forskaffede ham hos Thomas Fincke en aarlig Rejseunderstøttelse paa 200 Rdlr., der dog kun skulde være midlertidig, indtil han erholdt Kongeligt Stipendium.

I Aaret 1637 tiltraadte han altsaa, i Selskab med den ældre Broder Bertel, sin Udenlandsreise. Leyden, hvor Lægevidenskaben dengang blomstrede i fuld Flor, var det første Sted, han kom til. Her opholdt han sig næsten i samfulde fire Aar; og hvor vigtigt hans Studium under de for grundig Lærdom med det navnkundige hollandske Læger har været til at give hans paafølgende literære Liv en heldig Retning, indsees

dennes Epistler (Hafniae 1751) 1ste D. p. XXVI, eller Orationes Th. Bartholini, p. 190; cfr. Epistolæ Wormii, No. 644.

vistnok af Enhver. Hans Sundhedstilstand var i det 1ste Aar af hans Ophold her mindre god, hvorfor det var ham dobbelt behageligt her at træffe sine Fættre, Theodor og Henrik Fuiren, der begge lagde sig efter Medicinen, og med hvem begge Bartholinerne, tildeels af oeconomiske Hensyn, havde fælleds Menage. Leyden bliver os ogsaa i den Henseende mærkelig, fordi Thomas først i denne Stad fattede det Forsæt, at forlade Theologien, som han hidindtil dog stedse havde tænkt paa at gjøre til sit Brødstudium, og alvorligen at tage fat paa og udelukkende at beskæftige sig med Medicinen*).

Det var altsaa en Selvfølge, at en bestemt medicinssk Studereplan maatte udkastes, hvori ogsaa hans faderlige Ven Ole Worm, med hvem han stod i uafbrudt Brevvevling, var ham behjælpelig fraværende, ligesom den — som Zootom og egentlig Anatom lige berømte — paa Stedet værende Johan Walæus, der overhovedet paa det Uegennyttigste understøttede vor Bartholin med Raad og Daad, og siden tog ham med sig i sin private Praxis**); et fast Venkab var snart knyttet mellem dem og vedligeholdtes længe efter at de personligen vare skilte fra hinanden. Fra nu af lagde B. sig flittigen efter Anatomien under Otto Heurne og de endnu dueligere Adrian Falkenburg og omtalte Walæus; Botaniken studerede han ivrigt under den dygtige Adolph Borst's Veiledning. At han stadigen besøgte Leydner-Hospitalet og deltog i de kliniske Øvelser, der holdtes her, forstaaer sig af sig selv, ligesom han ogsaa paa egen Haand anstillede anatomiske Undersøgelser, især for at komme til Overbeviis-

*) S. Worms Epistler p. 646.

**) S. Th. Bartholin de peregrinatione medica. Hafniae 1674. 4to. p. 51

ning om Tilstedeværelsen og Bessaffenheden af de for ikke længe siden af Caspar Wselli demonstrerede Mælkekar, som de Leydenske Anatomer endnu ikke vilde fæste rigtig Lid til; dog vare de Resultater, han fik ved nogle Hundes gjentagne Dissection, ikke meget tilfredsstillende, tildeels en naturlig Følge, da man dengang stedsse søgte de omtalte Kars Insertion i Leveren. Det er ikke uden Interesse at see, hvor sjældent endnu dengang Dissectioner paa menneskelige Liig foretoges; saaledes blev der i Leyden i hele Vinteren 1637—38 kun sonderlemmet 3 Cadavere.

Datidens Læger vare for meget Polyhistorer til, at nogen af de mere opvakte Medicinstuderende skulde lade det blive ved deres Hovedfag ene og alene. Heller ikke vor Bartholin forsømte i Leyden nogen Leilighed til fleersidig literær Dannelse, og dyrkede jevnfides med Medicinen Philosophie og Philologie, i hvilken sidste Videnskabsgreen han endog horte den berømte B o x h o r n. Overhovedet giver Ole Worm hans Flid med al Foie dette Vidnesbyrd: "Vor Thomas Bartholin lægger sig i Leyden med Liv og Sjæl efter Medicinen, og jeg kan ikke noksom rose den unge Mands Flid og Fremgang" *).

Hidtil havde den unge Bartholin — han gik i sit 24de Aar — ikke gjort sig bekjendt ved noget Skrift: Aaret 1640 kunne vi sætte som Begyndelsen til hans Skribentperiode. Udskillige Leipziger = Boghandlere anmodede ham, som den retmæssige Arving, om at besørge en ny Udgave af hans Faders anatomiske Institutioner (der dengang fremfor alle andre læstes ved de hollandske Høiskoler), med Tillæg af egne passende Anmærkninger og de Nyeres — Wselli's, Harvey's o. Fl.s — Opdagelser. Til dette Foretagende opmuntredes han af Ole Worm og Walæus, hvilken sidste lovede ham sin Hjælp til Bærfets Gjens-

*) Worms Ep. til Henrik Fuiren, 8de Septbr. 1639 (No. 547).

nemsyn, og forberedede han sig nu ved et grundigt Studium af de nyere Anatomer og Physiologer, især Riolan, Spigel, Aselli, Harvey, Zacutus Lusitanus, Hofmann o. A. Da den competente Walæus ved flere, i Forbindelse med Bartholin, anstillede zootomiske Undersøgelser aldeles havde overbevist sig om den nye (Harveyiske) Circulationslæres Sandhed, tillod han Bartholin at berige den nye Udgave med hans to vigtige Breve desangaaende ("de motu chyli et sangvinis"*)).

I et Brev af 10de April 1640 klager Bartholin over vedvarende Sygelighed, hvortil Grunden laae i det uvante Klima, som han allerede før**) beklagede sig over. Hans Beslutning var først, om muligen ved Badene i Spaa at gjenvinde Sundheden; men han lod sig, tildeels paa Grund af Krigsurolighederne i Tydssland, hvor Trediveaarskrigen endnu flammede, sjøndt mindre heftigt, bevæge til at foretrække en Reise til Frankrig.

Førend vi med ham forlade Leyden, ville vi optegne de Mænd, af hvis Underviisning eller Omgang han høstede Nytte: Anatomerne Otto Heurne, Adrian Falkoburg og fremfor Alle Johannes Walæus, hvis venstfabelige Tjenstfærdighed af Bartholin ofte mindes med Erkjendtlighed***); ogsaa Omgangen med den store Anatom Frank de le Boe Sylvius var velgjørende for ham. I Botaniken havde han Adolph Worst, i Philologien Boghorn og Claudius Salmasius****) til Lærere. Jacob Golius satte ham ved Un-

*) S. Worms Ep. 649.

**) Ibid. No. 644.

***) B. mindes stedse Walæus med stor Erkjendtlighed, f. Ex. i sine oratio Xma, sine carmina lib. VIII, No. 21 etc.

****) Gfr. Bartholini carmina, lib. VII, 69; lib. III, 45 & 46 lib. VII, 60.

derviisning i Arabisk istand til selv at studere de arabiske Læger. Hans daglige Omgangsvenner vare, foruden hans Brødre — Broderen Casper kom til Leyden, medens Thomas endnu opholdt sig her — hans Fættre Fuirerne og hans fordums Lærer Poul Moth. Paa en lille Afstikker til Amsterdam i April 1640 stiftede han Bekjendtskab med den navnkundige Philolog Isaac Bos^{*)}.

Tidligen paa Efteraaret (1640) ankom vor Bartholin til Paris, hvor han opholdt sig til ind i Foraaret 41. Af de Mænd, han især omgikkes her, mærke vi de medicinske Professore René Moreau og den lige saa dygtige som vittige Guy Patin, hvilken sidste tog ham med i sin private Praxis^{**)}. Forresten var Bartholins Ophold i Paris af langt ringere Betydning for hans lægevidenskabelige Studiers Fremgang, end han selv havde ventet; overhovedet synes Medicinen paa den Tid ikke at have været dyrket med synderlig Iver ved Pariser-Universitetet, hvis Professorens Magelighed B. dadler. Hans meste Virksomhed i denne By var offret philosophiske Studeringer og Udarbejdelsen af flere, deels antiqvariske, deels medicinske Smaaafskrifter, der dog næsten alle maae være gaaede tabt i den Hagestedtske Ildebrand^{***)}. Fra Paris gif B. til Montpelier; her tilbragte han Sommeren fra Mai af til October 1641, uden just her at forøge sine medicinske Kundskaber synderligen; thi ogsaa her vare Studierne ved Universitetet næsten gaaede istaa; mærkelig bliver dog altid hans Deeltagelse i de medicinske Disputationsøvelser, som her holdtes, da han fik Leilighed til med Held

^{*)} Efr. Carmina l. III, 10 & 11.

^{**)} De peregrinatione medica, p. 51.

^{***)} F. Ex. analecta de pygmæis, de antiquitatibus natalium, anatomia superstitiosa (den Samme som Anat. pagana, s. de incendio biblioth. p. 64) v. fl.

at forsvare den af de herværende ivrige Galenikere bestridte nye Lære om Blodets Omløb; herved kom han tillige i en nøiere og behagelig Forbindelse med den medicinske Professor Peter Sanchius^{*)}, foruden hvem og den (som comparativ Anatom siden berømte) sig her opholdende Engländer Samuel Collin^{**)}, han her ikke lader til at have omgaaet Nogen synderligen.

Af ulige større Vigtighed for hans Kundskabers, og navnlig de practiske, Tilvæxt var Opholdet i Italien, til hvilket Land han tilligemed Broderen Caspar, der i Montpellier havde havt en svær Sygdom at bekæmpe, ankom i October eller først i November 1641. Bartholin selv gjorde i Italien Regning paa et nyttigere og behageligere Ophold, end det han havde havt i Frankrig; hans Haab bedrog ham ikke heller. Thi medens hans Aand qvægedes ved Omgang med de berømteste Mænd i dette Musernes og Apollos Sæde, kunde den rene og milde italienske Luft ved sin oplivende og forfriskende Kraft ikke andet end virke fordeelagtigt paa hans af Naturen alt svagelige, men ved et længere Ophold i det usunde Holland endnu mere svækkede Legeme.

I Padua, hans første Opholdssted i Italien, forblev han i hele to Aar (til October 1643), dog ikke uafbrudt, thi vi see ham imidlertid tvende Gange for en kort Tid opholde sig i Benedig; første Gang sidst paa Vinteren 1642, anden Gang ved Nytaarstider 1643. Her i Benedig blev han paa Federico Lauredani's Forslag optaget til Medlem af "Accademia dell' incogniti", ligesom han ogsaa her blev bekjendt med den ikke uberømte Anatom Cæcilius Foli. Padua

*) B. Epp. Med. C. I, No. 10.

**) Hist. anat. rar. C. I, p. 130.

selv havde dengang fortrinlige Underviisnings- og Ovelsesanstalter for de Studerende, og mange af den italienske Skoles første Anatomer og practiske Læger havde der fæstet Bo. Vor B. dissekerede her flittigt under den dygtige Anatom Johannes Vesling, hvis nøiere Bekjendtskab og Venskab han var saa heldig at erhverve sig. Pietro Marchetti, en særdeles heldig Chirurg, havde vor B. manges lærerig Underretning at takke for *). I Syges Examination og Behandling øvede han sig ved stadigen under Opholdet i Padua at følge Angelus Sala — en god Chemiker, skjøndt ei ganske fri for bombastiske Urimeligheder — i privat Praxis **), ligesom han ogsaa benyttede den practiske Veteran Benedetto Silvaticos Underviisning. Fra nu af blev Bartholin ogsaa mere og mere bekjendt i den lærde Verden, da han fra Padua af underholdt en videnskabelig Brevvevling med de fortrinligste Læger i Italien og andre Lande; saaledes med Fortunatus Licetus i Bologna, med Peter Sanchius i Montpellier, Johannes Balæus, hans Ven, i Leyden ***), Marcus Aurelius Severin, en af Zootomie, Chirurgie og Therapie høitfortjent neapolitansk Læge; selv til Harvey skrev han, men synes ikke at have erholdt noget Svar. Den Tid, der levedes ham fra Lægevidenskabens practiske Beskæftigelser, deelte han imellem Udarbejdelsen af

*) Hist. anat. rar. P. 236 & 275.

**) v. Epp. VV. No. 681, 695, eller 39 i Epp. Med. Cent. I. Cfr. De peregrinat. med. p. 51 & Hist. anat. rar. Cent. — II, p. 229.

***) Brevet til Balæus er desuden interessant, fordi det indeholder Data, efter hvilke Harvey ikke er Blodkredslobets første Opdager, men derimod "Pater Paul" fra Venedig, uidentvivel den Samme som Paul Servita, der ogsaa nu almindeligen antages at have kjendt Blodets Kredslob før Harvey.

de literære Værker "de luce animalium" og "de unicornu", som han havde isinde at overgive til Pressen, og Omgang med de i Padua værende Danske. Disse vare Johannes Rhode, som allerede fra Aaret 1614 havde hjemme i Italien, og hvis Omgang var høist vigtig for Bartholin, hvem han hjalp med Raad og Daad, begge Guirerne og Perens Bording, der siden blev Professor i Historie ved Serenæ Academie.

Hvor stor Ugtelse og Kjærlighed Bartholin erhvervede sig i Padua, kan sees deraf, at han i August 1642 af de sammesteds studerende Danske og Tydske — af hvilke her var en Deel — blev udvalgt til at følge Henrik Guiren i Egenkab som "Consiliarius" for den tydske Nation*), og ikke længe efter — nemlig den 26de Novbr.***) — blev han imod sin Villie valgt til Prorector og Syndicus for Universitetet i Padua. Disse Embeder gave ham meget at bestille og medførte Standsninger i hans videnskabelige Sysler, hvorover han ofte beklager sig. Af denne Aarsag og vel ogsaa for at undgaae deres Misundelse, man ved Valget havde forbigaaet, frasagde han sig disse Kaldsforretninger, idet han blot beholdt Prorectortitelen. Da han nu havde faaet Hænderne friere til at tage fat paa videnskabelige Arbejder, begyndte han paa en ny Udgave af Faderens Anatomie, som han vilde berige med nye Tegninger, hvorfor egne Dissectioner skulde lægges til Grund, og ved hvis Gjennemsyn Besling — som forrige Gang Balæus — havde lovet at være ham be-

*) Vi læse saaledes i Cista Medica, locul. XVI en til en paduanst Apotheker af Bartholin som "Consiliarius" udstædt Tilladelse til at lave Theriak.

**) v. G. Mathiæ conspectus historiae Medicorum chronologicus) Götting. 1761, 8vo) p. 665.

tigen, men opholdt sig dog næsten hele Sommeren (1644) i hjælpelig. Hvorfor dette Forsæt ikke blev udført, er mig ubekjendt. Ogsaa i Padua skrantede B. noget; især leed han af Dientsvagthed.

Blandt Ole Worms mange Fortjenester er den uegennyttige Iver, hvormed han tog sig af Bartholins Vel, ikke den ringeste. Vi see ham saaledes gjentagne Gange gjøre Bartholin Forslag om et Vicariat ved Kjøbenhavns Universitet i den udtjente Thomas Finckes Sted, idet han tillige opmuntrer ham til at paaskynde Reisen for snart at komme hjem, i den Overbeviisning, at Grundvolden til B.'s tilkommende Lykke vilde være lagt, naar han erholdt hiin Post. Endskjondt nu vor Bartholin, hvem dette Forslag ikke synes at have behaget synderligen, undskyldte sig saavel med sin Lyst til at see den øvrige lærde Verden, som med sin svagelige Helbred og "for et saa vigtigt Embede utilstrækkelige Lærdom" *), troede han dog at burde lempe sig noget efter Worms saa faderlige Raad, og forlod derfor Padua, for at gaae til Rom, ligesom han ogsaa nu tænkte paa at erhverve sig Doctorgraden i Basel.

Sidst i October 1643 reiste han altsaa til Rom. Her blomstrede Medicinen, især dennes theoretiske Deel, som foredroges fra ikke færre end 10 Professorers Cathedre. Af disse blev især Peter Servius hans Lærer og Ven. Ikke desto mindre var hans Ophold i Rom ikke af stor Betydning, tildeels maaaskee for dets Kortheds Skyld, da han, imod sit Ønske, men formedelsst den usunde Luft, saae sig nødt til at tage andetsteds hen. I Selskab med Theodor Fuiren og den siden be-

*) Epp. W. 696.

rømte Joh. v. Horne, gif han over Sveſſa (Pometia i Oldtiden?) og gjorde en lille Afſtikker, for at ſee den paa Undergjerninger rige Grotte "il Sasso". Til det pragtfulde Neape kom han, ſom jeg troer, i Februar 1644.

Bartholinſ behagelige Sæder, grundige Kundſkaber og vægtige Unbefalinger forſkaffede ham Venner allevegne. Ogſaa i Neapel fandt han en ſaadan i Marcus Aurelius Severin, ſin Tidſmeeſt udmærkede Chirurg og Zootom, der af Bartholin ſelv kaldes Chirurgienſ "Restaurator". Han kom næſten dagligen ſammen med denne, fulgte ham i hans private Praxis og var tilſtede ved hans mange chirurgiſke Operationer. Af de andre Læger, han iſær holdt ſig til, ville vi her blot nævne Senioren for de neapolitaniſke Læger Mariuſ Scipanio og Chemiſteren Johanneſ Donzeliuſ. Efter et kort Ophold i Neapel reiſte han over Torro del Greco, Salerno — der kun endnu havde Ruiner af gammel Herlighed og mediciniſk Berømmelſe — og igjennem Calabrien. Ligeſom Bartholin var i Begreb med at ſkibe over til Sicilien, modtog han et hæderfuldt Budſkab fra det Academiſke Raad i Meſſina om at modtage den philoſophiſke Lærepoſt der under meget fordeelagtige Betingelſer. Vor Bartholin, der troede at ſkyldte Fædrelandet Frugten af ſine Reiſer, undſlog ſig beſkedent for Tilbudet, men tog til Meſſina, for perſonligen at takke. Herfra gif han til Catania, beſteeg Etna, beundrede Syracuſaſ Ruiner og kom til Palermo; ſeilede herfra over til Maltſa, hvor han formedelſt Krigsurolighederne maatte opholde ſig længere end han havde havt iſinde. Planen at tage til Egypten maatte han opgive, da Peſten hærjede her; gif derfor tilbage til Sicilien, og lod nu under ſit Ophold i Palermo ſin Afhandling "de aneurysmate dissecto" trykke. Syd-Italien gjennemreiſte han hurs

Neapel; tildeels fordi han plagedes af smertefulde Steenbesvær-
ligheder; som han selv tilskrev en arvelig Disposition og de
hede italienske Vine; hans Ven Severin behandlede ham,
og tog ham i sit Huus, da der slog sig nogle Brysttilfælde
til, hvilke Bartholin selv mener vare bevirkede af de Bræk-
midler, han paa Severins Raad anvendte. Fuldkommen
rask blev han først igjen i Benedig, hvor han saa igjen
beskæftigede sig meget med Dissectioner. I Padua opholdt
han sig atter sidst paa Aaret, og forblev her — af hans
Brevvevling at domme — til i September 1645.
I Selskab med Henrik Fuiren reiste Bartholin derpaa
over Milano, Mantua og Cur til Basel. Her promoverede
de begge og creeredes til Doctores Medicinæ den 24de Oc-
tober 1645 af Joh. Caspar Bauhin, hvis Yndest og
Venskab de, tildeels ved Unbefalinger fra Ole Worm og Joh.
Rhode, snart erhvervede sig. Bartholins Disputats var "*na-
pádoxa évdoxa de pleuritide*", og den Tale, han holdt
ved denne Høitidelighed, handlede "om Misfostre i Naturen
og Kunsten" *). Det er derfor mindre rigtigt, naar Professor
Skjelderup (i Universitetsprogram 1811, S. 19) enten paa
egen Haand eller med Haller**) antager denne Tale for hans
Inauguraldisputats; men endnu mindre grundet siger Haller
paa et andet Sted***), at Bartholin disputerede "*de phre-
nitide*", hvilken Afhandling jeg neppe skulde troe at B. nogen-
sinde har skrevet. Grunden til disse forskjellige Angivelser er
vel selve Disputatsens Sjældenhed, der maaskee er betinget af

*) Denne "*oratio de monstribus in natura & medicina*" er ogsaa
aftrykt i hans *Orationes* No. 1.

**) v. Halleri Biblioth. anatom.

***) H. v. Bibl. Medica, vol. 2. p. 653.

dens ubetydelige Omfang *). Efter Promotionen blev han optagen til Medlem af Collegium Medicum**), en Ære, som ikke blev Enhver til Deel. Efter et kort Ophold i Basel, da Worm stedse skyndte paa ham, for at han endnu inden næste Foraar (1646) skulde komme hjem for at kunne træde ind ved Universitetet, reisste han igjennem Lyon, hvor han fik Caspar Hoffmanns Institutiones ihaende, hvori denne river hans afdøde Fader ned paa en uværdig Maade, — og Orléans til Paris; her forblev han en Deel af Vinteren over, tildeels beskæftiget med Faderens Forsvar ("vindicix") mod omtalte Hoffmann, og med Udgaven af sin Afhandling om den paa Sicilien epidemisk herskende Halsbetændelse blandt Børn. Fra Paris gif han (i Begyndelsen af Februar 1646) over Amsterdams til Leyden, hvor han, uagtet Worms fornyede Paaskyndelser, dog forblev til i Juli Maaned; Bartholin anfører blandt andet denne Gang til sin Undskyldning, at han frygter at vække Forargelse og Misundelse hos "viise Store, der ikke kunne taale den Bartholinske Families Hæder."

Leyden, der var det første mærkelige Punkt i hans Reise bliver ogsaa det sidste; idetmindste kunne vi ikke følge ham længer fra det Dieblif han forlod denne By — i de sidste Dage

*) Den findes paa det store Kgl. Bibliothek, er kun eet Aft stor og indeholder 77 "Positiones." Dens Titel er: "Th. Bartholinus de Pleuritide παράδοξα ἔνδοξα. Superiorum permissu pro summa Med. Laurea in illustri Rauracorum Lycæo, horis consvetis, Publice ventilanda proponet Ad diem XXVI Sptbr. Basileæ Typis Georgii Deckeri, Academ. Typogr. An. MDCXLV." 4to.

**) v. Stollens Anleitung zur Historie der medizinischen Gelahrtheit. Jena 1731, 4to. S. 258.

***) v. Nicolai Benzonii Theoria iatrica affectuum Septentrional. etc. Basileæ 1638, 4to Dedicat.

af Juli Maaned 1646 — til det, da han efter en heldig Reise — rimeligviis over Tydsffland — velbeholden gjensaae sin Fædreneerne d. 14de Octbr. 1646.

Saaledes blev han efter ni Mars Traværelse gjengivet Slægt og Fædreland. Hvad han i denne Tid lærte og virkede, vil bedst sees af en Oversigt over hans Liv og hans Skrifter. Han kom hjem beriget med Erfaringer og Kundskaber, selv var han bleven bekjendt med mange store Mænd i den lærde Verden, og havde bidraget til at gjøre Danffes Navn bekjendt og agtet selv i fjernere Egne ved den Ugtelse og den ikke ringe Navnkundighed, han selv indlagde sig der, og hvis Nytte beredte ham en gunstig Modtagelse i Hjemmet. Men heller ikke undgik han den Skjebne, der ikke sjældent bliver Videnskabens og Sandhedens Dyrkere tildeel: Had og Misundelse; saaledes tog han Riolsens, Hoffmanns og Fleres Uvenskab med sig til Danmark. Hvad Hovedsiemedet for hans Reise angaaer, da har vel neppe No-gen mere end han selv naaet det Maal, han har opsat i disse Ord:

”Det er Hensigten med Reiser, at berige Kunsten med Erfaringer om det, som paa ethvert Sted enten Naturen eller menneffelig Vietsomhed frembringer.”

(Epp. Med. Cent. I, No. 53.)

I Hovedstaden kom Bartholin snart i Ny ved en udbredt Praxis *); noget offentligt, eller fast Embede erholdt han dog ikke for det Første; vel havde Ole Worm søgt at faae ham ansat i sit Sted som Livlæge hos den svagelige Prinds Christian i Nykjøbing paa Falster, eller dog at faae Prindsen til at tage ham med som Læge paa en Reise til Suurbrøndene; men ingen

*) Epp. Med. Cent. I, No. 98 & 99.

af disse Planer udførtes, tildeels paa Grund af Bartholin's Ulyst.

Snart — den 8de October 1647 — døde Mathematikeren Christian Longomontanus (der var gift med Bartholin's Fæster), og i hans Sted blev nu vor Bartholin udnævnt til Professor i Mathematik ved Kjøbenhavns Universitet. Denne for ham ikke meget passende Post fik han meget snart ombyttet med den, han ret var bestemt for, idet Simon Paulli blev kaldt til Hoffet. Bartholin blev Dennes Efterfølger som Professor i Anatomie og Medicin; for hvilken Post han holdt sin Disseration "de paralytico primo" den 13de December 1647. Saaledes indtraadte han i et Embede, som han beklædte i 13 Aar, og i hvilket han virkede saa Meget til at op-
hjelpe Videnskaben.

Simon Paulli havde gjort Begyndelsen til et egentlig Studium af Anatomien her ved Universitetet og med at holde Forelæsninger over denne Green; Thomas Bartholin fortsatte begge Dele; at han allerede i Vinteren 1648 anstillede Dissectioner paa menneskelige Liig, synes vist. *) Af literære Arbejder i hans første Professoraar mærke vi især, foruden den strax efter Hjemkomsten, 1646, udgivne "Synopsis veteris puerperii", hans 3 Bøger de luce animalium, der udkom i Leyden 1647, og hans Forsvarsskrifter for hans afdøde Fader imod Hoffmann, der efter hans egen Tilstaaelse gave ham nok at beskille. **)

En vigtig og glædelig Begivenhed, der ved denne Tid indtraf i hans huuslige Forhold, maae vi ikke undlade at berøre: hans Giftermaal med den kjøbenhavnske Borgermester Christopher

*) Bartholin's orationes No. X.

**) v. Epp. Med. Cent. II, No. 2

Johansens eneste, smukke og veludstyrrede Datter Elisa, den 8de Mai 1649.*) Hans leydenske Ven, Adolph Worsst's Onske, at han i Fremtiden maatte blive lige saa bekjendt ved sine Børn som hidtil ved sine Bøger, blev virkeligen ogsaa tildeels opfyldt; thi af fem Sønner fik Caspar især en Deel af Faderens Berømmelse med Ret til Arvelod.

For sin unge verdslige Brud glemte Bartholin dog ikke sin ældre, vi mene Medicinen og især Anatomien. I Aaret 1648—49 holdt han for Bedstefaderen Thomas Fincke, der nu var emeritus, Forelæsninger over de i den hellige Skrift omtalte Sygdomme og deres Behandling. At han ogsaa i denne Tid har foretaget Dissectioner og demonstreret paa Cadavere, er ganske vist, skjøndt det ikke findes angivet i Lektionscatalogen. Thi deels forsikkrer han selv tidt og mange Gange, at har i alle de 13 Aar, han var offentlig Lærer ved Universitetet, bestandigen har givet sig af med anatomiske Demonstrationer, deels omtaler han udtrykkelig hist og her i sine Skrifter Dissectioner, anstillede i dette Tidsrum; ved en i Marts Maaned 1649 var endog Kong Frederik 3die selv tilstede. Det maa derfor stedse ansees for en uforklarlig Gaade, hvorledes Dr. Gustav Ludvig Baden kan paastaae, at Bartholin aldrig har dissekeret menneskelige Liig!**) Hvo, der endog kun eet Dieblisk kan trivle herom, rober en fuldkommen Ubekjendtskab med Bartholins anatomiske Skrifter. Om det næste Aar 1649—50 kunne vi med bestemt Visshed paastaae, at Bartholin har offentlig anstillet Dissectioner og givet de Studerende Underviisning paa Cadavere; thi deels lader Lektionscatalogen for

*) v. Erasmi Bartholini Rectoris programma in obit. Elisæ Christophori f. Conjugis Th. Barth. Havniæ 1675, auctore Wilh. Wormio.

**) Udsigt over Chirurgiens Tilstand i Danmark, Kbhvn. 1822, S. 20.

Aaret 1650—51 ham fortsætte de saavel theoretiske som practiske anatomiske Forelæsninger, han havde holdt i det afvigte Aar, deels taler han selv om offentlige Dissectioner i dette Aar.*) Desuden fortsatte Bartholin sine for Thomas Fincke holdte Forelæsninger over de bibelske Sygdomme. Ved Siden af disse offentlige Forretninger, hvilke hans Embedsstilling paalagde ham, forsømte han ingen Leilighed til ved private Studier og Ovelser at udvide sine Kundskaber; herom vidne hans i disse Aar (1649—50) meget hyppigt foretagne Zootomier**); ja vi have endog saa Beretning om Vivisectioner, som han offentlig anstillede.***)

Paa denne Tid indtræffer en vigtig Epoche i hans videnskabelige Liv, ved hans Opdagelse og Uundersøgelse af Brystgangen (doctus thoracicus) i Mennesket og af de lymphatiske Kar først i Dyrene og derpaa ogsaa i Mennesket. Det være nok her i vor Oversigt over Bartholins Liv og dets enkelte Begivenheder blot at have antydnet dette, da Forf. i et eget Capitel vidtløftigere har drøftet hans herhen hørende Arbejder. Overhovedet ville vi nu have færre Enkeltheder at angive om Bartholin, da den rig holdige Kilde, hvorfra vi øse de fleste Efterretninger om hans private og offentlige Virksomhed, nemlig hans videnskabelige Brevvevling, bliver noget sparsommere. — De næstfølgende Aar hengik deels med anatomiske Arbejder og Forelæsninger, med forskjellige Embedsforretninger ved Universitetet og deels med Udarbejdelsen af flere Skrifter. I hans "mærkelige anatomiske Opdagelser" er der opbevaret os mangfoldige Beviser paa hans

*) Hist. anat. rar. Cent. I. 14.

**) Cfr. Hist. anat. rar. Cent. I, 14; Cent. II, p. 169, p. 292, p. 324 & p. 222.

**) l. c. p. 259.

Virksomhed i at anstille Dissectioner, private saavel som legale Obductioner og Zootomier, i Tidrummet fra 1650—54. Efter Lectionscatalogen holdt han i samme Tid følgende Forelæsninger: 1650—51 fortsatte han, for Morfaderen Thomas Fincke, sit Collegium over de bibelske Sygdomme; for sin egen Person gik han videre i de, 1648 begyndte anatomiske Forelæsninger og Demonstrationer paa Cadaveret. 1651—52 tilendebagte han Anatomien. 1652—53 gennemgik han Beenlæren; 1653—54 Angiologien, ved hvilken Leilighed han udbredte sig over Kredsløbsteorien, og "afhandlede Aareladningen;" desuden tilbød han at anstille anatomiske Øvelser og engang ugentligen at holde Disputereøvelser.

Hans Skrifter fra dette Tidrum angaae især Mælkedarrene og de lymfatiske Kar, nemlig: "de lacteis thoracicis, Mai 1652; vasa lymphatica in animantibus 1653; dubia anatomica de lacteis thoracicis, Juni 1653; vasa lymphatica in homine, Mai 1654; spicilegium primum ex vasis lymphaticis, November 1654; defensio vasorum lacteorum & lymphaticorum 1655." Desuden "de cruce Christi hypomnemata quatuor, 1651; de Paralytico N. T., Januar 1653" og de to første Hundreder af hans "historiæ anatomicæ rariores, 1654."

Ved Ole Worms Død — 1654 — blev vor Bartholin valgt til hans Eftermand som Rector magnificus ved Københavns Universitet. At dette Embede med dets nye Forretninger slet ikke har været ham kjærkomment, især da han af og til skrantede, ere hans egne Ord os Borgen for.*) Han overdrog virkeligen ogsaa endnu i samme Aar — d. 6te Juli — Rectora-

*) S. Brevet til Bogdan i Bø Epp. med, II, No. 47; cfr. ibid, No. 60, sub. fin.; og ibid, No. 53.

tets Hæderstegn og Byrder til Peter Spormann*), uden Tvivl vel ogsaa bevæget hertil af den i Hovedstaden græsferende pestagtige Sygdom, for hvis Skyld han med Familie flyttede ud til Roeskilde, hvor han saaledes boede i Juni og Juli.

Ved mange literære og academiske Beskæftigelser, en temmelig betydelig Sygepraxis og ved de Ubehageligheder, som videnskabelige Fejder med hidsege og ofte grove Modstandere voldte ham, var hans Sundhed, mod hvilken Naturen altid havde viist sig stivmoderlig, allerede saa skrøbelig, at han — skjøndt kun 40 Aar gammel — dog var nødt til at ønske sig fritagen for nogle af sine Forretninger. Derfor ophørte han, ifølge en kongelig Fritagelse, fra Begyndelsen af Aaret 1656 med de offentlige anatomiske Underviisninger paa Anatomiekammeret, og fortsatte vel heller ikke meget længere sine private Dissectioner; idetmindste siger han i Aaret 1660, at han allerede i lang Tid ikke mere har befattet sig med disse Syssler.

Uf hans Familiebegivenheder mærke vi Sønnen Caspars Fødsel den 10de September 1655 og Bedstefaderen Thomas Finkes Død den 24de April 1656. I den Sidstes Sted blev Bartholin Senior i det medicinske Facultet og dets bestandsigværende Decanus.

Omensskjøndt han selv trak sig tilbage fra anatomiske Beskæftigelser, undlod han dog ikke at virke for dem, og forsøgte saaledes at bringe det allerede i 1649 stiftede anatomiske Disputereselskab i Gang paany**); at dog denne Green af Lægevidenskaben ved hans Bortgang tabte det Meste af sin Friskhed og sit Liv, er vist.

Desro mere synes han efter denne Tid (1656) at have be-

*) Oratio XXXIVta

**) Dette Selskabs Historie har Torf. afhandlet paa et andet Sted.

ffæstiget sig med den praktiske Medicin; idetmindste holdt han (1660—61) offentlige Forelæsninger over Underlivets Sygdomme; at han ikke har begyndt med disse kan man vel formode, skjøndt vi af Mangel paa Lektionscataloger for de foregaaende Aar ikke med Bestemthed vide det. Hans Afhandling om "Koppepidemien" henhører ogsaa til denne Periodes Begyndelse. I det følgende Aar (1657) fuldendte han det 3die og 4de Hundrede af "historiæ anatomicæ rariores"; ogsaa skrev han om Esterbyrdens Tilbageholdning ("de secundinarum retentione"). Paa samme Tid (1656—58) havde han ogsaa Meget at gjøre med at samle, ordne og udgive "Dispensatorium Havniense."

Om det for hele Danmark, men især for Kjøbenhavn saa urolige Krigsjaar 1658 gjelder vel den gamle Sandhed; imellem Baabenbrag forstummer Musen. Bartholins af samme Aarsag afbrudte Brevvevling maa undskyldte vor Mangel paa bestemte Angivelser; saa Meget vide vi, at han imidlertid udarbejdede de to sidste (5te og 6te) Hundreder af hans "sjældne anatomiske Optegnelser," og i Juli Maaned 1660 skrev sit "spicilegium secundum ex vasis lymphaticis." I det næste Aar — 1661 — blev han udnævnt til Professor honorarius og fritoges saaledes fra Forretningerne som Lærer ved Universitetet, men beholdt Navn af Facultetets Senior og Decanus.

Med denne Forandring i hans borgerlige Stilling foregik naturligviis ogsaa en i hans literære Liv, idet han nu erholdt mere Tid og uforstyrret Ro til at dyrke Æsculap og Muserne. At han imidlertid endnu til midt i Aaret 1664 havde stadigt Opholdssted i Hovedstaden synes ganske vist, skjøndt flere Forfattere og iblandt disse Winding, Jens Worm og Skjel-

derup paastaae, at han strax efter at være bleven Professore honorarius tog ud paa sit Landsted Hagested*).

Bartholin's Pen hvilede ikke. Den bekjendte og for sit Prælori berøgtede hollandske Anatom Ludvig de Bils med Consorter (Jasf og Laur. Joordans) indvirkede ham i en videnskabelig Feide, der afnødede ham "Responsio de experimentis Bilsianis" skreven i Februar 1661, og "Dissertatio de hepate defuncto (August s. A.). Af andre Skrifter fra dette Tidssrum mærke vi hans "Cista Medica", der tilligemed en kort Beskrivelse af Anatomiekammeret udkom 1662. Heller ikke havde han ganske forladt sine anatomiske Studier; Malpighi's nye Undersøgelser om Lungernes Structur tilskyndede ham til physiologiske Forsøg paa Dyr, hvis Resultat han udgav det næste Aar (1663) i sin "Diatriba de pulmonum substantia & motu." Nu udkom ligeledes de to første Hundreder af hans medicinske Brevvevling, men Afhandlingen "de insolitis partus humani viis" blev formodentlig Bogtrykkerens Langsomhed**) først færdig i det følgende Aar (1664).

Af Lectionscatalogerne sees, at Bartholin før Aaret 1664—65 tilbyder sig at forevise Universitetets Musæum, hvilket han efter Skjelderup***) skal have gjort lige til 1671; denne Angivelse stemmer ikke godt med den Kjendsgjerning, at han fra 1665 stadigen opholdt sig paa Hagested.

Til de faa os bekjendte Mærkeligheder i hans huseelige Liv maae vi paa dette Sted henføre Sønnen Thomas's Fødsel d. 29de Marts 1659, som endnu i Faderens Live — 1677 — blev Professor i Fædrelandets Historie og Politif og især er

*) Vi bemærke her, at Bartholin i Kjøbenhavn beboede en Etage, der hørte til Anatomiekammerbygningen.

**) Epp. Med. C. IV, No. 93.

***) Prolusio Academica 1811, p. 22.

berømt for sit store Haandskrift til de nordiske Rigers Kirkehistorie. Aaret 1663 bragte vor Bartholin den Sorg, at Broderen Albert døde i hans Huus. En glædelig Begivenhed indtraf igjen, da der i Aaret 1665 — 16de April — fødtes ham en Søn Hans, den ved mange Skrifter siden saa navnkundige Theolog.

Vore Optegnelser om hans Livs mærkelige Tildragelser blive sparsommere og ile mod Enden. Resten af sine Dage tilbragte han i et behageligt Otium midt iblandt sine Bøger, sin Familie og i Naturens landlige Skjød. Literære Beskæftigelser vare ham dog altfor nødvendige, til at han endnu ganske skulde kunne undrage sig dem; Frugterne af disse vare hans *Consilium Medicum de Cometa*, Ao. 1665, hans 10 *Dissertationes de Medicina Danorum domestica*, Ao. 1666, og Skriftet: "*de hepatis exauctorati desperata causa*;" hans lægevidenskabelige Brevsverlings 3die og 4de Hundrede, 1667. I dette Aar beskæftigede han sig endeel med Apothekervæsenet i Danmark, ligesom han og i det og det næstfølgende samlede sine ældre, hist og her adspredte, Taler og Digte (1668 og 69), og sine tidligere udarbejdede anatomiske Skrifter om Mælke- og Lymfekarrene, som han (1670) alle forenede i eet Bind.

Uheldssvangret var Aaret 1670 for vor Bartholin. Først døde hans gamle Lærer og prøvede Ven Poul Moth (d. 6te Mai 1670), hvis Minde han hædrede med en Liigtale*); og medens han tildeels af denne Marsag opholdt sig i Hovedstaden, ødelagde en Ildbrand hans *Tusculum* paa Hagested, den 2den Juni s. A. Undtages det uerstattelige Forliss af nogle af hans egne Haandskrifter, synes Tabet, efter hans egne Uttringer, dog ikke at have været særdeles betydeligt; og selv dette erstattedes ved

*) *Medicus perfectus*, Havniæ 1671, 4to.

den nye Konges Femte Christians Raade^{*)}, som ikke alene befræstede ham i hans Værdighed som Livlæge, hvortil den afdøde Konge for kort siden havde beskiftet ham, men forundte ham endog Tillæg i hans Gage. Vi see ogsaa Landstedet istandsat igjen allerede inden samme Aars Udgang^{**}).

Uagtet denne huuslige Forstyrrelse udarbejdede Bartholin dog adskillige Smaafrister, "de usu flagrorum in re Medica & Venerea" (1670) og tvende om Theriaeks Forfærdigelse (1671).

En ny academisk Hædersbeviisning ydedes ham, da han, tredie Gang i sit Liv, blev Rector magnificus for Aaret 1671—72. Som Saadan indbød han ved offentlige Programmer til tvende ikke ubekjendte Lægers Liigbegjængelse, nemlig den medicinske Professor Christian Ostenfeldt's († 31 August 1671), i hvis Sted han overtog sig Opsynet med Universitetsbibliotheket, og den kongelige Livlæge Peter Bullich's († 13de Novbr. s. A.).

Foruden "lægevidenskabelige Blandinger om bibelske Sygdomme," en Epistel om "transplantatio morborum" (1672), medicinsk Undersøgelse "de sanguine vetito" (1673) og fem Programmer "de visitatione pharmacopæorum" begyndte han nu paa det nyttige, ved hans Død ophørte, og først hartad et Aarhundrede efter igjen ved et lignende Arbejde fortsatte, Værk: *Acta Medica & Philosophica Havnien-*

*) Kong Frederik d. 3die var, som bekjendt, allerede død d. 9de Februar.

**) See Fortalen til hans *Anatomia 4to renovata*. — Godset Hagested, hvis Skjænhed og Frugtbarhed Bartholin ofte omtaler og besynger, laae i Lidske-Herred, Hagested=Sogn, Holbek=Amt, omtrent 8 Mil fra Kjøbenhavn (*Acta Medica*, P. I. No. 138). Det var opbygget 1555 af Rantsler Joh. Friis, kjøbt af vor Bartholin i Aaret 1661, og solgtes igjen 1686 af Sønnen Caspar.

sia, med hvis Samling og Udgivelse i 5 Bind han tilbragte en Deel af Aarene 1673—80^{*)}. Til hans sidste Arbejder i den medicinske Literatur høre Epistlerne "de peregrinatione medica" (1674); "de Anatome Practico consilium;" "de puerperio vetero" (1675) og en i Aaret 1676 under det fingerede Navn Chr. Theophilus udgiven yderligere Uundersøgelse "de sanguine vetito"

Et nyt Breviis paa sin Konges Raade erholdt han 1675 ved Udnævnelsen til Høiesteretsassessor^{**}). Et andet smigrende Breviis paa hans Berømmelse og Afgtelse blandt Fremmede er det fordeelagtige Tilbud, der samme Aar gjordes ham om at

*) Denne Samling gjorde megen Opsigt i den lærde Verden og bidrog til at foretage Afgtelsen for de danske Læger. Vi hidsatte et Par Notitser desangaaende af næsten samtidige Skrifter. "— Der falsche Ruf, daß die Medici zu Copenhagen faul wären und nichts thäten, gab Gelegenheit dazu (her tales om de nævnte acta medica). Als nun der erste Tomus mit solchem applausu in vielen Ländern aufgenommen worden, würckten die Copenhagener Medici bey dem damahligen Gangler Greiffenfeldt (Griffenfeld) einen Befehl aus, daß alle Medici durch Dänemark des Jahres zum wenigsten einmal dem Decano facult. Medicæ zuschreiben sollten, was sie rares in re Medica & naturali observirten." (See [Wilh. Ern. Tengelii] Monatliche Unterredungen einiger guten Freunde von allerhand Büchern u. andern annehmlichen Geschichten, allen Liebhabern der Curiositeten zur Ergötzlichkeit und Nachsinnen herausgegeben, Junii 1692, 8vo). — I Journal des Sçavans for 1677, S. 107 læses Følgende: "— E fatica molto lodevole e di giouamento al publico, riddure in uno libro tutto quelle sperienze, che si fanno dagli huomini dotti intorno à qvalche scienza ad arte; il che ha fatto il Bartholini, coll' over publicati duo Volumi di cose mediche osservate in Dannemarca negli anni 1672—73."

**) Man erindre, at der dengang intet særegent overste Medicinalcollegium existerede, hvorfor gamle og anseete Læger ofte tilforordnedes Høiesteret som lægekundige Bisiddere.

modtage den anatomiske Professorpost i Padua. Som han tidligere havde givet sine aandige Ærners Svaghed til Undskyldning for sin Bægning ved at antage et lignende Tilbud i Messina, saaledes undskyldte han sig nu med legemlig Skrøbelighed og Trang til rolige Dage. Han troede at have levet nok for alvorlige Studier; Resten af sin Levetid vilde han hellige Hvile eller lettere Beskæftigelser.

Skjøndt allerede to og tredsindstyve Aar gammel havde han endnu Sands for Hymens Glæder; han giftede sig anden Gang (hans første Kone var død 1675) med Magdalene Rhode. Dette Ægteskab var ufrugtbart.

Ingen Hædersbeviisning syntes endnu at kunne blive ham til Deel, da han den 10de Juni 1680 for 4de Gang blev Universitetets Rector. Men en høiere Bestemmelse vilde, at han smykket med Purpur og Scepter skulde forlade denne Verden. Hans legemlige Svaghed tog Dag for Dag mere til; i August Maaned indfandt sig en smertefuld Dysurie, der senere forøgedes betydeligere, maaskee efter en Forkølelse, han kan have paadraget sig ved en Communionshandling den 3die Novbr. Fra denne Dag maatte han holde Sengen; Kræfter og Madlyst svandt mere og mere, Urinen blev blodig under kvalfulde nephralgiske Paroxysmer, for hvilke Byens fortrinligste Læger Ole Borch, Henrik Meinichen, Broderen Niassmus og Sønnen Caspar Bartholin samt Søstersønerne Mathias, Jens og Holger Jacobæus vel kunde lindre men ei befrie ham. Den 30te Novbr. indfandt sig en dødelig Standning af Urinen, der ikke kunde hæves og drog Døden efter sig den 4de December 1680, Kl. om Morgenens. Han havde fyldt 64 Aar, een Maaned og sytten Dage.

Ligtaler over "Danmarks største Esculapide" holdt Holger Jacobæus, Wilhelm Worm og Georg Hannæus; Prorec-

toren Joh. Bagger skrev Programmet til Liigbegjængelsen. Utallige Mindedigte helligedes ham af Vitus Bering, Ole Borch o. Fl.

Næsten lige saa meget som hans Ry og Skrifter var hans Portræt udbredt over Europa. Saavidt vides havees følgende:

- 1) 3 4to, 1677, i hans 61de Aar, stuktet af Schollenberger.
 - 2) 3 4to min., 1671, 56 Aar gl., tegnet af Henr. Ditmer, stuktet af Appelmanns.
 - 3) 3 Boissard's Portræter af 50 berømte Mænd, tegnede efter Naturen, stukne af Theodor de Bry. Frankf. 1597—98. 4to. Her er B. i en Alder af 35 Aar (1651).
 - 4) Stuktet af Pinchard, 8vo, 56 Aar (1671).
 - 5) — — Jacob van Meurs, tegnet af Carl v. Mandern, 8vo, 39 Aar (1655).
 - 6) Stuktet af Jonas Sviderhoeft, ogsaa tegnet af C. v. Mandern, 8vo, 35 Aar (1651).
 - 7) Et i lille rund Form, fra 1651, 35 Aar; ubekjendt af hvem.
 - 8) Et foran i Cista Medica, stuktet af Anton Haelwech.
 - 9) — — "de vasis lact. & lymphat." 1670, stuktet af Thelott.
 - 10) Et foran i Faderen Caspars Anatomie, Leyden 1645.
 - 11) — — 1ste Centurie af hist. anat. rarior.
 - 12) Et i Freher's Samling, 3die Deel, i 8vo; men en Copie, som Mængden af de andre Portræter har.
-

XX. Biographiske Efterretninger om Botanikeren
 Franz Mygind;
 ved C. C. Werlauff.

I Aar er netop et Aarhundrede forløbet, siden denne Mand blev relegeret fra Kjøbenhavns Universitet. Franz Mygind henhører blandt dem af vore Landsmænd, som ved egen Kraft og Dygtighed og ved Benyttelse af heldige Omstændigheder, udenfor Fædrelandet have aabnet sig den Vej til Hæder og Lykke, som her negtedes dem. En omstændelig Fremstilling af et saa veksende og bevæget Liv, som det han maa have ført, fra den Tid af, da han forlod Danmark, indtil han i et fjernt Land opnaaede en fast og rolig Stilling, vilde uden Tvivl afgive et ikke uinteressant Bidrag til Menneskefundskab og til Videnskabelighedens Historie. Men i Mangel af en udførlig Biographie af denne i flere Henseender mærkelige Mand, hvortil nu neppe vilde have tilstrækkelige Materialier, turde en Samling af de Noticer, der i forskjellige trykte og utrykte Kilder findes adspredte, eller ved Sagnet ere opbevarede om ham, af gode Grunde fortjene en Plads, netop i et Tidsskrift, hvis Formaal er at levere Oplysninger til de medicinske Discipliners Historie i vort Fædreland.

F. Mygind er født omtrent 1710; hans Fader var Provst og Præst i Broust Sogn, Øster-Hanherred i Vendsyssel. Sønnen, der var Forældrenes eneste Barn, kom i Aalborg Skole, hvorfra han i Sommeren 1729 som Dux blev dimitteret til Universitetet (a). Vaade om den daværende Rec-

(a) Hesperus udg. af Rahbek IV. S. 97. I Myerups og Krafts Forfatterlexicon siges urigtigen, at M. var dimitteret 1727 fra Odense Skole; en Feil, som maa hidrøre fra Badens Universitetsjournal, 5te Aarg., hvor han siges at være dimitteret 1707 fra Odense Gymnasium.

tor og Conrector i denne Skole har en Skolekammerad og Universitetsven af Mygind, den bekjendte Samler Wille Høi-berg, efterladt høist ufordeelagtige Bidnesbyrd (b). "Rector Hopp — siges der — var den allerudueligste Lærer, jeg nogen- sinde har kjendt; hvad enten han var en Døsmer eller et dovent Creatur, hvilket sidste jeg dog helst troer. — I de to Aar jeg sad i Mesterlectien lærte jeg aldrig et eneste Ord, undtagen dette, at han tvang os alle til at lære en Hoben udenad, uden at forklare os det Ringeste deraf; og derimod corrigerede aldrig nogen Stil for os. Det eneste, som kan siges ham til noget Ureminde, er, at han ikke viste sig som nogen Bøddel." Conrectoren Niels Krog var i hver Henseende det Modsatte af Rectoren; han besad Lærdom og gjorde sig Flid med sine Disciple; men var for øvrigt en af den Tids sædvanlige Skoletyranner, som, navnlig den Mygind angik, beskyldtes for at have pryglet denne saaledes, at han efter den Tid stedse blev forfnyttet i Borten. Og saa paa hans moralske Character har en saadan Behandling maaskee havt nogen Indflydelse. Han skildres nemlig som "capricieux og bizar, saa at kun Faa kunde omgaaes ham;" hvorfor han ogsaa, efter Faderens Anmodning, som depositurus kom til at logere med bemeldte hans Ungdomsven W. Høi-berg. Men efterat Mygind Aaret efter havde taget anden Examen med bedste Character, kom han snart ind paa Regentsen, hvor

(b) I sine, desværre ufuldførte, biographiske Optegnelser om ham selv og om nogle Samtidige, hvilke endeel af det Følgende skyldes, og hvis Original findes blandt de Aallste Haandskrifter i det store Kongelige Bibliothek. En Extract heraf, der dog ikke indeholder alt hvad der vedkommer N., er af Ryerup meddeelt i det nysansførte Bind af Hesperus.

han fik den siden ogsaa bekjendte Litterator, Poet og Universitets-Profesor Wadskiær til Contubernal.

Frugter af Mygind's Regentstid ere følgende akademiske Leiligheds Skrifter:

1) Dissertatio philologico-critica de morituro pro justo & bono ad Rom. V. v. 7., forsvaret 31te Dec. 1731. (18 Sider i 4to).

2) Theses philosophicæ, pro beneficio Prytanei academici, resp. C. F. Wadskiær; forsv. 8de Nov. 1732.

(Iffun 2 Blade; et af ham forfattet akademisk Prøveskrift de existentia & ortu mundi corporei havde Forf. af visse Grunde henlagt indtil videre).

3) Catena ratiocinandi nova ratione explicata & juncta, defend. Joh. Mossin, pro beneficio victus regio, forsv. 10de Oct. 1733 (24 Sider i 4to (c)).

Indholdet af de to sidste Udarbejdelser vidner om, at Mygind alt dengang maa have forladt den theologiske Bane. Han havde nemlig valgt Medicinen til sit Hovedstudium, men havde derved tillige vaakt sine Forældres, især Moderens, Fortrydelse, da denne Forandring betog dem et grundet Haab om at see Sønnen, som Faderens Efterfølger i Præstekaldet. I Marts 1733 døde denne. Ved Skiftet opkom Trætte mellem Moderen og Sønnen, som forlod hende i Tjendskab. "Dette var jeg selv — skriver Hoiberg — siensynlig og hørendes Vidne til, saasom jeg var nærværende ved hans Afsked, da hans Moder, i Stedet for at ønske ham Lykke paa Reisen, ønskede ham alle Ulykker. Dog besindede hun sig noget derefter og derfor efter en Dags Forløb bad mig reise efter ham, for at faae ham tilbage igjen, at hun kunde forlige sig med ham; hvilket jeg saa

(c) Var tilset mod P. Holms Disp. de norma ratiocinandi optima, 1372.

”meget heller paatog mig, som jeg tilforn havde søgt, skjøndt
 ”forgjeves, at forlige dem. Jeg satte mig da til Hest, og drog
 ”ned til Alsborg, for at faae ham fat; men jeg traf ham ikke,
 ”siden han havde fortsat sin Reise med Hast.”

Alret efter indtraf den Begivenhed, som forjog Mygind fra
 hans Fædreland. En medicinsk Candidat og Alumnus paa
 Walfendorphs Collegium, Niels Ryberg, forsvarede d. 30te Juni
 1734 en Disputats (*Specimen factorum medicinæ in morbo
 famoso, medicabili quidem sed vix tollendo Podagra*),
 under Præsidium af Universitetets daværende Rector G. Dethar-
 ding, der Alret tilforn havde tiltraadt det, ved J. F. F. Fran-
 kenaus Død 1732, ledige medicinske Catheder (d). Mod denne
 Disputats fremtraadte Mygind som Opponent ex Auditorio,
 ved hvilken Leilighed han opførte sig paa saa usømmelig og uæ-
 bødig en Maade mod Præsæs, at denne fandt sig besøiet til, end-
 nu samme Dag at sammenkalde Consistorium, og for dette at frem-
 bringe sin Klage. Opponenten blev strax indstævnet til næste Rets-
 dag, ligesom ogsaa Flere af de ved Disputationsakten tilstedeværende
 indkaldtes for at afgive Vidnesbyrd. Men Mygind, som forelo-

(d) Denne Disputats var dog ikke Dethardings Disp. pro loco, som
 J. G. Fabricius antager (s. følgende Anm.). En saadan (de sa-
 cie divina Medicorum) havde han allerede det foregaaende Aar,
 d. 23de April, ex more recepto sub primordiis officii Acade-
 mici, forsvaret med Joh. Schumacher som Respondent. Heller ikke
 var det nogen Doctor-disputats af bemeldte N. Ryberg; denne kan
 ikke have været Dr. Medicinæ, som det hedder i det Ryerupske
 Forf. Lexicon; i det ringeste nævnes han ikke i N. Kalls Fortegnelse
 paa de ved vort Universitet promoverede Doctores Medicinæ, i
 1ste Bind af Lodes medicinsk-chirurgiske Bibliothek. De følgende
 Omstændigheder synes iøvrigt at vise, at D. selv maa have været Dispu-
 tats Forfatter; at han desuden, baade i Kjøbenhavn, hvorfra han blev
 kaldet, og i Alsborg, maa have været stærk i at skrive Dispu-
 tatser, kan sluttes af den lange Fortegnelse i Danske Bibliothek
 IV. S. 656—65.

ligen var excluderet af Communitetet, indfandt sig ikke efter Stævningen, og undskyldte, ved en Skrivelse, der overbragtes Consistorium af daværende Studiosus Peter Rosod Anker, sin Udeblivelse med en Reise, han stod i Begreb med at tiltræde til Paris, hvorfor han forlangte, at ham, som Fraværende, maatte forundes Kald og Børsel med Nar og Dag. Ved Vidnesforhøret synes intet væsentligt at være blevet oplyst, angaaende Opponentens virkelige Forbrydelse; Communitetsprovsten var den eneste som afgav nogen Forklaring, men denne gik ud paa, at han i Hovedsagen ikke vidste, hvorledes det egentlig var gaaet til. Om Maaden, hvorpaa denne Sag skulde behandles, opstod nu Dissens i Consistorium, i det Nogle vilde, at den Skyldige burde stævnes i Universitetets Navn, da hele Universitetets Ære var berørt derunder; Andre derimod stemte for, at han af Landstinget skulde indkaldes med 5 Ugers Kald og Børsel, og at Detharding selv skulde optræde som Actor, paa det at Universitetet ei skulde anses for at domme i dets egen Sag. Endelig blev foreslaaet, at have al Dissens ved at ansee M. som den, der havde fortjent Relegation in perpetuum. En Saadan blev besluttet og det sædvanlige Relegations-Patent udfærdiget (c).

(c) Badens Universitetsjournal, 5te Aarg. S. 140—51. I Patentet siges om M.: "Opponentis partes suscepturus adversus Magn. Rectorem . . . tot insulas & intolerabiles nugas atque ineptias effudit, voce & gestibus id unice agens, ut Magnificum illum ac celeberrimum virum manifestis oneraret contumeliis, ejusque existimationem & merita extenuaret. Med disse sidste Udtryk kan sammenlignes (den Kielske Prof.) J. C. Fabricius's Beretning i Historische Portefeuille 1786 I. S. 684, at Detharding efter denne Begivenhed aldrig siden kunde have sig, hvilket igjen stemmer overeens med Grams temmelig ufordeelagtige Dom om ham i J. Möllers Mnemosyne IV. S. 123. Men altsaa Hensigten af Mginds Opposition ikke kan have været den Samme, som 18 Nar senere, Friis

Vi saae, at Mygind, allerede forinden denne Begivenhed, maa have paatænkt en Udenlandsreise, rimeligviis ved Hjælp af sin erholdte Fædreneerav. Efter at have forladt Danmark, hvilket nu var blevet ham en Nødvendighed, opholdt han sig et Par Aar i Leiden, Paris og Berlin og maaskee paa flere Steder i Tydskland. Men forinden han aldeles vendte sit Fædre-
neland Ryggen, forsøgte han dog endnu, via supplicandi, at erholde Ophævelse af sin Relegation og Tilladelse at vende tilbage; men uagtet hans Ansøgning derom paa det kraftigste understøttedes af Universitetets daværende Patron Ivar Rosenkrantz, som roste hans "Erudition", og omtalte et ham tilbudt Engagement til Rusland, havde den dog ingen videre Følge, rimeligviis fordi Detharding har modsat sig (f). Efter dette mislykkede Forsøg, der indgav ham den bittere Følelse mod sit Fædreland, han stedse skal have vedligeholdt, besluttede han sig altsaa til at modtage det russiske Tilbud. Forsynet med Anbefalinger fra Frankrige og Berlin til den daværende Præsident for Videnskabernes Selskab i Petersborg, Baron Korff, siden fra 1740 russisk Gesandt i Kjøbenhavn, affeilede han i Juli Maaned 1736 fra Lybek i Selskab med

Rottbolls mod Deder? I et Exemplar af den omtalte Disputat, paa det store kongelige Bibliothek har Lûrdorff nedskrevet følgende Notice: "Hæc est illa notissima disputatio, cui tam irreverenter (ne quid gravius dicam, qui ipse inter Auditores adfui) ex Auditorio se opposuit Franc. Mygind, ut præsentissimam relegationis pœnam meruerit subieritque, unde, prono quasi alveo, fluxerint reliqua viri, haud parum celebris, sed nunc morosi, ut ajunt, & minime comis popularibus, fata." W. Heiberg roser ham som "et færdigt Hoved, men der tillige havde alt for megen Opinion om sig selv"; Hesperus IV. I. S. 98.

(f) Universitetsjournalen l. c. S. 152.

den, ved sine fortjensfulde statistiske Arbejder over det russiske Rige siden bekendte Peter von Haven(g). I Petersborg blev han ansat som Adjunct i Chymien ved Akademiets physiske Klasse; men enten fordi man ikke paa nogen af Siderne var tilfreds, eller fordi han befrygtede, at Regjeringen skulde sende ham, som Flere, paa Expeditionen til Kamtschatka, tog han allerede Aaret derefter sin Afreise eller i det ringeste Permission(h). Overhovedet synes der blandt de mange Danske, der under det russiske Riges Regeneration, her søgte deres Lykke, ifflun at have været meget faa Videnskabsmænd(i).

Tidrummet fra 1737, da Nygind forlod Petersborg, og til 1741, da vi træffe ham igjen i Wien, er det Tidrum, i hvilket hans Skjebne og Omstændigheder ere Os meest ubekjendte. I disse Aar synes han at have slakket om i for-

(g) P. von Havens Reise i Rusland, 2det Dpl. S. 68 sq. Her fortælles tillige en pudseerlig Anecdote om en Strid, M. ved Misforstaaelse geraadede i med en russisk Officer paa Seiladsen til Kronstad, ved hvilken Leilighed Forsf. omtaler ham som en "Haarfloer og stærk Mundhugger, som derudover havde maattet rømme sit Fædreland."

(h) P. v. Havens Nye og forbedrede Underretninger om det russiske Rige I. S. 106, II. S. 20.

(i) Thi man tør vel ikke regne B. A. Sellius, født 1707 i Tøndern (dengang under den Gottorppe Andeel af Hertugdømmet) for Dansk. Om denne mærkelige Mand, som i Begyndelsen havde studeret Theologie, siden Medicinen, i Rusland gik over til den græske Kirke og her gjorde sig fortjent, som den Første, der egentlig indsaae Bigtigheden og Værdien af de russiske Nationalkroniker, ligesom han ogsaa efterlod sig betydelige Samlinger til den russiske Historie, har Hipping meddeelt Efterretninger i 17de Bind af Skandin. Litteratursf. Skrifter, hvortil findes nogle Berigtigelser og Supplementer i Carstens's og Falc's Staatsbürgerliches Magazin III. S. 240, hvor dog savnes et Sted i Havens Reise S. 391, hvoraf bl. a. sees, at han maa være død efter 1745.

skjellige europæiske Lande, især i Italien, hvor han enten har practiseret som Læge eller endog staaet i Krigstjeneste (k). Syg og fattig skal han tilsidst være ankommen til Wien, hvor de barmhjertige Brødre optog ham i et Hospital og gjorde ham til en Profelyt (l). Længe kan dog denne hans Trængsels-tid ikke have været, thi under 18de September 1741 haves et Brev fra ham til vor Gram, hvormed han, paa den lærde Benedictiner Marq. Herrgotts Vegne (m), der ifølge keiserlig Befaling skulde udgive en Samling af alle østerrigske Monumenter, anmodede om Forklaring af en gammel Munkes Indskrift i Stephanskirken i Wien. I dette Brev underskrev han sig endnu Acad. Scient. Petrop. Adiunctus, paaberaabte sig forøvrigt Grams fordums Undest og sluttede tilsidst sit Andragende med den alvorlige Yttring: at han selv kunde undvære sit Fædreland, men at dette maatte vogte sig for, ikke at skille sig ved dets bedste Borgere, for at beholde de maa-deligere (n). Med sin sædvanlige Fiinhed erklærede Gram det i sit Svar for begribeligt, at Mygind ikke letteligen kunde sære sit Fædreland, naar han var sig bevidst at henhøre blandt dem, som Skjebnen fra det yderste Norden af

(k) Havens Reise S. 68. W. Heiberg beretter, at han skal være gaaet til Italien, som Secretair med en østerrigsk Gesandt. Ifølge et Brev fra ham til Gram, som Consistorium adskillige Aar efter paaberaabte sig, skal han have været engageret som Ingenieur-Officer i sardinisk Tjeneste.

(l) (J. E. Fabricius) ungedruckte Briefe auf einer Reise d. Deutschland i Historische Portefeuille 1786. I. S. 684.

(m) Forfatter til Genealogia diplomatica gentis Habsburgicæ. Tom. I-III. Viennæ 1737. Folio.

(n) I Originalen heder det: "Cæterum mea causa nihil rogo: nam facile ego caruero patria; vos autem videte, ne optimis propter fungos careatis civibus."

syntes at have sendt til fjerne Lande, ene i den Hensigt at de her skulde forherlige vort Land og betage Udlænderne enhver Fordom om Nordboernes Mangel af Genie(o). Gram maa da have været den eneste her hjemme, hvem han undertiden lod høre noget sig. I Aaret 1751 ansøgte endelig hans Moder, efter forgjeves at have indkaldt ham ved offentlig Proclama, om Facultas testandi; i hvilken Anledning Consistorium erklærede, at den seneste Efterretning, der havde om ham, var af et, efter Gram († 1748) fundet Brev, hvoraf maatte sluttes, at han dengang (rimeligviis før 1741) havde været i Italien. Dog, da han desuagtet muligen endnu kunde være i Live og ikke Aposstat, indstilledes, at saafremt den ansøgte Facultas testandi blev Moderen bevilget, dette dog maatte skee uden Præjudice for den nu i 17 Aar fraværende Søn, dersom denne nogensinde vendte tilbage som Arveberettiget(p). Men det nysansførte Brev til Gram viser, at han nu alt i 10 Aar maa have opholdt sig i Wien.

Her maa han, uden Tvivl, aldeles have forladt den medicinske Praktik, da han blev keiserlig Embedsmand i Kameral-faget. Naar han er bleven ansat i Commerz=Directoriet, i

(o) "Te, clarissime M y g i n d e", hedder det i Grams Udtaft, "haud adeo miror patria lubentem carere posse, quoties ad animum tuum revocas, Te modo classem ac numerum insignium illorum hominum augere, quos ex ultimo septentrione fata in hoc videntur ad peregrinas illas terras deduxisse, ut patriam nostram quam latissime illustratum eant, omnemque de infelicitate nostratium ingeniorum; si qua adhuc hæret, opinionem, in exterorum animis extinguant." Flere Breve findes ikke fra M. i den Gramske Correspondence blandt det store kongl. Bibliotheks Haandskrifter.

(n) Hesperus l. c. S. 98. Universitetsjournalen l. c. S. 152.

hvilken Post, han skal have viist megen Duelighed, vides ikke; heller ikke vides, naar han er bleven keiserlig Hofraad — han var det alt 1760. Derimod er Forf. i Stand til at levere noget udførligere Oplysninger om Myginds videnskabelige Virksomhed og øvrige Forhold i dette hans nye Fædreland, af en ham venfskabeligen meddeelt Skrivelse fra Friherre J. F. Jacquin til Hr. Etatsraad og Professor Hornemann af 2den Marts 1821, hvis Indhold i det Væsentlige stemmer overens med de af J. E. Fabricius, paa dennes Rejse i Tydskland, faa Aar før vor Landsmands Død, indhentedes Efterretninger.

Det var egentlig en ved megen Stillesiddende fremvirket Sygelighed, der foranledigede ham til at lægge sig efter Botaniken, fordi dette Studium medførte for ham legemlig Bælgelse. Som i alt hvad han foretog sig, fastede han sig paa dette sit nye Fag med megen Iver og Enthusiasme. Da den ældre Jacquin i Aaret 1759 vendte tilbage fra Vestindien, søgte Mygind hans Bekjendtskab, og var dengang alt en, med den østerrigiske Flora fortrolig Botaniker, efter Rivinus's System(q). Han blev fra nu af en tro Omgangsvæn af Jacquin, der, ligesom han selv, var Læge, Chymiker og Botaniker, og hvis literariske Brevvevling med Linné han fulgte med megen Interesse. Hvergang Breve vare ankomne fra Sidstnævnte, foranledigedes levende Samtaler, stundom endog Disputer imel-

(q) I Fortalen til Jacquins enumeratio plantarum, quas in insulis carabæis — detexit novas (Lugd. Bat. 1760. 8) siger han: "subjunxi ad calcem octo plantas novas, quas numerosas inter alias possidet hic nobiliss. Franc. a Mygind Consiliarius aulicus, quasque ex adnexis ibidem titulis conjicio fuisse in insula Barbados collectas." S. 35 forekomme species americanæ novæ ex herbario Franc. a Mygind.

lem Bennerne. Jacquin havde nemlig vel formaaet Mygind til at antage Sexualsystemet, men denne forblev desuagtet, sin hele Levetid igjennem, en streng Kritiker af dette System, hvorom mange, baade hans eget og den yngre Jacquins Herbarium egenhændigen tilskrevne skarpe Bemærkninger ogsaa kom til at vidne (s). Da han senere blev entlediget fra hans ovennævnte Stilling i Commerz-Directoriet, tilbragte han hele Sommeren paa et Landsted i Mødling to Mile fra Wien, midt i en, for Botanikeren, hoist interessant Egn. Endnu engang gjorde han en Embedsreise til Istrien og det første Bekjendtskab med denne Provindses Vegetation skal skyldes de Jagttagelser herover, som han siden overlod Scopoli, til Brug for dennes *Flora carniolica* (r). Han interesserede sig fortrinligen for Agrostographien og meddeelte Schreber mange Bemærkninger til Dennes Værk over Græssene, dog under den Betingelse, at hans Navn ei maatte nævnes (t); da dette Værk siden standsede, tilbød han Forfatteren en Dukat i Guld som Bidrag for enhver Plade, han fremdeles kom til at udgive. Noiet med at lade sit Forraad komme andre Dyrkere af Botaniken tilgode, skrev han selv intet i dette Sag. Imidlertid omtales dog hans Fortjenester af Videnskaben med Berømmelse i flere trykte Skrifter og saavel Linnee, som hans Ven Jac-

(r) Af det Anførte fremgaaer paa ingen Maade, at vor Mygind har været (den ældre eller yngre) Jacquins Læremester (i Botaniken?), som det, ved en Misforstaaelse eller ved en af Forfatterens sædvanlige Overdrivelser, hedder i Niegel's Forsøg til Chirurgiens Historie, Bilage S. XLIII.

(s) Wien, 1772. 2 Vol. 8. 3 *Scopolis Annus II. historico-naturalis* (Lips. 1769. 8.) p. 112 findes en Meddelelse fra Mygind om Virkningen af lichen islandicus paa ham selv.

(t) Fabricius's Breve; anf. St.

quin forevigede hans Navn i Botanikens Aarbøger, ved efter det at opkalde Planteslægten *Myginda* (u).

Velbevandret i flere videnskabelige Fag, ogsaa i klassisk Literatur, forfattede han i sine senere Leveaar nogle latinske Digte, hvori han beskrev sine forskjellige Beskæftigelser (v), og hvilke han lod trykke som Manuskript for Venner.

Ligesom en svækket Helbred allerede i Mandommens Aar havde foranlediget *Mygind* til at hellige Botaniken sin Virksomhed, saaledes nødte ham igjen i Alderdommen en Dienstvaghed, maaskee endog Tabet af det ene Øie (x), til at opgive dette hans Yndlingsstudium. Dog vedblev en enkelt Deel deraf endnu at forfølge hans sidste Dage. Han kjøbte sig nemlig en Gaard med Hauge i en af Wiens Forstæder, samlede her de fortrinligste Frugtarter og havde den Fornøjelse, forinden sin Død, at spise Frugt af Træer, som han selv havde plantet. At han skal have næret adskillige

(u) *Myginda rhacoma* i Browne civil and natural hist. of Jamaica (London 1756. fol.), Tab. 16. cf. Sprengel hist. rei herbariæ II, p. 447 og Fabricius anf. St. Jacquin opkaldte efter ham *Myginda uragoga* (*Selectarum stirpium americanarum historia* Vindob. 1763. fol.) Tab. 16. Herom siger J. i sine *Observationes botanicæ* Tom. I. p. 25: "nominavi hunc fruticem in honorem viri nobil. Franc. a Mygind rei herbariæ peritissimi & horti botanici Viennensis fautoris egregii." J. Not. til 1ste D. af *Flora austriaca* 1773 siger J.: "Viri meminisse hic omnino me decet, in re herbaria versatissimi, ampliss. Franc. de Mygind Cons. aul. cujus sincera amicitia & judicium exquisitum operi huic perficiendo haud mediocrem attulere opem."

(v) Blandt saadanne nævner Fabricius anf. St. et Digt med Titel: *Cantus Cygni*.

(x) Efter Fabricius's Beretning, skal han have mistet et Øie under Færdigelsen af et Weirglas, ved usorgtig Behandling af Drægselet.

Griller og Særheder vil, efter hvad man af det Foranferte kjender til ham, ikke undre Nogen. Samtidige berette saaledes, at han i de sidste 40 Aar af sit Liv, ikke paa nogen Maade forandrede sin Klæde= dragt, men viste sig for Publikum, i sit hele Udvortes, fra Hoved til Fødder fuldkommen som en Elegant fra Aarhundre= det's Midte.

Med Hensyn til hans huuslige Forhold vides, at han havde været lykkelig gift, men at hans Kone tidlig døde, uden at efterlade ham Børn. Selv døde han paa sin omtalte Eiendom i Wiens Forstad d. 6te April 1789. Sit nye og interessante Herbarium, forøget ved Anskaffelser fra Engelland og Hol= land og i Aarene 1785-88 ordnet af den yngre Jacquin, tes= tamenterede han til Universitetet i Pesth. Hans for sin Tid meget fuldstændige botaniske Bogsamling blev solgt ved Auktion, og hans afdøde Egtefælles Paarørende bleve hans Arvinger.

XXI. Et Par Ord om Feltapotheket ved den danske Armee.

Af Dr. J. G. B. Becker.

Det synes som om der lige indtil Frederik den Fjerdes Tider ei gaves noget Feltapothek ved den danske Armee; ja adskillige Ordres og Rescripter tyde endog paa, at saavel Lazarether og Sygehuse, som Forraad af Medicamenter, der kunde følge Armeen, fattedes. I bemeldte Konges Tid raadedes Bod paa denne Mangel, og i November 1709 udnævntes Hofapothekeren Gottfried Becker til Feltapotheker for med

Armeen at gaae over til Skaane. Han havde i yngre Aar, under sit Ophold i Udlandet, været ansat ved det Feltapothek, som i den spanske Successionskrig indrettedes i Nürnberg af den derværende Apotheker Lorenz Leincke og fulgte med den østerrigske Armee til Schellenberg, Hochstädt, hvor som bekendt store Slag leveredes, og til Beleiringen af Landau. Venteligen har Becker ved Indretningen af Feltapotheket ved den danske Hær fulgt de Mønstre, han da havde seet. Efter det ulykkelige Slag ved Helsingborg blev næsten hele Armeens Train ifølge Ordre ødelagt, for ei at falde i Fjendens Hænder; denne Skjebne havde ogsaa Feltapotheket, hvorfor Alt paany maatte anskaffes til Felttoget 1711, da Becker befalede at gaae med til Pommern*). Imidlertid vare følgende Ordre og Bestemmelser angaaende Feltapotheket blevne undertegnede i Kjøbenhavn d. 11te Marts 1710 efter Kgl. Resolution af 8de s. M. **).

1) "Nimmt Herr Gottfried Becker über sich en Campagne eine Feldapothek mit sich zu führen, und zu unterhalten, in solchen Stande, woraus er dem Königl. Hof=Etat sowohl als der Armee die benöthigte Medicamentenourniren könne, so daß daran kein Mangel solle gefunden werden."

2) "Geht er für seine Person, als Feld=Apotheker nicht

*) Documentet er udstædt af "Land = Milice = General = Commissariatet" og undertegnet G. H. Bieregg, B. Eichstedt, Ole Hansen, F. G. Adler. Det blev udstædt in 2plo, og den Afskrift, som min Oldes fader fik, har jeg endnu. Man kunde af Documentets sildige Underskrift troe, at Feltapotheket ei endnu var afgaaet og formedelst det ulykkelige Slag ei afgik, dersom ei Becker i sin Autobiographie, som jeg har i Manuscript, udtrykkeligen sagde: "Nov. 1709 ging ich nebst der Feldapothek mit der Armee nach Schonen."

**) En af de Medhjelpere, der dengang fulgte ham, var Edvard v. Westen, siden Apotheker i Flensborg.

mit en Campagne, sondern versiehet sich auch mit denen bey der Feld=Upotheke benöthigten Bedienten, als zweyen tüchtigen Upotheker=Gesellen und zweyen Jungen."

3) "Zur Gage haben Ihr. Königl. Mayst. ihm Monatlich jede 32 Tage zu den im Reglement für seine Person angeführten zwanzig *) Reichsthaler noch überdem allergnädigst bewilliget für seine zwey Gesellen à acht Reichsth. und den zwey Jungen à vier Reichsth."

4) "Zu der bey der Hof= und Feld=Upotheke erforderlichen Equipage, als einen großen Kustwagen mit sechs Pferden, ein Wagen mit 4 Pferden, nebst vier Knechten und 1 groß und 1 klein Zelt anzuschaffen, sollen Ihm besage Königl. allergnäd. Bewilligung Sechshundert Reichsthaler gezahlt werden. Und hat er auf eilf Pferde, worunter sein eignes Reitpferd mit gerechnet ist, die Fourage entweder in natura der Ordonnance gemäß, oder an statt dessen à Pferd Monatlich zwey Reichsthaler, item zum Hufbeschlag einen halben Reichsth., desgleichen auf jeden Knecht zur Gage Monatlich drey Reichsth. und eine Brodportion, oder an statt dessen zwey drittel Reichsth. an Gelde zu genießen."

5) "An den Orten, wo er mit der Feld=Upotheke in den Städten oder Dörfern zu liegen kömmt, soll ihm für sich und seinen Leuten frey Quartier und Stallraum für seine Pferde, wie vorhin allemahl gebräuchlich gewesen, angewiesen werden."

6) "Was er auf des Feld=Medici unter dessen Hand von sich gegebenen Recepten, worunter gezeichnet für wehm, und

*) I det i "Samlinger til den danske Medicinal-Historie" S. 81 omtalte Reglement af 1714 sættes Feltapothekeren's maanedlige Diæt- og Quarteerpenge ifkun til 7 Rdlr 32 s.

von was *) Regiment und Compagnie der Patient sey, für Medicamenten, von Unter=Officiers als Gemeinen inclusive, wird ausliefern, davor soll ihm qvartaliter nach dem Apotheker Tagt gegen extradirung der Recepten die Bezahlung richtig geleistet werden. Was er aber an die Generalitet, Generalstabs und andern Ober=Officiers und Bediente bey der Armee abfolgen läßt, davor genießet er von Ihnen selbst die Bezahlung und hat er für diejenige, welchen er creditiret, desfalls von dem Chef des Regiments Versicherung zu nehmen, da es dann dem Patienten, im Fall er ihm nicht contentiret, in seiner zugute habenden Gage bey fallendem Abrechnung im General Commissariat soll abgezogen werden."

7) "Wollen Ihro Königl. Mayest. ihm auch auf dem doch nicht hoffenden Fall, wann die Feld=Apotheke vom Feinde sollte genommen werden, für den dadurch Ihm zuwachsenden Schaden guarant seyn.

Den 17de Juli 1711 afgik Feltapotheket til Pommern og fulgte siden Armeen; ved Gadebusch, i Bataillen d. 20 Dec., faldt endeel deraf i Fjendens Hænder og maatte paany anskaffes, endssjendt Becker, som han selv klager over, kun erholdt $\frac{3}{4}$ af det Tabte erstattet. Feltapotheket var naturligviis ogsaa i Haret 1715 med for Stralsund, hvor Frederik 4 af Danmark, Frederik 1 af Preussen og Fredrik August af Sachsen beundrede dets findrige Indretning og tilkjendegave Becker deres Tilfredshed. Efter endt Campagne bragtes Feltapotheket tilbage til Kjøbenhavn og opbevaredes i Beckers Gaard paa store Kjøbmagergade, hvor det, paa nogle faa Stykker nær, i Haret 1728 brændte tilligemed Gaarden.

*) De i Stoffet forekommende Feil i det Tydske ere overeensstemmende med Originalen, der er affattet paa Tydsk.

1743, da man var betænkt paa et nyt Felttog, beordres des^{*)}) Becker at udruste Feltapotheket, der nu anskaffedes efter en noget større Maalestok. Det bestod nu af 1) En stor Rustvogn med 2 store og 7 mindre Medicinkister. 2) En Rustvogn med 5 Medicinkister, nemlig 1 med 20 Rum, 2de med 30 Rum, 1 med 42 Rum og 1 med 51 Rum, samt en Instrumentkasse. 3) En Vogn for Feltapothekeren med hans Folk; desuden anskaffedes 8 Feltstole, 2 Feltsejge, 3 Feltborde, 1 Hakkelskasse med Tilbehør, 1 Donkraft, 1 stort Telt, 1 Destilleerfjedel, 6 Par Seletøier, 12 Par Hestedækkener, 6 Munderinger til Knægtene, 12 Heste^{**}). Gagen forhoiedes^{***}) til 30 Rdlr. maanedlig for Feltapothekeren, 10 Rdlr. for hver af Medhjælperne og 5 Rdlr. for hver af Lærlingerne. Da der intet blev af Felttoget^{****}), folgtes alle disse nye anskaffede Requisita paa Materialgaarden i Esteraaret 1744†) med Undtagelse af den under Nr. 2 anførte Rustvogn, der overlodes Becker for ham skyldige 47 Rdlr.††). Da Becker ved Auktionen desuden tilkjøbte sig den største Rustvogn blev han Eier af hele Feltapothekets Equipage; da dette imidlertid optog stort Rum, ansøgte hans Enke under 20de August 1755 om at samme maatte opbevares paa Toihuset, men der svarede^{†††}), at Feltapotheket ei var egl. Eiendom og Toihuset desuden var propfuldt. Sønnen Johann Gottfried Becker fik under 10 Juni 1758, som

*) Ordre fra Gen. = Lieutenant Rumsen, dat. 17de August 1743.

**) Specificerede Regninger til Generalcommissariatet, hvoraf jeg har Copier.

***) Kongl. Resolution, dat. Frederiksborg d. 20 September 1743.

****) Skrivelse fra Generalcommissariatet af 21 Marts 1744.

†) Auktionsplacat af 20 August 1744.

††) Ordre fra Generalcommissariatet af 11 August 1744.

†††) Svar fra Generalcommissariatet af 2 Spt. 1755.

Feltapotheker, Ordre til at udruste Feltapotheket, for at gaae med Tropperne til Holsteen, hvor en stor Armee samlede. Ifølge Kgl. Resol. af 28 Juni erholdt han i maanedlig Gage 20 Rdlr., til sine 2 Medhjelpere og 2 Lærlinge 24 Rdlr., desuden Portioner og Rationer til 4 "Knægte" og 11 Heste, fri Passage over Belterne, og overalt frit Quarteer og Staldrum; hans Instrux som Feltapotheker er underskrevet af Kongen, dat. Fredensborg 16 August 1758, og tilstilledes ham under 7 Sept. fra Hovedquarteren Friedrichsruhe*); Feltapotheket stod dengang i Tschoe, og de 2de Medhjelpere, der ledsagede Becker hedde Licht**) og Spalchaver***). Med Hensyn til Taxten bestemtes under 21 April 1759, at ifølge Kgl. Resolution skulde den Kjøbenhavnske Medicinaltaxt følges, men derpaa decourteres 15 pC. — 1763 vendte Feltapotheket tilbage. Ved Ordre af 1ste Mai 1773 udrustedes Feltapotheket for at gaae til Norge, men afgik ikke. — 1809 udnævntes nulevende Prof. og Hofapotheker Gottfried Becker, i Tilfælde af et Felttog, til Feltapotheker. — Da senere en anden Indretning er truffen for at forsyne Armeen med Medicamenter, ere Feltapothekets Equipager 1830 blevne ophuggede.

*) Egenhændig Skrivelse fra Markgreven af Brandenburg Culmbach.

**) Søn af Dr. Med. J. G. Licht, som i sin Ungdom havde været hos den ældre Becker som Medhjælper.

***) Siden Apotheker i Tschoe.

XXII. Nogle Oplysninger om Medicinalvæsenets Tilstand i Kjøbenhavn ført før Oprettelsen af Theatrum anatomicum (1736), fornemmelig uddragne af en til Magistraten af J. G. de Bötticher over Quaksalvere indgiven Klage, dat. 14 Sept. 1735.

(Johannes Gottlieb de Bötticher, som især er bleven bekendt formedelsf den Ufortrødenhed og det Mod, hvormed han under den i Kjøbenhavn 1711 græsferende Pest ydede de Syge sin Hjælp, er fød 1677 i Stargard i Pommern. Hans Stamfader Peter von Bötticher, Cantzler i Halberstadt, var formedelsf sine Fortjenester i Aaret 1552 optaget i Adelsstanden. Hans Fader, Jovianus Bötticher, var Borgemeester og Soldinspecteur i Falkeburg. J. G. de Bötticher studerede først 2 Aar ved Gymnasiet i Stargard, begav sig derpaa til Universitetet i Frankfurt, hvor han ligesom senere ved Universiteterne i Wittenberg, Leipzig, Jena og Kjøbenhavn studerede Medicinen. Under hans Ophold i Kjøbenhavn døde hans Forældre, hvorfor han maatte forlade Danmark. Efterat han havde ordnet sine Familieanliggender, begav han sig til Kjøbenhavn, hvor han opholdt sig i 2 Aar, og skrev en Disputats de Curatione sympathetica, for hvilken han havde i Sinde at erhverve sig Doctorgraden. Dog kom hans Beslutning ikke til Udførelse. Han reiste atter til Kjøbenhavn *) og studerede her i 2 Aar, hvorefter han begav sig

*) Dr. R. Franckenaу fortæller i Iris og Hebe 1801, at han af Mænd, der endnu levede paa hans Tid, og der havde kjendt Bötticher, har erfaret, at denne var bleven indkaldt fra Hamborg, for

til Helsingør, som practiserende Læge. Her var han kun ført. I Maret 1705 blev han creeret til Dr. medicinæ ved Kjøbenhavns Universitet, efter offentligent at have forsvaret sin Inaugural-Dissertation: De morbis malignis, og fortsatte nu sin Praxis i Hovedstaden. Under den Kjøbenhavnske Pest 1711, da det medicinske Facultets eneste Medlemmer, Dr. med. G. F. F. Franckenaue og Lic. med. J. Mule af Modløshed havde forladt Staden, behandlede han en stor Mængde Syge ikke alene i privat Praxis, men ogsaa i de for begge de militaire Etater oprettede Hospitaler og Lazarether. Da Pesten var forbi, blev han uden mindste Pension eller Erkjendtlighed afskediget^{*)}. Hans Praxis aftog efter den Tid stedse mere og mere, som vil skjøntes af nedenstaaende Klage, og det upaatvivlelig meest af Marsager, som maae tilskrives hans sære og besynderlige Character. Han skal være død som en yderst fattig Olding i Maret 1762 — Han var Medlem af det Keiserlige Academia naturæ curiosorum^{**}). Hans vigtigste Værk er en Beskrivelse over den Kjøbenhavnske Pest med almindelige Bemærkninger over denne Sygdom. (*Morborum malignorum, inprimis pestis et pestilentiae, genuina explicatio, cui pestis per sex menses Hafniæ 1711 sævientis historia est adjuncta. Hafniæ 1713 et 1747. 4to*). Han skrev ogsaa: *Scrutinium medicum, Hafn. 1742*; — Betænkning over Drægsygen. Kbhvn 1745

at forestaae de offentlige Sygehuse og Lazarether. Dog er dette uden tvivl urigtigt.

*) Saaledes siger han i det mindste selv i sin Beskrivelse af den Kjøbenhavnske Pest. Hvorfor han, efter at være brugt som Pestlæge ved de militaire Hospitaler, og efter at have vilst den betrængte Hovedstad saa betydelige Tjenester, hverken er bleven benaadet med Pension eller noget andet Erkjendtlighedsbeviis, kunne vi ikke bestemt angive.

**) Seensf. N. litt. mar. balth. 1706. 51. og Worm's Lexicon over lærde Mænd.

og Bidrag til Acta Acad. Nat. Curios. — Den Klage, som han i Maret 1735 indgav til Magistraten over den Mængde uberegtigede Practicanter i Kjøbenhavn, indeholder en stor Deel interessante Oplysninger om flere paa den Tid levende Mænd og om Medicinalvæsenets Tilstand; da den imidlertid er skreven i et vidtloftigt Sprog og indeholder mangfoldige Gjentakelser, have vi foretrukket at meddele den i Udtog *). Vi troe at burde forudsikke følgende Bemærkninger: at Forordningen af 4 December 1672 om Medicis og Apothekere paa den Tid endnu stod ved Kraft, ifølge hvilken Ingen uden promoverede Medici var berettiget til at foreskrive indvendige Medicamenter og behandle indvortes Sygdomsformer, men at "alle andre, være sig Apothekere, Bartstjærere, Chymister, Broksnidere, Quaksalvere, Empirici, i hvad Navn de have kan, Mænd eller Qvinder, skal sig derfra entholde, uden hvis Buvnddrif for Fald, Stikken, Huggen af Bartstjærerne indgives, og skal de, saavel som i andre udvortes farlige Skader, Medicum, om han tilstede er, consulere, saafremt Bartstjærerne selv, for hvis Inconvenientser derefter kommer, ei vil svare". Men da Bartstjærerne saa ofte bleve udkommanderede paa Flaaden som Skibschirurger, eller med Armeen som Regiments- og Underfeltstjærere, da de saa ofte i de hyppigt forefaldende Pestepidemier bleve ansatte som Pestmestere (thi de egentlige, promoverede Medici gave sig næsten aldrig af

*) Den er dateret 14 Sept. 1735 og stilet: "Zum Wohlgebohrnen, Hoch- und Wohlleben, Hoch- und Wohlweisen Magistrat und Ober-Policey und Commerciën-Collegio, Hoch- und Wohlverordneten Herrn Präsident, Bürger-Meister, Rathen und Assessoren", og underskrevet: "ganz gehorsamster Diener Johann Gottlieb von Bötticher, Philos. & Med. Doctor, nec non Medic. practic. Hafnien-sis". Det originale Actestykke findes i Barbeerlaugets Archiv.

med denne Sygdoms Behandling *), saa skjønnes det let, at de ideligen kom i Stillinger, hvor de umuligen kunde holde dem Lovens Forskrifter efterrettelige, men hvor de vare i den Nødvendighed baade at foreskrive indvendige Lægemidler og behandle indvortes Sygdomme. Denne Udvidelse af deres Rettigheder overførte de siden i privat Praxis, og i Gjerningen vare den Tids Bartstjærere (sornemmelig Amtsbarbererne) i Besiddelse af den største og meest indbringende Praxis i Kjøbenhavn.)

I sin Klage til Magistraten udvikler Bötticher, hvormeget Publicum lider og har lidt derved, at Respublica medica **) (o: Medicinalvæsenet) i Kjøbenhavn i Bund og Grund er fordærvet ved den "Forstyrrelse, Forvirring og Demolering" af al medicinsk Praxis og indvendige Curer, der Tid efter anden er indført af "Empirici, Medicastris, Agyrtæ, Circumforanei, Nebulones og gamle Kjærlinger, fremdeles Apothekere, Regi-

*) I Christian den Fjerdes Pestnordning af 15de Jan. 1625 bestemmes det udtrykkelig, at i Pesttid gode og velforsarne Pestmestere eller Bartstjærere skulle antages, som vel paalagdes at bruge de Raad, Medici foreskrev, men som dog, da Medici aldrig saae de Syge, ganske vare overladte til sig selv. De skulde ifølge denne Forordning, naar Pesten grasserede, ikke alene meddele Enhver Raad, som saadant begjærede, men og overtage Behandlingen af de paa Pesthusene indlagte Syge. I en af Amtsmesterne indgiven Klage over de Rønge, der gribe dem ind i Røringen, hedder det, at det er Mestrene i Amtet tilligemed deres Folk, som i Krigs- og smitsomme Sygdommers Tider maae gjøre de uomgængelige og fornødne Tjenester, hvorved de opoffre baade Liv og Helbred, i hvilke Tilfælde Husfæderne og de Andre holde sig langt borte og flye.

**) Til denne Benævnelse er han ved en meget vidtløftig Deduction kommen.

mentsfeltffjærere, Barberere eller Chirurger, Badere, Operateurer og andre Dvaksalvere, Landstrygere, vagante Markskrigere, gamle og unge Fruentimmer, Apotheker= og Barbeersvende, ja endog Bødler og Skarprettere^{*)}). Han søger at udvikle, hvormeget Literaturen, de medicinske, physicalske, philosophiske og mathematiske Videnskaber ere frænkede derved, og hvormegen Odelæggelse der saaledes er kommen over det hele Publicum. Han siger, at Mordere kun ere forskiellige fra disse "Medicatri et Empirici cujuscunque generis" derved, at Morderne dræbe Mennesker udenfor Murene violenti modo, Dvaksalverne derimod indenfor Murene paa en hemmelig Maade. De forbryde sig derfor mod guddommelige og menneskelige Love paa en dobbelt Maade, baade ved at bedrage de Syge for Liv og Sundhed, og ved at bortvende deres Penge. "De skade tillige de etablerede og offentligen ansatte Medicorum Praxis, berøve dem deres Brød og daglige Underholdning, frænke deres timelige Belfærd, deres Privilegier, deres Immuniteter, deres Auctoritet og deres Respect in summa." — Han berører, hvorledes han selv har givet Anledning til, at Regimentsfeltffjærerne^{**)} fik Tilladelse til at give sig af med indvendige Curer ved deres egne Regimenter, da de fra den spanske Campagne hjemkomne, syge og elendige Soldater bleve indlagte paa det efter hans Forslag oprettede Garnisons-Hospital paa Ladegaarden. Men de havde udstrakt denne Tilladelse, og gave sig nu "sine omni licentia,

*) Denne lidet logiske Opstilling af uberettigede og ukyndige Practitioner er ordret, og er her anført som et Bevis paa B.'s Stil og Drødigdom.

**) Regimentsfeltffjærerne havde paa de Tider ikke engang Tilladelse til at practisere i chirurgiske Tilfælde udenfor deres Regimenter, noget som vanskeligt kunde overholdes, og derfor gav Anledning til ibelige Stridigheder imellem Amtsbarbererne og Regimentsfeltffjærerne.

sine omni illis concessa autoritate og temerario ausu" af med medicinist Pragis baade hos Høie og Lave. Sa de loffede endog Patienterne til sig med "selvsmurte og selvpræparerede" Lægemidler, og forurettede derved ogsaa Apothekerne. Hvad Stadschirurgerne*) angaaer, siger han, da have de efterlignet hi-

*) Som et Sideskyltke til Bottichers Klage ville vi her indføre en lignende fra Amtsmesterne, der lyder saaledes: "Efter Deres Høi- og Belædelheders Ordre til mig som Aldermand for Chirurg-Amtet, insinueres ydmuygt og korteligst denne Notice og Efterretning saavel paa Dem, der skulle have Frihedsbreve paa Chirurg-Amtet, som de bekjendte Fustere. Følger nu først Mandtal over dem, som skulle have Frihedsbreve: 1) Monsr. Clausen paa Kjøbmagergade hos Seignr. Balger Povelsen, holder Svend. Vi ønskede gjerne, at Monsr. Clausen vilde kiope sig et Amt og blive med os derudi incorporeret. 2) Johan Beckmann, Bader i Springgaden, holder Svende og Dreng. 3) Baderen Schulz's Enke i Christenbernikovstræde holder Svend. 4) Jens Ramsøe paa Kongens-Nytorv. 5) Frederik Sigel i Weltluglen i Gothersgaden. 6) Hendrik Ludvig Reigman i Christenbernikovstrædet. 7) Joseph Rolvis paa Christianshavn. 8) Elemen Jensen udi Mehrvigen (et Herbergeersted s: das Meerweib) ved Stranden, holder offentlig Barbeerstue sammesteds. — Følger nu dernæst de, som iligemaade gjøre Amtet stor Indpas og Skade, nemlig: En temmelig Deel af Regimentsfeltfjærerne med deres Svende. Og endelig for det Tredie findes efterfølgende Fustere; nemlig: 1) En saakaldet Doctor med sine Tienere, af Fodgarderne under Hr. Baron Gylденfrones Compagnie. 2) Johan Christopher Herman, Fodgarder under Major Rumohrs Compagnie. Over ham har Amtet i Aaret 1730 d. 4 April erhvervet Dom ved Politieretten, men har ei kunnet faae den exsequeret. 3) Fischer, en Bader af Profession, afdanket Fodgarder. 5) Henning Grif, Distjænkter. 6) Peter Distjænkter paa Kongens-Nytorv. 7) Christian Jacobsen Nordthof paa Christianshavn. 8) Martini Eich paa Christianshavn. 9) Conrad i Nyhavn. Disse, foruden mangfoldige andre flere, som vilde blive altfor vidtløftigt at opregne, maa jeg ydmuygt andrage for Deres Høi- og Belædelheder, at de betage 21 Mestere, hvoraf Hans og Hendes Majestæter have 2de udi Amtet, deres Næring og Brug til største Ruin og Fordærvelse.

nes Exempel, og ere nu blevene saa "næsevise, at de sine omnillicentia, temerario ausu et impudica audacia" befatte sig med al Slags medicinsk Praxis, og derved tage Brødet af Munden paa Medici; ja de have endog tilladt sig at blamere Medici og at indgaae Accord med forskjellige Familier, om at betjene dem som Læge baade i indvortes og udvortes Sygdomstilfælde for en aarlig "Pension"; men ved deres "Charlatanericurer" have de paadraget deres Syge incurable Skader. Som et mærkeligt Exempel herpaa, "der endnu er i frisk Minde", anfører han

Naar Amtet efter allerunderdanigst Pligt og Skyldighed med deres Folk, saavel i Krigs- som svage Tider, opoffre deres Liv og Tjeneste, da tage disse Flugten. Naar Amtsmesterne maae svare Skatter, Udgifter og Rentepenge, da sidde disse frie for alle saadanne Udgifter og Exensioner. Naar disse have trukket Pengene fra Folk og fordærvet dem med deres Cuur, da skal Amtet tage imod saadanne Folk, som ere betreffede og bedærvede af Zussere, saae lidet eller intet for deres Medicamenter og havte Umage. Bedes derfor ydmugst og underdanigst paa Amtets Begne, Deres Høi- og Velædelheder, hoigunstigst ved Deres høiformaaende Intercession hos Hans Kongl. Majestæt ville see Chirurg-Amtet hjulpet derudi, at ei alene den Placat, dateret fra Politiekammeret den 5te April 1729, som af Hans Kongl. Majestæts Høistjalige Hr. Fader Høilovlige Ihukommelse allernaadigst er udgangen og bevilget, maatte paany igjen allernaadigst vorde confirmeret, hvorefter følger en til allernaadigste Eftersyn, mens endog at saadanne, ved Hans Kongl. Majestæts allernaadigste Befaling, maatte vorde affassede, siden de fleste Amtets Mestere ved Ildebranden ere ruinerede, paa det at Amtet ikke skal ved saadanne, som have taget og endnu tage dagligen Overhaand, vorde totaliter ruineret. Formedelst Sligt gaaer udi Svang, og har taget Overhaand, undsee sig saavel de fremmede Evende at komme her til Staden til os, som Godtsfolk ogsaa ere meget vægerlige ved nu at lade deres Børn lære Professionen, som har været og endnu er i saa god og høi Estime, baade inden- saa og udenlands. Næst en naadig Bønørelse og Assistance, lever udi dybeste Submission Deres o. s. v. Kjøbenhavn den 6 Febr. 1731. Schütte, Aldermænd.

den salige Operateur Clausen^{*)}, af hvem Medici, uagtet alle indgangne Klager, i høieste Grad skulle være præjudicerede. 'Men lader os ikke tale mere herom, siger han, terra jam ejus illicitos errores tegit.' "Et andet mærkeligt Exempel, siger han fremdeles, synes at ville fremstaae ved hans Successor og forhenværende Svend, ved Navn Schønheyder^{**)}, der allerede nu og da understaaer sig uden Tilladelse og paa fræk Maade at foreskrive indvendige Medicamenter, hvorfor det er paa høie Tid at strække Wingerne paa ham". Herpaa angriber han med samme Forbittrelse Uhrmager Bøyesen, der, som han siger, "ex quo fato nescio" har erholdt Privilegium paa at helbrede Syge, dadlende "hans Charlataneriecurer og absurde Forretninger," — fremdeles Soldater^{***)}, der gavs sig af med Quaksalverie, — Skarpretteren, Frants Mühlhau-

*) Henning Ditlef Clausen var en særdeles duellig Mand og havde erhvervet sig Kgl. Privilegium til at practisere, hvilket saavel Medici som Amtschirurgerne ansaae som en Forurettelse mod sig. I Clausens Skole bleve Wohler, Schønheyder den Ældre og flere dygtige Mænd uddannede. Hans Frihedsbrev lød egentlig kun paa at foretage chirurgiske Operationer, men han practiserede ogsaa paa anden Maade. Amtsbarbererne klagede især over, at han holdt Svende, og at han besattede sig med Alt det, som ene Barbererne vedkommer. Jovrigt tale de altid med Agtelse om ham, sigte at han er en bekjendt god og forsaren Mand, og opfordre ham til enten at tage Doctorgraden eller begive sig i Amtet.

**) Om denne duelige Operateur og heldige Læge have vi talt i disse Samlinger 1 B. 1 S. 124.

***) I en Klage, som Amtsmesterne i Kbhvn indgave mod de mange uberegtigede Fustere, omtales ogsaa 6 Personer, der havde været i Krigstjeneste, og ved trykte Sedler, som vare udstedte af Krigscancelliet i Aaret 1720 under daværende Krigs-Oversecretair Gabel's Haand, havde erholdt Tilladelse til at ernære sig ved Barbeerkunsten. Denne Tilladelse have de rimeligviis udstrakt videre. Amtsmesterne anraabte derfor Hans Majestæt om at tilbagekalde denne Tilladelse, hvilket dog ikke lykkedes dem (see Kgl. Resol. ang. Laugene i Kbhvn af 28 April 1739).

ßen*) — og nogle svenske Quaksalvere. "Hvad Regimentscheferne her i Garnisonen have profiteret ved den Regimentsfeltstjærerne tilladte indvendige Cureren blandt de under dem staaende Soldater, kunne de allerbedst selv docere; forresten har man tidt nok, siger han, hørt Klager derover. Som en Grund til de gængse, høist forvorne Quaksalverier af Chirurgerne kan ikke uden Grund anføres, at nogle Chirurger have faaet Tilladelse til at forestaae offentlige Sygehuse og til at cu-

*) At denne Frantz Mülhhausen, med hvilken Regimentsfeltstjærerne tidligere (1724—28) havde havt Strid angaaende Executionspenge (see disse Saml. 1 B. S. 85 flg.), virkelig har drevet medicinist og chirurgist Praxis, ja endog er indkommen med en Ansøgning om Kgl. Privilegium derpaa, sees af følgende Erklæring fra Stadsphysicus Lødberg Friis, dat. 22 Febr. 1736. "Supplicanten Fr. Mülhhausen synes aldeles ubesøiet til at ansøge om saadant Kgl. Privilegium at maatte practisere i Medicinen; thi hvad hans Motiver angaaer: 1) at det paa alle andre Steder er Skarpretterne tilladt at practisere, da vides ikke, hvorfra denne Tilladelse reiser sig; thi eet er det, at der paa endeel Steder kan blive seet igjennem Fingrene dermed, og et andet, at det derfor skulde være dem tilladt som en Ret". (Det fortjener dog at anføres, at Skarpretteren i Bergen i Aaret 1732 fik, ifølge et Kgl. Rescript, Tilladelse til at bruge sine chirurgiske Kundskaber (see S. 94). 2) At han hofsøier Attester om sine lykkelige fuldendte Curer: — da synes det nok som han i nogle udvortes Tilfælde maa besidde nogle Remedia, som kunne være gode nok, til hvilke at bekomme hans Profession kan give ham god Leilighed, saasom axungias et pelles animalium etc.; men at han for nogle empiriske Curers Skyld i visse udvortes Tilfælde vil aspirere til at exercere den ganske Chirurgie og, som det synes, Medicinam internam med (saasom han i sin Memorial nævner Medicinam generaliter) er saa urimeligt som ubilligt. — Bemeldte F. M. har 2de Professioner, som (om ikke begge saa honorable) ere dog profitable nok til at ernære ham og hans Familie; og at han ved at søge Privilegium vil ligesom sætte sig i Parallel med Amts- og Chirurgerne her i Staden, er altfor stor Presumption af ham o. s. v.

rere saavel indvendige som udvendige Sygdomme; som Exempel herpa anfører han Chirurgen Voltelin^{*)}. — Han kommer nu til Apothekerne. 1) De danne, siger han et Seminarium for det hele Charlatanerie og Quakksalverie, idet de, "ineffricta fronte og publiquement" paa Recepter og Sedler fra enhver Chirurg, Operateur, Bader, gammel Kjerling o. s. v. lade alle Slags indvendige Lægemidler følge. Den ene Apotheker trækker een, den anden en anden Regimentsfeltstjerner, Chirurg, Operateur, Quakksalver o. s. v. til sig, og udleverer dem hvilke indvendige Medicamenter, saavel simplicia som composita, som de forlange. Saaledes have Chirurgerne Bedderkamp^{**)} og Kryger^{***)} dresseret sig til Apotheker

*) Lambert Voltelin var en meget anseet Chirurg. Allerede 1721 var han Amtsbroder og en stor Mængde yngre Chirurger udlærte hos ham. I Perioden 1730—1749 introducerede han ikke mindre end 11 Disciple (Chirurger) i Amtet. Vi anføre dette, fordi Mængden af de hos en Amtsmester udlærte Disciple altid stod i direct Forhold til hans Anseelse. 1730 blev Voltelin ansat som Chirurg ved Dødsstuen; 1734 blev ham tilføjet 170 Rdlr. aarlig for at have Tilsyn med Søetatsens Pensionister og Fattige, i Aaret 1736 udnævntes han til Divisionschirurg ved Søetaten, men afgik 1743, da August Carl Trant blev ansat i hans Sted. — Forresten levede paa samme Tid Just Heinrich Voltelin, der 1737 blev Divisionschirurg ved 2den Division, saa det er ikke aldeles sikkert, til hvem af disse Betticher sigter; dog er det rimeligviis den første.

**) Gabriel Bedderkamp var ligeledes en bekjendt Amtschirurg. I Perioden 1730—1756 introducerede han 12 Disciple. (S. S. 127).

***) Simon Kryger, en af sin Tids anseeteste Chirurger i Danmark, er født 1687, blev 1720 Regimentschirurg ved Drabantgarden (at ansættes ved Garden var altid Bei til Hæder og Anseelse), lod sig incorporere i Barbeeramtet, og udnævntes 1727 til Kammertjener hos Kong Frederik den Fjerde. Senere (saavidt vides 1728 eller 29) reiste han udenlands, og studerede Anatomien i Paris under den store Winslow. Efter sin Hjemkomst fik han Titel af Hofschirurg,

Becker^{*)}), de svenske Quaksalvere til Apotheker Winther^{**)}), Chirurgen Voltelin til Apotheker Hagensen^{***)}). 1) Saavel Apothekerne selv som deres Evende understaae sig at give Alle og Enhver, som spørger dem til Raads, saavel indvendige som udvendige Medicamenter, baade vomitoria, purgantia, sudorifera, fort Alt, hvadsomhelst de forlange. 2) Bove endelig nogle Apothekere, ligesom Medici, at lade sig consulere hos Syge i deres Huse ikke alene i Staden, men ogsaa paa Landet, og det for et aarligt Honorar. Som en saadan Quaksalver nævner han Apotheker Winther. Han anfører nu endeel Personer, der have Winther til Huuslæge for et aarligt Figum, saasom 1) Monsieur Arff Janson, 2) Passkriver Holst, 3) Etatsraad Esmark, 4) Krigsraad Bruhn. Men foruden af disse har han ladet sig consulere af utallige andre Syge, iblandt hvilke nævnes: Hs. Excellence Geheimeraad von Gram, Brygger Steffensen, Frøken Trolle, Procurator Marc o. s. v. — Ved denne Leilighed beskylder han Apothekerne for ofte at give Quid pro quo; han udelader sig med, at Apothe-

blev 1736 ved Forandringen i det chirurgiske Væsen General-Directeur over Chirurgien, 1746 Justitsraad, i hvilken Anledning Beeramtets Oldermænd hørte til Frederiksborg, for paa Amtets Begne at gratulere ham, 1759 virkelig Justitsraad. Aaret efter døde han.

*) Gottfried Becker, født 1681 død 1750, var Hof- Reise- og Feltapotheker og Bedstefader til nulevende Professor og Hofapotheker Becker (see Nachrichten von dem Geschlechte Becker, von Dr. Burman-Becker. Kopenhagen 1831).

**) Er upaatvovetelig Andreas Winther, som 1742 folgte Loveapotheket i Kjøbenhavn til August Günther (see Schmidt: Versuch einer geschichtlichen Uebersicht der Entstehung der Apotheken o. s. v. S. 83.

***)) Herved menes sikkert Apotheker Bernhard Hagen, der 1732 kjøbte Salomons Apothek af Scharsenberg (see sammesteds).

kertarten er for høi og billigviis kunde reduceres til det Halve. En ny Tagt anseer han for nødvendig.

Han nævner nu de Regimentsfeltstjærere og Amtschirurger, som især befatte sig med medicinsk Praxis. Blandt hine anføres: 1) Regimentsfeltstjærer Schenk*), (hvem han dog tillægger Prædicatet "forresten en habil Mand i sit Fag") og Regimentsfeltstjærer Gørt**); blandt disse 1) Gabriel Wedderkamp, 2) Heinrichsen***), 3) Labeš****), 4) Bol-

*) Gerhard Philip Schenk var i Aaret 1714 bleven udnævnt til "Feltstjærer" ved Prinds E. U. Württemberg-Pls's Dragoner; 1725 forfremmedes han i samme Egenkab til Livvagten til Fods. Han var en almindelig anerkjendt dygtig Mand. (S. disse Saml. S. 127).

**) I det Haandskrift, der ligger for os, staaer "der Regimentsfeldscheer Gørt", hvilket sikkerlig er en Skrivfeil. I Aaret 1714 ansattes en Johan Gerø som Feltstjærer ved Oberst Prehn's Regiment, og en Johan Adrian Geris ved Oberst Staffeldts Regiment; denne sidste blev 1727 udnævnt til Regimentsfeltstjærer ved Grenadeercorpsen, og udentvivl er det til denne, at Botticher alluderer. I Barbeerlaugets Ældermændsbøger nævnes en "Gerts", der 1733 lod en Discipel (Johann Martin Gynther) udskrive.

***) Amtschirurg Johan Heinrichsen var ligeledes en dygtig og erfaren Chirurg. I Perioden 1730—1753 udfærdigede han 7 Disciple. I Aaret 1752 var han Regimentsfeltstjærer ved det Kongelige Artillerie. Han var i flere Aar fra (1747—1753) Ældermann for Barbeerlaugets.

****) Amtschirurg Martin Labeš var en Mand, der besad Publicums Tillid; hos ham udlærte 11 Disciple i Perioden fra 1735—1757. Ved Forandringerne i Medicinalvæsenet 1736 blev han udnævnt til Divisionschirurg ved 1ste Division; Aaret efter (den 5 Juni) fik han tillige med Trant, Boltelin og Biehlesfelt hver 100 Rdlr. af Kvæsthusets Midler som Tillæg til sin Gage til Følkeløn og Medicamenter. 1744 fik de samme 4 Divisionschirurger en Douceur paa 100 Rdlr. hver for deres Flid med de Enrollerede. (Han afgik efter Kgl. Resol. af 4 Marts 1762.)

telin, 5) Muxoll*), 6) Jansen paa Vandkonsten**), 7) Balzer ved Stranden***). Udenfor det chirurgiske Amt anlager han følgende "der Chirurgie Zugethane": 1) Monsieur Kryger, "der forhen har været Kongelig Kammertjener, og i sin Metier, i Chirurgie og Anatomie, temmelig erfaren og øvet", 2) Operateuren Schönheyder, 3) Thran (Trant****), 4) Bruhn, 5) Brandt, 6) Hingst†), 7) Pheiffer, 8) Jensen Pheiffer, "der skal have været Svend hos Bedderkamp og nu boer i Christenbernikowstrædet. — Iblandt de øvrige "Medicatri et Agyrtæ udpeger han 1) en Landslæge ved Ravn Joachim, 2) de nyligen hertil ankomne svenske Medicatri et circumforanei, hvis Navne ikke ere saa rigtig bekjendte, men der, saavidt vides, skulde hedde Priorn=

*) Amtschirurg K. G. Muxoll udfærdigede fra 1732—1757 7 Disciple.

**) Uden tvivl Abraham Jansen, der fulgte Johann Philip Prescheur som Livschirurg hos Enkedronning Charlotte Amalie og ligeledes efter Kgl. Befaling erholdt det ved Prescheur's Død ledige Amt (1710).

***) I Aaret 1702 blev en Christopher Balzar ansat som Regimentsfeltstjerner ved Kronborg Fæstning. I Barbeerlaugets Ældersmandsbøger omtales en Andreas Balzar, rimeligvis en Søn af hiin, som den, der 1726 lod en Discipel (Erst G. Bruun), og 1735 sin Søn Christopher Balzar udfærdige. Dennes Underkrift i Ældersmandsbøgerne forekommer første Gang den 12 October 1731. Hvem af disse, Fader eller Søn, Betticher mener, er ikke let at afgjøre.

****) Thran (?). Hermed menes upaatvivlelig August Carl Trant, der 1736 blev Divisionschirurg, 1743 var Esquadrechirurg og 1745 Overchirurg paa Flaaden, og som døde 1761.

†) Hermed menes rimeligvis Adam Hingst, der 1746 blev Regimentschirurg ved Drabantgarden, og efter Kgl. Resol. af 14 August 1755 blev bestiftet til Feltstjerner ved den ny oprettede 4de Division med 100 Rdlr. aarlig foruden hans øvrige Gehalt. Han døde 28 October 1785.

strom(?), der paa en fræk Maade overtræde de Kongelige Anordninger, og behandle Alle og Enhver, som ville betroe sig til dem, med indvendige Curer, og her og der have taget mange Penge af de Syge. De have ogsaa behandlet Patienter fra Landet, saasom nyligen en Borgerkone fra Roeskilde. — Af Baderne har Eretschmer*) altid været den meest nærvise. Om Skarpretteren Frants Mühlhausen siger han, at han paa en forvoven, utilladelig og ubesindig Maade understaaer sig at befatte sig med medicinske Curer. Han nævner nu nogle Patienter, som denne Skarpretter skal have givet indvendige Medicamenter; blandt andre en Pige hos Commmerceraadinde Hefseker, som døde under hans Behandling. Efter denne Navnefortegnelse paa uberettigede Practicanter siger han: "Forøvrigt gives der endnu her og der en Mængde af allehaande Quaksalvere, saavel militaire som civile, ja vel ogsaa geistlige, baade af Mandfolk og af Fruentimmer, der alle fortjene exemplariter at udryddes."

Efter denne Udviikling af Medicinalvæsenets Forfatning i Kjøbenhavn kommer nu Botticher til et Forslag om, hvorledes disse Uordner i Respublica medica efter hans Mening kunde afhjelpes. Ved denne Leilighed forglemmer han ikke ved et Slags Introduction, der baade er trukken ved Haarene og i det Brede, vidtløftigen at fremsætte sine Fortjenester af Landet og Staden. Han fortæller, at han i 32 Aar "cum applausu" har udøvet medicinsk Praxis her i Staden og imidlertid ydet sin

*) I Barbeerlaugets Klage over Fustere anføres Johan Beckmann Bader som saadan, dog med det Tilføiende, at, da hverken Barbererne have ført noget Klagemaal mod ham, eller Andre, saa vidt vides, have fundet sig ilde betjente af ham, han da fremdeles kunde nyde den Frihed, saa længe han ikke gaaer udenfor sine Grændser og den erholdte Friheds Medfør.

Tjeneste under de lidte og udstaaede Landeplager saavel ved Hof-
 fet, de Kongelige Hospitaller (baade Land- og Sø-Statens ordi-
 naire og extraordinaire Hospitaller) og hos Stadens Indvaanere i
 Pest- og Krigstider. Han gjør opmærksom paa, hvorledes han
 nu er Senior quoad Praxin medicam næst efter Etatsraad Ei-
 chel, men desuagtet har seet sig tilsidefat og forurettet. Han
 klager især over, at man anseer ham som Fremmed, skjøndt han
 her i saa lang Tid har gjort sig høist fortjent og reputeret, her
 har taget Doctorgraden og giftet sig med en "Danica", hvis Fa-
 der i mange Aar har vøist sin troe Tjeneste saavel ved Soldsæse-
 net som i Rentekammeret. Han siger, at han af "dyrkelig, ho-
 net og oprigtig Kjærlighed" til det herværende Publicum og af
 modent Omdømme om dets sande Vel har ladet sig bevæge til
 at forfatte denne Deduction og Demonstration og at adressere
 den til de velædle Raader og Assessorer o. s. v. Skulde det
 ikke finde Hans Majestæts Bifald, siger han, paa mine og maa-
 skee ogsaa Andres allerunderdanigste Forestillinger endnu for Ti-
 den at oprette et Collegium medicum af de herværende ældste
 Doctores medicinæ efter andre store Stæders og Residentsers
 Exempel, hvorfra alle for Publicum heldbringende medicinske
 Anordninger kunde udgaae og conserveres, som kunde ud-
 rydde alle Fuskere, høre alle Uordner o. s. v. — saa vil
 han, — for at Respublica medica retskaffent kunde main-
 teneres og conserveres, og at Alle og Enhver kunde forblive ved
 deres distincte Metier, som Apothekere ved deres, Regiments-
 feltstjærere ved deres, Stadsskirurger ved deres o. s. v., og
 at altsaa retskafne, brave Medici som Capita Medicinæ,
 uden at fræktes i deres Privilegier, Immuniteter og Friheder,
 kunde finde en honet Subsistance, — foreslaae Følgende: 1)
 At det ved indskærpede Ordres og Reglements skulde forbydes
 Apothekerne at præparere og dispensere saavel simplicia som

composita Medicamenta interna, hvad enten de forlanges i Form af en Recept eller paa hvilkenſomhelſt anden Maade, uden ene og alene til *Medicinæ Doctoribus practicis legitime promotis & approbatis* og paa deres Recepter, under en Mulet af 100 Rdlr. for første Gang og Tab af deres Privilegium, hvis de forſaae ſig derimod 3 Gange. 2) At den Apotheker, der for Fremtiden underſtod ſig at beſøge Syge, ſom Medicus, eller at lade ſig conſulere af dem, ſkulde for denne Forbrydelse idømmes en Mulet af 2 til 300 Rdlr., og, hvis han gjorde det mere end 3 Gange tabe ſit Privilegium foruden at idømmes en Pengeſtraf. 3) At en Pengebøde paa 200 Rdlr. hver Gang ſkulde tildømmes den Apotheker, der loffede en eller anden Dvaakſalver til ſig ("ſom Tilfældet er med Apotheker Winther, der har draget de ſvenſke *Medicaſtri* et *Agyrtæ* til ſig"). 3) At det eſtertryffeligt ("*cum rigore*") forbødes Regimentſeltſkjærere uden for deres Regimenter, Stadſchirurger, Operateurer, Badere, Tandlæger, Brokſnidere og andre Dvaakſalvere (Tordemødre, gamle Kjørlinger, Skarprettere) at curere indvendige Sygdomme og give indvendige Medicamenter, og hvis de handſede derimod, at de maatte idømmes en Pengeſtraf fra 200 til 600 Rdlr. og 3die Gang tabe deres Privilegier. 4) At Enhver, ſom conſulerede eller ſøgte Hjælp i indvendige Sygdoms-tilfælde hos ſaadanne Perſoner, for hver Gang ſkulde betale 300 Rdlr. 5) For deſto ſikkrere at ſee denne Anordning fundere og overholdt var det tjenligt, ſiger han, at *Doctores medicinæ* i Fremtiden paa deres Recepter ſkreve deres Navne reent og tydeligt, "hvorefter megen Underſlæb vilde forebygges". — Hvis det mediciniſke Facultet, ſiger han, vilde lægge Haand med paa dette Værk (at forbedre den herværende fordærvede *Respublica medica* o. ſ. v.), ſaa vilde det være lige ſaa roeſværdigt ſom fornuſtigt gjort; men da Facultetet beſtaaer af to tildeels alle-

rede meget gamle Mænd*), ”som efter deres udførte og tilba-
lagte academiske Arbejder og deres mange for Verden bekjendte
fortræffelige Forretninger (Berrichtungen)” længe efter Rølig-
hed, saa kan man ikke fortænke dem i at de iagttage Taus-
hed i denne Sag. Underledes forholder det sig derimod med
de efter hinanden ansatte unge Physici**); de burde billig-
viis, hvis det ikke havde manglet dem paa de behørigte Re-
quisiter og paa Conduite, have været langt mere aarvaagne
og paapaasende i denne Henseende. Til Slutningen bebuder
Bötticher, at han med det første vil lade denne Klage be-
fordre til Trykken under den Titel: Tractatus de Empiria
et Charlataneria medica, Publico summe perniciosa, in
Dania per indulgentiam caput erigente***).

At denne Böttichers Klage af Magistraten har været til-
stillet Barbeerlauget til Besvarelse, skjønnes af en Erklæring, der
i Copie findes blandt Laugets Papirer. I denne hedder det, at
Laugsmesterne ere beredte til at lægge deres Uskyldighed in con-

*) Disse to gamle Mænd vare Prof. Johannes de Buchwald,
født 1658 og Professor siden 1717, altsaa paa den Tid 77 Aar
gammel (han døde ogsaa 3 Aar derefter af Marasmus senilis
see S. 220), og Prof. Georg Detharding, født 1671 og an-
sat ved Universitetet siden 1733, altsaa paa den Tid 64 Aar.
Han døde dog først 1747.

**) I 24 Aar havde Kjøbenhavn 4 Stadsphysici: nemlig Dr. Johann
Eichel (født 1666) fra 1710, Dr. Edward Wium (født
1690) fra 1718, Dr. Theodor Wilhelm Grothaus
fra 1732 og Dr. Christian Lødberg Friis (født 1699)
fra 1734 til 1747, da han blev Prof. extraordinarius ved Kjøbns-
universitetet i Dethardings Sted.

***)) Dette vides dog ikke at være skeet.

tinenti for Dagen, men at de tillige ville reservere sig at
 faae Hr. Doctoren eftertryffeligen og exemplariter revset for hans
 injuriøse Skrivemaade. "Ihi uagtet vi vel, siges der, af chris-
 telig Charité skulde bære en billig Compassion med denne Mand,
 der vist mangler altera pars Petri, og hvis urolige Gemyt alle-
 rede i mange Aar er bekjendt, saa kunne vi dog ikke lade hans
 altfor meget overhaandtagende Malice, som giver sig tilkjende
 derved, at han sammenligner os med Marksskrigere, Quaksalvere,
 Omløbere, Skjelmer og gamle Kjærlinger, ja selv med Bødler og
 Skarprettere, gaae upaataalt hen, da han ellers ifølge sine des-
 uden allerede forkeerte Principer kunde komme paa de Tanker,
 at Skjelden og Smelden i hans saakaldte Respublica medica
 var en Klogskab og fortjente særdeles Roes. De fleste af os i
 Lauget have allerede i mange Aar havt den Naade at tjene det
 hoifongelige souveraine Urvehuus til Vands og Lands, som Chi-
 rurgi og Regimentsfeltstjærere, at vi, uden al Roes at sige, tør
 byde Hr. Bötticher Trods at practisere det, hvad vi
 nu tractere som en næsten forglemt, i det mind-
 ste ganske sædvanlig Sag. Saa længe Hr. Bötticher ikke
 formaaer at bevise, at vi have fordærvet eller dræbt nogen Pa-
 tient med indvendige eller udvendige Curer, maa han vel lade
 os passere for ærlige Folk, eller i modsat Fald lide en Calumni-
 ants velfortjente Lon. Det var imidlertid at ønske, at Dr.
 Bötticher og hans Lige (alle ærlige, brave og velforfarne Mænd i
 Medicinen upaataalte) ikke havde gjort mere end vi, for dupplici
 modo at berøve Folk deres Sundhed og Penge, saa vilde vist
 hverken Publicum have lidt, eller de etablerede Medicorum Praxis
 være bleven hemmet ved os. Men hvad der i denne Henseende
 forarsager den største Skade og Ruin er den Mængde af Fu-
 skere, Quaksalvere o. s. v., om hvis Udryddelse vi forstjellige

Gange paa behørigt Sted have solliciteret *), uden dog at kunne bringe denne Sag til den forønskede Ende." "Men, sige de ond-

*) Barbeerlauget vides altid at have været meget omhyggeligt for at bevare sine Rettigheder og Privilegier mod Indgreb af Andre uden for Lauget ("Fustere, Bonhafer"). Derfor indkom ogsaa idelig Klager fra Amtet til Kongen og Magistraten, og Lovgivningen er rig paa Anordninger og Rescripter i denne Henseende. D. 23 Januar 1649 udgik et Kgl. Brev til Otto Paavisch angaaende Bonhafer og Fustere i Hillerød. 5 Januar 1661 blev det ifølge et Kgl. Brev befalet Øvrigheden i Kbhvn at maintainere de Kjøbenhavnske Bartskjæreres Laugsrettigheder mod Indgreb af Feltskjærerne. (See Archiv f. Lægevid. Hist. af Herholdt, S. 172). 18 Februar 1668 fornyedes og indskræpedes Bartskjærlaugets Rettigheder; 17 Juli 1672 confirmeredes og forandrede det Kbhvn'ske Bartskjærlaugs Artikler af 18 Febr. 1668. I det Kbhvn'ske Bartskjærlaugs Artikler af 29 April 1684 dicteres Straf for Fustere. 22 Oct. 1672 fik det Bergenske Bartskjærlaug lignende Artikler. 28 Juli 1685 udgik et Rescript til Magistraten angaaende sluttede Laugs (altsaa ogsaa Bartskjærlaugets) Haandhævelse imod Fremmedes (Reformertes Indtrængen). 26 Marts 1687 udkom et Rescr. til Magistraten i Bergen om at maintainere Bartskjærerne sammesteds mod Indpas af Bonhafer, Skibsbarberere, Badstuemænd og Andre. 8 Juni 1700 gaves Confirmation paa de Bartskjærerne i Bergen givne Privilegier. 10 Mai 1701 udgik et Rescript til Magistraten i Viborg angaaende Overholdelsen af Forordningen af 29 April 1684, at ingen Uexamineret maatte bruge Bartskjærkunsten. 1 Februar 1707, Rescript at Regiment'sfeltskjærerne i Rensborg ikke maae betjene Andre end Militaire. 27 Juli 1708, Rescr. at ingen uden examinerede Barberere maae nedsætte sig. 10 Marts 1725 udkom en Forordning angaaende Forholdet imellem Militaire og Civile. I Cap. 2 §. 10 hedder det, at de Militaire ei maae give sig af med Medicin, Chirurgie eller Barberstue at holde. 27 April 1731 confirmeredes Barberamtets Privilegier i Kbhvn, 15 August 1733 Barbeerlaugets Privilegier i Bergen. — Kort efter at Botticher havde indgivet sin ovenansførte Klage, fandt Barbeerlauget sig foranlediget til for Magistraten at besvære sig over endel uberettigede Personer, baade af Civile og Militaire, som gjorde Indgreb i deres Næringsvei, og at ansøge om, at Politieammeret

flabsfuldt til, "vil Hr. Botticher lade sig bruge til at opsoge og angive disse for Publicum høist pernitiose Folk, saa tilbyde vi os ikke alene at give ham noget Bist til hans nødvendige Underholdning, hvorom det dog er den fattige Mand meest at gjøre, men ogsaa at lade ham tilflyde alle de i hans Skrift selv dicterede Straffebøder, hvis han kan erholde dem; paa en saadan Maade, mene vi, kan baade Hr. Botticher's skræffelig store Penge-mangel, hvorover han fører saa bittre Klager, og som i Overflod af ledige Timer maa have foranlediget ham til at skrive disse Smørerier, afhjelpes, og en stor Nytte stiftes for Publicum; thi ikke os, men de anførte Folk er det, som forarsage Publicum ubodelig Skade ved deres Charlatanericurer. Vi behøve, Gud ske Lov, ikke hans flau Onske, at vi maatte have lært Chirurgien, som det sig hør og bør, da vor Metier ikke angaaer hans, og han lige saa lidet er i Stand til at raisonnere derom, som den Blinde om

maatte ansees som *Forum competens*, baade til at afhøre Bidner og til at paadømme de Sager, der i denne Anledning kunde opstaae. I Magistratens Erklæring paa denne Klage hedder det, at det maa ansees høist fornødent, at Barbeer-Amtet conserveres ved sine Privilegier og Artikler, for at der ikke skal blive Mangel paa gode og erfarne Mænd, siden det er en Profession, hvoraf mange Menneskers Liv og Helbred dependerer, — fremdeles, at dette Laug allerede i Gjerningen ved aslagte Prøver og Tjenester i Pesten og Krigstider har bevist hvor uomgængelig nødvendig baade deres Profession og deres Erfarenhed er. Som Følge af denne Magistratens Erklæring, udgik den 4 November 1735 et Kgl. Rescript, ligesom ogsaa den 9 November s. A. en Raadstue-Placat, hvorved alle Uberettigede, saavel Militaire som Civile, paa det Strængeste forbydes at exercere Chirurgien og at barbere uden Forstjel, og Politiekammeret erklæres at maatte ansees som *Forum competens*.— De yngste Mestere i Lauget (senere den ældste og yngste) vare fra ældgamle Tider under Straf forpligtede til at "jage" efter Bonhæser og Fuffere.

Farverne. Var Hr. Dr. Botticher lykkelig i sin Praxis, var han altid sine fem Sandser mægtig, overilede han sig ikke ved at skrive Recepter, overvurderede han ikke Folk ved at fordre sit Honorar, affkræffede han dem ikke ved strax at sneyne dem ind for Retten, naar de ikke øieblikligen betalte, og spildte han ikke sin Tid ved nu, ligesom forhen, at forebringe sine Absurditeter for Hans Majestæt Kongen, i Sandhed han vilde da søges ligesom andre retskafne og erfarne Doctores medicinæ og finde sit Udfomme. Det passer paa Dr. Botticher, hvad det gamle Ord sprog siger: Wer etwas kann, den hält man werth, den Ungeschickten Niemand begehrt. Hvad hans løse og urimelige Postulatum angaaer, at alle indvendige Curer og al Anvendelse af indvendige Medicamenter maatte forbydes Regimentsfæltfjæerner, Stadschirurgerne, Operateurerne, Baderne, Tandlægerne, Brofæjæernerne o. s. v., saa forundrer det os meget, at han ikke ogsaa tillige forlanger, at det maatte forbydes Rottesfængerne at anvende indvendige Sager for Rotter og Muus, for saaledes ogsaa at trække denne Accidentis til sig. Dog det er ikke Umagen værdt, længere at trætte et høit og velviist Raad med at giendrive denne elendige Mands urimelige Klager.”

Uf dette Svar, som mere gaaer ud paa at gjengjelde Grovheder med Grovheder, end at retfærdiggjøre Barbeerlauget mod Bottichers Beskyldning, at det tvertimod de Kgl. Rescripter gave sig af med at foreskrive indvendige Midler og at behandle indvendige Sygdomme, — sees det aabenbart, at Stadschirurgerne ved langvarig Hævd, og fordi Staten virkelig trængte til dem, betragtede sig som dem, der lovmæssigen practiserede saavel i indvendige som udvendige Sygdomme. Dette ligger tydeligt nok i de fremhævede Ord i Amtets Svar

(see S. 312). At ogsaa Overhoveden ret godt vidste og saae igjennem Fingrene med, at Amtsmesterne gave sig af med indvortes Sygdommes Behandling, er vist, og skjønnes blandt andet af følgende Optegnelse i Barbeerlaugets Aldermændsbog: "Den 26 Octbr. 1715 var Politimesterens Fuldmægtig, Riber, affendt til Lauget med den Ordre, at hvis nogen af Amtsmesterne havde Patienter med Meslinger eller Børnekopper, saa skulde han strax tilkjendegive saadant for Magistraten." — Seer man hen til det ringe Antal*), der ved at tage Doctorgraden ved Kjøbenhavns Universitet i denne Periode, erhvervede sig Ret til Praxis, saa bliver det endnu mere iøjensaldende, at Landet ikke kunde undvære Barberernes eller den Tids Chirurgers Assistance som Læger, ikke alene i udvortes men ogsaa i indvortes Tilfælde. Vi troe, at det kunde interessere Læserne at erholde en Fortegnelse over dem, der fra 1690**) til Begyndelsen af Aaret 1735 bleve creerede til Doctores medicinæ ved Kjøbenhavns Universitet, med Bemærkninger (for saavidt de kunne gives) om de endnu levede 1735, eller udøvede Praxis i Kjøbenhavn.

Sortegnelse over Doctores medicinæ, creerede ved Kjøbenhavns Universitet mellem 1690 og 1735.

Johann Ebeling, født 1659, Dr. 7 Dec. 1692, blev Provincialmedicus i Alsborg.

*) Det er med Hensyn til, at blot Doctores og Licentiati medicinæ havde Ret til at udøve medicinsk Praxis, at vi kalde Antallet ringe. Vi have i tidligere Perioder seet et ringere Antal Doctores creeres, men da gav medicinsk Examen Ret til Praxis.

**) Vi have valgt dette Aarstal, fordi det efter Naturens almindelige Orden ikke er rimeligt, at Nogen, der tidligere var creeret, endnu levede eller practiserede 1735. Antage vi, at den der 1690 tog Doctorgraden, i det mindste var 25 Aar gl., maatte han 1735 være 70 Aar eller derover.

Adam Kahle, født 1665, Dr. 4 Juli 1693.

Christophers Lahme, født 1654, Dr. 30 November 1693.

Daniel Zeutkeristi, Dr. 8 August 1694.

Peter Deichmann, Broder til Biskop Deichmann, Dr. 11 April 1695.

Christophers Hemmer, født 1664, Dr. 15 Juli 1695, døde allerede 1715.

Reinhold Wagner, født 1672, Dr. 12 September 1695, blev 1702 Medicus ved Flaaden.

Johan Mahraun, født 1660, Dr. 7 November 1695.

Johan Jacob Boyt, født 1671, Dr. 22 Juni 1697, blev 1705 Prof. i Medic. i Königsberg.

Daniel Maday, født 1668, Dr. 19 September 1699.

Uf disse 10 levede neppen nogen som Practicus i Kjøbenhavn 1735.

Johan de Buchwaldt, Dr. 29 Martz 1700, levede 1735 som Professor ved Universitetet, men født 1658 var han da en udlevet Mand. Han døde 3 Aar, efter 1738.

Jørgen Seerup, Prof. Med. designatus, døde alt 1701. Født 1660, Dr. 18 Martz 1701.

Michael Friedrich Chemnitz de Strömberg, født 1680, Dr. 19 Martz 1703, blev Stadsphysicus i Alsborg.

Johann Gottlieb de Botticher, Dr. 8 Juli 1705, Klasses Forfatter.

Daniel Wagner, født 1678, Dr. 15 April 1706, var antaget i Johannes de Buchwaldts Huus; noget Nærmere om hans Livsomstændigheder, eller om han levede 1735, vides ikke.

Ernst Frederik Döbelius, født 1679, Dr. 18 Juli 1707.

Jens Lødberg, født 1680, Dr. 20 October 1707, practiserede i Aalborg; døde 1741.

Johan Frederik Grynæus, født 1684, Dr. 30 Marts 1708.

Niels Bruno Winslow, Broder til den berømte Jacob Benignus Winslow, født 1670, Dr. 14 Mai 1709, døde i Pestens Tid 1711.

Søren Garmann, født 1674, Dr. 10 December 1709, blev practiserende Læge i Christiania.

Jens Bing, født 1681, Dr. 10 Mai 1712, døde i Kjøbenhavn 1751 som Etatsraad.

Carl Musæus, født 1690, Dr. 22 October 1716*), blev Provincialmedicus i Fyen og Langeland; døde 1754.

Edvard Petersen Bium, født 1690, Dr. 29 April 1717.

Balthasar Johannes de Buchwaldt, født 1697, Dr. 23 September 1720, var Landphysicus i Volland og Falsler, og kom først til Kjøbenhavn (som Prof. Med. ved Universitetet) i Aaret 1739.

Henrik Carl Borch, Dr. 20 Juli 1723.

Johan Friedrich Bachstrøm, født 1686, Dr. 30 September 1723.

Caspar Wilhelm Schlöser, født 1698, Dr. 28 October 1723.

Daniel Heinrich Paschken, født 1697, Dr. 25 Januar 1724.

Peder Horrebow, født 1679, Dr. 31 Juli 1725, gav sig ikke af med medicinsk Praxis.

*) I dette Aar blev Christopher Nislov Licent. med., der skal have været practiserende Læge i Kjøbenhavn i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede (Nyerup).

Christian Lødberg Friis, født 1699, Dr. 13 September 1725, blev 1734 Medicus ved Baisenhuset i Kjøbenhavn og Stadsphysicus, 1739 Prof. Med.; døde 1773.

Christian Funck, født 1699, Dr. 2 September 1727.

Anton Ebeling, Dr. 1727.

Unsg. Andersen, Dr. 7 Februar 1730, var Provincialmedicus i Ribe.

Johan Daniel Siemens, født 1703, Dr. 9 Mai 1731.

Wilhelm Hahn, født 1707, Dr. 22 December 1731, blev 1739 Provincialmedicus i Lolland og Falster, døde 1802.

Georg Heinrich Blumenthal, født 1687, Dr. 30 Juli 1733, blev Bergmedicus i Kongsbjerg.

Tobias Birch, født 1706, Dr. 2 September 1734, practiserede i Kjøbenhavn til sin Død 1760.

Severin Hee, født 1706, Dr. 1734, blev 1739 Prof. Med. extraord. ved Universitetet og senere Prof. Philos. ved Gymnasiet i Odense.

Doctores ved fremmede Universiteter i samme Tidsrum, der practiserede i Danmark.

Wilhelm von Aspern, født i Kjøbenhavn 1685, blev Dr. i Wittenberg 1715, og 1737 Kgl. Livmedicus; døde 1751.

Niels Borries, født i Kjøbenhavn, blev 1734 Dr. i Halle.

Georg Detharding, født i Stralsund 1671, Dr. i Altdorf 1695, blev 1733 Prof. ved Kjøbenhavns Universitet; døde 1747.

Theodor Wilhelm Grothaus, født i Osnabrück, Dr. i Halle 1725, var nogle Aar Stadsphysicus og Medicus ved Baisenhuset i Kjøbenhavn, som han dog havde forladt før 1735.

Daniel Abraham Hancke, Dr. i Halle 1730, blev efter Ryerup Stadsphysicus i Kjøbenhavn (?).

Henrik Kone, født i Kjøbenhavn, Dr. i Grøningen 1707.
Det er uvidt, om han levede eller practiserede i Kjøbenhavn 1735.

Hieronymus Laub, født 1684 i Hugsburg, blev Dr. i Lei-
den, kom 1711 til Kjøbenhavn, hvor han 1733 blev Hof- og
1735 Kgl. Livmedicus; døde 1753.

Hans Piper, født i Sylland 1703, blev 1731 Dr. i Halle,
practiserede derpaa i Kjøbenhavn, blev 1751 Kgl. Livmedicus.

Niels Nyberg, Dr. 1735.

Set Tidrum af 44 Aar toge altsaa ifkun 38 Doctorgraden
ved Kjøbenhavns Universitet, og i samme Tidrum creeredes af
dem, som senere bleve practiserende Læger i Danmark eller Norge,
ved fremmede Universiteter 9. Altsaa forsynedes Danmark og
Norge omtrent i Gjennemsnit kun med 1 legitime promotus
Doctor aarligen. Sammenlignes dette Antal med Mængden af
dem, der nu som Candidati medicinæ eller chirurgiæ aarligen
autoriseres til Prægis, saa vil det skjønnes, hvor høist util-
strækkeligt hiint var. Det er altsaa ifølge det Sagte ind-
lysende, at Barbeerstanden maatte have en vigtig og omfat-
tende Indflydelse paa den Lids Medicinalvæsen.

At der tildeels raadedes Bod paa disse Mangler ved den
priselige Anordn. af 30 April 1736, hvorved Chirurgiens og
Anatomiens Opkomst tilsigtedes, og hvorved Simon Kryger er-
hvervede sig saa stor Fortjeneste, skulle vi ved en anden Lei-
lighed udvikle. Skjøndt Chirurgerne ikke endnu ved den erholdt
nogen directe Tilladelse til at practisere i indvortes Sygdom-
me, saa er det dog aabenbart nok af følgende Udtryk i Re-
scriptet af 28 Juni 1737 angaaende Examina chirurgica, "at
siden Chirurgi aleneste i samme quæstioneres in anatomicis og
chirurgicis, kunde Examina i den Betragtning uden nogen
Medicorum Assistance dog tilbørligen blive besørget; men da
de, der som Regiments- og Divisionss-Chirurgi antages for-

medelst de dem paaliggende indvortes Curer, ere mere at ansee som Regimentsmedici, end som blotte Chirurgi, og maae derfor tillige og in Specie examineres in medicis" o. s. v. — at i det mindste Regiments- og Divisionss-Chirurgerne paa en vis Maade autoriseredes til at praktisere i indvortes Sygdomstilfælde.

Skjøndt vi vistnok maae betragte Forordningen af 30 April 1736 som et betydeligt Impuls fremad for Chirurgien og Anatomien i Danmark, og saaledes maae ansee det anatomiske Theaters Stiftelse som den første Oprindelse til den Enighed mellem Medicinens og Chirurgiens Dyrkere, der i en senere Tid saa lykfeligen opnaaedes, og der, som vi haabe, engang vil medføre en Sammensmeltning af begge disse saa naturligt forenede Videnskabers Studium ved eet fælles Institut, saa var det dog saa langt fra, at det anatomiske Theater, da det stiftedes og en lang Tid derefter, bidrog til at medføre en god Forstaaelse imellem Medici og Chirurgi, at snarere Fjendskabet imellem begge Partier fra denne Tid egentlig begyndte. Hidtil havde Medici aldeles overseet Chirurgerne (Barbererne), fordi de kun betragtede dem som Haandværkere, og de havde kun følt Iversyge imod dem, naar de lede Skaar i deres Praxis derved, at Chirurgerne grebe for vidt om sig og altsor aabenlyst tiltog sig den Frihed at curere i indvendige Sygdomme. Dog da der i Landet vare saa saa Medici, blev der endda Praxis nok tilovers for dem, og det var derfor fornemmelig kun saadanne Læger som Botticher, der ved en urigtig Conduite selv havde forspildt deres Praxis, som hævede Klageffrig mod Chirurgerne. Men da disse fik en Generaldirecteur, da den anatomisch-chirurgiske Underviisning blev dreven paa en mere videnskabelig Maade, da der ved den chirurgiske Examen blev fordret mere af Candidaterne, som indstillede sig, og de derfor begyndte at betragte sig som Videnskabsmænd, ja da de ved Regis-

menterne og paa Flaaden ansatte Chirurger ikke længe efter (1747) fik Rang, — saa opstod et Fjendskab imellem begge Partier, der i lang Tid førtes med stor Bitterhed, og hvorved der kun tabtes paa begge Sider. En nøiere Udvikling af disse Stridigheder forbeholde vi os til en anden Leilighed.

De Mangler, som mere og mere bleve synlige i det danske Medicinalvæsen, bragte Regjeringen til at anordne et Collegium medicum, til hvis Stiftelse Botticher havde raadet i sin Klage, skjøndt han neppe tør antages at have været den fremvirkende Årsag.

Dette Collegium medicum, om hvis Oprettelse det medicinske Facultet allerede tidligere havde gjort Begjæring, og til hvis Anordning Justitsraad Hoyer — i sin Relation og Betænkning om de mod Generaldirecteuren ved Chirurgien, Simon Kryger, af det medicinske Facultet og samtlige Amts-chirurger fremførte Beskyldninger, der havde det bekjendte Rescript af 28 Juni 1737 til Følge, — havde gjort Forslag som et Middel, hvorved Grændserne kunde bestemmes imellem det medicinske Facultet og Generaldirecteuren ved Chirurgien, og hvorved det "hele Medicinalvæsens som ogsaa Chirurgiens og Anatomiens Opkomst" kunde befordres, — blev først stiftet og indrettet ved Forordningen af 9 April 1740. Efter de første Bestemmelser skulde de ordentlige Medlemmer af dette Collegium medicum (vort nuværende Sundheds-Collegium) være de virkelige Livs og Hofmedici, Professorene i det medicinske Facultet, Stadsphysicus og en Secretarius Collegii. Som Assessorer Collegii i pharmaceutiske Sager beskikkedes Hof-Apothekeren samt den af Stadens Apothekere, der længst havde forestaaet sit Officin, og i chirurgiske Sager Generaldirecteuren ved Chirurgien, Hofchirurgen, Stabschirurgen, tilligemed den, som længst havde været Regiments- eller Divisionschirurg, Ol-

dermanden for det chirurgiske Amt i Kjøbenhavn samt den ældste af dets Bisiddere. Som Adjuncti Collegii constitueredes de i Rigerne og Fyrstendømmene beskikkede Land- og Stadsphysici. Collegiets Bestemmelse var ikke alene at ordne Medicinalvæsenet i Danmark, domme i opkommende Tvistigheder, affkaffe Misbrug og Fuseri, skaffe Raad i opkommende smitsomme, for Landet farlige Sygdomme o. s. v., men ogsaa at befordre Naturvidenskaberne og Lægekunstens Opkomst. I Rescriptet af 10 Marts 1752, hvorved Kongen aarligen skænker Collegiet en Sum af 400 Rdl., befales derfor ogsaa, "at der af Collegio medico skal corresponderes med de habileste Medici og andre Vedkommende i Landet, for at samle Efterretninger om hvad Curiosit og mærkværdigt, der in Physicis, Anatomicis, Botanicis og til Medicinen henhørende Ting, maatte forefalde, hvilke Mærkeligheder skulde samles og indføres i lignende Acta medica, som dem, der i forrige Seculo fra 1671 til 1679 ved afgangne Th. Bartholinum findes udgivne."

Vi kunne ikke slutte disse Oplysninger om Medicinalvæsenet i Danmark i tredje Decennium af det attende Aarhundrede, uden at indføre følgende Document, der viser os, hvad Len Dr. Bötticher fik for sin *Tractatus de Empiria et Charlataneria medica*, og tillige afgiver et Exempel paa et *Visum repertum* fra de Lider. Det lyder saaledes:

Nachdem wir Untergeschriebenen Chirurgi den 27 Februar (1736) zu dem Herrn Doctor Bötticher gerufen worden, befanden wir an selbigem die ihm gewaltthätiger Weise auf der öffentlichen Straßē angebrachte Contusion über dem Musculum temporalem und dessen Membranam (sic) des linken Schlafes, wie

eine große Wollnauß groß, die zweite auf der linken Backe, einen Fingerbreit von der Nase auch ziemlich mit Blut unterlaufen, wie auch eine Wunde, welche dem Ansehen nach mit dem Nagel vom Finger geschehen, von dem linken Ohr an bis an den Winkel des Mundes selbiger Seite; imgleichen daß Er sich des gewaltthätigen Niederwurfes wegen zur Erde, allwo ihm die Contusion an dem linken Schläfe angebracht, großen empfindlichen Rückschmerzens beklaget. Weil nun selbige Verletzung an sich nicht tödlich, kann doch die Erschütterung des Gehirnes und andere davon dependirenden Suites von Zufällen öfters den Tod causiren. Dieses haben wir Untergeschriebenen hiemit testiren wollen *).

Det chirurgiske Academies Ansøgning af Aar 1787
til Kongen om at maatte creere Doctores chirurgiæ.

Deres Kongelige Majestæt har det under 22 Juni 1785 alnaadigst behaget at oprette et chirurgisk Academie, og den i mange Henseender vigtige Nytte, som denne Indretning allerede har stiftet, og som herfra udbreder sig over Chirurgi og Medici, er altfor bekjendt til at en vidtløftig Beskrivelse herom bør af os nedlægges for Deres Kongelige Majestæts Fødder. Men, allernaadigste Konge! der findes endnu ved vor academiske Indretning en vigtig Mangel, som siden opkomne Omstændigheder have opdaget os: nemlig de Studerende ved vor Academie unddrage sig alt

*) Underskrifterne mangle.

for hastig vor Underviisning og Medvirkning, da de meget lettere kunne lade sig promovere til *Doctores Medicinæ*, end de ved vort *Academie* kunne have den Lykke at komme i en Post, som hiin ikkun nogenledes kunde være liig i Ære og Anseelse: herpaa have vi i en Tid af næsten ikkun eet Aar allerede havt tre til fire Exempler af Folk, som til største Deel ved chirurgiske Betjeninger har nydt baade Underviisning og Underhold, og som, saasnart de ikkun begyndte nogenledes at blive brugbare, bleve *Doctores medicinae* og derefter naturligviis ikke tænkte paa ved vort *Academie* videre at perfectionere sig. Den blotte Opmuntring af Doctorstitel og den derved forventede fortrinlige Anseelse kunde ikkun være den eneste Aarsag til denne Forandring og desto lettere give Leilighed dertil, da Æren viiselig er en vigtig Opmuntring for flittige og duelige Folk, men denne Doctor-Promotion, som den vigtigste Udmærkelse og Belønning for værdige Subjecter endnu mangler os ved vort *Academie*. Vi bede derfor allerunderdanigst, at Deres Kongelige Majestæt allernaadigst vilde afhjælpe ogsaa denne Mangel, og allernaadigst sætte *Academiet* istand til at kunne promovere værdige Subjecter til *Doctores Chirurgiæ*, ligesom paa andre Steder er brugeligt, og at disse *Doctores Chirurgiæ* maatte nyde den samme Rang og de samme Fordele, Friheder og Rettigheder, som *Doctores Medicinæ* hidtil have havt, endnu have og i Fremtiden kunne faae: — Men da ingen Doctor *Chirurgiæ* findes i Landet, saa bede vi allerunderdanigst:

1) At Deres Kongelige Majestæt til den Ende allernaadigst vilde de 3 *Professores Chirurgiæ* Wilhelm Hennings, Alexander Kølpin og Frederik Christian Winsløw til *Doctores Chirurgiæ* allerhøistfæls udnævne paa samme Maade, som slike allerhøistkongelige Doctor-Promotioner ogsaa ved an-

dre Faculteter i forrige Tider have fundet Sted, og derved al-
lernaadigst fastsatte:

2) At enhver Doctor=Promotion offentlig paa Aca-
demiets Auditorium skal foretages ved forsamlet Auditorium og
hver Gang i Nærværelse af 2 til 3 Doctores Chirurgiæ.

3) At vel ogsaa fraværende værdige Candidati maae pro-
moveres til Doctores Chirurgiæ, men ikke uden ved Leilig-
hed af sliig offentlig Promotion, og skal i saa Fald hele Aca-
demiet være ansvarligt for Candidaternes Værdighed og For-
tjenester.

4) At disse Promotioner maae skee enten i det latinske
eller danske Sprog.

5) At ingen saa kaldet og paa flere Steder allerede af-
skaffet Inaugural=Disseration skal have Sted, men at Aca-
demiet i Særdeleshed skal see paa, om Candidaterne have sande
Fortjenester og Duelighed, derhos om de ere i stand til skrift-
lig at fremsætte deres Tanker (over hvilken Materie i chirur-
gisk=medicinske Videnskaber, der opgives dem) med den behørig
Orden og Grundighed.

6) At det skal staae i Academiets fuldkomne Frihed at
beholde de Gamles ved mange Faculteter endnu brugelige
Promotion=Ceremonier, eller at afskaffe dem og at lade en
solemnelle offentlig Denomination og Proclamation være nok.

7) At alle Omkostningerne ved enhver Doctor=Promotion
(de for Diploma iberegne) aldrig skulle gaae over 50 Rdlr.,
hvoraf 10 Rdlr. maae regnes for Diploma, Pedellens og an-
dre Betjentes Opvartning, men de øvrige 40 blot skulle an-
vendes til Academiets Bibliothek eller andre Academiets lige
saa fornødne Nødvendigheder, men aldrig til Academiets Pro-
fessorum eller Promotorum egen personlige Fordeel.

8. At endssjøndt Promotionen i det danske eller latinske Sprog bliver foretagen, Diplomata dog alligevel altid paa Latin skulle udfærdiges og med Academiets store Segl saavelsoom med Decani og øvrige Professorum Underskrift og Secretarii Paraphe være forsynede, hvorved Deres Kongelige Majestæt endnu allernaadigst tillade at

9. disse Diplomata paa ustemplet Papiir eller Pergament maae skrives, og saaledes maae udstædes.

Denne for Academiets Flor saa vigtige Sag anbefale vi hermed allerunderdanigst til Deres Kongelige Majestæts allernaadigste Bønherelse og Approbation.

allerunderdanigst

W. Jennings. A. Kolpin. S. Brieghel. Bodendick.

Lüders. Winslow

Erklæring fra det medicinske Facultet.

1. Hvor urigtigt det Foregivende er, at Medici behøve ringere Tid til at forhverve sig Indsigt og Grundighed i deres Videnskab, end Chirurgi i deres, viser saavel Tingens Natur, som Erfarenhed, da vi have haft mange ypperlige Subjecter, som ved vort Academie i 5, 6 til 10 Aar med stor Flid have studeret, og ere saavel i Fædrenelandet, som hos Fremmede i Agt og Anseelse. De Studiosi, som der klages over nylig at have forladt Chirurgien, have i flere Aar hos os frequenteret Collegia, og kunne ingenlunde ansees som Frugter af den chirurgiske Skole: ligesaa lidet som vi have tænkt paa at lokke nogen af deres til os, saa lidet have vi formeent nogen af vores at gaae over til dem og søge Befordring som Chirurgi, endssjøndt de virkelig vare Medicinæ studiosi, hvilket Möllers, Fengers, og Andres Exempel viser, som fra Medicinæ ere blevene Chir-

urgiæ studiosi, og have taget Tjeneste i den Egenskab ved Frederiks Hôspital.

2. Hvad ellers Academiets Forslangende angaaer, at creere Doctores Chirurgiæ, da formene vi, at det strider mod Universitetets Rettigheder, som saavel i vort, som i alle andre Lande i den lærde Verden, ved sin Indstiftelse har faaet, og til den Dag i Dag ubeskaaret har beholdt Enerettighed til at creere Doctores i alle 3 Faculteter. Kongerne i Frankrig have vel stiftet en école de Chirurgie, og indsat et fornødent Antal Professores, men ikke til Fornærmelse for Universitetet i Paris tilstaaet den Ret til at creere Doctores, men vel efter offentlig at have forsvaret en trykt latinisk Dissertation, Magistros Chirurgiæ, skjøndt alle membra Academiæ Chirurgicæ der ere literati, som vel vilde have vogtet sig for at begjere, at dets Lærlinge eller Disciple skulde blive Doctores ved mindre Prove paa grundig Lærdom end Medicorum. Hverken i Holland, Engelland eller Preussén, hvor denne Videnskab meest blomstrer, vide vi Exempler paa saadanne Doctores. Og hvad Wien angaaer, skulle vi strax vise, hvad Beskaffenhed det har med sammes chirurgiske Doctores.

3. Men som det vilde frænke Universitetets Privilegier i Almindelighed, saa vilde det i Særdeleshed undergrave det medicinske Studium, og gjøre sammes Dyrkere ganske modløse. Et godt Levebrød og skikkelig Udkomme i Tiden, tilligemed Afgøttelse af sine Medborgere, er det, som skal opvække til Flittighed og Stræbsomhed, da Studeringer uden Belønninger ligge udnyttede. Bore Medicinæ studiosi have alene Physicaterne at vente til Belønning; hvormeget maa ikke Physicorum Fortjeneste forringes ved det at det chirurgiske Academie har faaet Tilladelse til at tilstaae Praxin internam til enhver Chirurgus i Provindserne, som har underkastet sig dets Examen, hvorpaa i

intet Land af Europa have Exempel. Skulde det nu have Forlov at skabe Doctores Chirurgiæ med lige Rang og Ret- tigheder som Medicinæ Doctores, endskjøndt de intet Prøve- skrift eller Inaugural=Disseritation afslagde, og ikke engang behøvede at forstaae Latin, saa vide vi ikke hvad der skulde be- vøge nogen til at studere Medicinen, eller siden at promovere som Doctor Medicinæ ved Universitetet, da det Sidste paa den ene Side holdt op at være et Distinctions=Teegn for en lærd Mand, og paa den anden Side uden Prøveskrift, ja uden Lærdom for 50 Rdlr. kunde opnaaes ved det chirurgiske Aca- demie. Ikke at tale om den Fornærmelse derved skeete Me- dicinæ facultati Hauniensi, som det tilkommer at creere Doctores Chirurgiæ, isald samme skulde have Sted, da Chirurgien er en Green af Medicinen, og det blev dog hæ- derligere at creere lærde Chirurgos, som have fornøden Ind- sigt i Medicinen, til Medicinæ end Chirurgiæ Doctores, da Totum altid er større end pars, og det altsaa mere ærefuldt at føre Titel af det Hele end af en Deel. Hvortil kommer, at andre Grene af det medicinske Studium kunde fristes til lige Ærefjerhed, og Hans Majestæt tilstilles Ansøgninger om at promovere Doctores Botanices, Chymix, Anatomix etc.

4. Det Wienske Exempel, som har givet det chirurgiske Academie Anledning til denne Tanke, er saa ganske og aldeles forskielligt, at det meget mere bekræfter end svækker vort An- drag og Klage over det medicinske Facultets Fornærmelse, i Tilfælde at Academia Chirurgica dets Begjering blev til- staaet. Livchirurgus Brambilla har i Wien troet det til Chir- urgiens Ære og Opkomst, at den udi Universitetet der med det medicinske Facultet blev forenet. Han har udvirket og tilligemed Livmedicus Baron Storck iværksat denne Forening. NB. I Kraft af denne Forbindelse have Chirurgi som Univer-

sitetets supposita taget Deel i dets Rettigheder, følgelig ogsaa i denne, at de kunne creere til Chirurgiæ Doctores, men vel at mærke af Facultate Medica Wiennensi, efter sammes foregaaende dobbelte Prøvelse. Vort chirurgiske Academie har gaaet den modsatte Vej; — det har begjert og opnaaet at være et fra Universitetet og Facultetet særskilt Institut for sig, og desuagtet søger nu at erhverve Studiosis Chirurgiæ de Vreskrandse, som de aldrig skulle kunne vise os Exempler paa at være blevne uddeepte uden ved Facultatibus medicis. Videre har denne Indtrædelse af Chirurgis in facultate medica i Wien, foranlediget, at Inaugural = Dissertationer ere saavel i Medicinen som Chirurgien der afskaffede, og at andre Prøvelses Maader ere ansatte, som vel bevise, at Candidaterne ere bekvemme og erfarne i deres Videnskab, hvorfor fast alle ligeledes ved vore offentlige medicinske Examina iagttages, men bevise ikke, at de ere literati. Dissertationes inaugurales ere og ingenlunde unyttige. De opholde Livet i det latinske Sprog ved Universiteterne; de have givet Anledning til mange nyttige Opdagelser i Videnskabens Grene; de have alene gjort mangen ung Mand's Lykke; de give Bevist paa Lærernes Arbejder ved Facultetet &c. &c. Saalænge desuden vort Universitet følger deri andre Universitetes Exempel, og saalænge Facultas medica maa i Kraft af Fundatsen følge de andre Faculteters Skik ved Doctor = Promotioner, kunne medicinske Inaugural = Dissertationer ei afskaffes.

Skulde nu Chirurgis Graden uden Inaugural = Dissertationer tilstaaes, have vi viist §. 3 hvilket Stød det medicinske Studium vilde tilbringes. Vi lade følge til Foreviisning det medicinske Facultets allernyeste instituta i Wien af 1785, hvorved Rigtigheden af vort Foregivende kan oplyses. Ufeilbar vilde disse latinske Prøveskrifters Tilside sæt =

Unable to display this page

ligste Disciple, som langt kunne overgaae i Fortjeneste graduerede Personer, og dog ville vel ingen af dem paastaae at creere Doctores i deres Videnskaber. Havde endelig det chirurgiske Academie saadanne Elever, som vare literati og kunde fortjene denne Distinction, kunde de jo henvise dem til Universitetet, for i Facultate medica at promoveres til Medicinæ, eller om de hellere vilde, til Chirurgiæ Doctores. Finde de det paaselig, at recommendere os værdige Subjecter af deres Skole til Beneficia, hvorfor da ikke til at modtage Graden?

6. Som vi haabe, at have viist, at Begjeringen er i mange Henseender stridende imod Tingens Natur, Landets Ære, Universitetets og Facultetets Privilegier og Rettigheder, saa see vi og ikke deri mindste Nødvendighed til Chirurgiens Fremme. Studiosi Chirurgiæ have mange flere Tillokkelser til at dyrke deres Videnskab, end Medicinæ studiosi deres. Medens de lære deres Konst, er for dem, ved Regimenterne og Amts-Chirurgi her i Byen, megen Leilighed til at fortjene noget, som studiosi Medicinæ ikke have. De chirurgiske Betjeninger ved Land- og Søe-Etaten ere større af Indkomster og mere end 3 dobbelte i Tallet mod Physicaterne i Danmark og Norge. Og hvad Æren angaaer, have Chirurgi ved deres Academies Stiftelse opnaaet alt, hvad de nu søge, efterat Regiments-Chirurgi have Rang med Doctores Medicinæ. Havde Physici Provinciales denne Rettighed, bleve der Mange, som aldrig bekymrede sig om Graden, ligesom nogle saa Examinati uden Graden practicere i Medicinen.

Vor endelige Mening er derfor denne, at dersom Doctores Chirurgiæ skulde tilstædes, maatte 1. Ingen dertil antages uden Literati, som forstode det latinske Sprog og humaniora og vare cives academici. 2. Maatte de dertil legitimere sig ved en trykt Inaugural-Disseritation, skreven og forsva-

ret i det latinske Sprog, som satte dog noget Slags Efranker for at aldeles Ukyndige og Uærde ikke tilføje sig denne Bærdighed. 3. Actus inauguralis maatte ogsaa skee i det latinske Sprog, og 4, naar Universitetets saavelsom Facultetets Rettigheder skulde være ubeskaarne, forrettes ved Universitetet af Facultatis Medicæ Decano, som det skeer i Wien selv; saameget mere, som de dog under Navn af Chirurgiæ bleve Medicinæ Doctores med alle deres Rettigheder. Derved faldt det tillige bort, at Hans Majestæt per Bullam skulde creere de første Chirurgiæ Doctores, hvilket hverken var til Hæder for dem selv, eller her tilførs skeet, uden hvor i et Facultet hos os ingen Doctor, som kunde creere, forhen var; men i det medicinske, hvorunder Chirurgien hører, ere nok, som, efter foregaaende Inaugural=Disertation, kunne forrette samme Actus.

Kjøbenhavn den 12 Januar 1787.

Kragenstein. Kottbøll. Saxtorph. Callisen.
Tode. Bang. Hasheim.

* *
*

* *
* *

* *
*

Denne Erklæring er imidlertid neppe indgiven aldeles som den her findes aftrykt; thi af de specielle Vota, der af de anførte Facultetsmedlemmer ere paategnede den for os liggende Erklæring, sees, at der var opstaaet Tvivl om Rigtigheden af det under Nr. 4 Anførte. Kottbøll gjør opmærksom paa, at der i Altonaer Mercur for 1786 Nr. 36 fra Wien skrives: "Unterm 18 dieses hat der Kaiser an die gesamten hohen Hofstellen den Befehl erlassen, daß alle Professoren auch der commandirende Stabs=Chirurgus der hiesigen Josephinischen Militair=Academie, die nicht schon Doctoren sind, die Doctor=Würde in der Chirurgie uentgeltlich erhalten sollen. Es soll deshalb die neuerrichtete medicinische=chirurgische Joseph. Academie gleich anderen Universitäten das Prærogativ haben alle studirenden Chirurgen, die bey ihr den ganzen Lehrkursus gemacht haben als Doctoren und Magister der Chirurgie zu promoviren, welche mit denen von anderen Universitäten Promovirten gleichen Rang und Rechte haben sollen." — "Har Sagen sin

Rigtighed, skriver Rottbøll, maatte vel vor Betænkning i den Henseende noget forandres; — thi det tjener os ikke at paastaae en Sag saa heftig uden Grund o. s. v." — Tode har paategnet følgende: "Efter min ringe Mening gjøre vi bedst i at forandre vor Betænkning saaledes, at der aldeles ikke tages Argument fra Wien, men fra Sagen selv, da den i sig selv er saa soleklar, at den hverken kan svækkes eller vinde større Bægt ved noget Exempel fra det Josephinske eller andet fremmed Academie. Vi have ganske tabt, dersom vi ere nødte til at disputere om Keiserens Befalinger. Naar vi have det hele øvrige Europa for os, hvad gjør da Wien til Sagen? Lad os derfor blive ved de øvrige stærke Argumenter ene, og erklære alt, hvad der skeer i Wien i Henseende til denne Sag for ganske uvedkommende. *Qui nimium probat, nihil probat.*" — Som bekjendt blev det chirurgiske Academies Ansøgning ikke bønhørt.

Tillæg og Berigtigelser *).

S. 1. Kong Christian den Førstes her omtalte Livlæge kaldes i det Haandskrift, som han forærede til Roskilde Domkirke, og som endnu gjemmes paa det store Kongelige Bibliothek: Mag. Nicolaus dictus senior, phisicus Christierni Regis Dacie.

S. S. De tvende Lærde, der fulgte Christian den Første paa hans Reise til Rom, vare, ifølge Petersens Holstein. Chronik, Mag. Hermann Reinzberger og Mag. Johan Heisen. Ifølge en gammel italiensk Skribents Vidnesbyrd blev den ene Dr. juris, den anden Dr. medicinæ. (See Grams Udgave af Meursius Col. 655).

S. 3. Prof. og Livlæge Alexander Rinhorn var tillige Ecclesiæ Roskildensis Decanus.

S. 5. Senere Oplysninger gjøre os det rimeligt, at ogsaa Dr. Bartram, ligesom Christiern Winther, snarere har været Jurist end Læge. Vist er det, at han ikke findes paa Th. Bartholins Liste over Læger i Danmark (Cista medica. S. 1).

S. 6. I Archivet for Lægevidenskabens Historie af Herholdt S. 29 nævnes Mathias Labeo som Livlæge hos Kong

*) En stor Deel af disse Skulde vi vor lærde Recensent i danske Literatur-Tidende for 1834 Nr. 5.

Saml. til Lægevidensk. Hist. III S.

Frederik den Første*), med det Tillæg, at intet videre er be-
kjendt om ham. Det er dog rimeligt, at denne Mathias La-
beo er identisk med den Mathæus ab Othen I, der nævnes i
Molleri Cimbria literata T. I. S. 472 som: "Friderici
1mi, Regis Daniæ, Archiater & prædii prope Slesvigam
Apenburgensis Toparcha, og som Fader til 4 Sønner,
Mathæus II, Galenus, Ptolomæus og Michael ab
Othen, og ved denne sidste Bedstefader til Mathæus ab
Othen III, der kom til Keiser Maximilian den Andens Hof
og blev Hofmester for hans Børn, Albert og Benceslaus.
Familien ab Othen kaldes her: Nobilis familia Cimbrica,
quæ Medicos complures eruditos protulit.

Som Hofmedicus eller maaskee rettere Hofastrolog under
Kongerne Frederik den Første og Christian den Tredie maa endnu
nævnes Doctor og Ridder Luderus Reventlow, om hvem
den lærde Geheimarchivar C. C. Boss har givet intere-
sante Oplysninger i 2det Bind af Heinze's Kielsches Ma-
gazin, fornemmelig af Documenter. Luderus Reventlow er
født i Schalkendorf i Nordvagrien, hvor hans Fader, der bar
samme Navn, besad et Gods. Hans Fødeaar vides ikke;
men allerede i Aaret 1498 var han Hofbetjent ved det Got-
torpffe Hof. Kort derefter (1500) opholdt han sig i Neu-
garden i Pommern og har maaskee ved denne Tid taget Doc-
torgraden ved Universitetet i Greifswalde. Ikke længe efter
Aaret 1500 begav han sig i Keiser Maximilians Tjeneste, i
hvilken han var nogle Aar, upaatvivlelig som dennes Læge; i
det mindste var han Dr. medicinæ, da han i Aaret 1510

*) Jevnf. Gram's Anmærkninger til Gublers Vers S. 266.

kom til Holstéen, og paa Hertug Frederiks^{*)}) og dennes første Gemalindes, Anna's Opfordring ombyttede Reiserens med Hertugens Tjeneste. Denne forlænte ham derpaa med Kønigshof ved Hamborg, som han allerede besad 1511. I en Skrivelse til Raadet i Hamborg i Anledning af flere Indgreb, der vare gjorte Reventlow i hans retmæssige Besiddelse af Kønigshof, kalder Hertugen ham: "den duchtigen und wohlgelehrten Puderum Reventlow, der Arzeneye Doctoren, seinen Hofdiener und auch leben getruwen." I Aaret 1515 kom han i Hertugens Følge til Kjøbenhavn i Anledning af Kong Christian den Andens Vilager med Isabelle, og skal her, som flere Historiefriivere melde, prophetisk have spaaet Hertugen den danske Krone^{*)}). Formodentlig blev han ved denne Tid

*) Senere Kong Frederik den Første af Danmark.

**) Swaningius fortæller Historien saaledes i sin *Historia Christiarni II Regis Daniæ*: "Ad has nuptias (Scil. Regis Christiani II cum Sponsa Isabella) una cum aliis externis principibus multis, invitatus erat illustrissimus princeps Fridericus, Dux Slevici atque Holsatiæ, Christiarni Regis, sponsi, patruus, in cujus comitatu erat Doctor quidam cognomine Respuentlosp, natione quidem Holsatus, clavo loco natus, sed professione Juris Canonici, Magiæ atque Astrologiæ haud imperitus. Is in Regiis nuptiis aulam ingressus, una cum aliis nobilibus viris extraneis, ac Danis admixtis, sese colloquiis ac poculis exhilarabat, quibus potantibus colloquentibusque de variis rebus interse, forte intervenit illustrissimus princeps Holsatiæ atque Slevici Dux Fridericus, istac forte pertransiturus, quem cum adventare ex anteaambulonibus, qui Ducem veteri more præcessere cognovit Doctor Respuentlosp, illico assurgit ipse, ante alios omnes, atque ut erat potus conversus maxime ad Danos, inquit, surgite et vos Dani advenienti futuro vestro regi obviam. Hanc vocem etsi Dani tum magno risu exceperunt, non ex ratione ulla profecta, sed ex ebrietate Doctori exeidisse

tilligemed Andre i Anledning af Formælingen slagen til Ridder. I Slutningen af Aaret 1519 eller i Begyndelsen af 1520 begav han sig til England, uden Tvivl af Misfornøielse over at Hertugen ikke stod ham bi nok i en Sag, han havde med en vis Kuschen, der gjorde ham Besiddelsen af Kønigshof stridig. Dog vendte han atter tilbage, men reiste paany, i Aaret 1526, til England og tog Veien over Holland, hvor han besøgte den imidlertid af sine Stater fordrevne Kong Christian den Anden, der opholdt sig i Middelburg paa Seeland. Hans vigtigste Forretning her angik Godset Kaden i Holsteen, om hvis Besiddelse han paastod at Christian den Anden havde givet ham Løfte. 1527 vendte han tilbage til Holsteen, men fandt nu Kønigshof forlenet bort til en anden (Blasius Köselig). Ved Kong Christian den Tredies Tronbestigelse var Reventlow om dennes Person paa Rigsdagen i Fyen 1533, ligesom ogsaa i Leiren ved Reskilde, og senere i Helsingør og Engelsholm i Skaane. Efter Blasii Köseligs Død (1542) fik han atter Kønigshof. I Aaret 1544 opholdt Doctor Reventlow sig i Lübeck. Aaret efter forlenede Christian den Tredie ham med Hvidoure i Sjælland, hvor han vel ikke opholdt sig, men hvoraf han dog inddrog Reventlowerne. Misfornøiet over en meget grundet Trettesættelse, som Kongen havde givet ham, fordi han ikke brugte sin Forlening efter Forsskrivningen, men imod de Kongelige Forbud udsfibede Dyne o. dekl. derfra, og fordi han ikke opholdt sig i Danmark, begav han sig i Aaret 1546 til Keiser Carl den Femtes Hof. Rimeligviis har han i de da herskende Krigsburoligheder, enten paa Hens eller

arbitrantes; tamen eventus postea docuit, non temere a Doctore eam fuisse prolatam."

Tilbagereisen, fundet sin Død *). At man ikke strax har havt Bished herom, fremlyser deraf, at da Kong Christian den Tredie d. 10 Juli 1547 forlenede sin Medicus Dr. Peter Capitain**) med det omtalte Gods Hvidoure, maatte denne forpligte sig til, at udlvere Godset med Bønder og alt Tilbe- hørende til Doctor Reventlow, hvis han skulde komme igjen og ikke være død. — Da Bartholin ikke har ham paa sin Liste over Læger i Danmark, og da de Historieskrivere, som omtale ham, fornemmelig udhæve hans astrologiske Kundskaber, er det høist rimeligt, at han mere har været Hofastralog end Medicus. Næsten enhver Fyrste af nogen Betydning i Europa havde paa de Tider sin egen Astrolog, og Astrologien udgjorde som en Deel af Mathematiken en meget vigtig medicinsk Disciplin. At Christian den Tredie ogsaa har fundet Behag i Astrologien, lader sig maaſkee uddrage af følgende Brev til ham fra Johan Rudel, Dr. og Syndicus i Lybeck, dat. 22 Aug. 1522, altsaa før end han endnu besteg Tronen. Rudel skriver: "Cumr. Kun. M. schick ich hierbey des Kaisers ware rechte nativitet, mit der Revolution dieses Jares, die mir von des Königs von Engelland Mathematis-

*) I Henrici Ranzovii catalogo Imperatorum, Regum &c., qui artem Astrologicam amarunt, ornarunt et exercuerunt &c. (Leipzig 1584) hedder det om hans Død: "Supra dictus Reuentlovius Imperatori Carolo belli exitum, quod gessit cum protestantibus, Electore Saxonie & Landgravio, prædixit: et profectus est ad eum versus gengam; in quo itinere periit, aut propter honestum munus, quod a Carolo acceperat, intersectus, aut alioquin ab ignotis, ut fit in bellicis tumultibus, trucidatus.

**) See om denne: Archiv for Lægevidenskabens Historie o. s. v. S. 34 flg., hvor dog den Omstændighed, at han blev forlenet med Hvidoure, ikke er omtalt.

eus ist zugestelt worden, welcher fast feltzam ding dauon sagt, insonderheit, diemeyl in der Reuolution der Wider ist im achten Haus, Und nach dem der Jare Zal nach Saturnus sunst in die Pisces kummen, sagt er viel von Abfall des Babsts und Römischen stuls, daß der seyn Vndergang haben werde. Davon E. Kun. M. von Tren Physico Doctori Petro Platerano wol ferner Bescheidt nnd Bericht kunden bekummen, und obschon solche Kunst nit eyn Euangelium, so besyndt man doch, daß es fast seyn wirkung und zuneygung hat, vnd seyndt nit vergeblich von dem allmechtigene schöpfer ins firmament sondern uns zur Warnung gesetzt" *). — At Christian den tredie imidlertid paa en mere fornuftig Maade har vunderet Astrologien, end de fleste Tyrster paa hans Tid, og ikke blindt hen har fæstet Tillid til dens Drømmerier, skjønnes noksom af hans Fundats og Ordinants for Kjøbenhavns Universitet af 1539. Det hedder heri om den medicinske Underviisning: "ligeledes skal der ogsaa undertiden læses noget over Astrologien. Men Christne bør ikke befatte sig med det deri, som er overtroisk, hvilket vi holde for at have været Marsag, hvorfor nogle af Kirkens Lærere have skrevet imod Mathematicos, endsskjøndt de undertiden ere altfor hidlige i deres Disputer, og af Nidkjærhed, for at gjendrive hedensk Wildfarelse, tale undertiden altfor meget imod gode Videnskaber, som vi vide ere Guds Gaver. Hvorledes derfor en Læsemester skal gaae tilværks i at undervise udi denne Deel af Astrologien, skal han selv letteligen kunne skjøne, saafremt han er en gudsfrygtig, forstandig og lærd Mand; thi vi ville ikke, at overtroiske Fabler skulle stadfæstes; men naar unge Mennecker faae nogen Smag paa den

*) Schumacher, Gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemark vom Jahr 1522—1663. 3 Th. S. 11.

Deel i Physiken, som handler de judiciis, saa faaede derved Lyft til Videnskaben selv, nemlig til de lærdeste Efterretninger om Bevægelserne." — Denne Fordomsfrihed hos Kongen har muligviis ogsaa bidraget til, at Keventlow forlod Danmark.

S. 6. I Archiv for Lægevidenskabens Historie i Danmark S. 33 siges, at Christian den Tredies Livlæge, Cornelius Hamsfort, er født i Hertugdømmet Slesvig, en Mening, der maa skee er for bestemt fremsat efter Mollerus (Cimbria literata I. p. 233), der om hans Fødested blot har: "e ducatu Slesvicensi fuisse oriundum multa mihi persvadent". Anmelderen af disse Samlinger i dansk Literaturtidende for 1833 No. 5 fremsætter den høist antagelige Gissning, at han muligens er født i Amersfort i Holland. Selv skrev han sig ab Hammersforth, og en Hollænder Cornelius ab Amersfort nævnes i Westphalens Monumenta III. col. 1174. Fremdeles vare Christian den Tredies tvende andre Livlæger P. Capitain og P. Bording ogsaa Hollændere, og den ene har rimeligviis anbefalet den anden.

S. 7. Hamsforts Svoger (eller rettere Svigersøn) er urigtigen benævnet Rector Dr. Hieronymus Thomæ istedetfor Dr. Hieronymus Thenner, Frederik den Andens tydske Cantsler og Dr. i Keiserretten, der 1567 blev fængslet for politiske Forbrydelser. Denne Thenners Enke, en Datter af Cornelius Hamsfort, stiftede efter Faderens Onske det under Navn af "Doctorboderne" endnu bekjendte Fattighuus i Odense.

I et Brev, som den bekjendte Bugenhagen skrev til Kong Christian den Tredie fra Wittenberg d. 18 Juni 1550, findes følgende Notits om Kongens Livlæge, Peter Capitain: "Man har skrevet Os fra Lübeck, beretter Bugenhagen,

at Doctor Petrus Capitaneus er bleven plyndret, det gjør os ondt, men at han dog er kommen derfra med Livet, det glæder os. Da sagde jeg, den fromme Doctor maa i Fremtiden see sig bedre for, at han ikke tilbyder saadanne Kjøbmænd sine gyldne Kjæder og hvilke andre saadanne Vare, som han sætter Priis paa; thi de kjøbe vel gjerne, men de betale ilde og med slet Mynt" *).

Som Bidrag til Medicinalhistorien under Christian den Tredie vil maaskee følgende Uddrag af et Brev fra Bugenhagen til Kongen, dateret 18 Juli 1545, hvori han anbefaler ham en Magister Carolus Gallus fra Frankrig, ikke læses uden Interesse. Han siger om ham: "Er ist ein gelehrter Mann, in der Arzney erfahren, wie er sich auch hier (Wittenberg) bei uns beweiset hat, denn ich habe sein auch gebrauchet zu meinen Kranken in meinem Haus, er ist mein guter Bekante, er ist lange in Deutschem Lande gewesen, also daß er gut Deutsch redet, er hat viel Jahr bei uns hie gestudieret und hat Gots Wort lieb." Han beretter Kongen fremsdeles, at Dr. Carl for en kort Tid atter vil begive sig til Frankrig, for der at tage Afsked fra sine Venner, men at han ikke vil blive der "i det ugudelige Væsen", da han ikke engang kunde opholde sig der uden Fare for sit Liv, men han vil atter komme tilbage til Tydskland. Han har Lyst til at see sig om i Danmark, især i Søstæderne, for at udvælge sig et Sted, hvorhen han med Tiden kunde begive sig, for at tjene andre Folk. Han

*) Gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemark, vom Jahr 1522—1663, zum Druck befördert von A. Schumacher. Kbh. 1758. 1 Th. S. 146.

havde derfor anmodet Bugenhagen om et Testimonium eller Unbefalingsbrev til Kongen, for at han kunde gjøre sig til af, hvis han paa Veien blev tiltalt, at han havde Brevsskaber til Kongen, og at Enhver kunde vide, hvilken Mand han var. (Bugenhagen skriver ofte i en spøgefuld Tone til Kongen). At denne Carolus Gallus virkelig er kommen til Danmark og har overbragt Kongen et Brev fra Bugenhagen, sees af et senere Brev fra denne til Kongen, dat. 13 Januar 1546, hvori han skriver: "Ich danke E. M. untertenig, daß E. M. meine Briefe so gerne will haben. Ich hatte aber unverseumlich viel zu E. M. geschrieben beim Magistro Carolo Gallo Medico, den Brief hat E. M. nachmals, wiewol sehr langsam, von Carolo bekommen, welchem es da in den Landen wolgefelt, vnd gedenckt wedder aus Gallia dahin zu kommen, wie er mir gesagt, daß er E. M. versprochen vnd zugesagt habe." — Om han forresten har opfyldt sit Løfte, og efter sin Tilbagekomst fra Frankrig har nedsat sig i nogen af de danske Kjøbstæder, for at udøve medicinsk Praxis, kunne vi ikke afgjøre.

S. 33. I Cimbria literata. II. S. 550 nævnes endnu en Livlæge hos Frederik den Anden ved Aaret 1572, nemlig Hollænderen, den rostøckske Professore Peter Memmius. Det er er imidlertid høist rimeligt, at han kun har ført Titel som saadan; i det mindste er det os ubekjendt, at han har været her i Landet.

S. 36. 12te Linie fraenden stager ved en Trykfeil 1486 for 1586.

- E. 52. 14de Linie fraoven 1501 læs 1506.
- E. 68. I Mæret 1680 var Andreas Johan Moreburg Regiments- og Garnisons-Chirurg i Helsingør.
- E. 72. I Mæret 1692 blev Andreas Lyrer, som havde udlært i Kjøge 1677, ansat som Regimentschirurg ved det Ranzauiske Regiment, fra hvilken Post han fik Afsked 1695 af Regimentschefen. 1700 blev han sat i Arrest paa Seemøholmen. Siden havde han en Process med Buchwald og Amtet i Kjøbenhavn, som han tabte, og blev dømt som Dødsfaldet.
- E. 76. Den 7 December 1708 blev det Dr. Henrich Bönfach *) overdraget (ifølge Rescriptet af 6 Mai 1702) paa Facultetets og Amtets Vegne at examinere de i Norge antagne Candidatos chirurgiæ. Bönfach underskriver sig Medicus regius militaris et Practicus Christianensis. Co-examinatorerne vare Iver Blumenhoff, Regimentschirurg, og P. Dou, Stadschirurg.
- E. E. Johan Volkmar Hofmann blev senere General-Stads-Chirurg ved den danske Armee.
- E. 79. Hieronymus Laub **) kom 1711 til Kjøbenhavn og blev Feltmedicus.
- E. E. Johan Fischer nævnes 1718 (den 31 Oct.) som General-Stads-Felt- og Hospitals-Medicus i Christiania.
- E. 80. Johan Eberhardt Hollænder blev den 26 Jan. 1725 beskikket til at være Landchirurg i Volland og Falster, saavel i Kjøbstæderne som paa Landet. Den 19 Nov. f. A. fik han Privilegium som Apoteker i Maribo.
- E. 84. I Mæret 1720 blev Gunnerus (mon Kabs

*) E. Norrups Literaturlexicon.

**) E. Norrup, p. a. St.

mus G u n n e r u s , som efter Nyerup var Stadsphysicus i Christiania?) udnævnt til General=Stabs= og Over=Felt=Hospitals=Chirurg i Norge og beordret til at besætte alle vacante Poster og at examinere Candidaterne.

S. 104 Lin. 16 fraoven 1567 læs 1577.

S. 107 i Anmærkningen findes anført, at Dr. C h r i s t e n S c h y t t e i Viborg ikke maa forveksles med Dr. Christian Schytte, der var Læge i Aalborg. Denne Paastand maae vi her tilbagefalde, idet vi tillige, deels efter Giesfings Jubellærere 3die Deels 1ste Bind. S. 270, deels efter nogle, os velvilligen af Hr. Regimentschirurg v. Deurs i Aalborg meddeelte Oplysninger forteligen ville fremsætte Hovedmomenterne i Dr. Christen Schytte's Levnet. Han er født 1587 i Smørup Præstegaard. Hans Fader var Mag. Niels Schytte, Sognepræst til Brørstrup i Viborg Stift, Aalborghuus Amt. Hans ældre Broder var Dr. medicinæ Anders Schytte, som 1608 tog den medicinske Doctorgrad i Basel, senere blev Livlæge hos Kong Frederik den Andens Dronning paa Nykjøbing Slot, af Kong Christian den Fjerde var forlenet med Cannikedommet Furland og døde 1630 paa Nykjøbing Slot af Pesten. Dr. Christen Schytte reiste i 14 Aar udenlands i Tydskland, Schveiz, Frankrig og Italien. Uvist er det om han var, eller hvor han er bleven Dr. medicinæ, omendssjøndt han stedse i Aalborg Kirkebog fra den Tid nævnes som Doctor. Omtrent 1625 (Giesfing) blev han Medicus practicus i Aalborg og 1639 Medicus provincialis & Canonicus i Viborg. Han var tvende Gange gift, første Gang med Sognepræst til Budolphi Kirke i Aalborg Mag. Thøger Pedersens Enke, Jacobe Benzon, med hvem han dog kun var gift faa Aar, da hun døde i Aalborg 1629 og blev begravet ved Siden af sin første Mand i Budolphi Kirke; — anden Gang med Margarethe Grubbe, Datter af Borgemeister

i Aalborg, Diderich Grubbe, og Anna Tuel. Hun døde 1655. Af første Ægteskab var der, saa vidt vides, ingen Børn, men af sidste, som anført, 9. Da Jacobe Benzon ligger begravet hos sin første Mand i Aalborg, kunde hun ei ligge hos sin anden Mand i Viborg, og da Schytte kun var meget kort gift med hende og neppe havde Børn med hende, er det meget rimeligt, at de fire Børn, som over 40 Aar efter lode sætte en Lige-steen over deres Forældre, kunde paa dennes Indskrift glemme at anføre deres Faders første Kone — hvilken Omstændighed forledte os til hin urigtige, herved gjenfaldte Mening.

S. 110 er anført, at Frans Neenberg døde som Provincialmedicus i Aalborg 1727, hvilken Beretning støtter sig paa Worms og Nyerups Autoritet. Det forholder sig rigtigt, at Neenberg døde i Aalborg i det benævnte Aar, men ikke som Provincialmedicus sammesteds, hvilket han aldrig var, men paa et Besøg fra Viborg, hvoraf han gjerde mange, da han havde megen Familie i Aalborg, blandt andre sin Broder Peder, som var Borgemeester der *).

S. 118. Til Historien om de Chirurger, der have levet og practiseret i Viborg kunne vi nu give følgende nærmere Oplysning. Før Adrian van Horn var Mester Joachim Henrich Baymuth Chirurg i Viborg. I det "Geburts- und Lehrbrief", som han i Anledning af en Svends Udskrivning 1680 maatte fremvise, sees, at han havde boet i Viborg i 15 Aar, altsaa siden 1665. — Efter Adrian van Horn fulgte upaatvivlelig som Chirurg i Viborg Morten Petersen Mutterlosen; i det mindste døde en Chirurg i Viborg af dette Navn den 7 Febr. 1696 (af Skjerbug og Battersot). — Før Johan Adolph Werner var

*) Denne Berigtigelse skulde vi hr Prof. Tauber, Rector ved Skolen i Aalborg.

hans Svigerfader Henrik Runkel Stadschirurg i Viborg. Han var examineret i Kjøbenhavn d. 28 Dec. 1699 af H. Jacobæus og C. Bartholin paa Facultetets Vegne, og af J. Buchwaldt og W. Blankenheim paa det chirurgiske Amt's Vegne. 1726 leed han stor Skade ved den Ildbrand, der overgik Viborg. I Aaret 1731 sluttede han Contract med sin Svigersøn, Werner, om Deling af Praxis og Indtægter. De geraadede imidlertid snart i Uenighed indbyrdes, som dog blev bilagt. — Werner erholdt 1734 den ikke almindelige Tilladelse at maatte lade sig examinere i Aalborg, fordi han, som han angav, umulig kunde være saa længe borte fra de Patienter, han havde i Viborg, som en Reise til Kjøbenhavn vilde medtage. Runkel, som endnu levede paa den Tid, maa saaledes formedelsk Alderdom rimeligviis have været aflægs. I det Examinationsbeviis, som de paa den Tid i Aalborg practiserende Medici, Dr. J. Lødberg og Dr. A. Sundt, udstædte (28 Dec. 1734) hedder det, at de paa de Herrer Magnificentsers, Joh. de Buchwald's og G. Detharding's Befaling og paa Anmodning af det chirurgiske Amt i Kjøbenhavn have examineret Chirurgiæ Candidatum Joh. Wd. Werner jaavel i Anatomia som i Chirurgia tam practica quam experimentali, og at han i Anatomien har vtiist en tilstrækkelig Kundskab og i Chirurgien en stor Erfarenhed. Det meddeelte Testimonium blev approberet af det medicinske Facultet i Kbhavn og af det chirurgiske Amt sammesteds (den Gang repræsenteret af Oldermænd Nobel og Bisidderne Labeø og Wienecke), "insonderheit, da es uns bekant ist, daß die beide jetzige zu Alburg practisirende Herrn Medici in Anatomicis, Chirurgicis sehr wohl erfahren sind." Werner døde d. 9 Febr. 1740. Ved hans Død levede endnu hans Kone og hans gamle Svigerfader, nogle og 80 Aar gammel. De erholdt Tilladelse til, uformeente af Sebastian Stabel (Werners Eftermand) at maatte ernære sig

ved "Chirurgie-Professionen", saalænge de have og forsyne dem med en dygtig og habil Svend. Denne fandt de i Johan Friderich Stange, der havde udstaaet sin Disciplin i Eijenach 1734 og senere i 2 Aar conditioneret hos Oldermænd M^s. Reich i Alsborg. — I Sebastian Stabels Kongebrev eller Privilegium (dat. 9 April 1740) hedder det, at hans Majestæt allernaadigst har bevilliget og tilladt, at han som Chirurg i Viborg Bys og Stift maa betjene Alle og Enhver, som det maatte forlange, dog at ingen derved præjudiceres, saasom det skal staae Enhver frit for, at lade sig betjene af hvilken dertil berettiget Chirurgus, de selv finde for godt; og skal ellers fornævnte Sebastian Stabel tilforpligtet være Alle og Enhver, som hans Tjeneste kunde behøve, for billig Betaling at opvarte og betjene o. s. v.

S. 121. Man havde i Viborg ingen Tillid til Zetlig; desarsag havde han ingen Praxis. Han maatte nedlade sig til at være Klubvært og holde Gjestgiveri. — J. E. Søllerød skal have været en talentfuld Mand, men forfaldt tidligt til Drif, hvorved han forfortede sit Liv. — Weiskopff var efter de Tidens Fordringer en indsigtfuld og dygtig Mand, der nød Publicums Tillid og havde megen Praxis. — Bagger skal først have været Pharmaceut; — dernæst læste han til dansk-juridisk Examen, som han ogsaa fik. Han døde 1823 i October. — Weihe er født i Hadmersleben i Hertugdømmet Magdeburg, hvor han fra sit 18de Aar, — som han i et Brev til Udgiiverne siger — blev, om ikke opdragen, saa dog optugtet af sin Onkel, som chirurgisk Haandlanger i et stort venerisk Hospital. 1802 blev han ansat som Compagniechirurg ved 3die jydsk Infanterie-Regiment og 1808 som Bataillonschirurg; 1811 tog han chirurgisk Examen; 1812 blev han ved samme Regiment constitueret Regimentschirurg, som han var i 3 Aar; — 1815 Amts-chirurg i Bordesholm, hvor han kun var $\frac{3}{4}$ Aar, da han flyttede

til Wesfelburn i Nordditmarschen; derfra kom han til Viborg i Juni 1824 (hans Bessikkelse til Districtschirurg i Viborg er dog fra 19 Martz 1824).

S. 131 Lin. 10 franeden: til Berlin, Paris o. s. v., læs: paa en Reise til Tydskland.

S. 147. "Til Oplysning om Adrian Junius, som 1564 beskikkedes til Professor og kongelig Livlæge, men i begge Functioner kun forblev et Aar, findes et mærkeligt Brev i hans latinske Brevsamling (Dordrecht 1652, S. 187) uden Sted og Datum, men fra Aaret 1564 eller 1565, til Frederik den Andens tydske Lantöler H. Thenner, hvoraaf erfares, at det var under Junius's Ophold i Amsterdam, at hans Landsmand, Albert Knopper, Prof. Juris her ved Universitetet, og jevnlig brugt i Gesandtsskaber, havde overbragt ham den Kongelige Vocation, med Løfte om 200 Rdl. aarlig foruden Emolumenter. Dette Løfte havde formaaet ham til at afflaae et andet fordeelagtigt Tilbud fra Sverrig; men ved sin Ankomst til Danmark fandt han sin Forventning i enhver Henseende skuffet; hvilket da igjen maa have foranlediget, at hans Ophold hos os var saa kort" *).

S. 152 Lin. 2 franeden 1811 læs 1817.

S. 193. Den her nævnte velske Doctor har neppe været Læge, men snarere Dr. juris, som af den Romerske Retsfulde deducere Kong Hans's Fordringer paa Sverrig.

S. 200 Lin. 9 franeden: Hospital i Christiania, læs: i Oslo. Til dette Hospital var benyttet et gammelt Graabroedrekloster.

*) Dansk Literatur-Tidende for 1834 Nr. 5 S. 69.

S. 219. Som Overmedicus ved Sæqvæsthuset havde Buchwald en aarlig Gage af 600 Rdl.*). — Det var ikke 11te Febr. 1711, at han blev Justitsraad (som det ved en Trykfeil findes angivet S. 219 Lin. 8 fraoven), men 11te Febr. 1717. Det Professorat, som Buchwald erholdt, var ledigt ved Liomedicus og Professor Hoffstetter's Død 1716. Der blev anstillet en Concur's (rimeligviis den første medicinske her ved Universitetet) om dette Professorat mellem Andreas Hoier (siden den berømte Historiker og Jurist), Dr. med. Jens Bing (død som Etatsraad) og Buchwald, hvorved denne vandt Seieren**).

Buchwald's Samtidige kunde ikke glemme, at han fra Barbeerbækkenet af havde sprunget sig op til at erholde Doctorhatten, ja endog til at blive Professor i Medicinen ved det Kjøbenhavnske Universitet, og flere, endog berømte Mænd, gjorde i sin Tid bittere og visnok overdrevne eller tildeels uretsfærdige Udsald mod ham. Holberg har (ifølge den saakaldte Nøgle til Peder Paars) indført Johannes de Buchwald i sit Skjemtedigt under Navnet Jens Blok. I første Bogs femte Sang synger han om ham paa følgende Maade:

"Nu blev raadslaget om en General at tage.

Man foreslog Jens Blok; man vidste ei hans Mage:

Man Doctor kaldte ham, skjøndt han kun var Balbeer;

Han dræbte tolvte Deel af Dens Folk, ja meer,

Med Piller hvert et Aar: En Doctor ingenlunde

Han deri eftergav, skjøndt han Latin ei kunde o. s. v."

*) See Garde's Efterretninger om den danske og norske Samagt II. S. 122. 53.

**) Dansk Literatur-Tidende, paa a. St. S. 76.

Som Allusion til Buchwalds sædvanlige Lecture og til hans Lærdom hedder det i samme Sang:

Jens Blok af Curtio var bleven General;

Uf Bøger kunde han ei gjøre bedre Val.

Han havde ogsaa læst om Keiser Carl den Store,

Iligemaade om Stærk-Odder, som be.....

De tydske Kæmper; ja han Holger Danskes Bog

Faast alle Dage med stor Flid igjennemsløg.

Om Roland, Voldevin, Oliver, Ferakunde,

Om Buurmand, Unguland, samt Gerin, Janemunde,

Han havde meget læst: Saa deraf sees kan,

Man talte uden Grund saa ilde om den Mand.

For Krigen den gif an, da man Folf hørte raabe:

Uf saadan General hvad Lykke kan man haabe?

Skal den os føre an, der dum er som et Dvæg?

Igaar var han Balbeer og ragede vort Skjæg" o. s. v.;
ligeledes i anden Bogs anden Sang:

"Man for hans Lærdoms Skyld ham kaldte Jens Bogbinder,

Thi man hos slige Folf ei flere Bøger finder.

Han saa forstandig var, saa meget gau og flog,

Alt naar han læste kun Fortalen i en Bog,

Saa havde han alt nok: i Lærdom han en Praler

Var bleven, hvis, som nu, man havde havt Journaler.

I Lægekunsten var han meget lærd og flog,

Jeg veed om Hestecuur han skreven har en Bog,

Som han til Trykken tidt har villet komme lade;

Det endnu ei er skeet, til Landets største Skade.

For Fremmede, som kom paa Den, var han Folf;

Han brugte eet Slags Cuur for Heste, Fæe og Folf,

Saa at man holder for, han havde det udfunden,

Som nu arbeides paa i Frankrig, Walland, Lunden *).

Det er forunderligt! Han ei forstod Latin,

Og dog sliq Doctor var, saa klog paa Medicin."

Til Buchwalds Uvillie mod at besørge de mindre chirurgiske Forretninger, efterat han var bleven Justitsraad, sigter Holberg, naar han i anden Bogs tredie Sang lader Jens Blok sige, da Fogden, i sin Fortvivelse over Tomfru Nilles Svag-
hed, sender Bud efter ham:

— — — "Det kan jeg aldrig gjøre,

Det ei tillader mig min høie Character,

At sige nogens N., at sætte Folk Elysteer."

Det i anden Bogs tredie Sang beskrevne Slag imellem Jens Blok og Gunnild skal være Afmaling af en virkelig Tildragelse, der i Kjøbenhavn skal have fundet Sted imellem Buchwald og en Jordemoder. Her faaer Holberg tillige Leilighed til end-
mere at tydeliggjøre, at det er Buchwald han mener, ved at lade Jens Blok i Slagets Hede opregne sin Genealogie, hvor-
ved dog Jylland falskeligen udgives for hans Fødested:

— — "For min Kunst jeg agtet er og æret,

Jeg takker i hans Grav den, det mig haver læret,

Min Fader var en Mand, jeg vil ei sige meer,

Min Bedstefader og i Jylland var Barbeer.

Min Oldefader med Respect var og det samme,

I gammel Adels Huus min Moder var en Amme."

Ei heller er Gram's Uttring om Buchwald i et Brev til Ranzau gunstig. Han skriver: "Buchwald kjende Alle" (det vil sige som ubetydelig **). Dog maa erindres, at denne Dom er affagt om den høit alderstegne Buchwald, omtrent 4 Aar før hans Død, da han altsaa var over 76 Aar gammel.

*) Nemlig et Universalmiddel i Medicinen.

**) Mnemosyne af J. Keller. 4 B. S. 123.

Henrik Steffens holder ei heller nogen Lovtale over ham som Botaniker; han kalder ham endog i denne Henseende meget maadelig. Dog ligger upaatvivlelig heri nogen Overdrivelse; thi man bør vistnok ikke glemme at tage Tiden og Videnskabens daværende Standpunkt i behørig Overveielse.

S. 222 og flg. De her meddeelte Efterretninger om Wolfgang Jacob Müllner ere fornemmeligen hentede fra G. A. Will's Nürnbergisches Gelehrten Lexicon 2ter Th. Nürnberg, 1766. — S. 223 Lin. 5 franedes: "af Danmark", læs: af Brandenburg=Culmbach i Danmark.

S. 235. Den Apotheker, som Kong Christian den Anden i Aaret 1514 gav Privilegium, er formodentlig den samme Person, der senere omtales under Navn af Dionysius Willumsøn.

S. 315. Vi have, ved nøiere at gennemgaae det Kjøbenhavnske Barbeerlaugs Papirer, fundet, at den fra S. 311 til 315 i Udtog givne Erklæring fra samme mod Böttichers Klage ikke var fuldstændig, men at der til samme har hørt et Stykke, der var afrevet, hvori Lauget udvikler, at indvendige Medicamenters Udhibering i Almindelighed paa den ene Side er absolut nødvendig for Chirurgen, og at Forbuddet derimod maatte være høist skadeligt for Publicum. De Grunde, som anføres, ere: 1) Er Chirurgien den ældste Deel af Medicinen, og kan ikke separeres fra den; folgelig vilde 2) en Chirurg være ilde faren, naar han ikke kjendte Anatomien og de indvendige Dele af Mennesket lige saa godt som en Medicus; da det nu 3) ikke skulde være en Chirurg eller Regimentsfæltfærer tilladt at curere de i de indvendige Dele af Mennesket opstaaende Sygdomme, eller at forebygge dem ved udvendigt stedfindende Besskadigelse ved Anvendelsen af indvendige Medicamenter, hvorledes skulde da Hans Kongel. Ma-

jestats Krigsmagt til Vands og Lands kunne bestaae, og hvorledes vilde det 4) være en fattig og ringe Mand muligt ved ethvert forekommende indvendigt Sygdomstilfælde strax at falde og betale en Doctor medicinæ*). Men vil man 5) tillade os indvendig Praxis hos fattige og ringe Folk, har man i Pesttid og ved andre farlige Sygdomme gjerne overladt os denne, hvorfor da ikke ogsaa nu hos høie og fornemme Standspersoner, som begjære vor Hjelp. Thi det vilde jo 6) være uchristeligt og uforsvarligt at lade Noget, der lader os falde og trænger til en hurtig indvendig Medicin, ligge uden Hjelp, henvisende ham til en Doctor medicinæ, saa at han imidlertid maatte svæve i Fare for sit Liv, da han dog ofte næst Guds Hjelp kunde være bleven reddet med en ringe Medicin; og endelig 7) vil ingen af os vægre os ved at gjøre det medicinske Facultet tilbørlig Røde for alle de ved saadanne og andre Leiligheder brugte Medicamenter. — Erklæringen er dateret 9 November 1735.

*) At Barbeerlauget kunde anføre denne Grund for sig, beviser noksom, hvor saa privilegerede Medici der paa den Tid har været.

